STEPONAS MATULIS MIC

PALAIMINTASIS ARKIVYSKUPAS JURGIS MATULAITIS MIC APAŠTALINIS VIZITATORIUS LIETUVAI 1925-1927

Išleido 'Šaltinis'
16 Hound Rd.
W.Bridgford
NOTTINGHAM NG2 6AH
2000

UDK 23/28 (474.5): 929 Matulaitis
Ma 625

ISBN 9986-824-79-6

ĮŽANGA

Nors Lietuvos Katalikų Bažnyčiai per daugelį amžių kaimyninės nekatalikiškos tautos sudarė labai sunkias sąlygas ir net didelius pavojus, bet Dievo Apvaizda jos pagalbai pažadindavo uoliausius Ganytojus, kad tauta galėtų tiems pavojams atsispirti. Taip, pavyzdžiui, šešioliktame ir septynioliktame šimtmetyje matome prieš protestantizmo bangas kovojant ne eilinio uolumo vyskupus, net kunigaikščių kilmės kardinolą Jurgį Radvilą (1580-1600) ir vyskupą Merkelį Giedraitį (1576-1609). Vyskupas Motiejus Valančius (1850-1875) iškilo labai drąsiai ir išmintingai kovodamas žiauriausioje nekatalikiškos Rusijos priespaudoje. Pagaliau gydyti žaizdų, padarytų Rusijos okupacijos metu (1795-1914) ir tvarkyti labai pablogėjusių pokario metais reikalų (1918-1927) buvo pašauktas nepaprastuoju apaštališkuoju uolumu degantis Jurgis Matulaitis (1871-1927), Vilniaus vyskupas (1918-1925), tituliarinis Adulijos arkivyskupas, Lietuvos apaštalinis vizitatorius (1925-1927). Jis, jungdamas nuostabų uolumą Viešpaties vynuogyne su spindinčiu asmenišku krikščioniškuoju uolumu, pelnė nepaprastą pagarbą gyvendamas ir apie jį gražiausias prisiminimas lieka iki šiol, ypač kai jis pakeltas į altorių šlove.

Tačiau apie šio šviesios atminties Ganytojo gyvenimą ir apaštalavimą dar neturime išsamios šaltiniais paremtos biografijos. Ypač mažai yra rašyta apie jį, kaip apaštalinį vizitatorių Lietuvoje. Todėl norėtume šiuo darbu tą labai didelį trūkumą bent iš dalies sumažinti.

Ta mintimi vadovaudamiesi, įžangoje daugiau negu įprasta žvelgiame ir į Palaimintojo arkivyskupo gyvenimo kelią. Įžangą užskleidžiant, leidžiame trumpai prabilti patį Palaimintąjį savo dvasiniu dienoraščiu, kad bent spindulėliu švysteletu jo dvasinė asmenybė.

Darbą skirstome į tris dalis. Pirmojoje dalyje, žvilgtelėję į bažnytinę Lietuvos padėtį po tautinės nepriklausomybės atgavimo iki apaštalinio vizitatoriaus arkivyskupo Jurgio Matulaičio atvykimo (1918-1925), kalbame apie apaštališkąjį vizitavimą prieš Lietuvos baž-

nytinės provincijos įsteigimą. Antrojoje dalyje matome vizitatoriaus darbuotę bažnytinę provinciją steigiant. Pirmiausia nušviečiami ankstesni Lietuvoje bandymai (1251-1918) gauti bažnytinę nepriklausomybę nuo kaimyninių tautų metropolitų, nuo dvasininkijos. Kadangi šie daugelio amžių bandymai dar nebuvo niekieno deramai nagrinėti, todėl matėme reikalą prie jų ilgėliau sustoti. Kituose skyriuose kalbama apie apašta-linio vizitatoriaus arkivyskupo Jurgio Matulaičio įtemptą darbą Lietuvoje ir Romoje steigiant bažnytinę provinciją ir apie Apaštališkąją Konstituciją "Lituanorum gente" ("Lietuvių tautai"), kuria provincija įsteigta.

Pagaliau trečiojoje dalyje kalbama apie apaštalinio vizitatoriaus rūpestį tvarkant katalikų reikalus po provincijos įsteigimo iki jo mirties (1927 01 27).

Darbe yra įdėti du žemėlapiai, kurie aiškiau nurodo Lietuvos bažnytinę-administracinę padėtį prieš provincijos įsteigimą ir po to.

Šis darbas daugiausia remiasi dokumentiniais šaltiniais, kurie yra marijonų vienuolijos generaliniame archyve Romoje. Kadangi apaštalinis vizitatorius Jurgis Matulaitis tuo laiku buvo marijonų vyriausiasis vadovas, todėl svarbiausi raštai: Apaštalų Sostui pranešimai apie savo darbus, atliktus kaip apaštalinio vizitatoriaus Lietuvoje ir daugelio kitų dokumentų originalai arba nuorašai buvo nukreipti ir į ši archyvą.

Iš Lietuvos marijonų provincijos archyvo naudojamės nors nedidele, bet labai svarbia dalimi, kurią prieš antrąją sovietų okupaciją (1944) galėjome išgelbėti. Gaila, kad kita dalis šaltiniu sovietų okupacijos metu, atrodo, žuvo.

Kai kuriuos labai svarbius dokumentus suteikė Lietuvos pasiuntinybė prie Šventojo Sosto.

Labai svarbias kai kurias žinias žodžiu teikėsi perduoti vyskupas Petras Pranciškus Būčys, MIC marijonų vyriausiasis vadovas, kuris buvo Jurgio Matulaičio veiklos artimiausias bendradarbis. Jo, kaip vyriausiojo vadovo, valia teko rašyti apie arkivyskupą Jurgį Matulaitį, apaštališkąjį vizitatorių ir marijonų reformatorių-atnaujintoją.

Spausdintais šaltiniais ir literatūra parėmė Romoj esančios bibliotekos: Vatikano, marijonų, Rytų instituto, Lietuvos atstovybės prie Apaštalų Sosto ir kitos.

Istorinių temų pomėgį man labai sustiprino šv. Tomo-Angelicum Universiteto Romoje prof. Angelus Walz, O.P. ir šio darbo vadovas.

Ruošiant šia knygą spaudai ypač daug talkino dr. Darius Furmonavičius Anglijoje ir mokytojas Jonas Ruzas Lietuvoje. Jiems dėkojame.

Nottinghamas, 1999. 12. 8

"Geriausias apvaizdusis Viešpats Dievas,
kada reikia ir kada jis nori, suranda
sau tinkamus žmones ir juos pašaukia
prie darbo ir duoda jiems savo malonės,
apšvietimo, įkvėpimo, meilės, tikėjimo,
šventumo galią ..."

Pal. Jurgis Matulaitis, MIC
Mintys ..., 1910 11 17

Jurgio Matulaičio gyvenimo bruožai

1. Jaunystė ir mokslai (1871-1902)

Jurgis Matulaitis gimė 1871 m. balandžio 13 dieną Lūginės kaime, Marijampolės parapijoje, Seinų vyskupijoje, Rusijos pavergtoje Lietuvoje. Po septynių dienų – balandžio 20 d. parapijinėje Šv. Mykolo Arkangelo bažnyčioje kun. Jurgis Česnas, Vyriausiasis marijonų vienuolijos vadovas, berniuką pakrikštijo Jurgio Boleslovo vardais. Tėvas buvo Andrius Matulaitis, o motina Uršulė Matulytė[1]. Jurgutis buvo jauniausias iš aštuonių brolių, seserų. Tėvai turėjo vidutinio didumo ūkį[2].

Berniukas gyveno gryno tikėjimo šeimoje, augdamas stiprėjo kūnu ir dvasia.[3] Dorybių daigus, giliai tėvų jaunoje širdyje įdiegtus, rūpestingai augino labai gerbiami, uolūs marijonai kunigai: Juozas Miliauskas (+1890), Jurgis Česnas (+1892), Vincas Senkus (+1911). Jie, ganytojaudami parapijoje, dėstydami tikėjimo dalykus mokyklose, jaunojo Jurgio Matulaičio tikėjimą, dorą sustiprino ir ištobulino[4].

Arkiv. Jurgis Matulaitis 1898 m. Petrapilyje, diakonas

1874 m. mirė tėvelis, o 1881 m. mirė ir motutė. Berniukas liko našlaitis. Pagrindinis ūkio paveldė-

tojas tapo brolis Jonas. Jo globa Jurgučiui nebuvo lengva. Daug vyresnis brolis leido jaunėlį į pradinę mokyklą ir žemesnes gimnazijos klases. Jis Jurgiuką jungė į žemės ūkio darbus. Kasdien į mokyklą penki kilometrai kelio pėsčiomis. Nakvodavo avių tvartelyje. Kojoje atsirado žaizdos, skausmai. Manyta, kad tai reumatas, bet iš tikro tai buvo kaulų džiovos pradžia, kuri Jurgučio užsitraukta vienuolikmečio lydėjo jį visą gyvenimą.[6] Taip nuo jaunų dienų išmoko kentėti ir neieškoti paguodos[7].

Pradinę mokyklą pradėjo lankyti 1879 m. Dėl didelių gabumų greit ją baigė ir 1879 m. įstojo Marijampolės gimnazijon. Dėl sunkių medžiaginių sąlygų, knygų trūkumo, tolimo kelio gimnazijoj pasireiškė tik vidutiniškai.[8] O 1888 m. brolis Jonas pareiškė, kad gimnazijos mokslą nutrauktų ir visą laiką skirtų ūkio darbams. Jurgis paklausė. Jo brolis Andrius, Maskvos universiteto studentas, per atostogas pastebėjo Jurgio gabumus mokytis[9], bet nepajėgė Jono įtikinti skirti mokslui lėšų, o pats to negalėjo. Bet Jonas Matulis, motinos Uršulės brolis, baigęs universitetą, jau dėstė klasikines kalbas Lenkijoj, Kelcų gimnazijoj ir rusų kalbą vietos vyskupijos kunigų seminarijoj. Jis pasikvietė Jurgį pas save į Kelcus, žadėdamas mokslo išlaidas pats padengti. Todėl 1891 m. Jurgiui pasitaikė proga pradėti mokslą Kelcų vyskupijos seminarijoje.

Geradarys dėdė pagal laiko aplinkybes savo pavardę buvo pratęs pakeisti į Matulewicz. Jis ir seminarijos vadovybė reikalavo, kad ir Jurgis vartotų pavardę labiau lenkiškai skambančią. Todėl tarp Kelcų seminarijos auklėtinių Jurgis buvo įrašytas pavarde Matulewicz.[10] Pavardės pakeitimas Jurgiui labai nepatiko, tačiau nusileido, tikėdamasis, baigęs mokslus, vėl savo pavardę vartoti[11].

Taigi Jurgio pavardė, kuri gimimo metrikuose ir gimnazijos laikotarpiu buvo Matulaitis, yra tikra, teisinga. Ji vartojama visuose oficialiuose dokumentuose, kurie liečia jo tėvus, brolius. Tarp brolių buvo labai žymus Andrius Matulaitis, kuris Rusijoje ir Lietuvoje turėjo aukštas pareigas[12].

Bet kada kalbama apie marijonų vienuolijos reformatorių-atnaujintoją, Vilniaus vyskupą ir pagaliau Lietuvos apaštalinį Vizitatorių, jo pavardė įvairiose kalbose rašoma trejopai, būtent: Matulaitis, Matulevičius[13], Matulevicz. Ši paskutinė pavardė dažniausiai vartojama svarbiausiuose dokumentuose, lenkiškai ir lotyniškai parašytuose, nors ji mažiausiai teisinga. Ji skiriasi nuo šeimos pavardės ir be teisėto pagrindo jam prikergta. Jis neatmetė jos ir nuo 1891 metų iki mirties dažnai ją vartojo, kad nereikėtų sunkia eiga tiesą atstatyti: o tam reikėjo didelių išlaidų ir ilgo laiko. Tarp 1891 ir 1906 metų visiškai negalėjo pataisyti. Iš šios klaidingos formos, kuri per ilgą laiką prigijo, atsirado Matulevičiaus pavardė, kurią paprastai vartojo lietuviai, negrįždami prie originalios ir teisingos formos. Bet dabar tarptautinėje rašyboje, o ypač tarp lietuvių dažniausiai vartojama originali Matulaitis pavardė.

Nuo 1891 m. rudens Jurgis buvo Kelcų vyskupijos seminarijos auklėtinis. 1893 m. generalgubernatorius seminariją uždarė, ir J. Matulaitis persikėlė į Varšuvos arkivyskupijos seminariją[14]. Ten jis labai uoliai studijavo teologiją ir iškilo tarp geriausių studentų. Studijų draugas, vėliau Siedlce vyskupas Henrikas Przezdzieckis apie Jurgį rašo: "...Tuojau jis užemė mūsų tarpe pirmą vietą. Tylus, nepaprastai darbštus, draugiškas, degąs Dievo meilės ugnimi, patraukė jis mūsų širdis. Mes žinojome, kad jis yra lietuvis. Mes gerbėme jo jausmus, jis gerbė mūsų. Mes mylėjome Lietuvą, jis mumyse Lenkiją, abi bendrai kenčiančios ir bendrai persekiojamos..."[15]

1895 m. Jurgis puikiausiai baigė Varšuvos seminarijos 4 kursus.[16] Tais pačiais metais Kelcų vyskupas jį, kaip labai gerą studentą, aukštesniems teologijos mokslams pasiuntė į Petrapilio Dvasinę Akademiją.[17] Ši mokslavietė tuo metu garsėjo ne tik studentų skaičiumi, bet ir jų mokslinių lygiu bei dvasiniu brandinimu. Tarp studentų dviem mokslo metais vyresnis Juozas Skruodis subūrė asketinį vienetą. Jis pats stropiai sekė Kristų, degė tobulybės troškimu[18]. Jurgis Matulai-

tis tuojau įsirašė asketininkų būrelin ir tarp draugų skleidė tobulumo judėjimą, įsitikinęs, kad tai yra būsimo kunigo užduotis. Vyskupas P. P. Būčys MIC, kuris drauge su Matulaičiu Petrapilio dvasinėj akademijoj mokslą pradėjo ir baigė, mano, kad Matulaičio dalyvavimas asketiniame būrelyje, jame lavinimasis, pokalbiai daug prisidėjo suformuoti tą maldingumo dvasią, kuri pasirodo tarp pagrindinių Matulaičio savybių[19].

Nuo 1895 metų rugsėjo mėnesio iki 1899 metų birželio Matulaitis buvo minėtos Akademijos studentas. Nuo 1898-1899 mokslo metų pradžios Akademijos vicerektorius prof. A. Redkė jį paskyrė studentų seniūnu. Visus ketverius Petrapilio studijų metus J. Matulaitis turėjo 26 lygius studijų draugus, bet nė vienas jam neprilygo gabumais. Visuose egzaminuose, kurių per ketvirtmetį buvo gausu, jis vis užimdavo pirmą vietą. 1899 m. po disertacijos "Apie karo teisę ir amžiną taiką" jis gavo teologijos magistro laipsnį su aukščiausiu pagyrimu ir su pažymiu "pirmas"[20].

1898 m. gruodžio 19 d. pagal Julijaus kalendorių, kuris galiojo Rusijoje, o pagal Grigaliaus kalendorių gruodžio 31 dieną Matulaitis iš vyskupo Karolio Niedzialkowskio Petrapilyje gavo kunigystės šventimus[21].

Po iškilmingos mokslo metų pabaigos 1899 m. birželio mėn. akademijos rektorius vysk. K. Niedzialkowskis pasišaukė Matulaitį ir patarė vykti į kurį nors Vakarų Europos katalikų universitetą pasiruošti dėstyti Akademijoj fundamentalinę teologiją.[22] Mat vyskupas rektorius, kuris tą dalyką dėstė, numatė atsisakysiąs tą dalyką dėstyti; o tai ir įvyko antrųjų metų pabaigoje. Matulaitis rektoriaus patarimą dėkingai ir džiugiai priėmė.

Bet tuojau negalėjo Rusijos palikti, nes turėjo prisistatyti Kelcų vyskupui, kuris jį paskyrė vikaru bažnytkaimyje. Vikaro gyvenamas namas nebuvo sveikas. Ankstyvoje jaunystėje persirgta liga (tikėta reumatizmas), o iš tikro buvo džiova, greit pavojingai atgijo. Gydy-

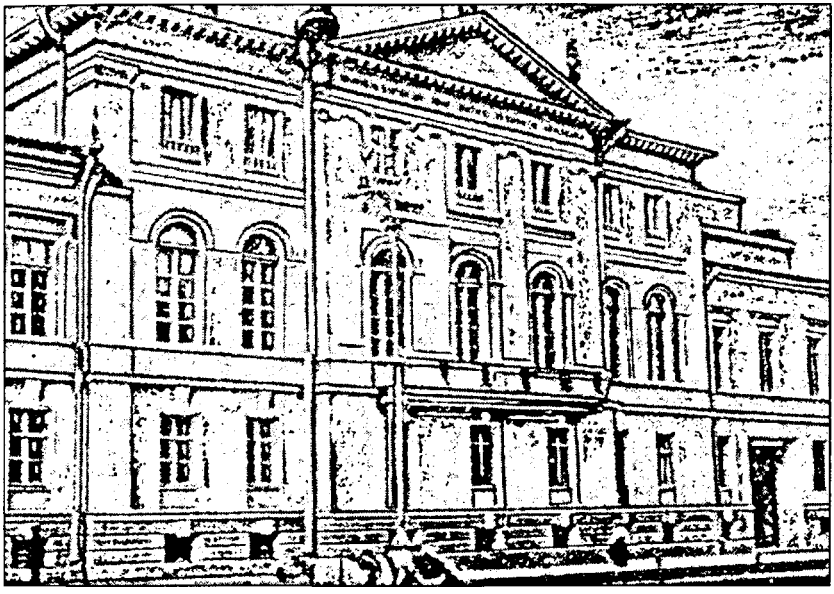

Petrapilio Katalikų Akademija, kurią Jurgis baigė 1899 m.

tojas patarė vykti į Vokietijos Kreuznacho mineralines vonias. Gydytojo liudijimu Matulaitis gavo leidimą už imperijos ribų išvykti ir tais pačiais metais atvyko į Kreuznachą. Bet vonios sveikatai nieko nepadėjo. Todėl tų pačių metų lapkrityje Matulaitis nuvyko į Šveicarijos Friburgą. Ten Mantvydo slapyvarde[23] užsirašė į teologijos fakultetą ir vadovaujant garsiajam apologetui Albertui Marijai Weiss, dominikonui, didžiausiu uolumu gilinosi į fundamentalinę teologiją. Gyveno studentų bendrabutyje Canisianume[24].

Pagrindinis ir beveik vienintelis pragyvenimo šaltinis buvo Mišių stipendijos, kuriomis rėmė Lietuvos kunigai. Mišioms gaudavo po vieną rusišką rublį, kuris tuo metu buvo apie 2,35 arba 2,50 šveicaru frankų vertės. Tuo būdu mėnesio pajamos buvo apie 75 šveicaru frankus. O mėnesio išlaidos visuomet siekdavo 105 frankus ir net daugiau kaip 115 frankų.[25] Kad padengtų trūkumą, Matulaitis-Mantvydas ėmė

dirbti Šv. Jono bažnyčios klebono vietovėj Basse Ville. Ten gavo maistą ir mažą kambarėlį už 50 frankų mėnesiui. Matulaitis-Mantvydas turėjo lankyti sergančius parapijiečius ir atlikti kitas apeigas, išskyrus pamokslavimą. Matulaičio kambarys buvo prie pat tvenkinio ir upės Sarine vandens. Gana greitu laiku skausmai rankoj ir kojoj (manyta, kad tai reumatizmas) taip padidėjo, kad teko kreiptis į daktarą Meyer, kuris ištyręs kraują, nustatė ne reumatizmą, bet džiovą, patarė eiti pas daktarą Clement.[26]

Po šio gydytojo tyrimų paaiškėjo didelis pavojus. Reikėjo nutraukti studijas. Teologijos daktaratui disertacija buvo jau pradėta. Buvo atleistas nuo bakalaurato, licenciato, paprastai jų reikalauta, bet sveikata pavojingai nusilpo. Todėl 1901 m. Matulaitis-Mantvydas turėjo daktaro Clement privačioj klinikoj ilgą, sunkią operaciją. Dr. Clément nuostabiai ją atliko, beveik neimdamas jokio atlyginimo. Po to toliau gydė, ir ligonis atgavo sveikatą, kokia buvo galima[27].

1902 m. Matulaitis Friburgo teologijos fakultetui įteikė ir apgynė disertaciją, antrašte "Rusų doktrina apie prigimties teisingumo stovį"[28].

Jonas Totoraitis, tuo laiku studijavęs Friburge, liudija, jog daktaro laipsnis buvo suteiktas aukščiausiu pagyrimu (summa cum laude)[29]. O vysk. Henrikas Prezezdzieckis prideda, jog po šios disertacijos apgynimo profesoriai parašę Romon, kad atkreiptų dėmesį į jaunąjį daktarą ir jo nepaprastus gabumus[30].

2. Profesorius, apaštalas, marijonų atnaujintojas (1902-1918)

Gavęs aukščiausią akademinį laipsnį, kiek sustiprėjęs fiziškai, Matulaitis grįžo į Kelcų vyskupiją ir buvo paskirtas bažnytkaimyje vikaru[31]. Vyskupijos kurija gerai žinojo, kad katalikų kunigams užsienyje studijos rusų valdžios buvo uždraustos. Matulatis tai žinojo ir

todėl Friburge studijuodamas vartojo Mantvydo slapyvardę. Valdžios įtarimui aprimus, vietos vyskupas Jurgį Matulaitį pašaukė į Kelcų miestą ir atnaujintoje vyskupijos seminarijoje paskyrė bažnytinės teisės profesoriumi. Profesoriavo iki 1904 metų[32].

Tačiau liga taip paūmėjo, kad vietos priemonės nebegelbėjo. Dažnos kelionės Varšuvon mažai padėjo. Pagaliau 1904 m. gruodžio 10 d. liko Varšuvoj nemokamoj vargšų ligoninėj, iš kurios grafaitė Cecilija Platerytė, privačios katalikų mergaičių mokyklos vedėja (dabar Piji XI) nr. 24 kun. Jurgį paėmė į kapeliono butą[33], kurio mokykla neturėjo ir nuo mirties išgelbėjo. Pamažu Matulaitis sustiprėjęs, retu uolumu ėmėsi kapelionauti. Šios mokyklos vedėjos Plater, Chudzynska, Glowacka ir kitos tvirtino radusios brangenybę, labai kapelioną vertino, pabrėždamos, kad auklėjant mergaites buvo puikiausias talkininkas[34].

Matulaitis šalia pedagoginio darbo ėmėsi pagelbėti ir katalikiškai auklėti Varšuvos darbininkus, talkindamas garsiajam kun. Marceliui Godlewskiui. Abiejų kunigų rūpesčiu buvo leidžiamas laikraštis "Darbo draugas"[35]. Įkurta katalikų darbininkų sąjunga, kuri išaugo iki 50 000 narių. Kun. M. Wisniewskis teigia, kad šios veiklos pagrindinis judintojas buvęs kun. Matulaitis, nes po jo iš Varšuvos išvykimo toji darbininkų sąjunga sumažejo iki 5000 narių[36].

Tuo pačiu metu Varšuvoje įkurta stiprios katalikiškos dvasios universiteto ir kitų aukštųjų mokyklų studentų sąjunga Atgimimo (Odrodzenie) vardu. Minėtas M. Wisniewskis liudija, kad Matulaitis buvo tos sąjungos įkvėpėjas ir pagrindinis vadovas[37].

Be to, Matulaitis vadovavo arkivyskupijos kunigų vienetui Apaštališkajai Unijai.[38] Jis taip pat pataisė seselių Švenciausios Jėzaus Širdies Tarnaičių įstatus[39] ir joms nemažai jų darbuotėje pagelbėjo patarimais.

Tačiau kai kurie žmonės, net ir Varšuvos katalikai, buvo dar per mažai pažinę Bažnyčios socialinį mokslą, tad Matulaičio veikla jiems

pasirodė per daug nauja. Todėl jie daugiau uolumo, o ne mokslo vedini Matulaičio veiklą, teiginius laikė įtartinus[40] ir jį apskundė bažnytinei vyresnybei.[41] Matulaitis, suprasdamas, kad įtarimai prieš jį yra dėl mokslinio juose trūkumo, nesupyko ant puolėjų, jų nepeikė, bet suorganizavo šviesesniu kunigų ir pasauliečių katalikų šiuo reikalu paskaitas. Jos pagal prancūzus katalikus pavadintos sociologinė savaitė ir suruoštos Varšuvoje 1907 metais, o 1909 m. sausio 2-5 dienomis panašios socialinės paskaitos, vyskupui Gasparui Cirtautui globojant, surengtos Kaune. Varšuvos paskaitos atspausdintos lenkiškai, o kauniškės lietuviškai[42].

Po pralaimėto karo su Japonija, ypač nuo 1905 metų pradžios Rusijos imperijoj iškilo ir augo dideli politiniai sąmyšiai. Žymesni katalikų kunigai, ypač gyveną Petrapilyje, tada dažnai kalbėdavo apie trūkumą dvasiškijoj sociologinių kursų. Šie pokalbiai buvo žinomi ir vietos dvasinės akademijos studentams, kurie 1906 m., ypač rūpinantis Juozui Vailokaičiui, prašė Akademijos rektorių prel. Longiną Žarnowickį, kad būtų įkurta sociologijos katedra[43]. O 1906 m. kunigai profesoriai gruodžio 8 d. susirinkę pas rektorių, patvirtino tokios katedros būtinumą ir prof. Matulaitis ėmė nuo 1907-1908 mokslo metų pradžios dėstyti sociologiją.[44] Jis šio mokslo jokioj reguliarioj mokykloj nesimokė[45], bet savamoksliškai sociologiją teoretiškai ir praktiškai taip pažino, kad katedrai jį saugiai buvo galima skirti. Matulaitis buvo taip gilus bendrai teologijos ir dogmatikos žinovas, kad ir sociologijoj galėjo klaidų išvengti[46].

Tarp Matulaičio sociologijos studentų minėtini arkivyskupas Mečislovas Reinys[47], prof. prel. Blažiejus Česnys[48], kun. Marijonas Wisniewskis[49], advokatas Liudas Noreika[50] ir kiti, kurie savo raštais labai aukštai įvertino profesoriaus nuopelnus[51]. Privačiais liudijimais Matulaičio paskaitas labai gerai įvertino prel. prof. Pr. Kuraitis, prof. Vladas Jurgutis ir kiti.

1920-1926 metais Lietuvoje vyko žemės reforma. Nenuilstantis to

reikalo judintojas buvo kun. Mykolas Krupavičius[52]. Ši reforma pagal prel. Justiną Staugaitį Lietuvą apsaugojo nuo komunizmo pavojaus[53]. Pats M. Krupavičius pareiškė, kad šia reformą įkvėpė Matulaičio mintys[54]. Bet minėtina, kad M. Krupavičius buvo prof. A. Wojcickio, kuris perėmė iš J. Matulaičio sociologijos katedrą, studentas, nes Matulaitis perėjo į dogmatikos katedrą, kurioje nebuvo savamokslis[55].

1909 m. prof. Matulaitis paskiriamas Akademijos inspektoriumi. Tai prilygo vicerektoriui. Be to, inspektoriaus pareiga buvo rūpintis studentų reikalais ir jų auklėjimu[57]. Dar pagal seną, bendrą įprotį Akademijos inspektoriai būdavo keliami rektoriais arba skiriami vyskupais[58].

Tačiau Matulaitis aukštų vietų nesiekė. Be savo noro inspektoriumi skirtas[59], aukštesnių vietų netroško, bet dažnai mąstė ir kalbėjo apie Bažnyčios vargus, kuriuos dvasininkijos ambicijos paprastai iššaukia ir iš tikro Rusijos carų valdžioj iššaukdavo. Jis sakydavo: "Nebijokime, kandidatų į aukštas vietas niekada šiame pasaulyje nepritrūks"[60]. Jo mintis dažnai krypdavo į vienuolinį gyvenimą[61], kuris Rusijos valdžios beveik jau buvo išnaikintas. Trūkumas kunigų vienuolių Jurgiui Matulaičiui atrodė esanti priežastis silpnumo, kuris Rusijos katalikų gyvenime rodėsi gana aiškiai. Atgaivinti vienuolišką gyvenimą atrodė tikras būdas gaivinti didžiojoj nekatalikiškoj imperijoj katalikų pajėgas.

Per du metus (1907-1909) daug galvota, svarstyta ir su draugu prof. Pr. Būčiu diskutuota ir pagaliau turėjo įvykti. Pagal caro Nikalojaus II raštą, 1905 m. velykmečiu paskelbtą, švystelejo viltis, jog katalikų vienuolišką gyvenimą bus galima atgaivinti[62]. Bet pakartoti bandymai įrodė, kad tos galimybės nėra, nes imperijos valdžia šiam atgimimui priešinosi, nors įstatymas leido katalikų vienuolynams atgimti[63].

Vyrų vienuolijų, carui Nikalojui II valdant, liko labai mažai: Lenkijoj kapucinų Zakrocyme ir Nowo Miasto, Šv. Pauliaus eremitų Čenstakavoj, Lietuvoje bernardinų Kretingoje, kuriame 1902 metais be-

turėjo 4 senelius kunigus ir vienuolynas buvo paverstas kunigų kalėjimu[64], o Lietuvoje marijonų (Marijampolėje vienuolynas teoriškai buvo panaikintas) begyveno vienas silpnos sveikatos senelis kun. Vincas Senkus, parapijos klebonas. Toje parapijoje gimė J. Matulaitis[65].

Kadangi neliko vilties panaikinti administracinį valdžios įprotį, draudžiantį stoti į naujokyną be ministro leidimo, kadangi šis dėsnis sugriovė vienuolinį gyvenimą Rusijoje, Matulaitis manė vienuoliją atgaivinti slapta pagal mintį ir pavyzdį kapucino Tėvo Honorato, kuris subūrė daugelį slaptų vyrų ir moterų kongregacijų. Matulaitis nusprendė ši būdą pritaikyti Marijonų ordino atgaivinimui. Kadangi bažnytinė teisė neleido slaptų ordinų, todėl reikėjo atsisakyti ordino teisių ir Marijonus padaryti Vienuoline Kongregacija, pakeičiant jų konstituciją[66]. Tam reikėjo Apaštalų Sosto leidimo.

Todėl Matulaitis, gavęs vyskupo Kazimiero Rūškio-Ruškevičiaus, Varšuvos augziliaro rekomendacinį laišką, Tėvo Vinco Senkaus vardu 1909 m. liepos mėn. atvyko Romon[67]. Gavęs Šv. Vienuolių kongregacijos ir paties popiežiaus Pijaus X sutikimą[68], kuriam dar pridėta ypatingos privilegijos. Grįžęs Varšuvon, pasikvietė Tėvą Senkų ir draugą kun. prof. Pr. Būčį, su kuriuo atliko 8 dienų rekolekcijas, o 1909 m. rugpjūčio 29 d., vyskupui pirmininkaujant, jo namo koplyčioje, esant Tėvui Senkui, Jurgis Matulaitis pagal Šv. Sosto suteiktą privilegiją, be naujokyno padarė pirmus įžadus, o prof. Būčys pradėjo naujokyną. Naujokų magistru tapo kun. Matulaitis[69]. Po to abu profesoriai – Matulaitis ir Būčys – sugrįžo į Petrapilio dvasinę akademiją[70], kur toliau profesoriavo.

Mogiliovo arkivyskupijos vadovybė, kuri buvo Petrapilyje, būtent, vysk. Steponas Denisiewicz apie slaptą vienuoliją, Akademijoje įsteigtą, iš Matulaičio ir Būčio gerai žinojo. Taip pat profesoriai apie savo vienuolinį stovį pasakė naujam arkivyskupui Vincentui Kluczynskiui, kai tik jis įžengė arkivyskupo sostan. Kiti dvasiškiai, taip pat Akademijos profesoriai to nežinojo. Bet sunkenybių ir pavojų netrūko. Matulaitis savo dienoraštyje 1910 m. spalio 24 ir 25 dienomis mi-

ni sunkenybes ir pareiškia tvirčiausią nusistatymą geros veiklos dėl pavojų neatsisakyti, nes "ir kalėjimas dėl Dievo ir su Dievu tampa poilsio vieta ir tremtis virsta rojumi"[71].

Atgimstantys Marijonai vasaros atostogas praleido prie Daugpilio, Liksnos parapijoj, iš grafaitės Sieberg-Plater nusamdytoje viloje. Ten prie jų prisijungė naujokas kun. Jonas Totoraitis[72] ir kandidatas Konstantinas Songaila, Petrapilio universiteto fizikos-matematikos studentas. Po vasaros atostogų 1910 m. rugsėjo mėn. visi sugrįžo Petrapilio Akademijon.

1909 m. prof. kun. Matulaitis parašė Marijonų Įstatus, juos atspausdino ir pasiuntė Vatikanan patvirtinti. Mažai pakeistą tekstą Apaštalų Sostas patvirtino 1910 m. lapkričio 28 dieną[73]. Patvirtintos Konstitucijos "Marijos Nekalto Prasidėjimo Brolių Marijonų institutas"[74].

Vyriausiasis vadovas kun. Vincas Senkus, kuris Matulaičio įžadus ir kun. prof. P. Būčį į naujokyną priėmė, mirė Marijampolėje 1911 m. balandžio 10 dieną. Liko du profesai ir naujokas Totoraitis, įžadus padaręs tais pačiais metais liepos 11 d. Songaila grįžo į pasauliečių gyvenimą.

Kun. J. Totoraičiui liepos 11 padarius pirmus įžadus, Matulaitis, Būčys ir Totoraitis slaptai susirinko Gelgaudiškyje, kur dviem balsais prieš vieną zakristijoje vyriausiuoju vadovu išsirinko Jurgį Matulaitį. Rinkėjai paklusnumo ženklan pabučiavo ranką.

Patirtis parodė, kad naujokyno Petrapilyje negalima nuslėpti. Kandidatai Songaila ir Pėstininkas išėjo. Buvo tikra, kad vienas paslaptį išlaikys, o dėl kito nebuvo tikra. Radosi ir kitų dalykų, kurie vienuolinę tvarką trukdė. Pavyzdžiui, arkivyskupas Kluczynskis, nežiūrint, kad Matulaitis ir Būčys buvo vienuoliai, abu paskyrė Mogilevo garbės kanauninkais, įpareigojo juos asistuoti arkikatedros apeigose, nors žinojo, kad tai marijonams neleidžiama[77].

Šios ir kitos priežastys parodė, kad naujokyną reikia kelti kur ki-

tur. Todėl Matulaitis atsisakė inspektoriaus, profesoriaus pareigų ir naujokyną, sutinkant vietos vyskupui ir Apaštalų Sostui, perkėlė į Šveicarijos Friburgą. Pats kun. Matulaitis tapo dešimties naujokų magistru. Šie jokiu būdu Petrapilio akademijoj negalėjo būti, kad rusų valdžia jų neįtartų. Bet kad naujokai galėtų saugiai grįžti tėvynėn, taip pat Friburge naujokyną turėjo slėpti, pavadindami jį Lietuvių studijų namais[78].

Kai 1911 m. Matulaitis Friburge pradėjo vadovauti marijonų naujokynui, lapkričio 26 d. Šv. Konsistorijinė kongregacija jam Vatikane pasiūlė garbingą vietą. Jis jos atsisakė, atnaujindamas pažadą tokiais atvejais sekti Kristų paniekintą, vargšą, kenčiantį ir darbui atsidavusį[79].

1913 metais kun. Matulaitis, pakviestas kun. Antano Staniukyno, su kunigais marijonais Feliksu Kudirka ir Julijonu Kazaku išvyko į Šiaures Ameriką ir Čikagoje (Matulaitis sutinkant vietos arkivyskupui Quigley) įsteigė marijonų namą Šv. Mykolo klebonijoje W. Wabash ir N. Paulina gatvėse. Kudirka tapo klebonu ir numatomu naujokų mokytoju, o Kazakas jo vikaru[80]. Būdamas Čikagoje, patobulino Šv. Kazimiero seserų konstitucijas ir įvairiose lietuvių parapijose turėjo daugybę paskaitų, ypač sociologiniais klausimais[81]. Čikagoje palikęs marijonus F. Kudirką ir J. Kazaką, Matulaitis tais pačiais metais (1913) gįžo į Friburgą ir vadovavo naujam naujokynui.

Žymi dalis Seinų vyskupijos kunigų buvo lietuviai ir 1914 metų metines savo rekolekcijas norėjo turėti Marijampolėje. Jas pravesti pakvietė kun. J. Matulaitį, kuris vasarą grįžo į tą miestą. Pravedė rekolekcijas. Jis nebegalėjo grįžti Šveicarijon dėl staigiai kilusio karo. Tikėdamas, kad geriau pavyks grįžti ten iš didelio miesto, išvyko Varšuvon, bet ten turėjo likti iki karo pabaigos. Tuo tarpu Varšuvoj, sutinkant arkivyskupui Kakowskiui, įkūrė marijonų namą, prie jo naujokyną, kuriam pats vadovavo. Tuo pačiu laiku taip pat dirbo našlaityne, kur buvo 200 vaikų[82].

Baigiantis karui, pavyko gauti leidimą grįžti į Lietuvą ir 1918 m. kovo 1 d. grįžo į Marijampolę, kurios parapijai vadovauti kiek anksčiau buvo pavesta marijonui kun. Vincentui Dvaranauskui. Ten grįžęs J. Matulaitis pertvarkė marijonų namą, įkūrė naujokyną[83] ir su Petronėle Uogintaite subūrė mergaites tarnauti vargšams. Kun. Matulaitis šiam vienetui parašė įstatus[84], vienetą pavadino Vargdienių Seserimis[85]. Po steigėjo mirties jo vardą pakeitė, ėmė vadintis Nekaltai Pradėtosios Marijos Seserimis[86].

3. Vilniaus vyskupas (1918-1925)

Po Vokietijos ir komunistinės Rusijos sutarties, ypač Vokietijai kariškai nusilpus, atgyjant Lenkijai ir Lietuvai, pasidarė labai opus Vilniaus vyskupijos klausimas. Vyskupija jėga nušalinto vyskupo Eduardo von der Roppo, Rusijos ministerio pirmininko Stolypino įsakymu įvykdyto 1908 m., buvo valdoma kun. Kazimiero Michalkevičiaus. Tarp kandidatų šiam sostui pasiūlytas kun. J. Matulaitis nuvyko pas Apaštalų Sosto atstovą Lenkijoje Achilą Ratti[87], prašė, kad nuo pradėto marijonų atnaujinimo neatitrauktų. Prašė Vilniuje Antaną Smetoną, Lietuvos Tarybos pirmininką[88], bandė jį įtikinti, kad rastų kitą vyskupijai kandidatą. Nuvyko į Miuncheną įtikinti Apaštališkąjį Nuncijų Eugenijų Pacelli[89], kad kiti kandidatai šios vyskupijos sostui geriau tiktų. Tačiau, nežiūrint visų bandymų, 1918 m. spalio 23 d. pop. Benediktas XV jį paskyrė Vilniaus vyskupu[90]. Kun. Jurgis paskyrimui paklusо, nors žinojo sunkenybių naštą[91].

Gavęs iš nuncijaus E. Pacelli telegramą kuo greičiau konsekruotis ir perimti vyskupijos sostą[92], J. Matulaitis gruodžio 1 d. Žemaičių vyskupo Pr. Karevičiaus Kaune buvo konsekruotas, o gruodžio 8 d. perėmė Vilniaus vyskupijos sostą[93].

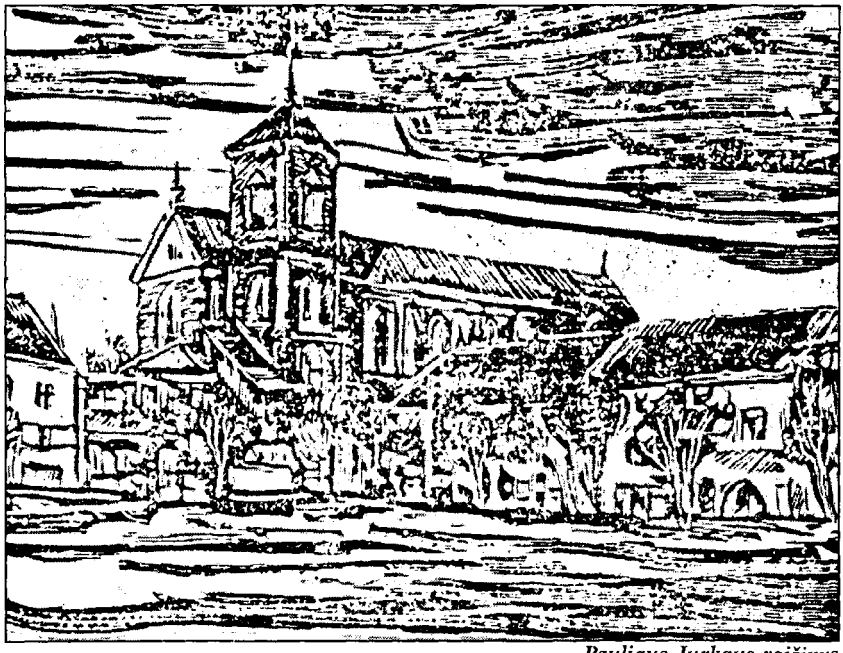

Pauliaus Jurkaus raižinys

Kauno katedroje vysk. P. Karevičius kun. Jurgį įšventino vyskupu

Didžiulės Vilniaus vyskupijos gyventojai buvo lietuviai, lenkai, gudai, rusai, žydai. Pirmų trijų katalikiškų tautų siekiai vieni kitiems buvo prieštaringi. Kiekviena iš jų siekdama savo interesų viena kitai prieštaravo. Vyskupą, kuris ne viskam pritardavo, buvo pasiruošę kaltinti. Aršiausi buvo lenkai, nedaug nuolaidesni atrodė lietuviai, taikiausiai kalbėdavo, veikdavo nesulenkėję gudai. Didžiausia trintis vyko tarp lenkų ir lietuvių. Kun. Juozas Vaitkevičius MIC, kuris 1918-1919 metais talkino Jurgiui Matulaičiui, Vilniaus vyskupo gyvenimą pavadino nuolatiniu kryžiumi[94]. Tą patį tvirtino kitas marijonas kun. Jonas Kriščiukaitis, kuris 1920-1925 m. savo vyriausiojo vadovo vyskupo buvo privatus sekretorius[95]. Panašiai teigė lenkas Jeronimas Roczkowskis[96].

1918-1925 metais J. Matulaitis gyveno Vilniuje. Mieste net aštuonis kartus keitėsi valdžia[97]. Po vokiečių iš lietuvių miestą 1919 m. sausio 5 d. išplėšė rusai komunistai. Tų metų balandžio 19 d. užemė lenkai. Kitų metų birželio mėnesį vėl komunistai, o rugpjūtyje jį atgavo lietuviai. Tačiau 1920 m. spalio 9 d. miestas užimtas lenkų ir sudaryta vadinamoji centrinė Lietuva, o 1922 m. vasario 20 d. su apylinkėmis Vilniaus kraštas prijungtas Lenkijai[98]. Tie politiniai pakitimai Ganytojo naštą labai sunkino. Komunistai jį lydėjo neapykanta. Lietuvių valdžiai jis nepatiko, kad lenkus ir lietuvius visai lygiai traktavo, atsisakydamas bažnytinį autoritetą naudoti politiniams tikslams[99]. Tačiau labiausiai vyskupas kentėjo nuo tų, kurie tame soste norėjo lenko arba neturėti jokio vyskupo. Įvairios lenkų partijos visokiais būdais jį blogai traktavo. Jų laikraščiai be perstojo jį peikė, dažnai šmeižė[100], civilinės valdžios priešingumus, randamus arba galimus rasti, taikė jam. Parapijose agentai keldavo triukšmą[101]. Lenkų kunigai, ypač gyvenę Vilniuje, neišskyrus nė Teologijos fakulteto profesorių[102] ir katedros kapitulos narių[103], nuolat sunkindavo vyskupui darbą. Vilniun atvyko ir apsigyveno lenkų nacionalistams, kurie prieš vyskupą vedė kovą, labai artimi arkivyskupas Karolis Hryniewieckis ir vyskupas Vladislovas Bandurskis[104]. Vyskupo Matulaičio didžiausias kantrumas ir nepaprastas didžiadvasiškumas šiuos vyskupus padarė savo draugais, nes jis už blogą tik gerumu atsilygindamas, puikiausiai įrodęs save esant tikrą ganytoją, teisinga ir nuoširdžia meile kupiną visiems, neskiriant ir priešų[105].

Sunkiausios Vilniaus vyskupystės sąlygos aiškiai matomos ir iš paties vyskupo Jurgio liudijimų, parašytų įvairiais atvejais. Štai kai kurie. Laiške popiežiui Pijui XI skaitome: "...Todėl, kad esu lietuvis, lenkų akyse mane daro nemalonų ir lyg kokia gimtąja dėme suteptą, dėl kurios jie mane ir mano veiksmus lydi nepasitikėdami, lengvai įtardami ir blogai aiškindami"[106]. O lenkui kun. Jonui Sobczykui MIC rašė: "...Kasdieniai įtarimai, kaltinimai... Čia yra tikra skaistykla"[107].

Profesoriui M. Zdziechowskiui pažymėjo: "...Tiek kartų buvau visų apšauktas, purvais apdrėbtas, mano geroms pastangoms atsakytas bendradarbiavimas"[108]. Laiške arkivyskupui Laurynui Lauri, nuncijui Lenkijoje, rašė: "...Pačiame Vilniaus mieste tam tikra tarsi pragaro rūšis pasidarė, kur tautinės ir politinės aistros ne tik kai kuriuos į aklumą, neapykantą ir kovas atvedė, bet taip pat ir į kažkokią tautinę histerijos ir beprotybės rūšį išsigimė"[109]. O jo dienoraštyje skaitome: "...Vilniuje labai sunkiai gyvenu. Čia kelias erškėčiais išklotas. Bjauriausia tautinė neapykanta"[110]. Tačiau vyskupo kantrybė ir protingumas[111] visą tai viršijo.

Apie tai šiame trumpame svarstyme nenorime visko aprėpti.[112]

Pamoksle, pradėdamas valdyti Vilniaus vyskupiją, J. Matulaitis kalbėjo: "Rūpinsiuos kaip Kristus apglėbti visus... Dėl tiesos esu pasiryžęs guldyti galvą... Mano darbo dirva – Kristaus Karalija (Kovojanti bažnyčia). Mano partija – Kristus"[113]. O savo dienoraštyje naujai paskirtas vyskupas pažymėjo: "Tvirtai nusistačiau labai gerbti kiekvienos tautos troškimus ir siekimus, kiek jie neprieštarauja mūsų tikėjimo principams"[114]. Ir kitoj vietoj sako: "Pažadėjau jokio žmogaus, jokios tautos neapykantos neįsileisti į savo širdi, bet įsipareigojau visiems lygiai tarnauti, nors tektų didžiausius aštrumus patirti"[115].

Vyskupas J. Matulaitis pasiliko šiai krikščioniškai teisingumo ir meilės programai ištikimas, pritaikydamas ją bažnyčios darbe, nors pats oras buvo persunktas tautinės neapykantos. Vyskupas visai atsidavė Bažnyčiai, kiekvienai tautai atiduodamas tai, kas jai priklausė[116], nes jam buvo aišku, kad teisingumas neša taiką.

Rūpindamasis dvasiniu gyvenimu ir vietos reikalais, vysk. J. Matulaitis 1924 m. balandžio 23 d., per Jurgines, Drujos mieste, Gudijoje, subūręs gudes mergaites į vyskupijos teisių kongregaciją, įkūrė Jėzaus Eucharistijoj tarnaites, kurių ypatingas tikslas buvo rūpintis gailestingumo darbais ir ypač gudžių mergaičių, tiek katalikių, tiek nekatalikių mokymu. Iki tol toj tautoj jokios tokios vienuolijos nebu-

vo[117]. Be to, 1919-1925 m. vyskupas pritaikė pagal naują bažnytinę teisę įstatus penkioms vienuolijoms: Šv. Kazimiero Seserims[118], Jėzaus Vardo globoj Švc. Mergelės Marijos, tikinčiųjų globėjos[119], Švc. Jėzaus Širdies Tarnaitėms[120], Brolių doloristų kongregacijai[121], Kunigų marijonų kongregacijai[122].

4. Arkivyskupas Apaštalinis Lietuvos vizitatorius (1925-1927)

Savo raštuose Apaštalų Sostui Vilniaus vyskupas J. Matulaitis minėjo savo kartėlius, kuriuos kentėjo, bet nemanė, kad tai kenkia Bažnyčiai. Sąlygos pasikeitė, kai Apaštalų Sostas su Lenkija 1925 m. vasario 10 d. sudarė konkordatą. Apie tai J. Matulaitis 1925 m. gegužes 1 d. rašė Pijui XI ir prašė, kad jį iš vyskupo pareigų atleistų: "...Ne išvengti kryžiui, kuris Dievo malone man yra uždėtas, tai rašau, bet tik vedinas didesnės Dievo garbės ir Bažnyčios gėrio..."[123]. Ši prašymą birželio 27 d. pakartojo[124] ir pagaliau atsisakymą Šv. Sostas priėmė 1925 m. liepos 14 d.[125]. Rugpjūčio 5 d. vyskupas jau buvo Romoje[126] ir rugsėjo 1 d. buvo pakeltas tituliniu Adulijos arkivyskupu[127], o gruodžio 7 d. paskirtas Lietuvos Apaštališkuoju Vizitatoriumi[128].

Gruodžio 13 d. arkivyskupas J. Matulaitis atvyko į Lietuvą. Per tris mėnesius nuodugniai ištyręs hierarchinę Bažnyčios padėtį, paruošė schemą įkurti Lietuvos bažnytinę provinciją su metropolija Kaune, keturiomis sufraganinėmis vyskupijomis ir viena prelatūra. Provincija įsteigta popiežiaus konstitucija "Lituanorum gente" ("Lietuvių tautai") 1926 m. balandžio 4 dieną[129] ir įvykdyta paties apaštalinio vizitatoriaus arkivyskupo Jurgio tarp balandžio ir gegužes mėnesių.

Vasaros mėnesius birželį-rugpjūtį arkivyskupas praleido Jungtinėse Amerikos Valstijose. Birželio 13 d. Cicero mieste, (Illinois) pašventino Šv. Antano lietuvių bažnyčią. Po to birželio 20-24 d. dalyva-

vo garsiajame Tarptautiniame Kongrese Čikagoje, vėliau aplankė 92 JAV lietuvių parapijas[130]. Iš viso tuo laiku ten buvo 120 lietuvių parapijų.

Tų kelionių metu pertvarkė du marijonų namus, įkūrė trečią. Taip susidarė kaip ir atskira vienuolijos provincija ir ją atskyrė nuo Lietuvos marijonų jurisdikcijos. Hinsdalo mieste (Illinois valstijoje) įkurta lietuvių berniukams Kolegija[131], kuri 1931 m. perkelta į Thompsoną (Conn.) ir pavadinta Marianapoliu.

Grįždamas iš Amerikos Europon, Londone, Šv. Kazimiero bažnyčioje, pasveikino susirinkusius lietuvius ir 1926 m. rugsėjo 13 d. grįžo į Kauną[132].

Tų metų paskutinius keturis mėnesius arkivyskupas skyrė labai įtemptai veiklai: lankė Lietuvoje katalikiškus vienetus, ypač naujai įkurtų vyskupijų katedras, teologijos fakultetą, katališkąsias draugijas, vyrų ir moterų vienuolynus[133].

Su Lietuvos vyriausybe tarėsi dėl geresnio sutvarkymo santykių su Apaštalų Sostu ir dėl konkordato sudarymo. Svarstymai buvo labai sunkūs, nes po 1926 m. gegužes rinkimų valdžią paėmė socialistai. Bet gruodžio 17 d. jų valdžia buvo nuversta[134]. Derybos su nauja tautininkų vyriausybe ėjo sklandžiau. 1927 m. sausio 21 d. Apaštalinis vizitatorius, išsiųsdamas pranešimą Apaštalų Sostui, konkordato schemą, pridėjo, kad jo pasiuntinybė Lietuvoje lyg baigiasi ir pareiškė viltį greit nuvykti į amžinąjį miestą – Romą[135]. Tačiau tą pačią dieną sunkiai susirgo ir sausio 27 d. Kaune mirė[136]. Palaidotas arkikatedros bazilikos rūsyje. Kaunas niekada nematė tokių iškilmingų laidotuvių. Jų didingumą ženklino daugybė velionį mylinčių nustebusių dalyvių[137]. Tokios panašios liūdnos iškilmės kartojosi 1934 m. spalio 24 ir 25 dienomis, kada gerbiami arkivyskupo palaikai iš Kauno pervežti į Marijampolės Švc. Jėzaus Širdies koplyčią Šv. Mykolo Arkangelo bažnyčios, kurioje arkivyskupas Jurgis prieš 63 metus buvo pakrikštytas[138].

Nuo 1911 m. liepos mėnesio pradžios iki 1927 m. pabaigos, tai yra 15 metų ir 6 mėnesius, J. Matulaitis buvo teisėtai išrinktas marijonų vyriausiasis vadovas. Bet jo įnašas buvo didelis ir nuo 1909 metų liepos iki 1911 m. liepos, neskaitant 1907-1909 paruošiamųjų metų. Visi šie beveik 20 metų buvo kupini sunkiausiose sąlygose darbų, neužmirštant ir kitos nemažesnės veiklos. Kongregacija, kuri prieš Jurgio Matulaičio rūpestį, beturėjo vieną senelį narį, kai atnaujintojui mirštant, turėjo 3 namus Jungtinėse Amerikos Valstijose, 3 Lenkijoje, 3 Lietuvoje, 1 Latvijoje, 1 Gudijoje, 1 Italijoje. Šiuose dvylikoje namų buvo 319 narių[139].

Jo pagrindinėmis lėšomis, stropiai talkinant kun. Jonui Kriščiukaičiui MIC, Marijampolėje buvo įsteigta biblioteka, turinti 40 000 tomų[140]. Nors atnaujintojas savęs nelaikė rašytoju[141], vistiek paskelbė veikalų lotyniškai, lietuviškai, lenkiškai. Taip pat jo raštų liko dar ir rankraščiuose[142].

5. Dalinis sielos atšvaitas dienoraštyje

Iš Jurgio Matulaičio dienoraščio gana aiškiai matyti, kad jo gyvenimo veiklos pamatą grindė krikščioniškosios tobulybės siekimas. Štai jo dienoraščio nuotrupos. 1910 metų spalio mėnesį pažymi: "Į visų mūsų darbų ir sumanymų pamatą reikia visados mūs pačių gyvenimo šventumas tiesti, tik tada turės ant ko mūs darbai tvirtai stovėti. Nereikia niekad gailėtis savo dvasiniam ištobulinimui nei laiko, nei triūso, reikia tam svarbių svarbiausiam darbui visa širdimi atsiduoti. Ką padės, kad ir visą pasaulį žmogus apgalėtų ir apimtų, jei savo sielai padarytų nuoskaudą arba mažiausią nuostolį. Duok, Viešpatie, kad aš visa tai visada atminčiau"[143]. Kitoje vietoje skaitome: "Žiburys nežibės, jei nebus jame žibalo. Evangelijos skelbėjas nebus pasaulio šviesa, nebus dvasinė patraukianti prie Kristaus jėga, vedanti kovą už Bažnyčią, stumianti žmones į darbą, jei jo širdyje nedegs uo-

lumo ugnis, neklestės dorybės, nebus šventumo"[144]. Dienoraščio puslapiai spindi karščiausia Dievo, sielų, Bažnyčios meile, visapusiška besąlyginio pasiaukojimo dvasia.

Pirmiau tų žodžių vyko darbai. 1910 metų spalio 14 d. ženklina: "Mano šukis tebūna: visame kame Dievo ieškoti, visą ką didesnei Dievo garbei daryti, į viską Dievo dvasią įnešti ir viską ja perimti"[145]. 1910 m. spalio 27 d. rašo: "Duok, Dieve, kad mes būtume pagauti tos didelės vienos minties – Bažnyčiai dirbti, vargti, kentėti, kad Bažnyčios kentėjimai, vargai ir žaizdos būtų mūsų vargai, kentėjimai ir žaizdos mūsų širdies, kad būtume pagauti to vieno geismo, nieko čia ant žemės nesitikint, neieškant, jokio sau pelno nelaukiant, savo gyvenimą pašvęsti Dievui, Bažnyčiai, sudilti, sunykti darbuose, varguose ir kovose už Bažnyčią: kad mes turėtume tą didelį narsumą, jokių kliūčių iš pasaulio pusės ir jo galybių nesibijant, jokiam bailumui nepasiduodant, eiti drąsiai į darbą, į kovą už Bažnyčią, tenai, kur labiausiai to reikia, tai yra, kur pasaulinė valdžia persekioja Bažnyčią, vienuolijas, varžo Bažnyčią, jos organizacijas, įstaigas..."[146].

Maždaug po pusmečio kun. Jurgis vėl praveria savo uolumu degančią širdį: "Ilgai nieko nerašiau, bet daug visko perleidau, pergyvenau. Viešpačiui Dievui tebūna už viską garbė: tegu Jo Švenciausia valia visame kame įvyksta... Štai aš, Tavo tarnas: siųsk mane, kur nori. Kaip kūdikis puolu Tavo prieglobstin: nešk mane. Keblumų, kliūčių ir sunkenybių keliu patinka Tau mane vesti, dėkui Tau ir už tai, labai dėkui. Tikiuosi, kad tuo keliu beeidamas, ne taip greit suklysiu, nes tai kelias, kuriuo ir mano mieliausias Išganytojas Jėzus Kristus ėjo. Viešpatie, kaip aš Tave myliu. Duok, kad ir mylėčiau, ir mylėti nenustočiau niekados. Širdis man dega. Norėčiau iki paskutinio savo kraujo lašo pasiaukoti už Tave, viską atiduoti, visko išsižadėti ir gyvenimo, ir visko, kad tik Tavo garbė augtų ir Tavo Bažnyčia tarptų ir kiltų... Jei valia prašyti, tai duok, Viešpatie, kad aš būčiau Tavo Bažnyčioje nelyginant ta mazgotė, puodkelė, kuria viską valo, o su-

vartoję meta šalin kur į tamsiausią ir bjauriausią kampą, tegul ir aš tapčiau taip suvartotas ir sunaudotas, kad tik Tavo Bažnyčioje būtų nors koks kampelis geriau išvalytas, kad tik Tavo name būtų šiek tiek švariau ir skaisčiau. Tegul paskui mane numeta kur kaip tą mazgotę, suterštą, sunešiotą... Duok, kad aš būčiau paniekintas, kad susinešiočiau, sudilčiau, kad tik Tavo garbė augtų, platintųsi, kad tik tuo prisidėčiau prie Tavo Bažnyčios tarpimo..."[147].

Dieviškajai Apvaizdai patinka rinktinius tarnus aukštyn kelti vargų ir kančių laiptais. Tokie laiptai buvo skirti ir arkivyskupui J. Matulaičiui. Skaudi, sunki liga jį kankino nuo ankstyvosios jaunystės ir niekuomet jo nepaliko. Nesuskaitomos sunkenybės lydėjo atnaujinimą, vadovavimą marijonų vienuolijai. Septyneri vyskupavimo Vilniuje metai buvo nuolatinis aštrus skaudulys. Ir paskutiniai trylika mėnesių Lietuvoje tebuvo kupinas kartumų kelias. Šio kryžiaus kelio J. Matulaitis nemetė, bet meldė, kad Dievo garbei ir Bažnyčios gerovei galėtų daugiau kentėti: "...Duok, Dieve, kad Tau ir Tavo Bažnyčiai dar daugiau galėčiau dirbti, vargti ir kentėti. Duok, Dieve, kad sudegčiau kaip ta žvakė ant altoriaus nuo darbo kaitros ir meilės ugnies Tau ir Tavo Bažnyčiai..."[148].

Nors arkivyskupui J. Matulaičiui niekada netrūko ligų, vistiek, siekdamas tobulumo, vartojo kūno apsimarinimų. Pavyzdžiui, 1913 m. balandžio 5 d. tarp pasiryžimų metinėse rekolekcijose randame: "...Kūno varginimas: a) dukart per savaitę trečiadieniais ir penktadieniais disciplina[149]; b) dažnai priešpiet kryžiumi ant žemės gulint daryti sąžinės sąskaitą"[150]. Galimas daiktas, kad ne tik ši mėnesį, bet ir kitu laiku vartojo tokius apsimarinimus, savęs varginimus.

Teisiųjų kančias mažina dieviškos malonės, dvasiniai džiaugsmai. Tokias malones, kurios, atrodo, turi ekstazės ženklus, J. Matulaitis ženklina dienoraštyje 1913 m. balandžio 5 d.: "... Dieve mano, Dieve. Kaip saldu Tau tarnauti! Kas bus Tavo danguje, jei čia ant žemės tokiomis saldybėmis žmogaus sielą pripildai, kai šventais šiurpuliais per

visą kūną pereini, tarsi į trečią dangų pagavęs nuneši. Širdis tirpsta, alpsta, lūpos žado nebetenka, akyse darosi tamsu, rankos, kojos, tarsi, stingsta, visą kūną stebėtinos kažin kokių šiurpuliu vilnys apima, o siela, siela Tavyje skendi. Kad ne Tavo galybė, regis, numirtum žmogus iš tos meilės, tų saldybių..."[151]. Ir 1914 m. vasario 23 d. rašo: "Daug, Viešpatie, leidai kryželių ir daug per tą laiką suteikei malonių. Tūkstančius kartų būk už tai pagarbintas! Ypatingai ačiū tau, Viešpatie, už tą nepaprastą malonę, kurią man suteikei vienąkart per Šv. Mišias, giedant vargonininkui "Gloria". Šventi, stebėtini šiurpuliai visą mane perbėgo ir perėmė; akys tarsi aptemo; kūnas lyg pastiro, tarsi valdžios netekęs, o sielą neapsakomas malonumas apėmė; nieku būdu neišreiškiama saldybė tarsi po visą mane pasiliejo. Viešpatie! Koks tu saldus! Kas gal apsakyt?..."[152].

Čia pateikėme pal. J. Matulaičio gyvenimo santrauką. Šio Šviesiojo Ganytojo gyvenimo turinį labai trumpai, bet tiksliausiai po jo mirties apibūdino popiežius Pijus XI, tardamas: "Šis vyras buvo tikrai šventas"[153]. Achilles Ratti prieš popiežystę buvo Apaštališkasis Nuncijus Lenkijoj, Vilniaus vyskupą ir Vyriausiąjį Marijonų Vadovą labai gerai pažino, apie jų Viršininką pavaldiniams marijonams tarė: "Jūsų Vyriausiasis Vadovas buvo tikras Dievo vyras"[154].

Toks taip pat buvo visuotinis įvairių tautų balsas žmonių, kurie jį pažino. Tačiau liudijimų gausumą čia išpasakoti neleidžia mūsų šio darbo ribos.

Bet tai iškalbingiausiai patvirtina arkivyskupo Jurgio Matulaičio paskelbimas palaimintuoju 1987 m. birželio 28 dieną.

Nuorodos

[1] AGM. Personalia. Nr. 2: gimimo metrikai. J. Sakevičius. Nuo lopšio iki altoriaus. K. Čibiro redaguotame straipsnių rinkinyje "Arkivyskupas Jurgis Matulevičius" p. 6. Veikalą trumpinsime AJMČ.

[2] Sakevičius J. Ten pat.

[3] Būčys P. Bažnyčios ir tautos darbininkas. AJMČ, p. 14.

[4] Plg. Totoraitis J. MIC. Sūduvos Suvalkijos istorija I. -Kaunas, 1958, p. 452 ss.

[5] Sakevičius J. Ten pat, p. 6.

[6] Plg. vysk. J. Matulaičio laišką arkivysk. L. Lauri, ap. nuncijui Lenkijoj. Vilnius, 1922 04 15/E Rom., Lauri, n. 6a/ -V. Šlekys. Kaip arkivysk. J. Matulaitis virto Matulevičium. "Šaltinis", Marijampolė, 1935, Nr. 4, p. 45.

[7] Būčys P. Ten pat, p. 14.

[8] Šleikys V. Ten pat, p. 45. -J. Staugaitis. Atsiminimų šviesoj. -AJMČ, p. 87.

[9] A. V. Matulaitis iš laiškų. AJMČ, p. 183.

[10] Šlekys V. Jis apie pavardės pakeitimą rašė "Šaltinyje" 1935, Nr. 4, p. 44 s, Nr. 5, p. 56, Nr. 6, p. 69 klydo, tvirtindamas, kad motinos pavardė buvo Matulevičius. O tėvų vedybų metrikuose, AGM, Personalia, Nr. 1 ir Jurgio gimimo metrikuose, AGM, Personalia, Nr. 2 jo motinos pavardė aiškiai žymima Matulytė.

[11] Šlekys V. Ten pat, Nr. 4, p. 45.

[12] Sakevičius J. Ten pat, p. 6 – Plg. Andriaus Matulaičio laišką, Londonas, 1923 X 23 vysk. J. Matulaičiui / E Rom., A. Matulaitis AGm Nr. 1.

[13] AGM, Personalia, Nr 4: Vizito lapelis.

[14] Kelcų kurijos liudijimas, 1923 IX 25. AGM, Personalia, Nr. 7.

[15] AJMČ, p. 101-103.

[16] Būčys P. Arkivysk. Matulevičius – Bažnyčios darbininkas // "Tiesos Kelias", I(1927), Nr. 2, p. 99.

[17] Kelcų kurijos liudijimas. AGM, Personalia, Nr. 7.

[18] Būčys P. Bažnyčios ir tautos darbininkas. AJMČ, p. 15.

[19] Ten pat.

[20] Būčys P. Matulevičius – Bažnyčios darbininkas. Ten pat, p. 99 s.

[21] Sakevičius J. AJMČ, p. 13.

[22] Būčys P. Bažnyčios ir tautos darbininkas. AJMČ, p. 20.

[23] Kadangi Rusų valdžia kat. kunigams užsienyje studijuoti draudė. Žr. J. Staugaitis, Katalikybės stovis Lietuvoje. Vadovas, Seinai, I(1998), Nr. 2, p. 187.

[24] Būčys P. Bažnyčios ir tautos darbininkas, p. 17 ir žodinis jo liudijimas – VPB.

[25] Žodžiu liudijo vysk. P. Būčys, kuris kartu ten studijavo.

[26] Būčys P. Bažnyčios ir tautos darbininkas. AJMČ, p. 17s.

[27] Ten pat ir VPB.

[28] Išleido Herder Friburge 1903 m.

[29] Totoraitis J. Marijampolės Kunigų Marijonų vienuolynas. Marijampolė, 1924, p. 46.

[30] Przezdziecki H. Arcybiskup J. Matulewicz. AGM, Obitus, Necrologi et similia, Nr. 9. Lietuviškai AJM, p. 101.

[31] Būčys P. Arkiv. Matulevičius – Bažnyčios darbininkas // "Tiesos Kelias", I(1927), Nr. 2, p. 102.

[32] Kelcų kurijos liudijimas. AGM, Personalia, Nr. 7. -M. Wisniewski, S. P. Arcybiskup Matulewicz, Polak-Katolik. Warsczawa, 1927, 1927. Nr. 24.

[33] Ištrauka iš gyventojų knygos gatvėj Piękna Nr. 24/26, Varšuva. AGM, Personalia, Nr. 8.

[34] Zaštautaitė O. Atsiminimai apie Arkivyskupą Jurgį Matulevičių. -Šaltinis, 1937, Nr. 6, p. 88; Nr. 7, p. 103; Nr. 8, p. 119. -P. Būčys, Bažnyčios ir tautos darbininkas. AJMČ, p. 18s. S. Žibartas. Negęstantieji žiburiai. -Lietuvių Balsas, Roma, 1947, Nr. 1, p. 2. -Plg. Jadvygos Žukauskaitės-Jokantienės, Atsiminimai apie mano kapelioną kun. Jurgį Matulevičių. // Šaltinis, 1928, Nr. 4, p. 57. Ji tuo laiku buvo minėtos mokyklos mokinė.

[35] Pumpuras, A.a. Arkivyskupas Jurgis Matulaitis-Matulevičius -Kelias, Vilnius, 1927, Nr. 5.

[36] Wisniewski M. Atsiminimų šviesoj. AJM, p. 111.

[37] Wisniewski M. S. p. Arcybiskup Matulewicz. Szszerbiec, Varšuva, 1927, Nr. 7, p. 111.

[38] Wisniewski M. Tėvas Jurgis Matulevičius kaipo auklėtojas. AGM, Post obitum, Nr. 7, p. 9.

[39] Constitutiones Instituti Sororum su titulo Ancillarum Iesu. Cracoviae, 1908.

[40] Plg. J. Matulaitis, Mintys, apšvietimasi, pasiketinimai. 1911 VIII 17.

[41] Zajančkauskas K. Nuo piemenėlio iki arkivyskupo. Marijampolė, 1939, p. 30.

[42] Kursa spoleczne. Warszawa 1907. -Prof. Dr. Jurgis Matulevičius, Miestų ir apskritai darbininkų klausimas. Kaunas, 1909. To paties autoriaus: Trumpas išaiškinimas šiu dienų socialinio klausimo. Draugija, Kaunas VIII (1909), 327-350 p. Bažnyčia ir savastis. Petropilis 1918.

[43] Vaišnora J. Arkivysk. J. Matulevičius ir darbininkų klausimas. AJMČ, p. 269.

[44] Januškevičius J. Atsiminimų šviesoj. AJMČ, p. 115.

[45] Vaišnora J. Arkivysk. J. Matulevičius ir darbininkų klausimas. AJMČ, 270 p. teigia, kad Matulaitis Šveicarijos Friburge šalia dogmatinės teologijos pas prof. Kostaneckį taip pat baigęs sociologiją. Tačiau tai nėra tikra, nes 1899-1901 m. Matulaitis-Mantvydas labai mažai iš žingeidumo paskaitas lankė (Žodžiu mums liudijo ten tuo metu studijavęs vysk. P. Būčys).

[46] Būčys P. Bažnyčios ir tautos darbininkas. AJMČ, p. 19s.

[47] Atsiminimų šviesoj. AJM, p. 96.

[48] Ten pat, p. 108.

[49] Ten pat, p. 111 ir: Tėvas Jurgis Matulevičius kaipo auklėtojas, p. 100.

[50] Lietuvis // Kaunas 1927. Nr. 10.

[51] Paliūkas J. MIC. Arkivysk. J. Matulevičius // Šaltinis 1937, Nr. 6, p. 87, Nr. 7, p. 101.

[52] Dogelis P. Mano gyvenimo prisiminimai. Kaunas, 1936, p. 260.

[53] Meškus (J. Staugaitis) Artimiausi Lietuvos katalikų uždaviniai // Tiesos Kelias I(1926), Nr. 3, p. 181.

[54] Krupavičius M. Kova už žemę ir ūkininką. Kaunas, 1928, p. 87.

[55] Būčys P. Ten pat, p. 20;

[56] Januškevičius J. Ten pat, p. 116

[57] Wisniewski M. Ten pat, p. 12.

[58] Būčys P. Ten pat, p. 21.

[59] Matulaitis J. Mintys ..., 1911 VIII 17.

[60] Ten pat, 1911 02 03: "Kandidatų į aukštas garbės vietas nesibijokime, pasuly niekad nestokos".

[61] Plg. J. Totoraitis. Marijampolės Kunigų Marijonų vienuolynas, p. 47.

[62] Plg. Alekna A. Katalikų Bažnyčia Lietuvoje. Kaunas, 1936, 14.

[63] Vysk. P. Būčio žodinis liudijimas.

[64] Dogelis P. Mano gyvenimo prisiminimai, p. 82s. -K. Gečys, Katališkoji Lietuva, Chicago, Ill. 1946, p. 173. -Plg. P. Ruškys, Kretingos vienuolynas. "Tiesos Kelias" I (1928), Nr. 3, p. 130.

[65] Marijonų Ordiną Nekaltai Pradėtosios M. Marijos vardo 1670 m. Lenkijoj įsteigė Garb. Dievo Tarnas Stanislovas Papczynkis (1631-1701). 18-to amžiaus gale šis ordinas turėjo 17 vienuolynų Lenkijoje, Lietuvoje, Portugalijoje ir Romoje. Bet Rusijoje nevalia buvo priimti naujokus be vidaus reikalų ministro leidimo. Labai retai tokį leidimą davė kapucinams ir paulinams, kitiems vis atmesdavo. V. Senkus 1893 m. tapo Marijonų generolu, rinkėjai visi pirma už jį mirė (S. M. Sydry, O. Stanislaw Papczynski i jego dzielo. Varšuva, 1937, p. 72s. -Plg. Totoraitis J. Marijampolės J. Marijampolės Kunigų Marijonų Vienuolynas, p. 38s., 44.

[66] V. Senkaus raštas 1909 VII 20 iš Marijampolės Šv. Sostui (AGEn Mar., Congregatio CC. RR. Marianorum). Documenta renovationis Nr. 4 ir J. Matulaičio raštas (Roma, 1909 07 30) Šv. Vienuolių Kongregacijai (Ten pat, Nr. 5).

[67] Ten pat -Vysk. Rūškys, gimęs Sasnavoje, marijonus puikiai pažino. J. Totoraitis, t. p., p. 50.

[68] Šv. Vienuolių Kongregacijos raštas 1909 08 02 vyskupui Kaz. Rūškiui (AGEn, Mar., Documenta renovations, Nr. 6).

[69] Priėmimas naujų narių kun. J. Matulaičio ir kun. P. Būčio pas marijonus (Ten pat, Nr. 7). Plg. J. Totoraitis, t.p., p. 53.

[70] Totoraitis J. Ten pat.

[71] "...Nejaugi atsižadėjus brangiausių idealų, rūdyti kur susirietus ir susitraukus iš baimės?... Ne, anaiptol ne!... (Mintys 1910 10 25)." ...Jei dėl Dievo ir su Dievu būsi kalėjime, ar nebus jis tau polsio vieta, o ištrėmimas ar nevirs tau tada rojumi? (Ten pat, 1910 10 24).

[72] J. Totoraitis, filosofijos daktaratą gavęs Šveicarijoje, Friburge, tapo žymus Lietuvos istorikas. Mirė 1941 m., bolševikų išmestas iš Marijampolės vienuolyno namų. Jo gyvenimą ir darbus nušviečia A. Kučinskas, Athenum, Kaunas, IV(1933), p. 1ss.

[73] Apaštališkasis patvirtinimas kongregacijos ir jos konstitucijų (AGEn. Mar., Documenta renovationis, Nr. 12).

[74] "Institutum Fratrum Marianorum sub titulo Immaculatae Conceptionis Beatissimae Virginis Mariae". Petropoli, 1910.

[75] P. Būčys pirmus įžadus padarė 1910 IX 15 (Elenchus...Marianorum, Roma 1938, p. 32).

[76] Totoraitis J. Ten pat, p. 57.

[77] Vyskupo P. Būčio liudijimas žodžiu.

[78] J. Matulaitis-Matulevičius, Kelionė į Rymą su reikalais 1911 XI 14 (Arch. Mar. Lit.), p. 2 ir vysk. Būčio žodinis liudijimas.

[79] "...Nuo kiek laiko nusistačiau sau taisyklę, kad visuomet persisverti tokiuose atvejuose į pusę Kristaus, gyvenusio paniekoje, neturte, varge ir darbe". J. Matulaitis, ten pat, p. 9.

[80] Marijonų Vienuolija: Marijampolė, 1931, p. 24.

[81] VJM laiškai (1913 09 08) iš Čikagos prof. P. Būčiui MIC, Petrapilyje ir kun. V. Dvaranauskui MIC, Pilypave (Arch. Mar. Lit., Elit.).

[82] J. Sobczyk, S.p. Ks. Arcybiskup Jerzy Matulewicz. -Pro Christo. 1927, Nr. 3, p. 175 ss. -M. Wisniewski, S.P. Arcybiskup Matulewicz. Polak-Katolik, 1927, Nr. 24.

[83] Marijonų Vienuolija, p. 26.

[84] Institutum Sororum Pauperum, Marijampolė 1918. -Nekaltai Pradėtosios Švenciausiosios Panos Marijos vardo Vargdienių Seselių Vienuolijos Įstatai. Marijampolė 1920.

[85] Plg. ten pat ir K. Rėklaitis, MIC, N.P.Š.P.M. Vargdienių seserų vienuolija. Chicago, 1924, p. 7.

[86] Plg. Nekaltai Pradėtosios Švc. Panos Marijos Seserų Kongregacija. Putnam, Conn., USA, 1944.

[87] J. Matulaitis. Vilniaus meto dienoraštis, p. 3.

[88] Ten pat.

[89] Ten pat, p. 3s.

[90] AAS, X(1918), p. 452.

[91] Matulaitis J. Vilniaus meto dienoraštis, p. 4.

[92] Žodinis vysk. P. Būčio liudijimas.

[93] J. Matulaitis. Vilniaus meto dienoraštis, p. 7ss. -E. Turauskas, A.a. Arkivyskupas Jurgis – Vilniaus Vyskupas. -"Rytas" 1927, Nr. 23.

[94] Vilnietis (J. Vaitkevičius MIC), Arkiv. Matulevičiaus Kryžiaus kelias. "Draugas", 1934, Nr. 23 ss. -Plg. E. Turauskas, ten pat.

[95] J. Kriščiukaitis MIC. Apie Jurgio Matulevičiaus MIC, vyskupavimą Vilniuje. Pro memoria. AGM, Post obitum, Nr. 11/, p. 26.

[96] Roczkowski J. Kančių taurė iki dugno // Šaltinis, 1934, Nr. 44.

[97] Vysk. J. M. laiškas, Vilnius, 1924 IV 22 kard. P. Gasparri (Acta Vilnensia, Abdicatio..., Nr. 3, p. 3).

[98] TH. G. Chase. The History of the Lithuanian Nation. New York, 1948, p. 512 ss. -A. Šapoka, Lietuvos istorija. Kaunas, 1936, p. 549 ss.

[99] Vysk. J. M. 1924 IV 22 laiške kard. P. Gasparri rašė lotyniškai (vertiame): "...rūpinuosi neužsiimti politiniais ir tautiniais reikalais vedinas įsitikinimo, kad kunigas, o juo labiau vyskupas turi būti virš kiekvienos politikos ir visų tautinių ginčų; jo dalis tegali būti Kristaus ir Bažnyčios dalis..." (Acta Vilnensia, Abdicatio..., n.3, p.3).

[100] Vysk. J. M. laiškas (Vilnius, 1923 11 29) prof. P. Būčiui (E Rom. Nr. 29).

[101] Plg. De turbis in ecclesia Radunensi, Nr. 1-26 (Acta Vilnensia).

[102] Plg. Korespondencja pomiędzy Kurją Biskupią Wilenską a universitetem Stefana Batorego, Wilno 1921.

[103] J. Matulaitis. Vilniaus meto dienoraštis. 1919 04 25.

[104] Apie jų politinę veiklą Vilniuje pažymima vysk. J. M. laiške 1921 01 29 apaštališkajam nuncijui Lenkijoje A. Ratti (E Rom. Nr. 6) ir A. Ratti laiškuose vysk. J.M.: 1920 XII 27, E Rom., Nr. 7, 1921:I.23, Nr. 9; I.26-31, II. 7, Nr. 10; II.25, Nr. 11; III.17. Nr. 12. Taip pat J. Matulaitis, Vilniaus meto dienoraštis, 1921.III.19

[105] Būčys P. Bažnyčios ir tautos darbininkas. AJM, p. 28.

[106] Vilnius, 1925 VI 27 (Acta Vilnensia, Abdicatio, Nr. 4).

[107] J. Sobczyk. S.p. Ks. Arcybiskup Jerzy Matulewicz. // Pro Christo, Warszawa, 1927, Nr. 4, p. 251.

[108] M. Zdziechowski, Ks. Arcybiskup Jerzy Matulewicz byly biskup Wilenski. CZAS, Krakow, 1927, Nr. 26.

[109] Vilnius, 1921 11 01 (E Rom., Nr. 1).

[110] Matulaitis J. Vilniaus meto dienoraštis, 1919 I 5. -Apie sunkiausias J. Matulaičio vyskupavimo sąlygas dar žr. jo rašytus laiškus Šv. Sostui (Acta Vilnensia), arkivyskupas nuncijus Lenkijoje A. Ratti, L. Lau-

rii (E Rom.) ir kun. marijonus: J. Sobczyk, (Ten pat, Nr. 3, p. 179), A. Cikoto, P. Būčys, K. Rėklaitis, J. Vaitkevičius ir kitus, (E Rom.).

111 "...Žinau Tavo gausias kankynes ir kasdien vis naujas; Dievas, kuris Tau duoda kantrybės, teduoda ir atlyginimą" (E Ro. Nr. 12).

112 Apie Vilniaus vyskupą J. Matulaitį žr.: Jo Vilniaus meto dienoraštį (Lietuvos Marijonų Archyvas). -J. Sobczyk, S.p.Ks. Arcybiskup Jerzy Matulewicz. Pro Christo 1927, Nr. 3, p. 179ss. -J. Krikščiukaitis MIC, De Vilnensi Episcopatu Georgii Matulevičius MIC. (AGMar., Post obitum, Nr. 11). -Paskutinio Vilniaus Vyskupo tragedija. AJM, p. 212ss. -Vilnietis, Arkiv. Matulevičiaus kryžiaus kelias. "Draugas", 1934, Nr. 23ss. -Palygink išnašą 110.

113 Pirmasis Lietuvio Ganytojo pamokslas. AJMČ, p. 203.

114 Vilniaus meto dienoraštis, p. 12.

115 Ten pat, 1919 01 05.

116 Popiežiaus Pijaus XI ranka rašytame 1922 02 20 laiške skaitome: "...Patys ne kartą esame patyrę, kokiu protingumu ir bešališkumu gero ganytojo pareigas esi atlikęs..." (E Rom., Nr. 1). O pats vyskupas rašte kard. P. Gaspariui, (Vilnius 1924 04 22) rašė: "...Kiek galiu, visas tautas stengiuosi traktuoti vienodai, žmoniškai ir maloniai, kadangi Bažnyčia yra visų tautų motina..." (Acta Vilnensia-Abdicatio). Nr. 3, p. 3.

117 Atitinkamus dokumentus žr.: Archiv. Gen. Mar., Sorores II, skyr. 10, dok. 1 ir 2.

118 Constitutiones Congregationis Sororum a Sancto Casimiro. Vilnae, 1924.

119 Constitutiones Congregationis Religiosae Sororum Nominis Iesu sub Patrocinio B. Mariae, Fidelium Auxiliatricis. Vilnae, 1923.

120 Constitutiones Congregationis Sororum Ancillarum Sacri Cordis Iesu. Varsaviae, 1925.

121 Constitutiones Congregationis Doloristarum seu Matris Dei Dolorosae filiorum. Vilnae, 1920.

122 Constitutiones Congregationis Clericorum Regularium Marianorum sub titulo Immaculatae Conceptionis Beatissimae Virginis Mariae. Romae, 1930.

123 Acta Vilnensia, Abdicatio, Nr. 4.

124 Ten pat, Nr. 8.

[125] Kard. P. Gasparri raštas Vaticano 1925 VII 14 vysk. J. M. (Acta Vilnensia, Abdicatio, Nr. 10).

[126] J. Matulaitis. Vilniaus meto dienoraštis. 1925 08 05.

[127] AAS, XVII (1925), p. 581.

[128] Paskyrimo raštas, PE. 01 07.

[129] AAS, XVIII (1926), p. 121-123.

[130] P. Būčys MIC. Arkivysk. J. Matulevičius Amerikoje // Šaltinis, 1926, Nr. 22, p. 306 ss.

[131] Amerikos lietuvių kolegijos metraštis. Hinsdale, I11, 1927-1928, p. 8.

[132] Kalvio sūnus (B. Bumšas) Trupiniai // Šaltinis, 1926. Nr. 25, p. 394.

[133] R. V.

[134] V. Skorupskis. La resurrection d'un peuple (1918-1927). Souvenirs d'un temoin des evenments militaires en Lithuanie, Paris-Limages, 1930, 77 ss.

[135] R. VI, p. 5.

[136] I. Česaitis, Paskutinės a.a. arkivyskupo Jurgio Valandos. "Rytas", 1927, Nr. 21. Tas pats: AJMČ, p. 49-52.

[137] Žr. Eduardo Turausko straipsnius: Rytas 1927: A. A. Arkivysk. Jurgiui Matulevičiui mirus, Nr. 21; Liūdnoji eisena, Nr. 22; paskutinė kelionė, Nr. 23; Skaudžioji iškilmė, Nr. 24-25. Taip pat: L'Osseervatore Romano, 1927, Nr. 34: Dopo la morte di Mons. Matulewicz.

[138] A. J. Stanius. Didžiosios iškilmės Marijampolėje // Šaltinis, 1934, Nr. 45. Perkėlimo dokumentai yra: AGen. Mar., Translatio corporis, Nr. 1-8.

[139] Elenchus domorum religiosarum et sodalium Congr. CC. RR. Marianorum sub titulo Immaculatae Concept. B.M.V., Roma 1927.

[140] Kun. J. Kriščiukaičio MIC laiškai. Vilnius, 1925 07 26; E Rom. Nr. 1; VIII 11, Nr. 2; VIII 22, Nr. 3; IX 27, Nr. 6.) vysk. J. Matulaičiui Romoje.

[141] Tumas J. A.a. arkivyskupas Jurgis Matulaitis-Matulevičius. "Iliustruotoji Lietuva". Kaunas 1927, Nr. 5, p. 34.

[142] Žr. šaltinius ir bibliografiją.

[143] Mintys, apšvietimai, įkvėpimai ir pasiketinimai. 1910 10 22.

[144] Mintys ..., 1911 02 5.

[145] Mintys ..., 1910 10 14.

[146] Ten pat, 1911 01 13.

[147] Ten pat, 1910 10 27.

[148] Mintys ..., 1913 04 05.

[149] Mintys ..., 1913 01 13.

[150] Mintys ..., 1911 01 13.

[151] Tai savęs nusiplakimas, ko marijonų įstatai nereikalauja.

[152] Taip pat marijonų įstatai neįpareigoja.

[153] J. Matulaitis. Mintys ..., 1913 04 05.

[154] Ten pat, 1919 02 23.

[155] K. Rėklaitis MIC. Neoficiali kanonizacija. Kristaus Karaliaus Laivas. Chicago, Illinois 1947, Nr. 4, p. 3.

[156] Plg. popiežiaus Pijaus XI laišką (1922 02 20) vysk. J. Matulaičiui (E Rom.). -O. Zaštautaitė. Pijus XI. Kaunas, 1938, p. 43.

[157] M. Krupavičius. Popiežius Pijus XI ir a.a. arkivysk. J. Matulevičius. "Šaltinis", 1932, Nr. 5, p. 70. -A. Szymanski, Ojciec Sw. Pius XI i jego pontyfikat. Lublin, 1929, p. 126 ss. -Kun. Lucijono Chaleckio Vilniaus kurijos kanclerio, laiškas. Vilnius 1927 II 5 kažkuriam marijonui kunigui (AGM, Post obitum, Nr. 6).

LIETUVOS VYSKUPIJŲ RIBOS 1918—1926

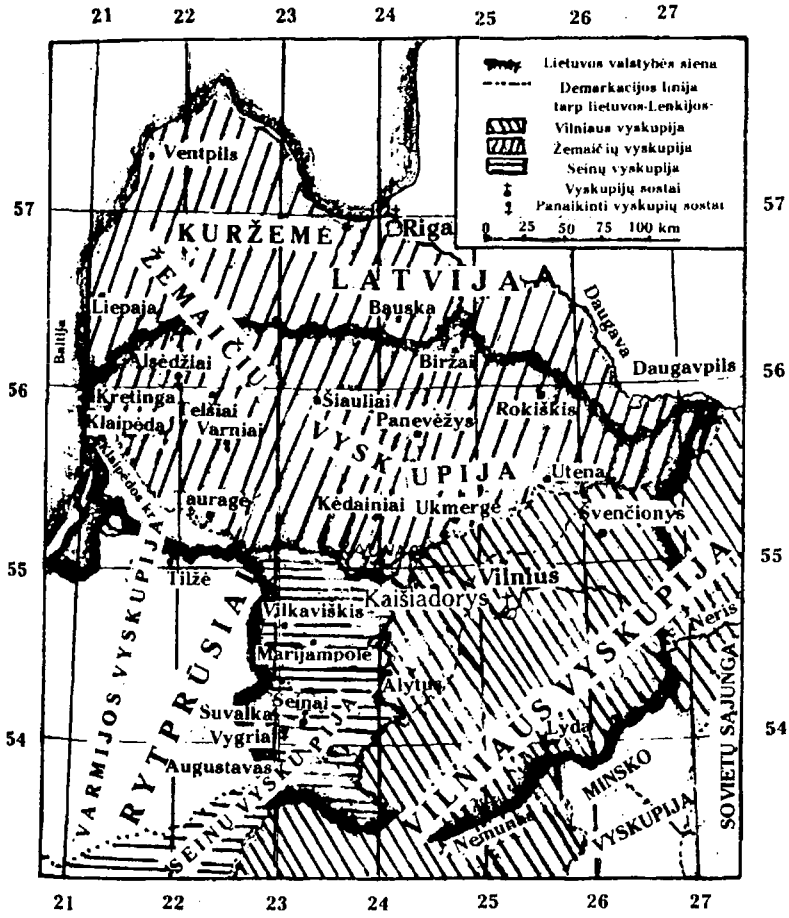

Pirmoji dalis
APAŠTALIŠKOJO VIZITATORIAUS VEIKLA PRIEŠ LIETUVOS BAŽNYTINĖS PROVINCIJOS ĮSTEIGIMĄ

I. Lietuvos bažnyčios padėtis po atgautos tautinės nepriklausomybės 1918-1925 metais

Iš to, ką čia pasakosime, geriau bus matyti tos aplinkybės, kuriose vyko Lietuvos apaštalinio vizitatoriaus Palaimintojo Jurgio Matulaičio veikla. Svarstymą terpiame tarp dviejų ribų, būtent: tarp 1918 ir 1925 metų, nes atsirado du didžiai svarbūs įvykiai: paskelbimas Lietuvos Nepriklausomybės 1918 m. vasario 16 d. ir 1925 m. vasario 10 d. sudarytas tarp Apaštalų Sosto ir Lenkijos Konkordatas, kuris skubiai reikalavo Lietuvos bažnytinių reikalų pertvarkymo. Prisiminkime tai, kas vyko prieš ši konkordatą ir kas sekė po jo.

1. Lietuvos bažnyčios padėtis iki sudarant Apaštalų Sosto ir Lenkijos konkordatą

A. Administracinė padėtis. Tautos Taryba Vilniuje 1918 m. vasario 16 d. paskelbė Lietuvą etnografinėse ribose nepriklausomą valstybę[1]. Šis paskelbimas nepatiko Vokietijos vyriausybei, kurios kariuomenė buvo okupavusi Lietuvą. Paskelbimas virto veiksmingu, kai lapkričio 11 d. tais pačiais metais laikinuoju Respublikos Prezidentu tapo Tautos Tarybos Pirmininkas Antanas Smetona, o Augustinas Voldemaras Ministru Pirmininku[2].

Tuomet Lietuvoje buvo trys vyskupijos: Vilniaus, Žemaičių ir Seinų. Pasibaigus 1920 m. karui tarp Lietuvos ir Lenkijos, Vilniaus kraštas ir didelė Seinų krašto dalis liko lenkų okupacijoje. Vargu ar kita kuri katalikiška tauta tokiu sienų įvairumu ir bažnytine jurisdikcija sukarpyta buvo kaip Lietuva.

Iš didžiulės Vilniaus vyskupijos, kurią valdė vyskupas Jurgis Matulaitis, Lietuvos ribose[3] liko tik 5 dekanatai su 63 bažnyčiomis, kurias aptarnavo 82 kunigai, aprūpindami apie 215 000 katalikų[4]. Kai kan. Juozas Kukta 1922 m. buvo ištremtas iš lenkų užimtos teritorijos ir perėjo Lietuvon, Vilniaus vyskupas J. Matulaitis tų metų kovo 3 d. jam pavedė šia vyskupijos dalį administruoti[5]. Kukta apsistojo Kaišiadoryse.

Žemaičių vyskupijoje ganytojavo vysk. Pranciškus Karevičius gyvendamas Kaune. Jo pagalbininkas nuo 1919 m. buvo titulinis vyskupas Juozapas Skvireckas. Nuo senų laikų Žemaičių vyskupijai priklausė dalis Latvijos, Kuržemė, turinti apie 100 000 gyventojų katalikų[6]. Ši dalis liko Latvijos ribose. Atgaivinus Rygos vyskupiją, ši sritis 1920 m. nuo Žemaičių vyskupijos atjungta ir priskirta Rygos vyskupijai[7]. Lietuvoje liko 32 dekanatai, 346 bažnyčios, 662 kunigai ir apie 1 215 000 katalikų[8]. Dalis Žemaičių vyskupijos liko lenkų okupacijoje.

Vilniaus ir Žemaičių vyskupijos priklausė Mogiliovo arkivyskupui, kurio sostas buvo Petrapilyje, nuo 1917 m. jau buvęs komunistų valdžioje. Mogiliovo arkivyskupui priklausė antros eilės pareigos Vilniaus ir Žemaičių vyskupijose. Bet susisiekti su arkivyskupu iš šiu vyskupijų tais nelemtais laikais, 1918 ir 1919 metais neleido politinės aplinkybės. Rusijos komunistų kariuomenė veržesi Lietuvon, kuri visomis pajėgomis užpuolikams priešinosi.[9] Padėtis pablogėjo po Suvalkų sutarties, lenkų sulaužytos, kai priešiškumas tarp Lietuvos ir Lenkų valdžios labai padidėjo[10], taip pat dalį Žemaičių ir Vilniaus vyskupijų nuo savo sostų atskyrė.

Pietinę Lietuvos dalį sudarė Seinų arba Augustavo Šiaurines dalys, kurias nuo 1910 metų valdė vysk. Antanas Karosas. Politiniai įvykiai suskaldė jo vyskupiją į dvi dalis. Prieš 1914 metus Seinų vyskupija turėjo 604 945 tikinčiuosius[11]. Po krašto politinio perskėlimo Lietuvoje liko 11 dekanatų, 86 bažnyčios, 193 kunigai ir apie 320 000 tikinčiųjų[12]. Lenkija, okupavusi Seinus, lietuvį vyskupą ištrėmė. Jis laikinai apsigyveno Marijampolėje[13]. Pagal bažnytinę teisę jis priklausė Varšuvos metropolitui, bet negalėjo palaikyti reikiamų ryšių dėl politinės padėties, buvusios tarp Lenkijos ir Lietuvos.

Dalis vakarinės Lietuvos, dešinėje nuo Nemuno, kadaise buvusios Prūsijos valdžioje, tarptautine sutartimi nuo Vokietijos buvo atskirta, tai yra Klaipėdos kraštas. Jis buvo pavestas Prancūzijos globai. O 1923 m. ši sritis pagal sutartį su Prancūzija, Britanija, Italija, Japonija iš vienos pusės ir su Lietuva iš kitos – buvo pavesta Lietuvos Respublikai[14]. Pagal sutartį ši sritis tikybiniuose reikaluose turėjo autonomiją. Čia buvo keturios katalikų parapijos: Klaipėdos, Šilutes, Viešvilės, Rapkojų su 6 kunigais ir apie 8000 katalikų. Teisiškai visos šios parapijos priklausė Varmijos vyskupijai, kurios būstinė buvo Frauenburge[15]. Jos vyskupas buvo Breslavo sufraganas.

Aišku, kad suskaldytai bažnytinei vietovei Lietuvoje labai reikėjo pertvarkymo.

B. Katalikų gyvenimo padėtis. Atsimintina, kad katališkoji Lietuva daugiau kaip 120 metų (1795-1915) buvo valdoma nekatalikiškos Rusijos vyriausybės, kuri įvairiais žiauriais būdais stengėsi atskirti nuo katalikiškos vienybės, jungti prie ortodoksų ir surusinti[16]. Didelė ir stipri buvo Rusija, o Lietuva maža ir silpna. Tatai nenuostabu, kad ji patyrė dideles ir sunkias žaizdas.

Taigi matome, kad Lietuvoje, atgaunant politinę nepriklausomybę, tebuvo du vyskupai ordinarai, vis kitiem metropolitam priskirti. Netrūko ir parapijų, nuo vyskupų atskirtų. Tokią blogą padėtį reikė-

jo skubiai ištaisyti. Tarp kitko Jurgis Matulaitis prideda: "Pakilus Lietuvai..., kai kurie kunigai, daugiausia veiklūs ir darbštūs atsidavė politikai ir civilinėms pareigoms"[17], dažnai su nuostoliais savo luomo pareigoms. Šalia tam tikro skaičiaus supasaulėjusių, politikuojančių ir atkritusių kunigų, buvo pastebimi kunigijoj girtybės atvejai, šen ir ten besaikis kortavimas, prasižengimas prieš skaistybę. Tačiau apskritai kleras buvo geras, šventom pareigom, Bažnyčiai atsidavęs, žmonių gerbiamas ir mylimas[18].

Rusijos imperijoj katalikai būdavo jėga stumiami į "ortodoksiją", neretai kentėdavo kruviną persekiojimą[19]. Bet apskritai žmonės, ypač kaimiečiai, pasiliko katalikais, pamaldūs ir labai Bažnyčiai atsidavę, tačiau dėl Rusijos okupacijos sąlygų, dėl nenormalios bažnytinės administracijos nebuvo pakankamai tikybiškai išauklėti ir nepakankamai savo katalikiškas pareigas suprantą[20].

Tarp inteligentų bedievių, viešų tikėjimo priešų buvo mažai, bet buvo daug tokių, kurie slaptai, apgaulingai skleidė bedievybę. Daugelis buvo užkrėsti liberalizmu, indiferentizmu. Apskritai tarp išsilavinusių pirmavo katalikai, buvo nemažai uolių tikėjimo gynėjų. Netrūko ir įvairių klestinčių katalikų organizacijų: studentų, gimnazistų ir kaimiečių: ūkininkų, moterų ir kitų. Buvo katalikų fakultetas, kur šalia teologijos, filosofijos dėstė literatūrą. Gyvavo Katalikų Akademija, įkurta 1922 m. spalio 22 d.[21]. Buvo ir Katalikų Veikimo Centras, kuriam buvo prikišamas neveiklumas[22].

Vienuolinis gyvenimas buvo beveik išnaikintas, bet viešpataujant imperialistinei Rusijai, po atgautos nepriklausomybės ėmė atgyti, nors trumpu laiku negalėjo stipriai išsivystyti.

Tuoj po atgautos Lietuvos nepriklausomybės knygų ir laikraščių leidyba pagausėjo. Tarp jų katalikiški leidiniai greit užemė pirmą vietą[23].

Katalikiškųjų mokyklų tinklą labai plėtė trys sąjungos: viena – "Rytas", įsteigta 1913 m. daugiausia veikė Vilniuje ir ypatingai ryti-

nėj Lietuvoj[24], antra draugija – "Saulė", įkurta 1908 m. aptarnavo vakarines dalis ir pagaliau trečia – "Žiburys" nuo 1906 m. šviete pietines sritis[25]. Valdžia 1918-1926 m. visai netrukdė privačioms mokykloms, priešingai, jų teises prilygino valstybinėms mokykloms, vienuoliams ir vienuolėms mielai leido mokyti ir mokėjo algas. Taip pat palankumą valdžia rodė steigiant naujas parapijas, statant bažnyčias ir atnaujinant vienuolinį gyvenimą[26].

Sektų nebuvo. Reikėjo labiau bijoti atkritimo nuo tikėjimo, bedievybės plėtimo ir pačios Bažnyčios viduje irimo, puvimo. Lietuvoje tarp pačių katalikų dar nebuvo išsivystęs tas pasidalinimas, diferenciacija, kas daugelyje kitų kraštų jau buvo įvykę, būtent: tarp Dievo ir žmonių vaikų. Buvo nemaža katalikų, kurių dvasia buvo šiek tiek iškreipta ir svetimu mokslu užkrėsta. Tas priešingas katalikybei mintis skleidė mokyklos ir spauda Rusijai valdant. Atsitikdavo, kad tarp tokių katalikų masonai ir kiti tikėjimo priešai slaptai įsimaišę nejučiomis kreipė į savo pusę. Tuo laiku, ypač po 1920 metų, Lietuvoj tarp katalikybės ir bedievybės vyko karšta ir sunki kova. Todėl, kad nepralaimėtų, reikėjo katalikų pastangas visapusiškai sustiprinti, paremti[27].

Tarp katalikų, socialistų ir kitų nekatalikiškų partijų vyko nuolatinė, aštri kova[28].

C. Ryšiai su Apaštalų Sostu. Tuoj po nepriklausomybės (1918) paskelbimo lietuvių tautos pastangos greit ir pastoviai užmegsti santykius su Apaštalų Sostu pasirodė gyvos ir stiprios, nes lietuviai tikėjosi tuo būdu daugelį bažnytinio gyvenimo negerovių pataisyti. Todėl prieš Lietuvos Respublikos iš kitų valstybių pusės pripažinimą, pirmiau negu bus teisinės sąlygos skirti pilnateisį Lietuvos ministrą prie Šv. Sosto, rastas pagalbinis būdas. Žemaičių ir Seinų vyskupai susitarė atstovauti pas popiežių tų dviejų vyskupijų reikalus: 1919 m. rugsėjo 17 d. paskyrė kan. Jurgį Narjauską. O Vyriausybė kanauninkui ir jo sekretoriui Juozui Macevičiui apmokėjo pragyvenimą ir skyrė algas[29].

Vienas iš pasirašusių Lietuvos nepriklausomybės aktą, Tautos Tarybos narys Aleksandras Stulginskis 1918 m. nuvyko pas Šv. Tėvo atstovą Miunchene Eugenijų Pačelį ir išaiškino jam, kad reikia skubiai tvarkyti Lietuvos bažnytinius reikalus. E. Pačelį jį maloniai priėmė. Todėl džiugus sugrįžęs jis pasakojo apie nuncijaus meilumą, išmintį[30].

Petro Klimo veikale "Le développement de l' Etat Lituanien"[31] skaitome nuncijaus Eug. Pacelli Lietuvių Tautinės Tarybos pirmininkui Vilniuj Antanui Smetonai laišką, parašytą 1918 m. birželio 9 dieną. Laiškas įrodo, kad Apaštalų Sostas Lietuvos bažnytinius reikalus tėviškai tvarkė. Vilniui neturint vyskupo apaštalinis vizitatorius Achilles Ratti[32] nuncijaus E. Pačelio sutikimu Lietuvos vyriausybei, esančiai Vilniuje, prašant ir žinant Lenkijos valdžiai, Vilniaus ordinariniu vyskupu popiežiui Benediktui XV pristatė kun. Jurgį Matulaitį. Šv. Tėvas maloniai sutiko, ir J. Matulaitis 1918 m. gruodžio 1 d. Kaune buvo konsekruotas vyskupu, o 8 dieną to mėnesio įžengė Vilniaus katedron ir pradėjo Ganytojo darbą[33].

Po maždaug 100 metų pertraukos, būtent 1919 m., buvo atkurta Apaštalinė Varšuvos Nunciatūra, kurios jurisdikcija XVI-XVIII amžiuose apėmė visas Lenkijos ir Lietuvos valdomas žemes. Apaštalinis vizitatorius A. Ratti 1919 m. birželio 6 d. buvo paskirtas apaštaliniu nuncijumi[34], kuris pagal seną įstatymą tą teisę turėjo ir Lietuvoje, kol ji 1921 m. buvo pakeista[35].

1919 m. gegužes mėn. popiežius Benediktas XV priėmė Vatikane Lietuvos Ministrą Pirmininką Augustiną Voldemarą, grafą Alfredą Tiškevičių ir kun. Antaną Viskantą[36]. Jie lietuvių tautos vardu prašė Šv. Tėvą, kad Apaštalų Sostas pripažintų Lietuvą teisėta valstybe ir kad Lietuvos vyskupijos nebūtų kitų valstybių valdžioje, bet kad būtų priklausomos betarpiškai Šv. Tėvui ir sudarytų savą bažnytinę provinciją. Kiti lietuviai delegatai tais pačiais ir kitais metais pakartojo Apaštalų Sostui tuos pačius norus[37].

Šie ir kiti pareiškimai vis aiškiau parodė didelį skirtumą tarp len-

kų ir lietuvių. Paaiškėjo, kad ankstesnės praeitų laikų politinės unijos tarp Lietuvos ir Lenkijos negalima grąžinti. Nuncijus A. Ratti 1920 m. sausio 24-29 d. atvyko į lenkų užimtą Vilnių ir į laisvąją Lietuvą[38]. Iš pokalbių su lietuviais ministrais ir Žemaičių vyskupu Pr. Karevičium, kuris gyveno Kaune ir garbųjį svečią priėmė savo buveinėj, paaiškėjo, kad būtinai reikia Lietuvos katalikų bažnytinius reikalus atskirai nuo Lenkijos tokių reikalų tvarkyti[39] ir ypatingai todėl, kad Lietuvos sostinė Vilnius buvo lenkų pagrobta, lietuvius neapsakomai prieš lenkus nustatė.

Tačiau Apaštalų Sostui glaudus bendradarbiavimas katalikiškos Lietuvos ir Lenkijos atrodė labai naudingas, nes abiems tautoms grėsė tie patys pavojai nuo kaimyninių nekatalikiškų tautų, ypač Rusijos ir Prūsijos. Bet nesutarimai tarp Lenkijos ir Lietuvos ši glaudų bendradarbiavimą visiškai žlugdė. Vatikano Valstybės Sekretorius kard. P. Gasparri privačiuose pokalbiuose ir oficialiais raštais stengėsi įtikinti lietuvius, kad pritartų vienybei su lenkais[40]. Bet šie patarimai nedavė jokių vaisių[41].

1921 metų lapkričio 6 d. tėvas Antoninas Zecchini SJ buvo paskirtas apašt. vizitatoriumi Lietuvai ir kaimyniniams Baltijos kraštams[42]. Hadrianas Boudou SJ buvo jo sekretorius. Lietuviai greitai sužinojo, kad naujai skirtas vizitatorius yra lenkams labai draugiškas, Krokuvoje baigęs naujokyną, mokėjo lenkų kalbą, o lietuvių nemokėjo. Kai kurie jėzuitų ir lenkų priešininkai vizitatorių ir jo sekretorių laikė įtartinais ir todėl, kad buvo lenko Vladimiro Ledochowskio SJ valdiniai[43]. Nežiūrint to, Lietuvos vyriausybė ap. vizitatorių priėmė pagarbiai, su pasitikėjimu.

Jam atvykus į Kauną, atėjo liūdna žinia, kad mirė popiežius Benediktas XV. Respublikos Prezidentas, visi ministrai ir beveik visi Seimo nariai atvyko į katedrą iškilmingoms pamaldoms už mirusį popiežių. Po pamaldų visa ministrų taryba vyskupo namuose apaštaliniam vizitatoriui vyriausybės ir visos tautos vardu pareiškė nuoširdžią užuojautą.

Vatikano atstovas Lietuvai arkiv. Antonino Zecchini, S. J.

Netrukus, t.y. vasario 16 d. Lietuva švente Nepriklausomybės paskelbimo minėjimą, bet apašt. vizitatorius Lietuvos valdžios nepasveikino. Kai kuriems lietuviams, ypač kunigams, šis abejingumas, nepateisinamas nežinojimu, labai nepatiko[44].

Tėv. A. Zecchini 1922 m. spalio 20 d. buvo pakeltas tituliniu Myros arkivyskupu ir to mėnesio 25 d. paskirtas trijų Baltijos kraštų: Lietuvos, Latvijos, Estijos apaštaliniu delegatu[45]. Kun. dr. Aloyzas Faiduttis, kadaise Austrijos Seimo narys ir Goricijos bei Gradiskos administratorius, tapo delegato patarėju[46].

Jungtinėms Amerikos valstijoms ir kitiems kraštams Lietuvą pripažinus teisėta (de jure), tą patį padarė Apaštalų Sostas 1922 m. lapkričio 10 d.[47]. Lietuvos religinius ir politinius reikalus prie Šv. Sosto teisėtai tvarkė paskirtas ir priimtas ypatingas ministras K. Bizauskas[48]. Todėl kan. J. Narjauskas grįžo į Lietuvą.

Kadangi santykiai tarp Apaštalų Sosto ir Lietuvos tapo tokie pat kaip ir kitų politinių pilnateisių valstybių, tuojau pradėta galvoti ir kalbėti apie Lietuvos konkordatą su Apaštalų Sostu. Pradėtos derybos, bet prie galutinio numatomo konkordato teksto iki 1924 m. nebuvo prieita[49]. Tais pačiais metais ministras K. Bizauskas buvo atšauktas į Kauną ir ten pasiliko. Lietuvos reikalus su Apaštalų Sostu tvar-

kė Juozas Macevičius. Nors Lietuvos ir Ap. Sosto santykiai buvo draugiški, bet konkordato ruošimas priekin nepažengė[50].

1925 m. vasario 10 d. sudarytas konkordatas tarp Apaštalų Sosto ir Lenkijos. Pagal jį Vilniaus vyskupija pakelta metropolija ir, pridėjus dvi sufraganines vyskupijas Lomžos ir Pinsko, priskirta Lenkijos vyskupams. Lietuvai šitai labai nepatiko, nes jos vyriausybė laikė Vilniaus okupaciją buvus teisėta. Ta prasme labai dažnai ir aštriai rašė Lietuvos laikraščiai ir kalbėjo žmonės. Santykiai tarp Apaštalų Sosto ir Lietuvos pablogėjo[51].

2. Lietuvos bažnytinė padėtis po Lenkijos ir Apaštalų Sosto konkordato iki 1925 m. gruodžio 13 d. arkivyskupo Jurgio Matulaičio, apaštalinio vizitatoriaus, atvykimo

Lenkams 1920 m. okupavus Vilnių, 1925 m. sudarius su Apašt. Sostu konkordatą, Lietuvos katalikams turėjo labai sunkias pasekmes. Trumpai tartina apie tą okupaciją, konkordatą ir jų išdavas.

A. Lenkai okupuoja Lietuvos sostinę Vilnių. Vilniaus miestas buvo įkurtas Didžiojo Kunigaikščio Gedimino ir nuo 1322 metų buvo valstybės sostinė. Taip nuo XIV šimtmecio šis miestas tapo pagrindinis politinis, administracinis, kultūrinis ir bažnytinis centras[52]. Atgavus laisvę 1918 m., Lietuva tautos sostine paskelbė Vilnių[53].

1920 m. tarp Lietuvos ir Lenkijos vyko karas. Tarp tų valstybių sudaryta sutartis, kuria sustabdomas tarp jų karas, Vilnius su apylinkėmis paliktas Lietuvos valdžioje[54]. Bet dalis Lenkijos kariuomenės, vaidindama sukilimą, vadovaujama Želigowskio, 1920 m. spalio 9 d. užemė Vilnių[55]. Jungtinių tautų pirmininkas Leonas Bourgeois Lenkijos vyriausybei pareiškė: "Vilniaus okupavimas yra pažeidimas įsipareigojimų, pareikštų Jungtinių Tautų Tarybai ir negalima jai ne-

reikalauti iš Lenkijos vyriausybės, kokių priemonių tuojau ji imsis, kad užtikrintų sutarčių laikymąsi[56].

Lietuva kariškai nepajėgė miesto atsiimti, bet visus ryšius su Lenkija nutraukė ir pasiliko karo padėtyje[57].

Želigowskis okupuotą miestą atidavė Lenkijai. Ji miestą su apylinkėmis valdydama, pavadino Centrinės Lietuvos vardu[58]. Lenkų valdžia draudė lietuvių kalbą, mokyklas, įstaigas, draugijas. Daugelis lietuvių patriotų ir žymesnių kunigų bei pasauliečių vieni tapo įkalinti, kiti iš lenkų okupuotų sričių buvo ištremti. Tarp ištremtųjų buvo kun. Juozapas Kukta, Vilniaus kurijos viceoficiolas, būsimas Kaišiadorių vyskupas, seminarijos profesorius kun. dr. Mečislovas Reinys, būsimas titulinis Cipsela arkivyskupas, Vilniaus generalinis vikaras ir kiti 18 žymių lietuvių. Lenkų kariuomenei spaudžiant įvyko seimo rinkimai[60]. Vilniaus kraštas 1922 m. vasario 20 d. prijungtas prie Lenkijos respublikos ir pats Seimas kovo 28 d. buvo išvaikytas[61].

Pagrindinių tautų Paryžiuje esantys atstovai 1923 m. kovo 15 d. ką tik čia minėtą padėtį patvirtino, nuspręsdami Vilnių palikti Lenkijai[62]. Tai buvo labai neteisingas sprendimas. Bet Lietuva šiu atstovų nepripažino ir paskelbė jį negaliojančiu. Šia Lietuvos valdžios mintį 1928 m. liepos 17 d. patvirtino A. de Lapradelle, Tarptautinės teisės Paryžiaus universitete profesorius, Tarptautinės teisės instituto narys ir vicepirmininkas, pareikšdamas: "Pagal teisę, kaip ir pagal teisingumą, 1923 m. kovo 15 d. sprendimui trūksta pagrindo"[63]. Tos pačios nuomonės buvo ir Tarptautinės teisės žinovas Louis Le Fur[64]. Lietuvos valdžia jo klausė: "Pagal teisę ir teisingumą ar Lietuvos Respublikos vyriausybė saistoma, taip ar ne, 1923 m. kovo 15 dienos Ambasadorių Konferencijos sprendimu dėl Lenkijos ir Lietuvos sienų?" Po išsamaus ir gana ilgo tyrinėjimo prof. Le Fur pareiškė: "Reikia pasakyti nedvejojant: Ne, teisėtai ir teisingai Lietuva nesaistoma 1923 m. kovo 15 dienos Ambasadorių konferencijos sprendimo"[65]. Į tą patį klausimą A. N. Mandestamas, Tarptautinės teisės instituto narys, bir-

želio 1 d. atsakė: "Lietuvos Respublikos vyriausybė nėra teisiškai ir pagal teisingumą surišta 1923 m. kovo 15 dienos sprendimo dėl Lenkijos su Lietuva sienos"[66]. Šiuo reikalu, kuris lietuvius labai jaudino, rašė kai kurie vokiečiai, prancūzai, italai ir daugelis kitų, kurių nuomones praleidžiame[67], nors jos neteisingumą, Lietuvai padarytą, pripažista. Tačiau šis pripažinimas pažeistos teisės neatstatė, bet lietuviams sustiprino įsitikinimą, kad XX amžiuje teisingumą nugali jėga ir Lietuva yra to auka. Dėl to Apaštalų Sosto ir Lenkijos konkordatas buvo labai kritikuojamas.

B. Lenkų konkordatas, reakcija ir pasekmės Lietuvoje. Buvo lietuvių, kurie numatė Lietuvos konkordato su Apaštalų Sostu naudą, tačiau Lietuvos vyriausybės ir apaštalinis delegatas A. Zecchinis tuo nesirūpino[68]. Šio nesirūpinimo pasekmės buvo skaudžios. Lietuvos bažnytiniai administraciniai reikalai buvo labai blogi. Tuo tarpu Lenkijos konkordatas neigiamai palietė Lietuvos reikalus ir lietuvius labai sujaudino.

Lenkijos konkordatas pasirašytas 1925 m. vasario 10 dieną[69]. Kadangi Vilnius buvo Lenkijos valdžioje ir tai pripažino Tautų Konferencija, popiežius pagal įprastus ir aiškius dėsnius Vilnijos katalikų reikalus patvarkė, Lenkijos valdžiai pritariant.

Tuo konkordatu Vilniaus vyskupija buvo pakelta arkivyskupija. Tai dar nebuvo žala lietuviams, nes jie jau seniai to norėjo ir įvairiais atvejais to prašė. Bet lietuviams nepatiko, kad prie Vilniaus arkivyskupijos buvo prijungtos Lomžos ir Pinsko vyskupijos. Tačiau pagal politinę padėtį nemažai lietuvių su Punsko ir Seinų miestais liko Lomžos vyskupijoje. Pinsko vyskupijoje lietuvių nebuvo. Daugiausia ten gyveno gudai. Lietuviai buvo nepatenkinti, kad Vilniaus bažnytinė provincija priderinta kitoms Lenkijos bažnytinėms provincijoms. Netrūko lietuvių, kurie vertino popiežių Pijų XI už tai, kad Vilniaus sosto nepriskyrė jokiai Lenkijos bažnytinei provincijai, bet jį pakėlė arkivyskupija – sava provincija[70].

Konkordato XI skyrius teikė teisę Lenkijos prezidentui pareikšti savo nuomonę dėl vyskupų skyrimo. Tai lietuviams nepatiko, kadangi Lenkijos prezidentas galėjo nesutikti, kad Vilnius gautų lietuvį ganytoją. O tuo metu juk Vilniaus vyskupas buvo Jurgis Matulaitis.

Kai kurie lietuviai, nepalankūs Apaštalų Sostui, tvirtino, jog Vilnius pakeltas arkivyskupija, kad duotų progos Lenkijos prezidentui minėtą vyskupą iš Vilniaus išstumti, nesutinkant, kad būtų pakeltas arkivyskupu. Taikesni, protingesni tą galimybę prikišo ne Apaštalų Sostui, bet Lenkijos vyriausybei.

Tačiau vieni ir kiti gana karštai kalbėjo apie pavojų lietuviams Vilnijoje, kreipdami dėmesį į konkordato XII skyrių, kuriuo kiekvienas vyskupas ir arkivyskupas privalėjo prisiekti ištikimybę Lenkijos prezidentui. Be to, XXIII konkordato skyrius aiškiai kalba apie likimą ne lenkų katalikų, kuriuos paveda ne Lenkijos prezidentui, bet lenkų vyskupų sąžinei. Bet lietuviai manė, kad šitai nebuvo aiškiai išreikšta, nes vyskupai nepajėgs spirtis civilinės valdžios įsiterpimui (sk. XIX)[71].

Lietuviai labai mylėjo Vilnių. Kuo labiau kiti stengėsi Vilnių Lietuvai išplėšti, tuo labiau mūsų tautiečiai siekė čia savo sostinę išlaikyti. Popiežius neprivalėjo ir negalėjo konkordate su kita valstybe įrašyti, jog šis miestas Lietuvai priklauso. Šv. Sostas nesiima pareigos aptarti katalikiškų valstybių teises bei nustatyti jų sienas. Tačiau politikai, žinodami, kaip stiprią įtaką turi laikraščiai, žino, kaip savo norus gali juose iškelti, skelbti. Taigi 1925 metais Lietuvos spauda apie naują konkordatą rašė neigiamai, stipriausiu įkarščiu Vilnių gindama, o Lenkijos laikraščiai nemažesniu triukšmu tą miestą priskyrė Lenkijai.

Dienraštis "Lietuva", leidžiamas Lietuvos vyriausybės lėšomis, 1925 m. kovo 25 d. neigiamai rašė apie "neseniai sudarytą konkordatą tarp Apaštalų Sosto ir Lenkijos, jo reikšmę Lietuvai"[72]. Krikščionių demokratų partija turėjo savo dienraštį "Rytas", kuriame 1925 m. kovo mėnesį apie Lenkijos konkordatą tris kartus rašė neigiamai[73].

Lietuvių netrūko žmonių, nutolusių nuo Katalikų Bažnyčios ir jai priešingų, kurie Lenkijos konkordato proga stropiausiai naudojosi sukelti ir palaikyti trintį tarp lietuvių tautos ir Šv. Tėvo. Pirmavo socialistai liaudininkai savo knygomis[74] ir laikraščiais: "Lietuvos žiniomis"[75], "Lietuvos ūkininku"[76], "Kultūra"[77] ir kitais.

Liaudininkams ir masonams veikiant, 1925 m. kovo 8 d. Kaune jų eisena puolė Šventojo Sosto delegatą arkivyskupą Zecchini[78].

Vilniaus lietuviai pasiuntė Vatikanui raštą, kuriuo aštriai išreiškė nepasitenkinimą Lenkijos konkordatu[79].

Lietuvos valdžia neišvengė didelės klaidos. Kartu su Apaštalų Sostu Vilniaus reikalais pasiuntė užsienio reikalų ministrą dr. Juozą Purickį. Jis gautą vyriausybės raštą savaip pakeitė, padaręs jį užgaulų Šv. Sostui ir 1925 m. balandžio 3 d. jį įteikė[80]. Vyriausybės santykiai su apašt. delegatu A. Zecchini vis blogėjo. Jis gegužes mėn. išvyko iškilmėms į Latviją ir nebegalėjo grįžti, nes iš Lietuvos valdžios nebegavo grįžimui vizos[81]. Šv. Sosto reikalams tvarkyti Kaune pasiliko apaštalinis protonotaras, patarėjas Aloyzas Faidutti, didžiai protingas, savo pareigoms labai ištikimas lietuvių draugas[82]. Lietuvos reikalus prie Šv. Sosto tvarkė Juozas Macevičius, kuris po minėtų įvykių tapo nepageidaujamas asmuo (persona non grata). Iš tikro ryšiai tarp Šv. Sosto ir Lietuvos Respublikos 1925 m. gegužes mėn. nutrūko[83], nors Lietuvos valdžia laikė, kad jie nėra nutrūkę, o tik sulaikyti[84].

Kai katalikai, sudarą keturis penktadalius Lietuvos gyventojų, liūdėjo, vienam penktadaliai stropiai veikiant, kad šis liūdesys būtų Apašt. Sostui kaltinimas, atėjo skaudi žinia, kad lietuvis Jurgis Matulaitis atsisakė Vilniaus vyskupo vietos. Vieni skelbė, kad buvo atstatytas, o kiti, kurie žinojo, kad atsisakė dėl daugybės sunkenybių, apgailestavo, kad Pijus XI atsisakymą per greit priėmė[85].

Katalikų spaudos gynyba prieš priešininkų puolimus, priekaištus nebuvo pakankama[86]. Lietuvos vyskupai ganytojišku laišku priminė popiežiaus meilę Lietuvai, bet šitai žmones mažai apramino[87].

Tenka pripažinti, kad Apaštalų Sosto autoritetas lietuvių akyse sumažėjo ir pasitikėjimas Bažnyčia šiek tiek susilpnėjo. Lietuvos vyskupai, kunigai ir žymesni katalikai pasauliečiai, padėties sunkumą suprasdami, ieškojo autoritetui pakelti priemonių.

Žemaičių vyskupas Pr. Karevičius (1861-1945), kurio vyskupija buvo didžiausia, 1925 m. spalio 13 d. prašė Apaštalų Sostą Žemaičių vyskupiją padalinti į dvi vyskupijas[88].

Bet tik padalinimo Žemaičių vyskupijos neužteko visiems Lietuvos Bažnyčios trūkumams pataisyti. Todėl 1925 m. spalio 29 d. susirinkę į Aukštąją Panemunę Seinų vysk. Ant. Karosas, žemaičių vyskupijos pagalbininkas Juozapas Skvireckas, kan. Juoz. Kukta, valdytojas dalies Vilniaus vyskupijos drauge su kun. A. Faidutti, Ap. Delegatūros Lietuvoje patarėju ir prel. Justinu Staugaičiu nutarė, kad reikia Lietuvoje sudaryti naujas vyskupijas ir įkurti Lietuvos bažnytinę provinciją[89].

Šio posėdžio protokolas tuojau buvo pristatytas taip pat Žemaičių vyskupui P. Karevičiui, kuris su vyskupu Karosu ir su dalies Vilniaus vyskupijos administratoriumi kan. Kukta lapkričio 2 d. parašė Apaštalų Sostui bendrą laišką, kuriame rašė: "...Kadangi atrodo, jog nemažai katalikų naudai būtų, jei iš visos virš minėtos bažnytinės teritorijos, dabar esančios Lietuvos ribose, būtų sudaryta viena bažnytinė provincija, kurios ribos sutaptų su Lietuvos Respublikos ribomis..."[90].

Jurgis Matulaitis, atleistas iš Vilniaus vyskupo pareigų ir pakeltas tituliniu Adulijos arkivyskupu, tada gyveno Romoje, Lungotevere Farnesina 40 pas tėvus pranciškonus, rūpinosi Romoje įsteigti marijonų namą ir kolegiją, nes jis buvo šios kongregacijos atnaujintojas ir vyriausiasis vadovas. Popiežius Pijus XI, kuris asmeniškai Jurgį Matulaitį pažino, žinojo, kad jis yra kilnus ir labai išmintingas[91], tėviškų pasitikėjimu paskyrė jį sutvarkyti painius Lietuvos bažnytinius reikalus ir jį 1925 m. gruodžio 7 d. paskyrė pilnateisiu apaštaliniu vi-

zitatoriumi Lietuvoje. Tą dieną Šv. Sosto sekretorius Petras Gasparris rašė: "Lietuvos vyskupijų naujo suskirstymo proga Jo Šventenybe paveda Šviesiausiam ir Garbingiausiam Viešpačiui Jurgiui Matulaičiui, Adulijos arkivyskupui pareigą lankyti tą teritoriją su visomis būtinomis galiomis"[92].

Apaštalų Sostas tvarkyti kurio nors krašto reikalus tos pačios tautos vyrų paprastai neskiria. Todėl, skirdamas lietuvį popiežiaus vardu lankyti Lietuvą, Pijus XI ne tik išreiškė pasitikėjimą arkivysk. J. Matulaičiu, bet ir parodė palankumo ženklą lietuvių tautai. Lietuvių katalikai tai gerai suprato ir reiškė už tai Apaštalų Sostui dėkingumą[93].

Nuorodos

1 Klimas P. Le développement de l' Etat Lithuanien, Paris, 1918, p. 147. Tas pat vokiškai: Der Werdegang des Litauischen Staates. Berlin, 1919.

2 Šapoka A. Lietuvos istorija. Kaunas 1936, p. 545.

3 Apie bažnytinę padėtį 1920-1925 (žemėlapį žr. priede), p. 41.

4 Skvireckas J. Notitiae de constituenda provincia ecclesiastica in Lituania. -Catalogus ecclesiarum et cleri dioecesis Vilnensis. Vilnae, 1925, p. 108-117.

5 EpGM, Acta Vilnencia: Kukta, Nr. 1.

6 Žr. K. Prapuolenis, memorialas apie Lietuvos vyskupijas, įteiktas 1918 m. rusų atstovui prie Vatikano A. J. Lyssakowskiui. Draugija, Kaunas, 1923, Nr. 3-4, p. 126.

7 AAS, XII (1920), p. 270.

8 Skvireckas J. Ten pat – Elenchus ... dioecesis Samogitiensis, 1926.

9 Šapoka A. Lietuvos istorija. p. 549. -C. R. Jurgėla, history of Lithuanian Nation. p. 549. -T. G. Chace, The History of Lithuania, p. 271.

10 Conflit Polono-Lithuanien. Documents diplomatiques. London, 1924, p. 17.

11 Prapuolenis K. Memorialas ... p. 127

[12] J. Skvireckas, ten pat – Elenchus ... dioecesis Seinensis 1926.

[13] Bartkus F. Seinų ir Vilkaviškio vyskupas Antanas Karosas. Naujasis Gyvenimas. Muenchen, 1947, Nr. 11-12, p. 173.

[14] The Question of Memel London, 1924, p. 62ss. -P. Dailidė, Recueil des traites conclus par la Lithuania avec les pays Entrangers I (1919-1929). Kaunas, 1930, p. 260.

[15] Skvireckas J. Ten pat – A. Faidutti, Il territorio di Memel nei rapporti colla Lituania e le sue condizioni religiose. (Laiškas kard. P. Gaspari. Kaunas, 1925 04 11. PE.I.n. 6).

[16] Gečys K. Katalikiškoji Lietuva. Chicago, 1946, p. 90.

[17] R.II., p. 5s.

[18] R.II., p. 5.

[19] Vėblaitis P. Kova su caro valdžia už Kęstaičių bažnyčią. Kaunas, 1938. -J. Žebrys. Kražių skerdynės ir jos pasekmės. Chicago, 1895. -D. Dutkeraitis. Keletas raštų apie Kražių atsitikimą. Tilže, 1895. -La persecution de l'Eglise en Lithuaniae. Paris 1873

[20] R.II., p. 4.

[21] Jakštas A. Lietuvių Katalikų Mokslo Akademija. Draugija 1923, Nr. 1-2, p. 35.

[22] Meškus (J. Staugaitis), Penktas lietuvių katalikų kongresas. "Tiesos Kelias" I(1926), Nr. 1, p. 57ss.

[23] Žr. knygutes: De vulnere Ecclesiae Catholicae in media Europa illato. Roma, 1945, p. 6. -Lituania Catholica. Muenchen 1948, p. 5ss.

[24] Vieštautas P. (Kraujelis). Lietuvių Švietimo Draugija "Rytas". Vilnius, 1927, -Plg. kolektyvinį darbą: Kunigas Petras Kraujelis. Vilnius, 1937, p. 41-66.

[25] Gečys K. Katališkoji Lietuva, p. 175. J. Totoraitis. Sūduvos Suvalkijos istorija I, p. 461.

[26] Zaštautaitė O. Pijaus XI darbai Lietuvai, Pijus XI. Marijampolė, 1938, p. 349.

[27] R.II., p. 6.

[28] Ten pat.

[29] Zaštautaitė O. Ten pat, p. 342. -J. Schmidlin. Papstgeschichte der neuesten Zeit. Dritter Band. Papstum und Paepste im XX Jahrhundert. 1903-1922. Muenchen, 1936, p. 306.

[30] Brazys P. MIC. Pijus XII. Marijampolė 1940, p. 231s. -J. Matusas, Po-

piežiaus Pijaus XII asmenybė. "Aidai", Muenchen 1948, Nr. 12, p. 118.

[31] Psl. 265.

[32] Jis 1918 04 25 buvo paskirtas apašt. vizitatoriumi Lenkijai (AAS, X, 1918, p. 228), tą galią turėjo ir Lietuvoje.

[33] Matulaitis J. Vilniaus meto dienoraštis, p. 5. -P. Klimas. Mūsų kovos dėl Vilniaus. Kaunas, 1923, p. 94.

[34] AAS, XI (1919), p. 301.

[35] Kad neužgautų lietuvių, nuncijus Lietuvoje tevartojo apaštalinio vizitatoriaus vardą. (Žr. O. Zaštautaitė, t.p., p. 225)

[36] A. Ratti naudojos kun. A. Viskanto pranzūziškai parašytom knygom: "La Lituanaie religieuse" (Paris-Genéve, 1918) ir "Lituanie et la guerre" (Genéve, 1917), kad lietuvių reikalus pažintų be lenkų tarpininkavimo. Tuo tikslu naudojosi ir lietuvio kunigo žiniomis Varšuvoje kun. Leono Kulviečio MIC (O. Zaštautaitė, t.p. p. 337).

[37] F. R. von LAMA. Papst und Kurie. Illertissen 1925, p. 411. -J. Prunskis. Pijaus XI konkordatų politika. Pijus XI, p. 292. -J. Schmidlin, t. p., p. 305.

[38] Zaštautaitė O. Ten pat, p. 46., 335, 337. -L. Salvatorelli, Pio XI e la sua eredita Pontificale. Torino, 1939, p. 51.

[39] Būčys P. P. Kardinolas Petras Gasparri. "Židinys" XX (1934), Nr. 12, p. 499. Pijaus XI ryšius su Lietuva prieš išrinkimą ir po išrinkimo popiežiumi puikiai aprašė vysk. P. P. Būčys. Rankraštis saugotas Lietuvos marijonų archyve Marijampolėje. Jį panaudojo O. Zaštautaitė "Pijaus XI darbai Lietuvai". Pijus XI, p. 33-377.

[40] Relations entre la Lituanie et le Saint-Siegé ... Kaunas, 193.

[41] Schmidlin J. Ten pat, p. 138.

[42] Kard. Gasparrio raštas (1921 11 20) vysk. JM (E Rom).

[43] Plg. L. Natkevičius. Aspect politique at juridique du différend Polono-Lituanien. Paris, 1930, p. 186.

[44] PPB.

[45] AAS, XIV (1922), p. 608.

[46] Zaštautaitė O. Ten pat, p. 348.

[47] Relations entre la Lituanie et Saint-Siége, p. 1.

[48] Prunskis J. Comparative Law... p. 31.

[49] Plg. Zaštautaitė. Ten pat, p. 349.

[50] Prunskis J. Ten pat, p. 31.

[51] Jaščenka A. Tarptautinės teisės kursas I, p. 572.

[52] Šapoka A. Vilnius – politinis Lietuvos centras. Naujoji Romuva. Kaunas (1939), Nr. 42, p. 745ss. -J. Būtėnas. Visuomeninių Sąjūdžių Centras. t. p. p. 769. -B. Česnys. Vilnius – Lietuvos religijos židinys, t.p. p. 754, Plg. S. Žemaitis, Vilnius Lietuvai ir Lietuva Vilniui. Kaunas, 1928, p. 9-41. -E. Monfosca, Le Minoranze Nazionali..., I, t.p. (p. 180. -T. J. Vizgirda. Vilnius, the Capital of Lithuania. Muenchen 1948.

[53] Paskelbimo foto žr. C. R. Jurgėla, History of the Lithuanian Nation, p. 510.

[54] The Lithuanian-Polich dispute. Second assembly of the League of Nations at Genéva 1921, p. 55s. -Conflit Polono-Lithuanien, 56ss.

[55] Giertych J. Pól wieku polskiej politiky. London, 1947, p. 47s. -Plg. Monfosca, t.p., p. 181

[56] La Societe des Nations..., Genéve, 1920, Nr. 4, p. 22.

[57] Karo stovis tęsėsi iki 1938 03 09, kada Lietuva priėmė Lenkų ultimatumą santykius užmegsti.

[58] Gietrych J. Ten pat, p. 49 -F. Tomassini, La Risurrezione della Polonia. Milano 1925, p. 213.

[59] Reinys M. Mémoir des Lithuaniens du territoir de Vilna, présenté au Conseil et aux Delegues a la IV-me Assemblée de la Société des Nations. Genéve 1923, p. 6ss. -Conflit Polono-Lithuanien, p. 434ss. -B. Šemis (M. Biržiška), Vilniaus Golgota. Kaunas 1930.

[60] Lietuviai ir gudai nuo šiu rinkimų susilaikė (F. Tomassini, t.p., p. 223. Apie suktybes rinkimuose žr.: L. Natkevičius. Aspect politique et juridique..., p. 94, 161ss. -H. Chambon, La Lithuanie moderne. Paris, 1933, p. 55ss. -G. Salvatori, Il problema delle relazioni fra la Polonia e la Lithuania e la guestione di Vilna. La Vita Italiana. Roma XX (1922), p. 289ss. Taip pat: "La questione di Vilna" t.p. XXV (1925), p. 35ss. ir: "Il movimento della rinascita nazionale in Lituania", t.p., p. 290 ss.

[61] Šapoka A. Lietuvos istorija, p. 566. -Giertych, t.p., p. 49.

[62] Conflit Polono-Lithuanien, p. 379.

[63] Question dé Vilna. Consultations de MM. A. de Lapradelle, Louis de fur et André N. Mandelstam concernanat la force obligatoire de la décision de la Conférence des Ambassadeaurs de 15 mars 1923. Paris 1928, p. 38.

[64] Tarptautinės teisės Paryžiaus Universitete profesorius, Tarptautinės Teisės Instituto narys. T.p., p. 39.

[65] Ten pat, p. 80.

[66] Ten pat, p. 113.

[67] Schuking W. und Wehberg H. Die Satzung des Völkerbundes, II Ausgabe. Berlin, 1924, p. 477. -Taip pat žr.: L. P. M. Bideau, Les rélations Lithuano-Polonaises. Alger 1934. -L. Meriggi, Il conflitto Lituano-Polacco e la questione di Vilna, Milano 1930. -M. Anysas, Der litauisch-polonische Streit um das Vilnagebiet von seinen Anfaengen bis zum Gutachten des Ständigen Internationalen Gerichtshofes vom 15. Oktober 1931, Würzburg 1934. C. Graužinis, La Question de Vilna. Paris, 1927. Šiose knygose yra plačiausia Vilniaus klausimu literatūra.

[68] Zaštautaitė O. Ten pat, p. 347. -J. Navickas, Lietuva ir Vatikanas. Draugas, 1926, Nr. 1.

[69] Jo tekstą žr. AAS, XVII (1925), p. 273-887.

[70] La Civilta Cattolica. Roma, LXXVI (1925), v. 2, p. 378.: Il Concordato tra la S. Sede e la Polonia. -Zaštautaitė O. Ten pat, p. 351.

[71] Giannini A. I Concordati postbellici. Milano 1929, p. 126, 154. -Plg. L. Salvatorelli, Pio XI e le sue eredita pontificale, 122.

[72] "Naujasis Konkordatas tarp Vatikano ir Lenkijos bei jo reikšmė Lietuvai".

[73] III.4.: "Bažnytinis Lietuvos padalinimas". Tą pačią dieną: "Kokios išvados". III.6.: "Vatikano konkordatas su Lenkija". Plg. -A. Gasiūnas, Il concordato polacco e la stampa lituana. La Vita Italiana. Roma XXV (1925), p. 486.

[74] Žr. J. Ilgūnas, Šventasis Tėvas Ryme. Kaunas, 1925. -V. I. Karas (P. Dailidė), Bažnyčios padėtis valstybėje. Kaunas, 1925.

[75] Žr. Ši laikraštį ypač 1925 III 81 10, 13ss., dienų.

[76] 1925, 32ss n.

[77] Plg. 1925, Nr. 5-6.

[78] F. R. von LAMA, Papst und Kurie nach dem Weltkrieg, p. 417. -A. Šileika, Konkordato atgarsiai. Lietuvis. Kaunas, 1925, Nr. 8, p. 13. - J. Schmidlin, Papstgeschichte, IV t., p. 138.

[79] Tekstas randamas A. Giannini, I concordati post bellici, p. 152-154.

[80] R.II., p. 4. -Relations entre la Lithuanie et Saint-Siége. Documents diplomatiques, p. 3-5: Note du Gouvernment Lithuanien protestant con-

tre certaines dispositions du Concordat conclu entre le Saint-Siége et la Pologne. Rome, le 3 avril 1925.

[81] LAMA, t.p., p. 417. -Schmidlin, t.p., IV, p. 138.

[82] Zaštautaitė O. Ten pat, p. 346.

[83] Giannini A. Ten pat, p. 63. -N. Turchi. La Lituania e il concordato polacco. Europa Orientale. Roma 1925, p. 294. L. Salvatorelli, Pio XI ..., p. 122.

[84] R.II., p. 7.

[85] PPB.

[86] Kun. J. Staugaičio laiškas (A. Panemunė, 1925 10 21) AJM (E Rom., Nr. 2).

[87] Prunskis. Ten pat, p. 36.

[88] PE, I, Nr. 1.

[89] PE, I, Nr. 2.

[90] PE, I, Nr. 4.

[92] PE, I, Nr. 7.

[93] Krupavičius M. Popiežius Pijus XI ir a.a. ark. J. Matulevičius. Šaltinis, 1932, Nr. 5, p. 70. -J. Navickas. Lietuva ir Vatikanas. Draugas, 1926, Nr. 1. -Zaštautaitė O. t.p., p. 354.

II. Apaštalinės vizitacijos pradžia

Prieš atsisveikindamas su amžinuoju miestu, apaštalinis vizitatorius 1925 m. gruodžio 9 d. turėjo gana ilgą priėmimą pas Šv. Tėvą, gavęs apaštalinį palaiminimą, tuojau išvyko į Lietuvą[1]. Ją pasiekė gruodžio 13 dieną. Jį maloniai sutiko valdžios atstovai, dvasininkija ir katalikų draugijos. Geri katalikai pasauliečiai, dvasininkija atvykusį sveikino didžiu džiaugsmu, iškilmingai. Jie laikė, kad tai yra Apvaizdos dovana šiuo labai kritišku laikotarpiu, kuriame buvo vietos Bažnyčia[2].

Tą pačią dieną Kaune vizitatorius aplankė ministrą pirmininką dr. Leoną Bistrą, ministrus: užsienio reikalų prof. dr. Mečislovą Reinį, vidaus reikalų Antaną Endziulaitį, švietimo dr. Kazimierą Jokantą, žemės ūkio kun. Mykolą Krupavičių, Seimo vicepirmininką kun. Justiną Staugaitį, vyskupus Pranciškų Karevičių ir Juozapą Skvirecką, o kitą dieną patį Respublikos Prezidentą Aleksandrą Stulginskį[3] ir žymesnius katalikus, ypač universiteto profesorius[4]. Pokalbiuose su šiais žmonėmis ap. vizitatorius tarp kitko minėjo, kad jo atvykimo tikslas nėra rinkti ir Apaštalų Sostui siųsti žinias, bet daugiau (ir tai pirmiausia) tvarkyti ir stiprinti katalikų gyvenimą, ypatingai bažnytinį[5].

Jis žinojo, kad ypač tarp šviesesniu žmonių sklinda nuomonės, mažai teisingos ar net visiškai klaidingos, kurias reikėjo pataisyti. Tam jis pasirinko du būdus, būtent: 1. Privačius pokalbius su asmenimis, kurie daugiau Respublikoje galėtų bažnytinius, katalikiškus reikalus tvarkant ir 2. viešas prakalbas ir pamokslus[6].

Iš daugybės įvairių darbų savo svarba ypač pirmavo trys tikrai būtini: Lietuvos bažnytinės provincijos sutvarkymas, atstatymas gerų santykių tarp Apaštalų Sosto ir Lietuvos, konkordato sudarymas. Jurgis Matulaitis buvo įsitikinęs, kad pradėtina nuo Bažnytinės provincijos sudarymo, išlaisvinant Lietuvos katalikų hierarchiją nuo priklausomumo svetimiems: lenkams, vokiečiams ir kitiems[7], kad ji bū-

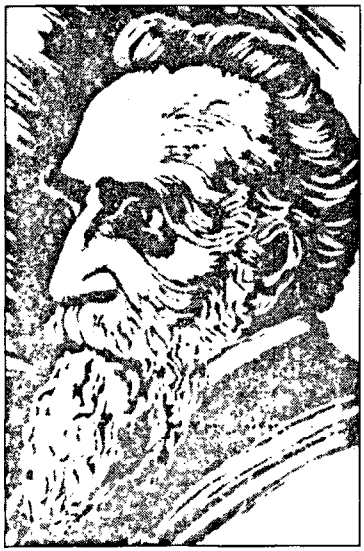

Mūsų tikybinių ir tautinių reikalų didieji sargai:
arkivyskupas Pranciškus Karevičius,
MIC ir dr. Jonas Basanavičius

tų visiškai laisva daryti savo tautoje gera. Be šios laisvės vieninga veikla, kuri svarbiausia yra, buvo neįmanoma.

Šiam trigubam tikslui apaštalinis vizitatorius rado nelabai palankų nusistatymą trijų katalikiškų partijų, kurios turėjo Seime absoliutinę daugumą. Šios partijos buvo: krikščionys demokratai, ūkininkų sąjunga, darbo federacija. Gana greitai paaiškėjo, kad pasipriešinimo nėra Ūkininkų Sąjungoje. Jos du pagrindiniai vadai kan. J. Staugaitis ir dr. Kaz. Jokantas aiškiai nurodė, jog priešinimosi šaltinis yra krikščionys demokratai, kurių svarbieji vadai buvo kunigai Mykolas Krupavičius ir Antanas Šmulkštys. Juos labiausiai rėmė pasauliečio Kazimiero Ambrozaičio vadovaujama Darbo Federacija. Nė vienas iš jų prieš minėtus tris bažnytinius reikalus nieko rimto negalėjo pasakyti, dar daugiau: visi sutiko, kad tai naudinga. Bet trijų partijų

sąjunga bendradarbiauti su apašt. vizitatoriumi atsisakydavo. Iš vizitatoriaus raštų[7a] neaišku, kodėl katalikų partijos nerėmė darbo, kuris buvo labai naudingas, būtinas jų tėvynės Bažnyčiai.

Trys katalikų politinės partijos turėjo vieną organą vykdymui ir saugojimui jų veiklos vienybės. Iš kiekvienos partijos po du narius sudarė organą, vadinamą "Šešiu vyrų komitetas" (Šeškomas). Taigi keturi balsai krikščionių demokratų ir darbiečių nenorinčius ūkininkų sąjungos pirmininkus nuteikė pasyviai sekti Ap. Vizitatoriaus pastangas. Taip pat daugelis ūkininkų sąjungos narių buvo labiau linkę sekti keturis Šeškomo narius, kaip savo vadovybę[7b].

Šiai elgsenai pateisinti būdavo nurodoma politinė priežastis. Lietuvos vyriausybės ministrai, kurie artimai priklausė nuo minėto komiteto, sakė, kad popiežius jau negali Vilniaus vyskupijos su miestu priskirti Lietuvai. O Lietuvos valdžia negalinti savo teisių į tą miestą atsisakyti ir todėl negalinti pasirašyti dokumento, kuriuo šis miestas liktų už Lietuvos ribų. J. Matulaitis ir jo patarėjai sakė, kad konkordatas, kuriuo bažnytiniai reikalai tvarkomi, nėra atsisakymas politinių teisių. Tai galima pažymėti ir pačiame konkordate[8].

Maždaug tuo pačiu laiku vyko pokalbiai tarp ap. vizitatoriaus ir krikščionių demokratų vadų kunigų M. Krupavičiaus ir A. Šmulkščio. Juos abu po vieną vizitatorius kvietėsi pokalbiams. Bet tie pokalbiai visiems nebuvo malonūs, nes abu kunigai politines priežastis statė aukščiau už bažnytines[8], kai tuo tarpu arkivyskupas, teisingai vertindamas savo tėvynės reikalus, aiškiai matė, kad politinis požiūris buvo labai perdėtas su nuostoliu bažnytiniam[9].

Pagal galiojantį įstatymą visuotiniai politiniai rinkimai į Seimą artinosi. Jie turėjo vykti 1926 m. gegužes mėnesį. Trys katalikų partijos Seime teturėjo dviejų balsų persvarą prieš opozicines, kurios Vilniaus reikalų dingstį piknaudžiavo, kad krikščionių daugumą persvertų. Mažiausia Seime tautininkų partija aštriausiai tvirtino, jog klerikalinė valdžia pasiruošusi parduoti sostinę Vilnių, kad turėtų Vatikano

palankumą[9]. Tautininkus stipriai rėmė liaudininkai, krikštyti Kat. bažnyčioje, bet jos priešai, ir socialdemokratai, kurių kairiojo dalis beveik nesiskyrė nuo komunistų. Juos remdavo ir rusai, kuriems buvo svarbu apsunkinti nepriklausomos Lietuvos valdžią. Panašiai elgėsi lenkai, gausesni už rusus, bet tylėdami apie Vilniaus klausimą, kitais būdais, visomis priemonėmis rodė nepasitenkinimą vyriausybe ir tautai priešingumą, pirmiausia peikdami žemės reformą, kuri darė lenkams dvarininkams didžius nuostolius[10]. Šiose aplinkybėse krikščionių demokratų vadai laikė naudinga priešingųjų pagrindinius ginklus nukreipti aštriausiai ginant Lietuvos teises į Vilnių, kad ir nelabai švelniu būdu veikiant prieš Vatikaną[11].

Kai ap. vizitatorius Lietuvon buvo atvykęs, Bažnyčios padėtį rado blogesnę, negu buvo manęs. Jis pranešime kardinolui P. Gaspariui 1925 m. gruodžio 17 d. rašė: "...Bažnytinių reikalų sąlygos daugeliu atžvilgiu čia yra labiausiai apverktinos; kai tą mačiau, karčiai verkiau ir ašaras vos galiu sulaikyti..."[12]. Taip Vizitatorius sakydamas, neperdėjo. Du esantieji ordinariniai vyskupai buvo silpni ir valdyti nepajėgūs. Arkivyskupas A. Zecchinis, kuris keturis metus (1921-1925) ėjo vizitatoriaus ir apaštalinio delegato pareigas, nors ir pamaldžiausias žmogus, bet diplomatijoje, santykiaujant su žmonėmis ir tvarkant reikalus, nelaimingas. Keturmečiu beveik nieko bažnytiniuose reikaluose nebuvo sutvarkyta, ir joks labai svarbus darbas neatliktas. Daugiau mažais dalykėliais užsiėmęs, apleido tuos, kurie buvo būtini ar net būtiniausi. Net ir skubiausius reikalus, labai svarbių vyrų, kaip Respublikos Prezidentas, prašomas, vis atidėliojo vėlesniam laikui[13]. Taigi katalikų veiklos niekas nevienijo, Lietuvos katalikai tuomet buvo panašūs į kaimenę be ganytojo arba į kariuomenę be vado. Įprastinių blogybių niekas netrukdė, jos leido giliau šaknis ir augo. Bažnytinė drausmė iro, gyvenimas gedo ir dvasinė gerovė artėjo į griuvimą. Tai ap. vizitatorius regėjo ir Apaštalų Sostui pranešė[14].

Iš Lietuvos politinių partijų trys minėtos: krikščionys demokratai, ūkininkai ir darbininkai Vizitatoriaus širdžiai buvo priimtiniau-

sios[15]. Jis numatė, kad jos pralaimės artimuose rinkimuose, bet pats savo autoritetu, pareigų blizgesiu to pavojaus šalinti nesiėmė. Jis buvo įsitikinęs sutvarkymą bažnytinių reikalų esant daug didesnės svarbos, kaip pergalė minėtų partijų, kurioms nors ir netrūko nuopelnų, bet jos nebuvo laisvos ir nuo gana didelių trūkumų. Be to, niekas nežinojo, kokia dvasia ir kokių tikslų sieks tos trys partijos po laimėtų rinkimų. Jos, pasitikėdamos savo galia, politinius išskaičiavimus laikė pirminiais, visiškai nerodė noro pagelbėti ap. vizitatoriui jo pareigose. Išskyrus vieną kitą, žymieji šiu partijų vadai, nežiūrint savo kunigystės, atrodė stipriai supasaulėję[16].

Taigi pats arkiv. Matulaitis atsidėjo griežtai bažnytiniam darbui. Lankydamas valdžios žmones ir privačius asmenis, pasauliečius ir kunigus, katalikus ir nekatalikus, asmeniniuose ir oficialiuose pokalbiuose sklaidė klaidas, gausiai paplitusias nelemtose politinėse aplinkybėse, įrodydavo priekaištų tuštumą, kurie buvo taikomi Apaštalų Sostui Lenkijos konkordato proga, primindavo seniau ir neseniai popiežių Lietuvai parodytą geranoriškumą, gerumą, kurį rodo visų tautų atžvilgiu. Beveik visuomet šie pokalbiai nešdavo teigiamus vaisius: klystančius apšviesdavo, katalikų sielas sušildydavo, lėtesnius paskatindavo veikti, svyruojantiems nurodydavo tikrą kryptį, visus uždegdavo spirtis blogiui[17]. Sunkiausia pokalbių dalis buvo pasauliečius tikinčiuosius sustiprinti prieš blogų kunigų pavyzdžius ir įtaką. Jų kai kurie viešumoje, ypač politinėje daug galėdavo ir pasitikėjimu be pagrindo džiaugdavosi[18].

Su kunigu Antanu Šmulkščiu, kuris krikščionių demokratų partijoje didelę įtaką turėjo ir valdžios žmonėms savo nebranduoles nuomones pateikdavo, ap. vizitatorius turėjo ypatingą pokalbį, tikėdamas kunigo gera valia. Tikėjosi ją stipriomis mintimis apšviesti ir pakreipti, kad bažnytinius tėvynės reikalus bendra Ap. Sosto ir katalikų partijų veikla sutvarkytų. ..."Visa energija ir drąsa, rašo vizitatorius, kuria galėjau, parodžiau šiam vyrui čia ką nors Šv. Tėvo atsiųstą ir at-

vykus, kad žinotų ir galėtų ginti Bažnyčios reikalus ir viską į teisingą bei privalomą tvarką nesibijodamas atvesti, visus trukdymus ir kliūtis nugalėti, palaužti, panaudodamas visą galią, kurią iš Šv. Tėvo gavo... Įrodžiau, jog pirmiausia jis yra kaltas dėl liūdnos bažnytinių reikalų padėties, kuri yra"[19]. Tačiau Šmulkštys, politiką statydamas aukščiau bažnytinių reikalų, elgesio nekeitė, pakartodamas, jog prieš visuotinius gegužes (1926) rinkimus niekas nekeistina[20].

1925 m. gruodžio 15 d. arkiv. Matulaitis pakvietė Seimo pirmininką, katalikų partijų vadus: Antaną Šmulkšti, dr. Kazimierą Jokantą, dr. Kazimierą Ambrozaitį ir kitus, ministrą pirmininką dr. Leoną Bistrą ir užsienio reikalų ministrą kun. dr. Mečislovą Reinį, kad su jais drauge aptartų būdus, kaip sulaikyti tautoje dorovinį blogį, sustiprinti katalikų gyvenimą, tinkamai sutvarkyti Katalikų Bažnyčios atgimusioje Respublikoje administraciją, užmegsti ryšius su Apaštalų Sostu, nes tik tuo būdu galima laukti didžios naudos Respublikai ir jos valdžiai, o taip pat pačioms politinėms katalikų partijoms[21]. Pradėdamas pokalbį arkivyskupas pareiškė: "Jus vizituodamas, pirmas žengiu ir rodau savo gerą valią bendradarbiauti Šv. Sosto vardu su katalikiška Valstybe; iš jūsų pusės laukiu to pačio. Bet jei to atsisakytumėte, Bažnyčia, kaip tobula ir nepriklausoma bendrija, pati viena darys, kas yra būtina, bet tada visi žinos, ką apie politinę partiją ir vyriausybę manytina, kuri kad ir katalikų vardu didžiuojasi, bet Katalikų Bažnyčiai ir Šventajam Sostui nieko nenori daryti; pats konkordatas ne Bažnyčiai, bet daugiau valstybei yra naudingas ir būtinas[22].

Svarbi ši kalba, atrodo, buvo todėl, kad vizitatorius ankstesniuose pokalbiuose su kai kuriais asmenimis pajuto nelabai palankią dvasią, bet daugiau juos linkusius į demagogiją, per daug įtikėjusius minios plojimams. Todėl jis pridėjo: "Iš tikro didžios būtinybės atveju esu pasiruošęs kreiptis į katalikišką tautą, kadangi ji yra gera, be abejonės, prieš blogus kunigus ir vadus stos už Popiežių ir Katalikų Bažnyčią"[23]. Beveik visi šio pokalbio dalyviai buvo žmonės protingi ir tei-

singi. Jie arkivyskupo žodžiuose daugiau ar mažiau suprato aiškų pareiškimą, trūkstant palankaus bendradarbiavimo iš įstatymų leidėjų pusės ir valdžios, esant pasiruošusį lankyti atskiras vietas, kuriose kalbėtų žmonėms apie Lietuvos bažnytinius reikalus[24], apie trūkumą bendradarbiavimo iš Vyriausybės ir Seimo pusės, kad neperrinktų kunigų ir pasauliečių, kurie siekia nežinomų tikslų, peikdami Šventojo Sosto ir jo vizitatoriaus perspėjimus.

Neseniai paskelbta Respublikos Konstitucija neleido Vyriausybei tokių kelionių ir pokalbių trukdyti. Jurgio Matulaičio iškalba buvo daug tobulesnė, negu žodingumas demagogų, kurių nei vienas nesidžiaugė tokiu pasitikėjimu žmonių, koks supo tada vienintelį lietuvį arkivyskupą, retomis ir didžiomis dorybėmis pasižymėjusį. Tokioje padėtyje būtų buvus aiški klaida priešrinkiminiu metu susikirsti su vizitatoriumi politinėms partijoms ir pačiai Vyriausybei[25]. Tik A. Šmulkštys šios padėties nesuprato ir atrodė esąs linkęs susikirsti, nes prieštaravimų nemetė[26]. O kiti šio pokalbio dalyviai ne dėl baimės konflikto, bet rimtų Arkivyskupo minčių paveikti buvo linkę nuoširdžiai, stropiai su juo bendradarbiauti[27].

Tarp kliūčių, kurios apaštalinio vizitatoriaus veiklą trukdytų buvo visuotinis ir stipriausias visų lietuvių priešingumas prieš arkiv. Antonio Zecchini elgseną. Jis buvo J. Matulaičio pirmtakas. Nepaliaujamai kilo klausimas, ar Matulaitis yra savo pirmtako ir jo darbo tęsėjas. Kiekvienas bandymas ginti arkiv. Zecchini buvo sunkus ir nenaudingas. Dar daugiau: turėjo vienintelę pasėkmę taip pat gynėją įtarti. Tai patyrė arkiv. J. Matulaitis ir Šv. Sostui rašė: "Čia jau nėra reikalas saugoti grožis ir diplomatinis vardas, bet gelbėti Lietuvoje katalikybę ir sielų išganymą"[28]. Šiose aplinkybėse arkiv. J. Matulaitis prašė Ap. Sostą išskirti Lietuvą iš bet kokios priklausomybės nuo arkiv. A. Zecchini, kad pašalintų bet kokį jo maišymąsi[29], kad ap. vizitatorius visiškai laisvai galėtų elgtis ir šia laisvę galėtų aiškiai ir nuoširdžiai išreikšti. Šv. Tėvas ši arkiv. J. Matulaičio prašymą patenkino[30].

Tautininkų, liaudininkų, socialdemokratų partijos ir nariai kitataučiai ap. vizitatoriaus atvykimą, labiausiai dėl jo bendradarbiavimo su katalikų partijomis manė joms esant labai kenksmingu ir žodžio bei spaudos laisve naudodamiesi, veikė blogai.

Pradžioje bandyta kovoti prieš Ap. vizitatoriaus asmenį, kaltindami neištikimybe tėvynei, kadangi Vilniaus vyskupo sostą savo noru palikęs, kai tuo tarpu reikėję laukti bent iki tol, kada jėga būtų atstatytas[31]. Kiti bandė kaltinti, kad jis nepakankamai buvęs stiprus ginti lietuvių teises prieš lenkų valdžios daromas skriaudas. Kiti kitokius klausimus prieš Ap. Vizitatorių keldami, gana anksti suprato, kad tie kaltinimai kenkia kaltintojams, o ne vizitatoriui. Todėl gana trumpu laiku liautasi jo asmenį peikti, ypač po to, kai jis viešai pareiškė, kad į Lietuvą atvykęs tarnauti bažnytiniams savo tėvynės reikalams, bet kad pastoviai nepasiliksiąs. Be to, visai esą klaidingi gandai, jog jis ruošiasi Kaune arkivyskupystę. Iš tikro arkivyskupystė buvo ruošiama, bet Matulaitis aiškiai pareiškė, kad jis niekada šiame soste neatsisės[32]. Gana trumpu laiku lietuviai įsitikino, kad J. Matulaitis visiškai sau naudos neieško, bet tik šios tautos bažnytiniu gyvenimu rūpinasi visomis jėgomis, kas taip pat nemažai tarnauja tautos gerovei[33].

Pirmą pranešimą apie savo darbus Lietuvoje Vatikano Valstybės Sekretoriui kardinolui P. Gasparriui parašė Kaune 1925 m. gruodžio 17 d. marijonų vienuolyne. Gale rašto prašė Apaštalų Sostą, kuris visuomet ir visur paprastai labai kantriai su žmonėmis elgiasi tuo pačiu būdu, jei galima dar didesniu, elgtųsi ir su Lietuva. Pridėjo priežastį: "Kadangi iš tikro Bažnyčios galva ir kūnas yra silpni, ligoti"[34]. Iš savo pusės žadėjo nieko nepaliksiąs nebandęs, kas Dievo vardui bei Bažnyčios gerovei patarnautų ir Apaštalų Sosto autoritetą pakelti galėtų[35]. Ką žadėjo, tą ir darė. Nepailstantį darbą stiprino malda, pasninku ir tarė: "Suprantu, kad šiu rūšių dvasių, kurios čia šen ir ten siaučia, galima išmesti tik malda ir pasninku. Todėl dirbu dieną ir

naktį, daug meldžiuos, apsimarinu ir pilnai pasitikiu Tuo, kuris mus tvirtina"[36].

Po naujų pokalbių su naujai atgimusios Lietuvos ir jos įstatymų leidėjais arkiv. J. Matulaitis dėmesį ir veiksmus kreipė į bažnytines įstaigas ir tautą. Visa tai įėjo į jo misijos darbą. Bet patsai visuomet prisiminė pagrindinį tikslą, kuriam atvyko: Bažnytinės Provincijos įkūrimą. Jei tai gerai įvyktų, tada kelias Lietuvos ir Šventojo Sosto santykių bei konkordato sudarymo atrodė teisingas ir naudingiausias37. Taip manė patsai38; taip buvo įsitikinę ir kiti, kurie suprato Lietuvos katalikų reikalus.

Nuorodos

1 Navickas J. Ten pat.

2 R. I, p. 1.

3 "Draugas", 1926, Nr. 2: Arkivyskupas Matulevičius Kaune".

4 Eretas J. Atsiminimai apie a.a.J.E. Arkivyskupą Matulevičių (Rankraštis Mar. Gen. Archyve, AGM, Personalia, Post obitum, Nr. 8).

5 AGM. Pro memoria (PE, Nr. la). -Meškus (J. Staugaitis). Dėl Bažnyčios reikalų tvarkymo Lietuvoje. J. E. Arkiv. Matulevičius Lietuvoje. Tiesos kelias, I (1926), Nr. 1, p. 33.

6 AGM, Pro memoria (PE, Nr. la).

7 Reinys M. Atsiminimų šviesoj. AJM, p. 99.

7a Plg. R. I. ir R. II.

7b PPB.

8 PPB.

8a R.II, P. 3s.

9 Plg. Didžiulis J. Paskaitų diena. "Lietuvis", Kaunas 1925, Nr. 11, p. 5ss. -Žinys, Vatikanas, Vilnius, Lietuva, t.p., p. 1ss.

10 Monfosca E.A. Le minoranze Nazionali contemplate dagli Atti Internazionali I, pp. 44, 125, 133.

11 Plg. Žinys, t.p.

12 R, I, p. 1.

13 R, I, P. 2, 4. -R, II, p. 3.

[14] R, I, P. 2, -R, II, p. 3.

[15] Būčys P. A.a. arkiv. Jurgis Matulevičius visuomenininkas. "Šaltinis", 1926, Nr. 4, p. 55.

[16] R, I, P. 2s. -R, II, p. 3s.

[17] R, I, Nr. 2, 4. -R, II, p. 9s.

[18] Plg. R, I, p. 2.

[19] R, I, p. 2s.

[20] R, I, p. 3.

[21] R, I, p. 2.

[22] R, I, p. 3.

[23] R, I, p. 3.

[24] Plg. AGM. Pro memoria, PE, Nr. la.

[25] Plg. Zoštautaitė O. Pijaus XI darbai Lietuvai, p. 354.

[26] R, I, Nr. 4.

[27] Ten pat.

[28] R, I, p. 5. "Atrodo, kad Zecchinis klydo, atvirai aukštindamas lenkus, menkindamas lietuvius". Prel. J. Staugaičio laiškas (A. Panemunė, 1925 10 01) arkiv. J. Matulaičiui (E Rom., Nr. 1). Plg. J. N., Lietuva ir Vatikanas. "Draugas", 1926, Nr. 1.

[29] R, I, p. 5.

[30] Plg. AJM laišką (Roma, 1926 04 15) Prezidentui Al. Stulginskiui (PE, V, Nr. 81).

[31] Plg. J. Norus (Totoraitis), Nauji keliai. Tiesos kelias. I(1926), Nr. 1, p. 39.

[32] R, I, p. 9.

[33] T. p. -Meškus (J. Staugaitis). Dėl Bažnyčios reikalų tvarkymo Lietuvoje. J. E. Arkiv. Matulevičius Lietuvoje. Tiesos Kelias", I(1926), Nr. 1, p. 33s.

[34] R, I, p. 6.

[35] Ten pat.

[36] R, I, p. 6.

[37] Plg. A. Blat, O. P., Ius concordatorium. Roma, 1938, p. 72. -A. Perugini, Concordata vigentia. Roma 1934, p. 58. I. Restrepo SI, Concordata conclus durant le Pontificant de Sa Saintetč le Pope Pie XI. Rome 1934, p. 146.

[38] R, II, p. 11s.

III. Apaštalavimas tautoje

1. Pikta tikėjimo priešų veikla prieš Šventaji Sostą

Nagrinėjant ilgesnį praeities laikotarpį, gana aiškiai pasirodo bažnytinės istorijos apraiška, jog Bažnyčios priešų svarbūs bandymai nukreipiami prieš Šv. Petro uolą, kad Apaštalų Sosto autoritetas būtų aptemdytas ir tautų pasitikėjimas Kristumi būtų išplėštas.

Panašiai vyko Lietuvoje, ypač kai Bažnyčios hierarchija laiko ir vietos sąlygomis dar nebuvo pritaikyta, o katalikai vieningos dvasinės vadovybės stokojo. Masonai, socialistai ir kiti tikėjimo priešai ta aplinkybe pasinaudodavo, puldavo Apaštalų Sostą, kad tą pamatą suardytų, pats katalikybės pastatas sugriūtų. Iš vienos pusės stengėsi, kiekvieną progą ir galią gavę, Šv. Sostą užgauti, įžeisti, jį nuo lietuvių atitolinti, o pačius lietuvius nuo jo atbaidyti[1]. Iš kitos pusės tie patys žmonės viską bandė, kad lietuvius su Šv. Sostu supykintų ir patį Šv. Tėvo asmenį padarytų nepakenčiamą[2]. Tam skleidė įvairius įtarimus, kaltinimus, dergimus: tarsi Šv. Tėvas ir kardinolai Lietuva, maža tauta, nesirūpina, lietuvių, Romon atvykstančių, nepriima, į Lietuvos reikalus ir žmones žiūri tik lenkų akimis, tik iš jų žinias ima. Tarsi lietuviams, apšmeižtiems, apkaltintiems, iš Šv. Sosto, lenkų įtakoj esančio, jau nieko gero nesitikėtina, tarsi Lietuvos reikalų ir prašomas netvarko. Tarsi, su lenkais sudarydamas konkordatą, Vilnių jiems atidavė[3]. Ir taip toliau, ir taip toliau.

Apaštalinis vizitatorius arkiv. J. Matulaitis rado Lietuvoje prieš Šv. Sostą nepaprastą nusistatymą, kuris kai kur išaugo į viešą neapykantą[4]. Didžioji dalis tautos, ypač kaimiečių sielos, šiu nuodų pasiliko dar nepaliestos, bet šie nuodai užkrėtė labai gausius šviesuolius[5] ir didelę dalį jaunimo, ypač miestuose[6]. "Kai tai pamačiau, sako ap. vizitatorius, – išsigandau: man pasirodė, kad pats Liuciferius su visu

piktų dvasių legijonu stengiasi Lietuvos Bažnyčios pamatus sugriauti, ir pats statinys jau tarsi svyruoja"[7].

Šitokiu labai pavojingu momentu apaštališkasis vizitatorius naujokynas atgijo, seserų skaičius greitai augo[47]. Be Kauno namo kiti du greitu laiku įkurti, bet tai įvyko jau po arkiv. Matulaičio mirties.

Šv. Kazimiero Seseris įkūrė 1907 m. Kazimiera Kaupaitė Jungtinėse Amerikos Valstijose. Jai ypač talkino kun. Antanas Staniukynas (1918 m.)[48]. Jos daug nusipelnė lietuvaičių auklėjimui, mokymui. 1920 m. Vilniaus vyskupas J. Matulaitis ir Žemaičių vysk. P. Karevičius seseris pakvietė į Lietuvą pedagoginiam darbui[49]. J. Matulaitis labai vertino kun. A. Staniukyną ir 1913 m. būdamas Čikagoje, jam padėjo redaguoti naujas kazimieriečių konstitucijas, Įstatus[50], o 1924 m. J. Matulaitis parašė naujas Konstitucijas pagal Bažnytinės Teisės Kodeksą[51]. 1926 m. dalyvaudamas Tarptautiniame Eucharistiniame Kongrese kazimierietėms viską arkiv. Jurgis paruošė, kas reikalinga gauti popiežiaus teisėms.

Lietuvoje seselių pagrindinis namas buvo Pažaislyje su 55 hektarais žemės ir 25 hektarais gretimo miško. Kadaise visą tai valdė emeritai komandulai. 1832 m. rusams vienuolyną uždarius, šia vietove naudojosi schizmatikai vienuoliai. Jie vietovę paliko 1915 m. prieš Kauną užimant vokiečių kariuomenei. Lietuvai atgavus laisvę, nuosavybė grįžo Katalikų Bažnyčiai. Bažnytinės nuosavybės administracija viską pavedė naudotis Žemaičių Kunigų Seminarijai, kuri 1920 m. spalio mėn. perleido Šv. Kazimiero seserims, bet pasiliko teisėta savininke[52]. Seserų sąlygos buvo sunkios, nes priklausė seminarijai ir kurijai. Kanoniškų atžvilgiu vienuolyno savininkas tebebuvo eremitų kamaldulų ordinas, kuris neteisėtai civilinės valdžios buvo išvarytas. Bet 1926 m. šis ordinas grįžti į Lietuvą negalėjo ir nebenorėjo. Todėl ap. vizitatoriaus rūpesčiu nuosavybės teisės tapo perduotos Šv. Kazimiero seserims[53]. Šios Seserys iki šiol už visas geradarystes Vizitatoriui J. Matulaičiui yra dėkingos[54].

Labai atidų dėmesį Vizitatorius kreipė į Vargdienių arba Nekaltojo Marijos Prasidėjimo Seserų Kongregaciją, kurią jis 1918 m. įkūrė Marijampolėje. Jo talkininkė šiame darbe buvo Petronėlė Uogintaitė, kuri šalia nuoširdaus maldingumo, pasižymėjo įžvalgiu intelektu ir judriu darbštumu. Buvo labai patyrusi kulinarijoj, siuvinėjime, mezgimuos ir panašiai[55], bet stokojo literatūrinio išsilavinimo. Tais pačiais metais, kada ši kongregacija buvo įkurta, pagrindiniu tikslu tarnauti vargšams, ligoniams, Matulaitis tapo Vilniaus vyskupas ir ištisus septynerius metus, išskyrus Seserims parašytas konstitucijas ir instrukcijas, nurodymus laiškais[56], mažai tegalėjo pagelbėti. Tačiau išvykdamas į Vilnių, rūpintis Seserimis pavedė kun. Kazimierui Rėklaičiui, neseniai pradėjusiam marijonuose naujokyną. Kad ir tik naujokas, K. Rėklaitis buvo filosofijos ir teologijos daktaras, anksčiau Mogiliovo metrapolinės seminarijos profesorius. Jis, baigęs naujokyną, pirmus įžadus 1919 m. lapkričio 1 d. padaręs, iš tikro labai daug nuveikė seserų kongregacijai[57]. Jo naujokavimo metu steigėjo noru seserims tarnavo Marijampolės marijonų vienuolyno vyresnysis kun. Vincas Dvaranauskas ir Juozas Laukaitis, kuris veikė vietos vyskupo vardu[58]. Tada vyskupo kurija buvo Marijampolėje.

Vadovaujant trims skirtingų savybių kunigams, seserų skaičius išaugo. Tačiau vienuolinio išauklėjimo trūko tiek Petronėlei Uogintaitei, tiek kitoms narėms. Bendras seserų gyvenimas buvo taip sutvarkytas, kad labiau išsilavinusioms merginoms tapo nuolatiniu skauduliu ir jaunesnėms įsigyti aukštesnį kultūrinį išsilavinimą nebuvo pagelbstima[59].

Šią savo įkurtos vienuolijos padėtį arkiv. Matulaitis įžvelgė netrukus, kai atvyko vizituoti Lietuvą. Jis bandė įtikinti patarimais viršininkę, kad pagrindiniai pakeistų administracijos planą, tačiau pastangos jokių vaisių nedavė. Per septynerius metus įgyti papročiai jau buvo per giliai įleidę šaknis. Vizitatorius steigėjas švelniai, nuolankiai, patariant kun. Rėklaičiui, viršininkę pakeitė Uršule Navickaite[60]. Ki-

ti virš dvidešimt metų įvykiai patvirtino, tad pakeitimas buvo labai naudingas[61].

Kad seseris dvasiniame ir vienuoliniame gyvenime labiau išlavintų, pats steigėjas ap. vizitatorius 1925-1927 metais seserims vesdavo dvasines konferencijas[62].

Vizitavimo metais 1925-1927 arkiv. Matulaitis daug pagelbėjo ir kitoms trims vienuolinėms slaptų seserų kongregacijoms, gana plačiai Lietuvoje paplitusioms. Tačiau apie šias kaip tokias slaptas kongregacijas čia nekalbėsime.

2. Apaštalinis Vizitatorius rūpinasi tautoje sustiprinti katališkumą

Pirmiausia Apašt. Vizitatorius stengėsi atitaisyti tautoje deformuotą katalikiškumą ir sustiprinti dalinai jau sugriautus, byrančius ir judančius Lietuvos Bažnyčios pamatus. Vizitatorius, pats Kristaus Vikarui atsidavęs[8], visais būdais, kiekviena proga privačiai ir viešai Šv. Sostą, jo autoritetą, patį Popiežiaus asmenį gindavo. Iš vienos pusės stengėsi įrodyti, kaip netinkamai kai kurių vyriausybės atstovų[9] iki šiol Šv. Sostas traktuotas. Iš kitos pusės bandė parodyti, kaip nepagrįsti įtarimai ir priekaištai, skundai buvo skleidžiami prieš Šv. Sostą[10]. Naudodamas įvairias progas, vizitatorius pasakė labai daug prakalbų, aplankė labai daug įvairių asmenų, kurie daugiau visuomenėje galėjo, ir pats ir pas save priėmė[11]. Siekė daryti tinkamą įtaką katalikų laikraščių leidėjams[12]. Savaitraštis "Šaltinis", nuo 1906 metų išėjęs Seinuose, labai buvo vertinamas, bet karo metu sustojo. Todėl arkiv. Matulaitis savo pavaldinius-bendrabrolius marijonus įpareigojo laikraštį atgaivinti, leisti. Tai ir buvo padaryta. Atgimęs "Šaltinis" nuo 1926 m. pradėtas leisti Marijampolėje ir stipriai gynė Bažnyčios reikalus[13]. Su Prezidentu Al. Stulginskiu, ministrais arkiv. Jurgis svarstė, tarėsi, vis siekdamas pagrindinio savo pasiuntinybės tikslo[14].

Daug vizitatoriui padėjo tai, kad jo pastangomis į Romą 1925 metais gruodžio 21-24 d. atvyko lietuvių delegacija, vadovaujama vyskupo J. Staugaičio jubiliejinių Šventuju Metų pabaigai, padėkoti Šv. Tėvui už vizitatoriaus paskyrimą. Popiežius delegaciją priėmė labai maloniai[15].

Vizitatorius patvarkė, kad visoje Lietuvoje iškilmingai būtų paminėta popiežiaus Pijaus XI vainikavimo šventė[16]. Tai labai kreipė katalikų mintis ir širdis link Šv. Petro katedros ir popiežiaus. Iškilmingoje šventeje dalyvavo labai daug žmonių[17].

Laimingai sutapo, kad per 1925 m. Kalėdų atostogas Kaune įvyko katalikiškųjų organizacijų suvažiavimas. Šia proga vizitatorius puikiai pasinaudojo: sveikino popiežiaus vardu, uždegančiai kalbėjo ne tik į dalyvius, katalikų atstovus, bet ir į visą katalikiškąją Lietuvą[18]. Didžiulės Žemaičių vyskupijos dekanų suvažiavime, kuriame dalyvavo katedros kapitula ir žymesni kunigai, kalbėjo apie gresiančius pavojus, atsakė į sklidusius nepagrįstus Šv. Sostui priekaištus, ragino priešintis plintančiam blogiui[19].

Po ištiso mėnesio labai įtempto darbo[20] vizitatorius galėjo pažymėti ryškų reikalų pagerėjimą: "Dievas palaimino mano pasiuntinybę. Plintantis blogis ne tik sulaikytas, bet taip pat dalinai sunaikintas, ir visa tikybinėj plotmėj padėtis sparčiai geryn eina..."[21].

Jau visai kitaip lietuviai apie Šv. Sostą ir Popiežių pradėjo kalbėti ir rašyti[22]. Katalikų akys prasivėrė ir žmonės suprato, kur tais priešpopiežiškais veiksmais yra vedami ir kokios iš to nelaimės ruošiamos katalikiškai lietuvių tautai. Daugelis katalikų draugijų žodžiu ir raštu vizitatorių prašė, kad, nuvykęs Romon, popiežiui jų vardu išreikštų sūniškos pagarbos jausmus[23]. Pats Respublikos Prezidentas Al. Stulginskis ir kiti žymūs vyrai išreiškė pageidavimą, kad tuojau būtų sudarytas konkordatas. Nors viską apsvarsčius paaiškėjo, kad tai prieš rinkimus 1926 m. gegužes mėn. jau neįmanoma, tačiau politinių partijų vadai ir pačios vyriausybės atstovai pareiškė, jog po rin-

kimų, sudarius naują vyriausybę, katalikų seimo narių pirmas rūpestis bus, kad konkordatas kuo greičiau būtų sudarytas[24].

Nuorodos

[1] Šaltinis, 1996, Nr. 4, p. 28ss: "Šviesesne Lietuvos Bažnyčios ateitis". -J. Norus, Nauji keliai, Tiesos kelias. I(1926), Nr. 1, p. 36.

[2] Plg. I. Ilgūnas, Šventasis Tėvas Ryme. -Kaunas, 1925. -V.I. Karas (P. Dailidė), Bažnyčios padėtis valstybėje. Kaunas, 1925.

[3] R,II, p. 8. -J. Norus, Nauji keliai // Tiesos kelias. I(1926), Nr. 1, p. 36s.- Draugas, 1926, Nr. 84: "Šviesesne Bažnyčios ateitis Lietuvoje. Iš J. E. Arkivyskupo J. Matulevičiaus, Apaštališkojo Vizitatoriaus darbuotė Lietuvoje".

[4] A. Blat, O. P., Ius Concordatorium, p. 71. -A. Gasiūnas, -Sui rapporti tra Lituania e Vaticano. L'Europa Orientale. Roma, 1925, Nr. 8, p. 570.

[5] Plg. I. Didžiulis, Paskaitų diena. -Lietuvis, 1926, Nr. 11, p. 5.

[6] Draugas, 1926, Nr. 85.: "Šviesesne Bažnyčios ateitis Lietuvoje."

[7] R, II, p. 9.

[8] J. Matulaitis-Matulevičius. Mintys, apšvietimai, įkvėpimai ir pasiketinimai. 1913 04 06. AJM laiškas (Vilnius 1921 11 01) arkiv. L. Lauri (E Rom., Nr. 1). -Plg. Vysk. J. M. ganytojišką laišką apie popiežių. AJMČ, 206-212. Constututiones Congr. CC RR Marianorum sub titulo Immaculatae Conceptionis B.M.V., Roma 1930, p. 202s.

[9] R, II, p. 4. -Plg. O. Zaštautaitė, Pijaus XI darbai Lietuvai. Pijus XI, p. 350 ss. -"Rytas" 1925, Nr. 94: "Lietuvos Vyriausybės nota, įspėjančioji Vatikaną, įteikta kardinolui Gaspariui".

[10] R, II, p. 95.

[11] R, II, p. 11.

[12] Faidutti A. Sull' attivita..., p. 11 (apie arkiv. Matulaičio veiklą) rašo: "Su daugeliu redaktorių svarstė katalikų spaudos padėtį, nurodant trūkumus, siūlant pagerinimus, pabrėžiant reikalą, stipriai ginti katalikiškus principus, Bažnyčią, Šv. Sostą, žadinti gyvesnę meilę Romos Popiežiui..."

[13] Plg. AJM laišką (Roma, 1926 03 29) prof. P. Būčiui, MIC Kaune (E Rom., Nr. 71). -V. Mažonas, Nauja ir sena. Šaltinis. 1934, Nr. 44, p. 190.- Žurnalas atgimė 1961 m. Londone-Notinghame ir ėjo 33 metus, o 1993 m. liepoj perkeltas į Panevėžį, vėliau į Vilnių, kur sustojo.

[14] R, II, p. 11.

[15] R, II, p. 4, 11. -Jaras, Lietuvių delegacija pas Šv. Tėvą Pijų XI. Tiesos kelias, 1926 Nr. 1, p. 34s. -J. Norus. "Nauji keliai", t.p.p. 36. -Draugas, 1926, Nr. 18: "Lietuvių katalikų delegacija pas šventaji Tėvą".

[16] AVAL., Anniversarium Coronationis Pii P.P.XI, Nr. 1. -Taip pat žr.: Tiesos kelias, oficiali dalis, 1926, Nr. 1, p. 1ss.

[17] AVAL., Anniversarium Coronationis Pii P.P.XI, Nr. 2-4. R,II, p. 11. - L'Osservatore Romano, 1926, Nr. 46: "I festegiamenti in Lituania".

[18] Meškus, V. Lietuvių katalikų kongresas // Tiesos kelias, I(1926), Nr. 1, p. 50ss. -J. Eretas, "Pavasario" Sąjunga ir jos VII metinė konferencija, t.p., p. 61ss. -A. Raulinaitis, L.K.M. Ateitininkų vadų kursai. Tiesos kelias, I(1926), Nr. 1, p. 63s. -J. Eretas. Atsiminimai apie a.a. Arkivyskupą J. Matulevičių. AGM, Personalia, post obitum, Nr. 8. - AJMČ, p. 256.: "Arkivyskupo Jurgio Matulevičiaus pasakytoji kalba, atidarant "Pavasario" Sąjungos konferenciją".

[19] R,II, p. 10. -A. Faidutti, Sull' attivita..., p. 5s.

[20] "Labor magnus et durus fuit atque certamen arduum et difficultatum plenum" (R,II, p. 10). -Dėl daugybės sunkių darbų, kuriuos vizitatorius pirmą mėnesį Lietuvoje turėjo, kasnakt miegoti tegalėjo labai trumpai. Žr. AGM laišką (1926 01 30) kun. K. Rėklaičiui Romoje: "Pirmą mėnesį tiek turėjau rūpesčių ir darbo, kad vos tik vieną naktį gavau išmiegoti 6 valandas, o šiaip tai miegodavau tik 3-5 valandas. Galybę žmonių aplankiau ir galybę reikalų atlikau (...). Tiek čia turiu darbų, rūpesčių ir kliūčių, kad sunku ir apsakyti. Vien Dievu pasitikiu".

[21] R,II, p. 10. -AJM Laiškas (Kaunas, 1926 01 30) K. Rėklaičiui Romoje. (E Rom, Nr. 6).

[22] A. Faidutti, Sull' attivita..., p. 7.

[23] Plg. AVAL. Varia, Nr. 3-4. -Meškus, Artimiausieji Lietuvos katalikų uždaviniai. Tiesos kelias, I(1926), Nr. 3, p. 183. -Krikščionių demokratų raštas (Kaunas, 1926 02 12) ark. JM Kaune, Mar. Gen. Archyvas: Matulevičius G. MIC, Gratulationes I, Nr. 4.

[24] R,II p. 12.

IV. Bažnytiniai dalykai ir asmenys

1. Teologijos-filosofijos fakultetas Kaune

1918 m. Lietuvai atgavus politinę nepriklausomybę, tuojau paaiškėjo, kad aukštoji mokykla yra būtinai reikalinga, bet labai sunku ją įsteigti. Kai 1920 m. ir vėliau civilinė valdžia rūpinosi kurti kokį nors universitetinio pobūdžio institutą, dvasininkija labai stipriai teigė, kad daug naudingiau steigti katalikų universitetą. Pavėluotas 500 metų nuo Žemaičių vyskupijos įkūrimo sukakties minėjimas 1921 metais[1] į Kauną sutraukė šimtus kunigų. Ta proga vienbalsiai buvo nutarta steigti aukštąją mokslo įstaigą[2]. Žemaičių vyskupas Pr. Karevičius baigus jubiliejaus iškilmes, pritariant vysk. Antanui Karosui, kun. Pr. Būčį MIC, neseniai grįžusį iš darbuotės Jungtinėse Amerikos Valstijose, paskyrė sekretoriumi, kurį įpareigojo rūpintis Lietuvos aukštosios katalikiško mokslinimo įstaigos kūrimu[3].

Būčys matė, kad kurti privačiomis jėgomis nuniokotoje Lietuvoje universitetą trūksta lėšų, bet pakankamai būtų žmonių sudaryti Teologijos fakultetą universitete, kurį kurti rūpinosi vyriausybė. Bet įsipareigoti kurti Teologijos ir filosofijos fakultetą nesutiko[4].

Sudarius ir abiem vyskupams patvirtinus Teologijos fakulteto schemą, paruošus sąrašą profesorių visoms katedroms, su vyskupų raštu, kun. Būčys 1921 m. gruodyje atvyko Romon ir su tam tikromis sąlygomis gavo Vatikane 1921 m. gruodžio 23 d. leidimą kurti Teologijos fakultetą. Žemaičių vyskupui buvo suteikta teisė skirti dėstytojus ir juos atšaukti[5].

Teologijos fakultetas įsteigtas 1922 m. vasario 16 d., tą pačią dieną, kada buvo įsteigtas Kauno universitetas, nuo 1930 metų gavęs Vytauto Didžiojo vardą. Labai stengiantis katalikams Seimo nariams[6], šis fakultetas praplėstas į dvigubą Teologijos-filosofijos fakultetą, lyg katalikų universiteto užuomazgą, išlaikomą valdžios lėšomis. Filoso-

Kun. prof. Pranas Būčys, MIC ir prel. Aloyzas Faidutti, artimiausi arkiv. J. Matulaičio bendradarbiai Lietuvoje 1925-1927 metais

fijos skyriuje buvo tik tokios katedros, kad pasauliečius katalikus paruoštų gimnazijų mokytojais. Buvo ne tik filosofijos katedra, bet taip pat istorijos, literatūros (kalbų ir literatūros), pedagogikos, sociologijos, geografijos[7]. Civilinis įstatymas dvigubam fakultetui teikė teisę teikti akademinius laipsnius[8] ir kitas civilines teises. Nebažnytinėse disciplinose fakultetas naudojosi šia privilegija ir paruošdavo daug mokytojų katalikiškoms gimnazijoms, kurių daug įsteigta katalikiškų draugijų: "Saulės", "Žiburio" lėšomis. Fakultetą baigiantiems teikė tik teisę mokyti, susilaikydavo nuo daktaro laipsnių iš pagarbos Apaštalų Sostui[9]. Teologijos ir bažnytinės teisės daktaratus fakultetas teikdavo atskirais atvejais, gavęs Šv. Sosto leidimą[10].

Tokioje padėtyje radęs ap. vizitatorius Fakultetą, jį nuodugniai ištyręs oficialiai, teisiškai, pasitaręs su Teologijos ir filosofijos skyriaus profesoriais, naujai pertvarkė statutą[11], visa kita paruošė Apaštalų Sostui patvirtinti[12]. Po to vėl aplankė abu ordinarus vyskupus, Žemaičių ir Seinų, savo atliktą darbą perdavė, jų nuomones mielai išklausė ir atidžiai persvarstė. Po to jiems žinant ir pritariant, išvyko Romon ir 1926 m. kovo 8 d. asmeniškai įteikė Šv. Kongregacijos Seminarijų ir Universitetinių Studijų prefektui kard. C. Bisleti. Žodžiu pridėjo, kad net tik yra labai naudinga, bet ir skubu, net būtina Lietuvos katalikų gyvenimo sustiprinimui, kad šis Fakultetas gautų Apaštalų Sosto patvirtinimą[13]. Šv. Kongregacija reikalą stropiai egzaminavo. Dar negavęs jos atsakymo, Vizitatorius tų pačių metų balandžio 13 d. vėl aplankė Eminenciją Bisleti jo įstaigoje, prašydamas bent kokį palankumą tam fakultetui parodyti, nurodydamas, kad leistų tuo tarpu bent dvidešimčiai suteikti laipsnius, nes reikalas skubus, kadangi esanti padėtis fakultete jam pačiam, katalikų reikalams nemažai kenkė. Po keturių metų gyvavimo Fakulteto mokslinis brandumas darbui buvo įrodytas, laikas spaudė teikti akademinius laipsnius, kadangi jiems gauti jau buvo kandidatai paruošti. Be to, kai kurie šio fakulteto studentai iš filosofinio-literatūrinio skyriaus laipsniams gauti pereidavo į lygiagretį valstybinį Humanitarinį fakultetą. Bet jame dėstė ir bedieviai ne be nuostolio klausytojų tikėjimui. Pradžioje pasauliečių studentų skaičius, kurie lankė Teologijos-filosofijos fakultetą, labai pralenkė Humanitarinio fakulteto studentų skaičių. Vėliau darėsi priešingai. Be to, Ap. Vizitatorius numatė, kad būsimuose politiniuose rinkimuose gegužes mėn. krikščionys demokratai pralaimės ir Šv. Studijų Kongregacijos kardinolui Prefektui pranešė, jog po rinkimų gali būti, kad ne bažnytinių dalykų katalikų katedrą gali panaikinti[14], ir tuo remdamiesi, jog ir Šv. Sostas jos nepripažino[15].

Šias žinias iš arkiv. Matulaičio gavęs, Šv. Sostas tuojau pripažino teisę suteikti akademinius laipsnius tuo tarpu 20 atvejų[16]. Šis da-

linis patvirtinimas buvo galutinis žingsnis į visišką patvirtinimą, kurį Šv. Sostas suteikė 1928 m. birželio 15 d.[17].

Lietuvos katalikų gyvenimo sutvirtinime Teologijos-filosofijos fakultetas atnešė puikių vaisių. Ši fakultetą baigę katalikai buvo ir dar yra katalikiško gyvenimo judintojai moksliniuose, kultūriniuose ir socialiniuose baruose.

2. Seminarijos

Prieš Pirmąjį pasaulinį karą (1914) Lietuvoje klierikai mokėsi trijose seminarijose: Vilniaus, Kauno / Žemaičių ir Seinų.

Žemaičių seminarija iki 1863 metų buvo šalia vyskupo sosto Varniuose. Po antrojo Lietuvos-Lenkijos sukilimo prieš rusus 1863 m. ši seminarija kartu su vyskupo sostu, kapitula ir konsistorija 1864 metais buvo perkelta į Kauną[18].

1925 m. Šv. Sostas gavo iš kanauninko Kazimiero Genio ilgą raštą, kuriame apie Žemaičių seminariją Kaune buvo labai blogai parašyta[19]. Todėl tarp svarbiausių ap. vizitatoriaus pareigų buvo sužinoti tikrą seminarijos padėtį, užkirsti kelią blogybėms. Joje juk buvo auklėjama ir žymi Lietuvos klero dalis.

Šį Kazimiero Genio didelių puslapių raštą J. Matulaitis atidžiai išnagrinėjo ir suprato, kad tai yra darbas ypatingai blogo būdo asmens, labai linkusio perdėti blogybes. Iš patikimų asmenų surinkęs apie autorių žinias[20], įsitikino kan. Genį esant labai didelį asmeninį Žemaičių vyskupo Pr. Karevičiaus priešą. Tarp jų, kurie beveik tuo pačiu laiku Petrapilio dvasinėje akademijoje gavo teologijos magistro laipsnį, amžiumi mažai skyrėsi, bet Genys laikė labai dideliu dalyku, kad daktaro laipsnį gavo Romoje, o Karevičius to neturėjo. Jam tapus vyskupu, jo asmenį ar darbus, ar įstaigas labai puolė. Karevičius norėjo jo ambiciją kaip nors patenkinti, jį pakėlė kanauninku, tačiau ši malonė Genio nepakeitė[21]. Dar daugiau: jo elgsena tapo to-

kia, kad seminarijoje kiti profesoriai ir rektorius nebegalėjo pakęsti. Sudarant Teologijos fakulteto profesorių sąrašą 1925 metais, Genio pavardė sutartinai praleista[22]. Iš čia kilo ilgiausias seminarijos ir Žemaičių vyskupo užsipuolimas, kuris prilygo garsiajai knygelei.

Arkiv. Matulaitis, surinkęs šias žinias, rūpestingai jas persvarstė pats ir per kitus patikimus kunigus. Apklausinėjo rimčiausius Žemaičių vyskupijos kunigus, kurie apkaltintoj seminarijoj tuo laiku, Genio nurodytu, ruošėsi šventimams. Šioje vyskupijoje Matulaitis turėjo nemažai tiesiakalbių draugingų kunigų. Kiti buvo jo bičiuliai tuo laiku, kai pats studijavo minėtoj akademijoje Petrapilyje, o kiti buvo jaunesni, studijavę, kada Matulaitis dėstė[23].

Asmeniškai ap. vizitatorius seniai pažino seminarijos vadovus, Genio apkaltintus, jų nuopelnus kaltintojui sąmoningai apleidžiant ir jų trūkumus perdedant. Ši asmeninė pažintis labai pagelbėjo perdėjimų ribas nustatyti. Bet ir kitų vyskupijų kunigai, draugai Žemaičių vyskupijos kunigų, apie seminariją vizitatoriui Matulaičiui suteikė svarbių žinių. Kai ką apie tą pačią seminariją ap. vizitatorius žinojo iš neseniai mirusio kun. Leono Kulviečio, buvusio seminarijos aliumno, dvasios tėvo, kuris vėliau tapo marijonu[24].

Visas šias gausias žinias, apsvarstęs, ap. vizitatorius galėjo rasti tiesą.[25] Tada ėmėsi išoriniai seminariją kanoniškai vizituoti.

1926 m. sausio 18 d. iškilmingai seminariją lankė ir kalbėjo auklėtiniams apie Kristaus ugnį – gyvenimo šventuma, kuris labiau reikalingas negu mokslas[26]. Vasario 6 d. asmeniškai lankė kai kuriuos auklėtojus ir mokytojus. Po atidaus darbo paaiškėjo, kad kan. K. Genio skundas su mažomis išimtimis buvo visiškai nepagrįstas[27]. Seminarija su 169 studentais, rektoriumi prelatu Jonu Mačiuliu-Maironiu, vicerektoriumi kan. Kazimieru Paltaroku, dvasios tėvu prof. Juozu Meškausku[28] tiek disciplinariniu, tiek dvasiniu formavimu, kaip ir moksliniu ir medžiaginiu atžvilgiu rasta ne žemesnė kaip ankstesnių rektorių laikais, bet dar aukštesnė. Aišku, netrūko to, kas dar reikė-

tų patobulinti. Todėl vasario 9 d., sušaukęs vadovus ir dėstytojus, nurodė naudingus pertvarkymus, liečiančius studentų vadovavimą, dvasinį formavimą...[29] ir į juos kalbėjo. Ragino, kad vadovai ir mokytojai vyskupijos klerui daug daugiau šviestu visapusišku kilnumo ir tobulumo pavyzdžiu, o mokydami siektų ir tikra katalikiška bažnytine, apaštalikiška dvasia savo mokinius persunkti, gyvu mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus paveikslu išauklėti, suformuoti vertus Bažnyčios tarnus; ypatingai siekti: a) kunigiško pašaukimo gerbimą ir meilę įdiegti, kad suprastų, kaip svarbu ne tik Bažnyčiai, bet taip pat tautai-respublikai savo kunigiškų pareigų teisingas, ištikimas atlikimas, kad paskui tai didžiai vertintų ir uoliai atliktų; b) ypatingą pagarbą, atsidavimą ir meilę įkvėptų Šventajam Apaštalų Sostui, kad patys paskiau kitus tais pačiais jausmais pajėgtų įkvėpti[30].

Apskritai vizitatorius įsitikino, kad šis lankymas labai daug padėjo Seminarijoje sužadinti bažnytinę dvasią[31].

Panašiai vaisingai lankė Seinų seminariją Gižuose[32]. Vizituojant pasirodė, kad ši seminarija, turinti 66 klierikus, rektoriaujant kan. Vincentui Visgirdai su vicerektoriumi kan. Jonu Naujoku, dvasios tėvu Pijum Aleksa[33], nežiūrint sunkių sąlygų[34], yra gaivinama gera dvasia ir bažnytine disciplina, pagirtinai žengia pirmyn[35].

3. Religiniai ordinai ir kongregacijos

J. Matulaitis gerai žinojo, kad vienuolynai, gerai sutvarkyti ir katalikiška dvasia persiėmę, gyvenimui atneša didžią naudą. Todėl jis vienuolynus kūrė, naujino ir reformavo. Taip pat ir kaip Lietuvos Vizitatorius labai kreipė dėmesį, kad vienuolinis gyvenimas, kurį rusų valdžia sugriovė, dabar atgimstantis, būtų deramai sutvarkytas ir žengtų pirmyn[36].

1926 m. Lietuvoje buvo penkios skirtingos moterų vienuolijos, kurios darydavo viešai įžadus. Bendras Seserų skaičius buvo 155: benediktinių Kaune ir Kolainiuose iš viso 16; kazimieriečių Kaune ir

Pažaislyje 66, kotryniečių Krakėse ir Žeimyje 21; Šv. Kryžiaus seserų Anykščiuose, Šiauliuose, Panevėžyje 8, jų motiniškas namas yra Ingebohl, Šveicarijoje; Vargdienių Seserų arba Nekalto Marijos Prasidėjimo 44[37]. Be to, trys vienuoliškos kongregacijos, kurios viešai rodės kaip pasaulinės draugijos, drabužiais nuo pasauliečių nesiskyrė. Viena iš jų 1928 metais perskilo, dalis išėjo viešumon Švc. Jėzaus Širdies Tarnaičių vardu, kita dalis liko slapta.

Tais pačiais metais Lietuvoje buvo atnaujinta Jėzaus Draugija, turinti 41 narį Kaune, atgimstantis Pranciškonų Ordinas Kretingoje ir Kaune 37 tėvus ir brolius bei Marijonų Nekaltojo Marijos Prasidėjimo Kongregacija 65 narius[38].

Jėzuitai nuo 1923 m. atgaivino veiklą, remdamiesi Vokietijos provincija, dvasinės vizitacijos nebuvo reikalingi. Bet kadangi piniginė pagalba atgautiems namams, Pijaus XI suteikta[39] vėlavosi, Kauno namo ekonominė padėtis darėsi labai sunki. Tada kun. Pr. Būčys MIC, marijonų viršininkas, pritariant arkiv. J. Matulaičiui, užsitraukė atitinkamą paskolą, gautus pinigus davė vietiniam Jėzaus Draugijos viršininkui ir jų namą išgelbėjo nuo ekonominio ir teisinio suirimo.

Arkiv. J. Matulaitis, kuris buvo Marijonų vyriausiasis vadovas, apie ši veiksmą nesigarsino, kad duotų progos kam nors manyti, jog jis yra įsimaišęs į didelio ordino reikalus[40].

Atnaujinant Lietuvoje Serafiškąjį Ordiną – pranciškonus, didesnės buvo dvasinės sunkenybės, bet Ap. Vizitatorius nuo vizitacijos Mažesniųjų Brolių susilaikė. Tačiau asmeniškai naudodamasis draugyste su Tėvu Pranciškum Bizausku OFM, kuris Pranciškonų provincijos reikalais Lietuvoje labiausiai rūpinosi[41], privačiuose pokalbiuose pagelbėjo naudingais patarimais.

Dideliais darbais užsiėmęs, Ap. Vizitatorius niekuomet neapleido bet kokių savo atnaujintos Marijonų vienuolijos reikalų. Kaune jis nuolat gyveno Marijonų name Laisvės Alėja 61 ir lankydavo kitus didesnius ir mažesnius namus[42].

Šv. Benedikto seserų Kauno namas, pergyvenęs rusų okupaciją, pradžioje nepriklausomos Lietuvos daug sunkumų sudarė bažnytinei vyresnybei[43] ypač dėl tautinių nesutarimų tarp lietuvių ir lenkių seserų. Po vyskupo P. Karevičiaus kanoniškos vizitacijos taika negrįžo. Vizitatorius Ant. Zecchini vėl kanoniškai vizitavo, su Lietuvos ir Lenkijos vyriausybėmis tarėsi apie tvarkytinus šio vienuolyno reikalus, bet trokštamos išeities nepasiekė[44]. Painūs reikalai spręsti liko naujajam ap. vizitatoriui J. Matulaičiui.

Priešingi vienuolių troškimai ir nepastovios nuomonės temdydavo viltį. Tačiau arkiv. Matulaičio išmintinga kantrybė atvedė seseris atsisakyti kontempliatyvinio gyvenimo, kurio seniai nebebuvo likę. Popiežiška kliauzūra pasidarė neįmanoma dėl vienuolynų apsupusių pasauliečių namų. Nelengvai didesnė seserų dalis sutiko sekti pavyzdį Šv. Benedikto seserų, gyvenančių Jungtinėse Amerikos Valstijose. Vietoje pasenusių regulų, kurios nebebuvo nei suprantamos, nei užlaikomos, priimtos Šv. Skolastikos kongregacijos konstitucijos[45]. Sesuo Lutgarda-Miniataitė, OSB tvirtina, kad ši vienuolijos reforma buvo jos išganingo atgimimo pradžia[46]. Iš tikro, atlikus šia reformą, vienuolyno naujokynas atgijo, seserų skaičius greitai augo[47]. Be Kauno namo kiti du greitu laiku įkurti, bet tai įvyko jau po arkiv. Matulaičio mirties.

Šv. Kazimiero Seseris įkūrė 1907 m. Kazimiera Kaupaitė Jungtinėse Amerikos Valstijose. Jai ypač talkino kun. Antanas Staniukynas (1918 m.)[48]. Jos daug nusipelnė lietuvaičių auklėjimui, mokumui. 1920 m. Vilniaus vyskupas J. Matulaitis ir Žemaičių vysk. P. Karevičius seseris pakvietė į Lietuvą pedagoginiam darbui[49]. J. Matulaitis labai vertino kun. A. Staniukyną ir 1913 m. būdamas Čikagoje, jam padėjo redaguoti naujas kazimieriečių konstitucijas, Įstatus[50], o 1924 m. J. Matulaitis parašė naujas Konstitucijas pagal Bažnytinės Teisės Kodeksą[51]. 1926 m. dalyvaudamas Tarptautiniame Eucharistiniame Kongrese kazimierietėms viską arkiv. Jurgis paruošė, kas reikalinga gauti popiežiaus teisėms.

Lietuvoje seselių pagrindinis namas buvo Pažaislyje su 55 hektarais žemės ir 25 hektarais gretimo miško. Kadaise viską tai valdė emeritai komandulai. 1832 m. rusams vienuolyną uždarius, šia vietove naudojosi schizmatikai vienuoliai. Jie vietovę paliko 1915 m. prieš Kauną užimant vokiečių kariuomenei. Lietuvai atgavus laisvę, nuosavybė grįžo Katalikų Bažnyčiai. Bažnytinės nuosavybės administracija viską pavedė naudotis Žemaičių Kunigų Seminarijai, kuri 1920 m. spalio mėn. perleido Šv. Kazimiero seserims, bet pasiliko teisėta savininke[52]. Seserų sąlygos buvo sunkios, nes priklausė seminarijai ir kurijai. Kanoniškų atžvilgiu vienuolyno savininkas tebebuvo eremitų kamaldulų ordinas, kuris neteisėtai civilinės valdžios buvo išvarytas. Bet 1926 m. šis ordinas grįžti į Lietuvą negalėjo ir nebenorėjo. Todėl ap. vizitatoriaus rūpesčiu nuosavybės teisės tapo perduotos Šv. Kazimiero seserims[53]. Šios Seserys iki šiol už visas geradarystes Vizitatoriui J. Matulaičiui yra dėkingos[54].

Labai atidų dėmesį Vizitatorius kreipė į Vargdienių arba Nekaltojo Marijos Prasidėjimo Seserų Kongregaciją, kurią jis 1918 m. įkūrė Marijampolėje. Jo talkininkė šiame darbe buvo Petronėlė Uogintaitė, kuri šalia nuoširdaus maldingumo, pasižymėjo įžvalgiu intelektu ir judriu darbštumu. Buvo labai patyrusi kulinarijoj, siuvinėjime, mezgimuos ir panašiai[55], bet stokojo literatūrinio išsilavinimo. Tais pačiais metais, kada ši kongregacija buvo įkurta, pagrindiniu tikslu tarnauti vargšams, ligoniams, Matulaitis tapo Vilniaus vyskupas ir ištisus septynerius metus, išskyrus Seserims parašytas konstitucijas ir instrukcijas, nurodymus laiškais[56], mažai tegalėjo pagelbėti. Tačiau išvykdamas į Vilnių, rūpintis Seserimis pavedė kun. Kazimierui Rėklaičiui, neseniai pradėjusiam marijonuose naujokyną. Kad ir tik naujokas, K. Rėklaitis buvo filosofijos ir teologijos daktaras, anksčiau Mogiliovo metrapolinės seminarijos profesorius. Jis baigęs naujokyną, pirmus įžadus 1919 m. lapkričio 1 d. padaręs, iš tikro labai daug nuveikė seserų kongregacijais[57]. Jo naujokavimo metu steigėjo noru se-

serims tarnavo Marijampolės marijonų vienuolyno vyresnysis kun. Vincas Dvaranauskas ir Juozas Laukaitis, kuris veikė vietos vyskupo vardus[58]. Tada vyskupo kurija buvo Marijampolėje.

Vadovaujant trims skirtingų savybių kunigams, seserų skaičius išaugo. Tačiau vienuolinio išauklėjimo trūko tiek Petronėlei Uogintaitei, tiek kitoms narėms. Bendras seserų gyvenimas buvo taip sutvarkytas, kad labiau išsilavinusioms merginoms tapo nuolatiniu skauduliu ir jaunesnėms įsigyti aukštesnį kultūrinį išsilavinimą nebuvo pagelbstimas[59].

Šią savo įkurtos vienuolijos padėtį arkiv. Matulaitis įžvelgė netrukus, kai atvyko vizituoti Lietuvą. Jis bandė įtikinti patarimais viršininkę, kad pagrindiniai pakeistų administracijos planą, tačiau pastangos jokių vaisių nedavė. Per septynerius metus įgyti papročiai jau buvo per giliai įleidę šaknis. Vizitatorius steigėjas švelniai, nuolankiai, patariant kun. Rėklaičiui, viršininkę pakeitė Uršule Navickaites[60]. Kiti virš dvidešimt metų įvykiai patvirtino, tad pakeitimas buvo labai naudingas[61].

Kad seseris dvasiniame ir vienuoliniame gyvenime labiau išlavintų, pats steigėjas ap. vizitatorius 1925-1927 metais seserims vesdavo dvasines konferencijas[62].

Vizitavimo metais 1925-1927 arkiv. Matulaitis daug pagelbėjo ir kitoms trims vienuolinėms slaptų seserų kongregacijoms, gana plačiai Lietuvoje paplitusioms. Tačiau apie šias kaip tokias slaptas kongregacijas čia nekalbėsime.

4. Lenkų kalbos vartojimo Lietuvos bažnyčiose klausimas

Lenkų kalbos vartojimas Lietuvos bažnyčiose iki Pirmojo pasaulinio karo pabaigos (1918) buvo labai platus[63]. Devynioliktam šimtmetyje manyta, kad sutarimas tarp katalikiškų tautų – lenkų ir lietu-

vių, gresiant pavojui iš nekatalikiškos Rusijos pusės, palaikytinas, nežiūrint skriaudos lietuvių kalbai per bažnyčias[64]. Atgavus Lietuvai politinę nepriklausomybę 1918 m., atrodė, kad regimai nusilpus Rusijai, neliko pavojaus katalikų tikėjimui. Be to, draugiškumą su Lenkija išlaikyti tapo neįmanoma, nes Lenkija viešai ir stipriai priešinosi Lietuvos nepriklausomybei. Dalykas labiausiai paaštrėjo, kai 1920 metais susekta slapta ginkluota sąjunga – Polska Organizacija Wojskowa (Lenkų karinė sąjunga), kurią sudarė lenkiškai kalbantieji Lietuvos piliečiai. Jie norėjo jėga Lietuvos nepriklausomybę pakirsti[65]. Lenkų kariuomenei užgrobus Vilnių, tarp Lietuvos ir Lenkijos pasilikus karo stoviui, priešingumo dvasia labai giliai įsišaknijo.

Demokratinės laisvės atstatytoje Lietuvoje teisėtai reiškėsi[66]. Lėšas mokykloms valstybės iždas davė pagal kiekvienos kalbos gyventojų skaičių. Todėl buvo ne tik pradinės lenkiškos mokyklos, bet taip pat gimnazijos Kaune ir Panevėžyje valdžios išlaikomos. Lenkiški laikraščiai buvo leidžiami privačiomis lenkų aukomis. Lenkai draugijas laisvai kūrė[67]. Viso to lenkai neturėjo rusų laikais. Tačiau Lietuvos valdžia kreiva akimi žiūrėjo į ankstesniais laikais lenkų kalbos labai plačias privilegijas bažnyčiose.

Jau nebuvo vyskupų, kurie galvotų, kad lietuvių kalbos nykimas naudingas katalikų tikėjimo apsaugai. Žemaičių vysk. Pr. Karevičius laikė, kad tikėjimui kaip tik labai pavojingas lietuvių kalbos žlugimas. Beveik visos Lietuvos kleras buvo to pačio įsitikinimo kaip Žemaičių vyskupas.

Taigi esant karo stoviui tarp Lenkijos ir Lietuvos, gana greitai pradėta grąžinti lietuvių kalba šios tautos bažnyčiose. Šis grąžinimas greičiau vyko Žemaičių vyskupijoje, negu kitose dviejose – Vilniaus ir Seinų dėl skirtingo būdo vyskupų: Jurgio Matulaičio ir Antano Karoso[69].

Siaurinant lenkų kalbą Lietuvos bažnyčiose šalia teisėto kelio nekantrūs lietuviai kai kuriose bažnyčiose[70] patys triukšmingai trukdė

lenkų kalbos vartojimą, sekdami ankstesnius Vilniaus vyskupijoje lenkų pavyzdžius, trukdant lietuvių kalba melstis[71].

Lenkai norėjo privilegijas lenkų kalbos Lietuvos bažnyčiose prieš 1918 metus įgytas išlaikyti[72]. Todėl ir teisėti lenkų kalbos bažnytinių autoritetų siaurinimai lenkus mažiausiai patenkindavo. Todėl jie įvairius skundus siuntė Lenkijos Ap. Nuncijui[73], ap. delegatui Lietuvoje A. Zechiniui[74], taip pat vietos vyskupams[75]. Arkiv. J. Matulaitis ap. vizitatoriaus pareigų metu Lietuvoje (1925-1927) lenkų kalbos klausimu gavo šiuos skundus[76].

Iš parapijų: a) Šv. Kryžiaus Kaune (be datos -1926); b) Švc. Jėzaus Širdies Kaune – Šanciuose (1926 02 26); c) Čekiškės (1926 02 28); d) Musninkų (1926 02 09). Iš miestų: g) Panevėžio (1926 01 22); h) Šiauliu (1926 01 24); i) iš Vladislovo Budzinskio (Kaunas, 1926 01 30) su priedu kopijos Žemaičių vyskupui (1923 12 21).

Šiuose skunduose tvirtinama, kad lenkų kalba, kuri prieš 1914 metus gausiai Lietuvos bažnyčiose būdavo vartojama ir tuoj po karo 1918 m., dabar siaurinama ir kai kur, pvz., Musninkuose nuo 1926 m. sausio 17 d. ir Šiauliuose nuo 1915 m. visai panaikinta. Daugeliu atveju šiuose skunduose lenkų kalbos skaičius aiškiai padidinamas ir perdedant reikalauta lenkų kalbos Lietuvos bažnyčiose vartojimo. Šaltiniai ne visuomet leidžia tiksliai nustatyti skaitlinius tautinius santykius parapijose, apie kurias kalbama. Bet kai kurių parapijų lenkų skaičių šiek tiek galima suprasti, suskaičius asmenis, kurie pasirašė tuos skundus arkiv. Matulaičiui. Tais atvejais paprastai pritraukiama kuo daugiau pasirašyti, kad skundai labiau įtikintų. Tikros priežastys, kodėl lenkų kalba Lietuvos bažnyčiose sumažinta arba visai panaikintaskunduose, nenurodomos. Tai reikia priskirti lietuvių atoveiksniui prieš bandymus, naudotus praeitais amžiais per Bažnyčią lietuvius sulenkinti. Šie bandymai dabar lietuvių laikomi kaip jų teisių pažeidimas ir atmetami su pasekmėmis, jau seniai padarytomis. Pati tautinė lietuvių nepriklausomybė priešinosi lenkų pastangoms ir

jų įtaką sumažino. Tautinėj Lietuvos respublikoj oficiali kalba tapo lietuvių ir todėl pradėta plačiau varti. Lietuviai, kurie stiprios lenkų įtakos laikais pamokslus ir kitas apeigas lankė, verčiant būtinumui, pasikeitus sąlygoms norėjo lankyti, kur pamaldos vyksta lietuvių kalba, kadangi geriau ją suprato. Šis pasikeitimas lenkams labai nepatiko. Skunduose arkiv. Zecchini ir vyskupui Karevičiui daugybė yra parašų. Skunduose arkiv. Matulaičiui jau yra mažiau, nes kai kurių parapijiečių dvasia pasikeitė, pasikeitus tose vietose aplinkybėms. Neužmirština, kad atgavus laisvę, daugelis lietuvių suplaukė į miestus ir taip pasikeitė kalbinė padėtis miestų parapijose. Lietuviai paskirti vietoj rusų valstybinėms pareigoms ir privačios pramonės įstaigose. Iš Rusijos grįžo daug advokatų, gydytojų, technikų ir kitų[77]. Taigi augant lietuviams gyventojams miestuose, išaugo tos kalbos parapijiečių skaičius. Tai padidino laiko skyrimą jų dvasiniam aprūpinimui. Todėl nenuostabu, kad tai lenkams nepatiko.

Taip bendrai paminėjus, apžvelgtini atskiri skundai, įteikti arkiv. Matulaičiui.

a). Iš Šv. Kryžiaus parapijos Kaune. Be datos rašte, kuris gautas 1926 metais, yra 20 lenkų parašų[78], įteiktame Ap. Vizitatoriui Matulaičiui[79], sakoma, kad absoliutinė parapijiečių dauguma Kauno Šv. Kryžiaus parapijoje kalba lenkiškai.

Pabrėžtina žodžiai "kalba lenkiškai", nes nedrįstama sakyti: yra lenkai, nes daugelis lietuvių mokėjo lenkų kalbą, bet nelaikė savęs lenkais. Pagal Žemaičių kurijos oficialius šaltinius mieste, minėtoje parapijoje buvo 13 700 lietuvių ir 813 lenkų[80], iš ko aišku, kad lenkai sudarė tenai 5,6%. Matome, kaip akiplėšiškai lenkai melavo.

Lenkų rašte sakoma, jog praeitais laikais prieš 1914 metų karą visos nelotyniškos apeigos buvo lenkų kalba. O lietuvių kalba vartota pamoksle prieš sumą ir suplikacijų giesmėse kas antras sekmadienis. Tačiau 1918 m. klebonas Klemensas Šovys pradėjęs lenkų kalbą mažinti, bet nuo 1918 iki 1923 metų klebonaujant Vincentui Mieleš-

kai lenkų kalba pamaldose tebuvo vartojama sekmadieniais ir šventese nuo 7.30 iki 9 valandos. Bet pamaldų tvarka vietos vyskupo nustatyta[81] nurodo laiką nuo 7 iki 9.30 val. Prašymas baigiamas, kad abi kalbos vienodai būtų vartojamos.

O parapijos administracija, ne kitaip ir vyskupijos kurija, į kalbą mažai kreipė dėmesio, bažnytiniuose reikaluose daugiau žiūrėjo tikėjimo, negu tautinių pageidavimų. Taip darydavo klebonas Kl. Šovys iki 1922 m. ir įpėdinis kun. Vincentas Mieleška.

b). Iš Švc. Jėzaus Širdies parapijos Kaune – Šanciuose.

Penki šios parapijos lenkai 1926 m. vasario 26 d. rašte ap. vizitatoriui J. Matulaičiui[82] tvirtina, kad Švc. Jėzaus Širdies bažnyčioje nuo 1919 m. lenkų ir lietuvių kalbos buvo vartojamos lygiai. "Ir ši tvarka su glaudžiu sutarimu – sako – galiojo pas mus iki iš Rusijos grįžo gausūs per dideli tautininkai"[83].

Šie pavadinti per dideliais tautininkais buvo eiliniai lietuviai, ištremti į Rusiją. Nuo 1863 metų lietuviams katalikams jokia vieša tarnyba Lietuvoje nebuvo leidžiama ir pirkti žemei reikėjo iš rusų valdžios gauti leidimą, todėl labai daug maisto ieškojo tolimesnėj Rusijoj, kur buvo daugiau laisvės[84].

Nuo 1920 metų Lietuvos administraciniu centru tapo Kaunas. Lietuvių katalikų skaičius čia labai išaugo, todėl ir parapijose jų skaičius didėjo. Pagal oficialius Žemaičių vyskupijos šaltinius Švc. Jėzaus Širdies parapijoje buvo 11 340 lietuvių ir 706 lenkai[85]. Vyskupas Karevičius jau 1924 m. balandžio 13 d. nustatė, kad lenkiški pamokslai ir giesmės būtų ryte 7-9 val., kitas laikas skirtas lietuviškoms pamaldoms. Lenkai savo rašte tvirtina, kad politiniuos rinkimuos 1923 m. už lenkus į seimą balsavę 92 procentai. Šis tvirtinimas mažai patikimas, kadangi balsavimas vyko ne pagal parapijos ribas. Be to, lenkai šioje parapijoje pagal oficialias vyskupijos kurijos žinias tegavo 5,8 procentus balsų[86].

Raštą Ap. Vizitatoriui lenkai iš Švc. Širdies parapijos baigia noru: kas antrą sekmadienį ir kas antrą švente viskam vartoti lenkų kalbą.

Atsimenant diecezinę statistiką, šis lenkų prašymas pasirodo perdėtas. Priešingai pabrėžtina, kad pagal statistiką lenkai savo 92 procentams per mažai prašo.

Šalia šiu minėtų bažnyčių Kaune lenkai ypač gausiai vartojo savo kalbą kitose bažnyčiose: Švc. Trejybės, Šv. Gertrūdos pamokslams, giesmėms, apeigoms[87].

c). Reikalavimui iš Švc. Trejybės parapijos Čekiškėje.

Šioj Žemaičių vyskupijos parapijoj kadaise buvo didelis Čekiškės dvaras. Jis priklausė lenkui. Dvaro savininkai per daugelį kartų tarnus telkė lenkus arba lietuvius, atsisakančius savo kalbos. Todėl pamoksluose ir giesmėse lenkų kalba nuo seno vyravo. Šitas dalykas iššaukė nesutarimus 1911 ir 1913 metais[88]. Žemaičių vyskupijos kurija 1911 m. spalio 14 d. nustatė pamokslų tvarką įvairiom kalbom: kas sekmadienį sakydavo pamokslus lietuviškai ir lenkiškai, išskyrus kas ketvirtą sekmadienį, kai tevartodavo vien lenkų kalbą. Karo metu 1914-1918 tik iškilmėse vartotos dvi kalbos, o šiaip pirmavo lietuvių kalba[89]. Po Lietuvos žemės reformos kai vietinis dvaras buvo išdalintas, tarnų ir tarnautojų skaičius labai sumažejo, todėl 1925 m. gegužes 3 d. panaikinti lenkiški pamokslai. Šventese buvo skaitoma lenkiškai tik evangelija[91]. Be to, penkis kartus metuose pamokslai, kitos apeigos lenkiškai vyko Krivandų koplyčioje[92].

Lenkiškai kalbantieji 1926 m. vasario 28 d. rašė Ap. Vizitatoriui arkiv. J. Matulaičiui, tvirtindami, jog lenkai šioje parapijoj sudarą daugiau kaip 30 procentų gyventojų[93]. Pažymėtina, kad 1925 m. gegužes 25 dienos lenkų raštą Ap. Delegatui A. Zecchiniui pasirašė 196 asmenys[94]. O Ap. Vizitatoriui Matulaičiui raštą pasirašė 145. Iš viso toj parapijoj 1926 m. buvo 4504 nariai[95].

Panašius skundus lenkai ap. vizitatoriui Matulaičiui parašė iš ke-

lių kitų vietų: Pabaisko, Panevėžio, kur prieš 1926 metus priklausė Žemaičių vyskupijai, ir iš Musninkų, Pivašiūnų, kurie sudarė dalį Vilniaus vyskupijos. Be to, lenkų politinės partijos narys Lietuvos Seime Vladislovas Budzinskis, susirūpinęs lenkų kalba Lietuvoje parašė taip pat ap. vizitatoriui.

Iš Pabaisko 3 lenkai 1926 m. sausio 11 d. A. Vizitatoriui skundėsi, kad lenkai savo kalba tikybines apeigas turėjo kas trečią sekmadienį, taip pat šventese ir kasdien, o nuo 1925 m. sumažintos, nes tevyko tik kas trečią sekmadienį rytais 7-9 valandą[96].

Panevėžio lenkai rašo Ap. Vizitatoriui[97], sakydami, kad lenkai Šv. Petro ir Povilo bažnyčioje prieš 1914 m. turėję pridėtines pamaldas lenkų kalba, lygiai su lietuvių kalba, o didesnėse šventese pamaldos būdavo lenkiškai Šv. Stanislovo bažnyčioj, pradėtoj statyti 1908 m. ir po to pavadintoj Kristaus Karaliaus vardu iki ją baigiant statyti, laikinoje vietoje pridėtinės pamaldos buvusios tik lenkiškai. Dabar šiose bažnyčiose ir iš schizmatikų atgautoje Švc. Trejybės bažnyčioje lenkų kalbos vartojimas labai sumažintas. Iš bendro tikinčiųjų skaičiaus 16 065, kuriems šios 3 bažnyčios tarnauja[98], 246 pasirašę lenkai prašo, kad viena bažnyčia būtų skirta vien tik jiems[99].

Iš Šiauliu miesto lenkai skundžiasi[100], kad dviejose miesto bažnyčiose po 1915 metų nieko savo kalba nebeturi ir prašo, bent vieną pamokslą kas sekmadienį ir gegužines pamaldas laikytų lenkiškai. Prašymą remia tuo, jog tiek esą lenkų piliečių, kad net du išrinkti miesto tarybon.

Kiek miesto taryboj yra narių ir kiek yra lenkų mieste nepasako, bet žinome, kad 1926 m. ten buvo 18 745 katalikai, o lenkų prašymą pasirašė 83 asmenys. Todėl vargu tikėtina, kad lenkų mieste tiek daug buvo, kiek rašantieji teigia.

Iš Musninkų (Vilniaus vyskupija) parapijos lenkai Viktoras Aszaka ir Mykolas Mogilnickis[102] skundžiasi (1926 02 11), kad klebonas Kazimieras Petutis 1925 m. lapkričio 22 d. panaikino lenkiškus pa-

mokslus ir kitas pamaldas, – įprastas lenkų kalba kas antrą sekmadienį, bet ir evangelija nuo 1926 sausio mėnesio nebeskaitoma lenkų kalba[103].

Manytina, kad lenkų kalba viešose pamaldose nustota vartota dėl lenkų mažo skaičiaus, nes vietovė tautiniu atžvilgiu visiškai lietuviška.

Marijos Dangun Ėmimo parapija Pivašiūnuose laikyta esanti Vilniaus vyskupijos, bet dėl Vilniaus miesto politinės padėties nuo 1920 metų buvo visai atskirta. Juos administravo kan. Juozapas Kukta. Nuo parapijos įsteigimo 1548 m.[104] iki Lietuvos nepriklausomybės atstatymo lenkų kalba šioj parapijoj labai išplito. Dviejuose sekmadieniuose ir šventese pridedamos pamaldos vyko lenkų kalba. Klebonas Alfonsas Petrutis 1925 m. gruodžio 13 d. paskelbė administratoriaus J. Kuktos įsakymu papildomas pamaldas gimtąja kalba taip sutvarkomas, kad tris sekmadienius ir visose šventese būtų patarnauta lietuviams, o lenkams ketvirtą sekmadienį, antrą Kalėdų ir antrą Velykų dieną. Bronius Hrynkiewiez ir Cezarijus Kuczynskis pareiškė tai esant didelį neteisingumą[105]. Šiedu vyrai 1926 m. vasario 9 d. įteikė ap. vizitatoriui raštą, reikalaudami, "kad skriauda būtų atitaisyta ir teisingumas atstatytas"[106].

Lietuvos Seime lenkų frakcijai vadovavo Vladas Budzynskis, kuris 1926 m. sausio 30 d. Ap. Vizitatoriui Matulaičiui persiuntė atspaudą rašto, kurį ta pati frakcija pasiuntė su priedais 1923 m. gruodžio 21 d. vyskupui Karevičiui. Palydinčiame laiške tą pačią dieną Budzynskis sako, kad tai daro, nes Ap. Vizitatorius norėjęs žinoti apie lenkų kalbos padėtį Lietuvos bažnyčiose. Pridedama, kad visi lenkų dvasiniai bet žinome, kad 1926 m. ten buvo 18 745 katalikai, o lenkų prašymą pasirašė 83 asmenys. Todėl vargu tikėtina, kad lenkų mieste tiek daug buvo, kiek rašantieji teigia.

Iš Musninkų (Vilniaus vyskupija) parapijos lenkai Viktoras Aszaka ir Mykolas Mogilnickis[102] skundžiasi (1926 02 11), kad klebonas Kazimieras Petutis 1925 m. lapkričio 22 d. panaikino lenkiškus pa-

mokslus ir kitas pamaldas, – įprastas lenkų kalba kas antrą sekmadienį, bet ir evangelija nuo 1926 sausio mėnesio nebeskaitoma lenkų kalba[103].

Manytina, kad lenkų kalba viešose pamaldose nustota vartota dėl lenkų mažo skaičiaus, nes vietovė tautiniu atžvilgiu visiškai lietuviška.

Marijos Dangun Ėmimo parapija Pivašiūnuose laikyta esanti Vilniaus vyskupijos, bet dėl Vilniaus miesto politinės padėties nuo 1920 metų buvo visai atskirta. Juos administravo kan. Juozapas Kukta. Nuo parapijos įsteigimo 1548 m.[104] iki Lietuvos nepriklausomybės atstatymo lenkų kalba šioj parapijoj labai išplito. Dviejuose sekmadieniuose ir šventese pridedamos pamaldos vyko lenkų kalba. Klebonas Alfonsas Petrutis 1925 m. gruodžio 13 d. paskelbė administratoriaus J. Kuktos įsakymu papildomas pamaldas gimtąja kalba taip sutvarkomas, kad tris sekmadienius ir visose šventese būtų patarnauta lietuviams, o lenkams ketvirtą sekmadienį, antrą Kalėdų ir antrą Velykų dieną. Bronius Hrynkiewiez ir Cezarijus Kuczynskis pareiškė tai esant didelį neteisingumą[105]. Šiedu vyrai 1926 m. vasario 9 d. įteikė ap. vizitatoriui raštą, reikalaudami, "kad skriauda būtų atitaisyta ir teisingumas atstatytas"[106].

Lietuvos Seime lenkų frakcijai vadovavo Vladas Budzynskis, kuris 1926 m. sausio 30 d. Ap. Vizitatoriui Matulaičiui persiuntė atspaudą rašto, kurį ta pati frakcija pasiuntė su priedais 1923 m. gruodžio 21 d. vyskupui Karevičiui. Palydinčiame laiške tą pačią dieną Budzynskis sako, kad tai daro, nes Ap. Vizitatorius norėjęs žinoti apie lenkų kalbos padėtį Lietuvos bažnyčiose. Pridedama, kad visi lenkų dvasiniai reikalai esą išdėstyti tame rašte Karevičiui[107].

Šis raštas skiria Žemaičių vyskupiją į rytinę dalį, kur lenkų gyvena daugiau ir vakarinę, kur lenkų mažiau. Rašto gale išreiškiami norai: 1. Kuriame mieste yra dvi ar daugiau bažnyčių, kaip Kaune, Ukmergėj, Panevėžyje..., jų vieną skirti tik lenkams; 2. Kaimų parapijose paskirstyti lenkų ir lietuvių kalbų vartojimą pagal 1911 m. ba-

landžio 25 d. Vilniaus administratoriaus kun. Michalkevičiaus nurodymus[108]. 3. "Iš glaudžių klero ryšių panaikinti" piktnaudžiavimus: į grynai lietuviškas parapijas iš mišrių perkelti tuos kunigus, kurie kelia kivirčus tarp klebono ir lenkų parapijiečių. Mišrioms parapijoms paruošti tikrai protingus kunigus. 4. Vakarinėj vyskupijos dalyje grąžinti lenkams laisvą gimtosios kalbos vartojimą su vietos kunigais ir pritaikyti taisykles, išreikštas kun. Michalkevičiaus aplinkraščiuose. 5. kad Žemaičių vyskupijoj apsaugotų lenkus nuo pasekmių, kylančių dėl klere nesuprantamos lenkų kalbos, surasti vyskupijai tokių vienuolių, kurie paruoštų vietinius lenkus kunigystei.

Priede nurodomas lietuvių klero nepakantumas lenkų kalbos atžvilgiu, kuris "šaukiasi dangaus keršto". Atskiri faktai neskaičiuojami, todėl ir neįrodoma, bet bendrais teiginiais minimi tie metodai, kuriais praeityje buvo lenkų kalba Lietuvoje skleidžiama. Bet tuos metodus dabar Budzinskis ir jo draugai nuoširdžiausiai ir aštriausiai peikia, kai tai taikoma lenkams.

Į lenkų skundus pažvelgus, kyla klausimas, ką Ap. Vizitatorius naujo padarė lenkams kalbų savo tėvynėj klausimui išspręsti.

Minėtuose[109] ir kituose dokumentuose[110] randame trumpas žinias, ap. vizitatoriaus ranka parašytas ir liudijančias, kad šis klausimas jo buvo nagrinėtas. Kad geriau žinotų lenkų kalbos Lietuvos bažnyčios padėtį, Ap. Vizitatorius raštu žinias, be gyvu žodžiu gautas, ėmė iš Lietuvos Seime lenkų atstovo V. Budzynskio[111], Žemaičių[112], Kaišiadorių kurijų[113], Apaštališkosios Delegatūros Kaune[114] ir iš kitų vietų.

Lietuvos vyskupams, vyriausybei ir žmonėms buvo labai aišku, kad lenkų skundai daugiausia kyla ne dėl tikybinių paskatų, bet yra vykdomas politinio plano, paruošto Seime lenkų frakcijos. Apskritai lenkų kalbos vartojimas, kuria kalbėjo Lietuvoje 3 procentai gyventojų[115], bažnyčiose buvo daug dažnesnis, negu tikybos reikalams reikėtų, bet nesileido mažinamas dėl politinių tikslų Lenkijos plėtimosi Lietuvos žemėse[116]. Šis dalykas ap. vizitatoriui buvo puikiai žinomas. Jis visiškai aiškiai matė Lietuvos reikalus.

Čia minėti lenkų siekiai pakreipti ap. vizitatorių kilo ne spontaniškai iš lenkų mažumos tarpo, bet Lietuvos Seime lenkų frakcijos pirmininko Vl. Budzynskio skatinimu[117]. Iš jo ap. vizitatorius šiuo klausimu prašė žinių[118] ir po to minėtus skundus, ieškinius beveik visus tuo pačiu laiku gavo. Ši skundų kilmė rodė ne tikybinį, bet politinį atspalvį. Tas pats politinis skundų, ieškinių atspalvis ryškėja ir iš kitur. Dažnai keisti kalbų tvarką bažnyčiose siekė ne lenkai tikintieji, bet bedieviai[120]. Be to, lenkų mažuma Lietuvoje 1926 metais pradėjo steigti parapijines draugijas, bažnytinei drausmei ir dvasiai visai priešingas, nes pagal jų įstatus klebonai su savo tikinčiaisiais lenkais negalėjo veikti be anų draugijų pirmininkų[121].

Nors ap. vizitatorius J. Matulaitis lenkų kalbos Lietuvos bažnyčiose klausimą visapusiškai ištyrė, tačiau jokio nėra ženklo vizitatoriaus raštuose, iš kurių aiškėtų, kad jis kalbų, kovojančių savo tėvynėje vartojimą būtų pakeitęs. Iš čia aiškėja, kad vizitatorius buvo tikras, jog lenkų dvasiniai reikalai Lietuvoje yra visiškai aprūpinti[122].

Bet kad ir ateityje tie reikalai būtų aprūpinti, ap. vizitatorius, vien tik atsižvelgdamas į teisingumą, bažnyčios gerovę ir, nežiūrint Lietuvoje priešingo lenkams nusistatymo, išdrįso Kauno seminarijos vadovybei patarti, kad lenkų kalbos paskaitos vėl būtų įvestos[123].

5. Kitų bažnytinių reikalų tvarkymas

Kai Antaninas Zecchinis 1921 m. atvyko Lietuvos vizituoti, greit pastebėjo kai kuriuos įpročius, skirtingus nuo bendrų bažnytinių nuostatų. Pavyzdžiui, visose parapijų bažnyčiose buvo kasdien giedamos Mišios. Vargonininkai, taupydami laiką, – "Garbė Dievui" ir "Tikiu" baigdavo giedoti tada, kai kunigas baigdavo tyliai skaityti. Švenciausiojo Sakramento išstatymo apeigos kai kuriose vietose buvo atliekamos pagal Romos apeigyną, kitos pagal Petrikovo. Skirtingumas vyko moterystės palaiminime. Tekstas klausimų ir atsakymų krikštijant

buvo labai pasenusia lietuvių kalba. Senasis vienodumas laidotuvėse pagal Vilniaus apeigas dingo dėl įvairių priedų, daugiau ar mažiau abejotinų. Todėl labai lauktas vienodumas atliekant šv. apeigas. Reikėjo pagaliau įvesti vieną visam kraštui apeigyną. Kitų pradėtą darbą ap. vizitatorius J. Matulaitis tęsė ir laimingai pabaigė[124].

Arkiv. Matulaitis tiek pats, tiek per vysk. Juozapą Skvirecką tarėsi su valdžia apie bažnytines nuosavybes, kurias valdant Rusijos carui Nikolajui I apie 1839 metus Žemaičių ir Vilniaus vyskupijose, o 1866 metais caro Aleksandro II Seinų vyskupijoje, paėmė iš bažnytinės administracijos ir atidavė valdžiai[125]. Dabar tos nuosavybės laikytos kaip Lietuvos Respublikos turtu. Už atimtą nekilnojamą bažnytinę nuosavybę Rusijos valdžia vienašališku sprendimu teikė tam tikrą piniginį atlyginimą. Tokio potvarkio iš Lietuvos valdžios nebuvo. Todėl ap. vizitatorius iškėlė klausimą apie bažnytinių nuosavybių grąžinimą arba dėl darytinos tuo reikalu sutarties su Ap. Sostu[126]. Abi suinteresuotos pusės sutiko ši reikalą įtraukti tarp klausimų, svarstytinų sudarant konkordatą tarp Ap. Sosto ir Lietuvos.

Atgavus Lietuvai nepriklausomybę, kol nebuvo paskelbtų naujų lietuviškų įstatymų, dar tebegaliojo ankstesni Rusijos įstatymai. Rusijos kleras ir vienuoliai buvo laisvi nuo karinės tarnybos. Nežiūrint to kun. Kazimieras Prapuolenis, kadaise Mogiliovo metropolinės kurijos garbės kanauninkas, paskirtas atgijusios Lietuvos švietimo ministru, išleido potvarkį, kad vienuoliams vyrams karinė tarnyba yra privaloma[127]. Šis potvarkis daugybei valdininkų ir ypač daugeliui politinių partijų vadų patiko ir, nežiūrint galiojančio įstatymo, potvarkis galėjo būti patvirtintas. Šiuo reikalu Ap. Vizitatorius Matulaitis tarėsi su ministru pirmininku, vidaus reikalų, karo ir švietimo ministrais. Per pasitarimus buvo pasiekta, kad Kazimiero Prapuolenio potvarkis nustojo galioti[128].

Nepriklausomos Lietuvos kariuomenė pradėta organizuoti baigiantis 1918 metams ir 1919 m. kūrėsi labai sunkiai. Kai trūko lėšų,

ginklų, patyrusių vadų, trūkumas gerai paruošto tikybinio patarnavimo laikytas mažesniu blogiu. Tačiau 1926 m. jau buvo apie 16 legionų ir kiekviename jų buvo maždaug du kunigai karo kapelionai, kurie turėjo kapitono arba majoro laipsnį. Visi priklausė kapelionų dekanui. Jų teisiniai santykiai su vietos vyskupų jurisdikcija nebuvo nustatyti. Todėl ir veiksmai jam pavaldžių kapelionų kartais susikirsdavo su klebonų teisėmis. Krašto apsaugos ministras siekė sau teisės skirti kapelionus, nors tai iš tikro priklausė vyskupams. Taigi iš tikro laisvesnio būdo kunigai prisistatydavo kapelionų pareigoms ir jas priimdavo bent tyliu vyskupų leidimu. Daugelis taip paskirti po trumpo laiko mesdavo pareigas ne visuomet dėl pagirtinų priežasčių. Be to, prigijo įprotis, kad kapelionai nebenešiojo sutanų ir rengėsi kaip pasauliečiai karininkai. Kapelionų dekanai privalėjo prižiūrėti jų elgesį, bet niekas neprižiūrėjo pačių dekanų. Visa tai greit sužinojo atvykęs Lietuvon arkiv. J. Matulaitis. Jam paaiškėjo, kad būtina paruošti taisykles karo kapelionams skirti ir įsteigti tribunolą kapelionų bylų sprendimui atsižvelgiant į kariuomenės ir bažnytines teises[129]. Paskirtas vyriausiasis karo kapelionas, kurį Šv. Sosto vardu skirdavo ir stebėdavo Kauno arkivyskupas. Nustatyta, kad karo kapelionus rinks iš kiekvienos vyskupijos, kurių skaičius proporcingai atitiktų kiekvienos vyskupijos tikinčiųjų skaičiui[130].

6. Kleras

Tą pačią į Lietuvą atvykimo dieną arkiv. J. Matulaitis pradėjo rūpintis kleru. Šalia vyskupų su dekanais ir kitais svarbesniais kunigais įvairiomis progomis kalbėjosi su jais, o per juos visą klerą ragino priešintis blogiui. Dėjo visas pastangas, kad klere atgaivintų ir sustiprintų tikrą bažnytinę dvasią[131].

Lietuvos kleras Rusijos okupacijos metu saugodamas tautoje katalikų tikėjimą ir tautinę sąmonę, iškentėjo ilgą (1795-1914), žiaurią

kovą[132] ir daug nusipelnė[133]. Atgavus Lietuvai 1918 m. laisvę, trūkstant pakankamo skaičiaus atitinkamai išsimokslinusių pasauliečių, nemažai kunigų buvo nukreipti užsiimti politika ir įvairiomis civilinėmis pareigomis[134]. Bet po nedaugelio metų išaugo išsimokslinusių pasauliečių, daugiausia iš Rusijos tėvynėn grįžtančių, kurie pasaulietiškuose reikaluose, ypač politinėj administracijoj užsiėmusius kunigus jau galėjo pakeisti. Be to, dalyvavimas viešuose reikaluose darbas patiems kunigams, tuo užsiėmusiems ir Bažnyčiai nemažai kenkė, nes ir už kokias nors mažas klaidas, trūkumus būdavo puolamas visas kunigų luomas. Be to, ne visi kunigai sugebėjo šia pasaulietišką veiklą su savo luomo pareigomis suderinti. Todėl klero dalyvavimas politiniame ir viešame gyvenime reikėjo tvarkyti, riboti. Pirmiausia tai padaryta ap. vizitatoriaus Kaune 1926 m. vasario 15 d. sušauktame vyskupų suvažiavime. Buvo paruoštos taisyklės, kuriomis kunigų dalyvavimas politinėse partijose ir apskritai politinėje veikloje aiškiai sutvarkomas ir stipriai apribojamas[135]. Šis vyskupijų suvažiavimas laikė, jog kunigai, kaip ir kiti piliečiai, turi lygias teises ir žinant tai, kad dažnai atsitinka, jog politiniai reikalai gali Bažnyčios reikalams, tikėjimui kenkti ar padėti, suprantant, kad pasauliečiai šiuose reikaluose nėra pakankamai prityrę ir todėl kartais nenorėdami gali pakenkti, nutarė, kad Lietuvos kunigai ne tik gali, bet kartais net privalo politine, pasaulietiška veikla užsiimti. Tačiau dėl įvairumo politinių partijų, priklausančių Katalikų Bažnyčiai ir dėl kunigų pareigos visus katalikus lygiai traktuoti, būtina politinei kunigų veiklai parengti tam tikras taisykles. Pirmiausia kunigams užtenka, jei jie į sau patinkančią partiją žiūri palankiai, pagelbsti žodžiu ir darbu. Vyskupai pareiškia, kad kunigai neturi įsirašyti tikrais politinių partijų nariais, išskyrus atvejį, kada katalikų partija be kunigo dalyvavimo negali gyvuoti. Tuo atveju vyskupas gali leisti tam kunigui partijon įsirašyti, bet ne vadovauti. Toliau vyskupai pareiškė, jog jie nori, kad kunigų skaičius, renkamų į Seimą mažetų, pavyzdžiui, kad iš kiek-

vienos vyskupijos būtų tik po vieną kandidatą ir kad Seime nebūtų daugiau kaip penki atstovai. Pagaliau vyskupų suvažiavimas priminė kunigų deputatų pareigą atidžiai budėti dėl katalikų reikalų Seime ir dėl savo kunigų luomo pareigų atlikimo[136]. Taip nemažai kunigų galėjo geriau užsiimti ganytojine bažnytine veikla[137]. Apaštalavimas klere nešė vaisius. Laisvesnio gyvenimo kunigus lydėjo išganinga baimė: vieni pradėjo nešioti sutanas, kiti, nustoję laikyti Mišias, vėl jas pradėjo[138]. Galima buvo tikėtis, kad sudarius bažnytinę hierarchiją, naujiems vyskupams stropiai dėl klero budint, esami klero trūkumai lengvai bus pašalinti.

Sudarant naują hierarchiją, ap. vizitatoriui atrodė aišku, kad Žemaičių vyskupas Pr. Karevičius, nors ir labai maldingas ir didžiu uolumu degąs, tačiau valdyti vyskupiją dėl nepakankamo protingumo netinkamas[139]. Todėl arkiv. Matulaitis pilna popiežiaus suteikta galia, po karščiausios Dievo akivaizdoj maldos, svarstymo 1926 m. vasario 22 d. pas minėtą vyskupą atvyko, kad įtikintų atsistatyti. Darbas buvo labai sunkus, aštrus. Tačiau Vizitatorius visą reikalą atliko švelniausiu būdu. Šiame reikale paaiškėjo ne tik vyskupo Matulaičio protingumas ir tvirtumas, bet ir vyskupo Karevičiaus visiškai katalikiška dvasia. Jis, išgirdęs ap. vizitatoriaus pastabas, apsvarstęs argumentus ir priėmęs patarimus, gyvu tikėjimu ir visišku Dievo valiai pasivedimu ir visišku Šventajam Sostui atsidavimu, tobulu paklusnumu pasirašė ne tik atsisakymą[140], bet taip pat į Marijonų Kongregaciją, kurios Vyriausias Vadovas buvo pats Vizitatorius, netrukus įstojo[141].

Tokiu būdu kliūtis taikiai sudaryti Lietuvoje bažnytinę hierarchiją buvo pašalinta.

Nuorodos

[1] Vyskupija įsteigta 1417 m., bet dėl karo ir pokario sunkumų 500 metų sukakties minėjimas nukeltas į 1921 metų rugsėjį.

[2] Pakštas K. Lietuvos Katalikų Universitetas. Židinys, XIV (193L), Nr. 11, p. 332.

[3] Draugas. 1947, Nr. 195: "Katalikų Universitetas Lietuvoje".

[4] Plg. K. Pakštas. T.p., p. 332.

[5] Kardinolo Kajetono Bisletti raštas (Roma, 1921 12 23) vyskupui P. Karevičiui Kaune (AVAL, Facultas Philosophico – Theologica, I, Nr. 1).

[6] Filosofijos-Teologijos fakulteto raštas kardinolui C. Bisletti (AVAL, Fac. Phil. –Theol., I, Nr. 6).

[7] Facultatis Philosophico-Theologicae in Universitate Status Lituaniae Statuta (AVAL, Fac. Phil. –Theol., II, Nr. 36, p. 10).

[8] "Lietuvos Universitetas". ("The University of Lithuania".) Kaunas, 1923, p. 22. -A. Merkys. Lietuvos Įstatymai I, Kaunas, 1992, p. 973.

[9] Plg. CIC, Can. 1376 ir 1377. Seminarijų ir universitetų Kongregaciją rūpintis fakulteto bažnytiniu įsteigimu buvo fakulteto dekanai: kun. prof. P. Būčys MIC 1921 ir 1923 m. (AVAL, Facultas Phil. –Theol., n. 1, 1, 2 psl.), o 1924 m. prof. Blažiejus Česnys, t.p. Nr. 4, 5, 6).

[10] Kardinolo C. Bisletti raštas (Roma, 1921 12 23 d.) vysk. P. Karevičiui (AVAL, Fac. Phil. –Theol., I, Nr. 15).

[11] Fakulteto statutas AVAL, Fac. Phil. -Theol., II, Nr. 36.

[12] R,II, p. 12. Plg. AVAL, Fac. Phil. -Theol., Nr. 8-23, II, Nr. 24-36.

[13] AJM (Roma, 1926 03 11) kard. C. Bisletti (AVAL, Fac. Phil. -Theol., I, Nr. 12. -Plg. AJM laišką (1926 03 25) Kauno vysk. J. Skvireckui (PE, IV, n. 65).

[14] Šis pavojus po rinkimų tikrai pasitvirtino (Žr. Filosofijos-Teologijos fakultetas, Memorandumas. AVAL, Fac. Phil. -Theol., II, Nr. 37).

[15] AJM pro memoria kardinolui Bisletti (Roma, 1926 14 13) (AVAL, Fac. Phil. -Theol., I, Nr. 14).

[16] AJM laiškas (Roma, 1926 04 16) vysk. Skvireckui Kaune) PE, V, Nr. 87. Plg. AJM laiškus (Roma, 1926 03 29, Nr. 71, 1926 04 08, E Rom. Nr. 72, ir 1926 04 15, ERom., Nr. 73) ir kun. prof. P. Būčiui MIC Kaune.

[17] Decretum Congregationis de Seminariis et Studiorum Universitatibus, 1928 06 15. Tiesos Kelias, oficiali dalis, II (1928, Nr. p, p. 125-126).

[18] Plg. A. Šapoka, Lietuvos istorija, p. 488.

[19] C. Genis. Memorandum (AVAL, Causa Genis Casimiri, sacerdotis, Nr. 3, p. 12-36). Šis memorandumas yra 1925 08 22 kun. Genio raštas Šv. Sostui prieš vysk. Karevičių dėl atleidimo iš seminarijos profesoriaus pareigų ir iš viceoficiolo.

[20] J. Matulaičio pranešimas (Kaunas, 1926 03 18) apie Kauno seminarijos vizitavimą (AVAL, Seminarium Kaunense, Nr. 1, 2).

[21] Vysk. P. P. Būčio MIC žodinis liudijimas.

[22] AGM. Relatio de Seminarii Kaunensis in Lithuania visitatione, AVAL, Seminarium Kaunense, Nr. 1, 2.

[23] Vysk. P. P. Būčio liudijimas.

[24] T.p.

[25] AGM, Relatio de Seminarii in Lituania visitatione., T.p.

[26] K. P. Liepa, Atsiminimų šviesoj. AJMČ, p. 185.

[27] AGM. Relatio de Seminarii Kaunensis... visitatione, t.p.: "Kas Genio pasakojama..., pasirodė esant arba visai klaidinga ir klaidingai kitiems priskirta arba kas juokais sakyta, daryta arba savyje indiferentiška ir nekaltintino į blogą pusę pakreipta ir apkaltinta. Visa ši relacija bendrai imant laikytina kaip šlykštybe ir liguistos pranešėjo savybės ir įsijaudinusio labiausiai dėl atleidimo iš profesoriaus ir viceoficiolo pareigų apie manomus savo blogumų autorius atsikeršijant..."

[28] Elenchus omnium ecclesiarum et universi cleri Samogietiensis pro anno Domini 1926, p. 188.

[29] AGM, Relatio de Seminarii Kaunensis... Visitatione, t.p.

[30] Ten pat, p. 4 A. Faidutti, Sull' attivita' dell' Eccmo. Mons. J. Matulewicz – Visitatore Apostolico nella Lituania (PE, Nr. 44, p. 4).

[31] AGM, Relatio de Seminarii Kaunensis visitatione, t. p.

[32] R,II, p. 12.

[33] Elenchus Ecclesiarum et cleri dioecesis Seinensis. Marijampolė, 1926, p. 14ss.

[34] Seinų Seminarija buvo įkurta vysk. Mykolo Manugevičiaus 1826 m.

[38] T.p.

[39] Plg.: Kauno jėzuitų gimnazija. Pirmas dešimtmetis 1924-1934. -Kaunas, 1934, p. 17.

[40] VPB.

[41] Apie Serafiško ordino nepriklausomoj Lietuvoj augimą žr.: P. Ruškys, Kretingos vienuolynas. Tiesos kelias I(1928), Nr. 3, p. 131ss.

[42] Plg. A. Faidutti, Sull' attivita'..., t.p., p. 3.

[43] R, II, p. 13.

[44] Prel. J. Staugaičio laiškas (A. Panemunė, 1925 10 01) arkiv. JM (ERom., Nr. 1). -O. Zaštautaitė. Pijaus XI darbai Lietuvai. Pijus XI, p. 347.

[45] AGM laiškas (1926 12 13) kun. F. Kudirkai MIC, ERom., Nr. 20 - Congregatio Sororum a. S. Benedicto. Išrašas iš protokolų knygos. - Kaunas, 1928 09 18 (Arkiv. Gen. Mar., Series I, t. 5, Nr. 2).

[46] Liutgarda Miniataitė. A.a. Arkivyskupas J. Matulevičius – Seserų benediktinių atgaivintojas // Rytas, 1927 03 12.

[47] S. Liutgarda Miniataitė. Atsiminimų šviesoj. AJM, p. 1666ss.

[48] J. B. Končius, Šv. Kazimiero Seserų Kongregacija 1907-1932. Mount Carmel, Pennsylvania, 1932, p. 108ss.

[49] Ten pat, 289-297 p. Vysk. J.M. laškas Vilnius, 1920 12 18 (kun. P. Būčiui Čikagoje, III. (ERom., Nr. 1).

[50] J. B. Končius. Tėvų Marijonų 20 metų veikimas Amerikoje // Tiesos Kelias, II (1933), Nr. 9, p. 569.

[51] Constitutiones Congregationis Sororum a Sancto Casimiro – Vilnius, 1924 (Rankraštis AGM, Varia, Series I, t. 5, Nr. 4).

[52] J. B. Končius. Šv. Kazimiero Seserų Kongregacija, p. 297.

[53] AGM, Titulus proprietatis Pažaislensis transfertur in Congregationem Sororum a.S. Casimiro. -Kaunas, 1926 05 25 (AGM, Varia. Series I, t. 5, Nr. 4. Congregatio Sororum a. S. Casimiro. Doc. 2).

[54] Seselės M. Immaculata laiškas (Chicago 1948 03 17) vysk. P. Būčiui (Arkiv. Mar. Gen.).

[55] Plg. J. Totoraitis, Suduvos Suvalkijos istorija, I, -Kaunas, 1938, p. 460.

[56] Žr. vysk. JM laiškus (Vilnius, 1919-1923 metais) kun. Kaz. Rėklaičiui MIC Marijampolėje (ERom.). -Plg. Nekaltai Pradėtosios Švc. Marijos Seserų Kongregacija. Putnam, 1945, p. 22.

[57] Plg. Nekaltai Pradėtosios Švc. Marijos Seserų Kongregacija, p. 10, 22.

[58] Plg. kun. J. Laukaičio laišką (Marijampolė, 1925 05 27) vysk. JM Vilniuje (ERom.).

[59] VPB.

[60] AJM laiškai (Kaunas, 1926 12 28, ERom., n. 10, 12, 22, Nr. 12, 12, 10, Nr. 13 (Kun. K. Rėklaičiui Romoj ir laiškas) AJM, Kaunas, 1926 12 13 (kun. F. Kudirkai) ERom., Nr. 20).

[61] Plg. Nekaltai Prad. Švc. Marijos Kongr. p. 25.

[62] Ten pat, p. 22.

[63] Apie lenkų kalbą Lietuvos bažnyčiose XIX amžiuje kalbėsim II dalyje, I skyriuje.

[64] E. A. Monfosca. Le Minoranze Nazionali contemplate dagli Atti internazionali I, Firenze 1929, p. 180.

[65] Biržyszka M. Na pasterunku Wilenskim III, Wilno 1920 p. ss. -The Lithuanian - Polish dispute III. London 1923, p. 5, 14, 51s. -T. G. Chase, The Story of Lithuania p. 275s. -V. Skorupskis, La resurrection d' un peuple, p. 53s. - A. Šapoka, Lietuvos istorija, p. 557ss. -P. Gužas. Lietuvos kariuomenės kūrimas Vilniuje ir Kaune. 1928 m. vasario 16, p. 116.

[66] Merkys A. ir Kriščiukaitis A. Lietuvos įstatymai. Pirmas tęsinys. Klaipėda, 1925, p. 3-16. Constitution of the Republic of Lithuania, -London, 1924. -Loi Constitutionel de L' Etat Lithuanien. Berlin, 1922.

[67] Monfosca E. A. T.p., p. 126ss., 131ss.

[69] Bartkus F. Seinų ir Vilkaviškio vyskupas Antanas Karosas // Naujas gyvenimas, 1947, Nr. 11-12, p. 172.

[70] Pavyzdžiui: Šv. Kryžiaus bažnyčios Kaune (1923 11 23) vysk. P. Karevičiui, (AVAL, Polonorum querimoniae, Nr. 1), Švc. Jėzaus Širdies Kaune. Lenkai iš Šanciu parapijos AJM (1926 02 26) (Polonorum querimoniae, Nr. 7).

[71] Vysk. JM, Acta Vilnensia: De turbis in ecclesia Rodunensi // Docum. Nr. 1-26. -A. Šapoka, Lietuvos istorija, p. 529.

[72] Meškus. Dėl Bažnyčios reikalų tvarkymo Lietuvoje // Tiesos Kelias, I(1926), Nr. 1, p. 33.

[73] Kriščiukaitis J. MIC, De episcopatu Vilnensi Georgii Matulevičius, p. 27. A. Ratti laiškas (Varšuva, 1920 05 07) vysk. JM Vilniuje. (ERom., Nr. 2).

[74] Plg. Lenkų iš Čekiškės parapijos 1925 05 25 arkiv. A. Zecchini (AVAL, Pol. quer., Nr. 4).

[75] Žr. Tomo Gižyckio ir Adolfo Mikulskio laiškus, (-Kaunas, 1923 10 19) vysk. P. Karevičiui ir kitus lenkų laiškus Šv. Kryžiaus parapijos (Kaune 1923 11 23 ir 1924 02 12 AVAL, Polonorum Quer. Nr. 1) ir Lietuvos Seimo lenkų frakcijos 1923 12 21, t. p., Nr. 13).

[76] Žr., AVAL, Pol. quer. Nr. 1, 5, 7, 8, 9, 10, 11-13.

[77] Plg. K. Gečys. Katališkoji Lietuva, p. 258.

[78] Panašų raštą iš tos pačios parapijos 1923 10 19 d. vysk. P. Karevičiui pasirašė 317 asmenų (Poloni Paraeciae S. Crucis in Kaunas ad episc. F. Karevičius, AVAL, Pol. quer. Nr. 1).

[79] Šv. Kryžiaus parapijos Kaune lenkų ark. JM raštas be datos 1926 5(AVAL, Pol. quer. Nr. 1).

[80] Ep. P. Karevičius. Ordinationes cultus suppletorii in eclesiis Caunensibus et praeter urbem Kaunas (AVAL, Varia, Nr. 11).

[81] Ordinationes cultus ..., T.p.

[82] Šanciu parapijos lenkai 1926 02 26 ark. JM (AVAL, Pol. quer. Nr. 7).

[83] Ten pat.

[84] Gečys K., Katališkoji Lietuva, p. 258.

[85] Vysk. P. Karevičius. Ordinationes cultus ..., t.p.

[86] Ten pat.

[87] Vysk. P. Karevičius, Ordinationes cultus. Ten pat.

[88] Plg. vysk. G. Cirtauto laišką (Kaunas 1913 02 13) kun. Gaigalui Čekiškėj (AVAL, Polon. quer. Nr. 6).

[89] Čekiškės parapijos lenkų raštas (1925 05 25) arkiv. A. Zecchiniui (Pol. quer. Nr. 4 ir arkiv. JM 1926 02 28) AVAL, Pol. quer. Nr. 3).

[90] Merkys A. ir Kriščiukaitis A. Lietuvos įstatymai. Kaunas, 1922, p. 515-520: "Žemės reformos įvedamasai įstatymas".

[91] Čekiškės lenkų raštai arkiv. Zecchini ir ark. JM, kaip (89).

[92] (Vysk. Karevičius). Ordinationes ..., t.p.

[93] Žr. 89

[94] Ten pat, Nr. 3.

[95] Elenchus omnium ecclesiarum ... dioecesis Samogitiensis 1926, p. 70.

[96] Lenkų laiškas (Pabaiskas, 1926 01 11) arkiv. JM (AVAL, Polon. quer., Nr. 8).

[97] Panevėžio lenkų laiškas (1926 01 22) ark. JM (AVAL, Polon. quer., Nr. 10).

[98] Elenchus ... dioecesis Samogitiensis, t.p.

[99] Panevėžio lenkų laiškas, žr. 97.

[100] Šiauliu miesto lenkai (1925 01 24) arkv. JM (AVAL, Pol. quer., Nr. 11).

[101] Elenchus ... dioecesis Samogitiensis, t.p., p. 57.

[102] Pirma pavardė grynai lietuviška. Iš rašto matyti, kad abu yra mažamoksliai Musninkų parapijos lenkai (1926 01 11 arkiv. JM) AVAL, Pol. quer., Nr. 9.

[103] Ten pat.

[104] Catalogus ... diocesis Vilnensis ... 1925, p. 113.

[105] Pavardė neaiškiai parašyta.

[106] Pivašiūnų parapijos lenkai ark. JM (AVAL, Pol. quer., Nr. 11).

[107] Budzynskis V. (1926 01 30) arkiv. JM ir lenkų frakcijos (1923 12 21) vysk. P. Karevičiui (AVAL, Pol. quer., Nr. 13).

[108] Nurodymų turinio nežinome.

[109] AVAL, Pol. quer., Nr. 1, 8, 10, 13.

[110] AVAL, Pro memoria, Nr. 3.

[111] Budzynskis V. (Kaunas, 1926 01 26) ark. JM (Pol. quer., Nr. 13).

[112] Vysk. Karevičius. Ordinationes cultus suppletorii in ecclesiis Caunenesibus et praeter urbem Kaunas. 1926 (AVAL, Varia, Nr. 11).

[113] Plg. Joniškio parapijiečiai (1926 11 02) Kaišiadorių vysk. (AVAL // Varia, Nr. 7) ir Joniškio kleb. A. Juknevičius (1926 11 02) tam pačiam vyskupui. Ten pat. Nr. 8.

[114] Čekiškės lenkai (1925 05 25) arkiv. Zecchiniui (AVAL, Pol. quer., Nr. 4.).

[115] Lietuva skaitmenimis (La Lithuanie en chiffres / 1918-1928). Kaunas, 1928, p. 2. -E. A. Monfosca. Le minoranze nazionali I, p. 122.

[116] Dėl Bažnyčios reikalų tvarkymo Lietuvoje // Tiesos Kelias, I(1926), Nr. 1, p. 33.

[117] Plg. Joniškio kleb. A. Juknevičiaus laišką (1926 11 02) Kaišiadorių vyskupui (AVAL // Varia, Nr. 8).

[118] Budzynskio V. laiškas (Kaunas, 1926 01 30) ark. JM (AVAL, Pol. quer., Nr. 13).

[120] Plg. Joniškio parapijiečių laišką (1926 11 02) Kaišiadorių vyskupui (AVAL, Varia, Nr. 7) ir klebono A. Juknevičiaus (1926 11 02) tam pačiam / T. p., Nr. 8.

[121] Ten pat. -R. IV, p. 2. -Vilkaviškio vyskupijos kapitulos ir dekanų konferencijos (1926 11 04) protokolas. (Arch. Gen. Mar.: Varia, Series I, Tomus I: Curia Vilkaviškensis).

[122] Plg. E. A. Monfosca. T. p., p. 131ss.

[123] AGM, Relatio de visitatione Seminarii Kaunensis 1926 02 09 (AVAL, Seminarium Kaunense, Nr. 1, p. 5).

[124] AVAL, Rituale pro Lituania, fasciculi I-IV, Nr. 1-19. -R,II, p. 16s. - AJM laiškas (Roma 1926 03 25) vysk. J. Skvireckui (PE, IV, Nr. 65).

[125] M. Kareivis, La Lithuanie sous la domination Russe 1795-1915. -Lausanne, 1917, p. 13.

[126] Plg. R, II, p. 13s.

[127] R, II, p. 4. -Plg. K. Prapuolenis "Lietuvos vienuolių stojimo kariuomenėn klausimų memorandumas". 1924 10 17 (AVAL, Varia, Nr. 1).

[128] R, II, p. 13. - Kun. P. Būčio laiškas (1926 04 04) arkiv. JM Romoje (ERom., Nr. 15).

[129] R, II, p. 14- PE, III, Nr. 56. -PE, IV, Nr. 63 - AVAL, Pro memoria Nr. 4-5 ir: Capellanus Militaris Maior.

[130] Archiv. Gen. Mar.: Varia, Series I, Tomus I, Nr. 25: "Vilkaviškio vyskupijos Kapitulos ir Dekanų Konferencijos, įvykusios Vilkaviškyje 1926 metų lapkričio mėn. 4 d. protokolas".

[131] Dažnai kalbėjo su kleru, "...aiškindamas sunkenybes, blaškydamas nepalankias nuomones, pabrėždamas visuose savo pokalbiuose – tikrą bažnytinę dvasią, kunigiško vertingumo sąžinę, karštą meilę ir atsidavimą Šventajam Tėvui, Bažnyčiai ir Šv. Sostui" (A. Faidutti, Sull' attivita dell' Eccmo Mons. Giorgio Matulewicz, Visitatore Apostolico nella Lituania. PE, Nr. 44, p. 5s.

[132] Šia kovą beveik visas kleras turėjo pergyventi. Išsimokslinę lietuviai pasauliečiai, kadangi jiem viešas pareigas Lietuvoje rusai draudė, arba emigruodavo, arba vykdavo į Rusiją (Plg. K. Gečys, Katališkoji Lietuva, p. 256).

[133] Patirgas Z. (Ivinskis). Kunigo vaidmuo lietuvių tautos atgimime. "Naujasis gyvenimas". Muenchen, 1946, Nr. 14-17. -A. Viskont, La Lithuanie religieuse. Paris, 1918, p. 298ss. -J. Pellissier ir Les principaux Artisans de la Renessance National Lithuanienne. Lausanne 1918, p. 62-66, 91-95, 223-232. Plg. K. Gečys, "Katališkoji Lietuva", p. 152.

[134] Meškus V, Lietuvių Katalikų Kongresas // Tiesos Kelias, II(1926), Nr. 1, p. 54.

[135] Resolutiones Conferentiae Episcoporum Lituaniae die 15 februarii 1926 an. spectantes participationen sacerdotum in re politica" (PE, II, Nr. 24). -Plg. AGM, AVAL, Pro memoria, Nr. 6.

[136] "Resolutiones ..." t.p. -Plg. J. Stobris, Einamaisiais reikalais. I. Rinkimams besiartinant. II. Dėl kunigų rinkimo į Seimą. "Tiesos Kelias". I(1926), Nr. 1, p. 65s- X.Y., Einamaisiais reikalais. T.p., Nr. 2, p. 135s.

[137] AGM, AVAL. Pro memoria, Nr. la.

[138] R, II, p. 11. -Plg. vysk. Skvirecko laišką (Kaunas, 1926 03 29) ark. JM (ERom.).

[139] R, II, p. 1.

[140] R, II, p. 15. // AVAL // Karevičius fransiscus, Archiepiscopus, Nr. 1-3.

[141] AGM laiškas (Roma, 1926 04 10) arkiv. J. Skvireckui Kaune (PE, V, Nr. 76a). -Plg. vysk. P. Karevičiaus atsisveikinimo raštą (Kaunas, 1926 04 24) Žemaičių vyskupijos klerui ir tikintiesiems. // Tiesos Kelias, I(1926), oficiali dalis, Nr. 5, p. 37.

Antroji dalis
BAŽNYTINĖS PROVINCIJOS LIETUVOJE ĮSTEIGIMAS

I. Ankstesni bandymai Lietuvoje turėti bažnytinę nepriklausomybę nuo artimųjų tautų metropolitų ir klero (1251-1918)

1. Karaliaus Mindaugo laikais (1240-1263)

Pirmieji lietuvių bandymai gauti bažnytinę nepriklausomybę nuo kaimyninių tautų susiję su katalikų tikėjimo pradžia Lietuvoje.

Baigiantis pirmajam krikščioniškam tūkstantmečiui, pietinę ir vakarinę Europą apgyvenusios tautos jau naudojosi katalikų tikėjimo gėriais. Daniją Evangelijos šviesa pasiekė 823 metais, netrukus 831 m. Švedija, kurią sekė Suomija. Į rytinį Baltijos jūros krantą Kristaus šviesa artėjo, kai slavų giminės apsikrikštydavo, būtent: Lenkija 966 m. ir Rusija 988 m. Šiu dviejų tautų ribos nesiekė Baltijos jūros, bet betarpiškai prisiartino prie Baltijos tautų rytinių sienų, būtent: Rytų Prūsijos, Lietuvos, Latvijos, Estijos[1].

Čekas šv. Vaitiekus, buvęs Prahos arkivyskupas, vadinamas Adalbertu, tapęs Lenkijoj Gnezno arkivyskupu, misijinės dvasios vedinas, ėmėsi krikštyti Rytprūsius, bet jų 997 m. buvo nužudytas ir tapo kankiniu[1]. Panašiai baigėsi misijinė veikla šv. Brunono-Bonifaco, Erfurto vienuolio. Jis ten pat 1009 m. buvo vainikuotas kankinyste. Rytprūsiai ir kiti baltiečiai liko stabmeldystės tamsybėje. Į Baltijos pakrantes atvyko du kariški ordinai: teutonų ir Livonijos misionieriams apginti. Jie

daugiau ginklais ir jėga, negu Dievo žodžiu ir pavyzdžiu stengėsi įkvėpti baltiečiams dievišką tikėjimą. Bet prūsus beveik išnaikinus ir užemus latvius, lietuvių apkrikštyti nepajėgė. Priešingai, jų prisirišimą prie įgimtos pagonybės sustiprino nuolatiniais karais, kurie tęsėsi beveik 200 metų[3].

Būtinybė spirtis prieš karinius ordinų puolimus mažus vietinius lietuvių vadus sujungė apie 1240 metus vieno Mindaugo valdžiai[4]. Tačiau keleto mažesnių kunigaikščių sąjunga: Vykinto, Tautvilo, Erdvilo silpnino Mindaugo valdymą. Todėl jis 1250 m. padarė taiką su Livonijos ordinu, 1251 m. pasikrikštijo ir tuoj pasiuntė Romon pasiuntinius[5] su keturiomis užduotimis: a) pranešti apie savo krikštą, b) prašyti, kad lietuvių žemės būtų paskelbtos šv. Petro nuosavybe su atitinkamomis teisėmis ir Apaštalų Sosto globa, c) kad Mindaugas gautų karaliaus vainiką ir teises, d) kad Lietuvoj būtų įsteigta vyskupija, betarpiškai priklausanti Apaštalų Sostui[6].

Popiežius Inocentas IV trim raštais 1251 m. liepos 17 d. suteikė Mindaugo prašytas malones, jam priklausomas ir priklausysiančias žemes prijungė šv. Petro nuosavybei[7], Kulmo

Simbolinis kryžius: Lietuva - Lituania Lietuvos Vyriausybės dovana popiežiui Pijui XI bažnytinės provincijos steigimo proga. Skulptorius Petras Rimša

vyskupą domininkoną Henriką[8] paskyrė, kad Didįjį Kunigaikštį Mindaugą vainikuotų Lietuvos karaliumi ir parinkus vertą vyskupystei kandidatą, jį pašvestų Lietuvos vyskupu, kurį "norime, kaip Inocentas IV rašė, kad būtų tik popiežiui priklausomas:"[9].

Kulmo vyskupas Henrikas popiežiaus nurodymo vykdymą šiek tiek atidėliojo10. Tada popiežiaus pasiuntinys Modenos Vilhelmas 1237 m. patvarkė, kad būsimus lietuvius katalikus priskirtų Livonijos vyskupui. Kulmo vyskupas taip pat delsė popiežiaus nurodymo vykdymą. Todėl Mindaugas 1253 m. vėl prašė Inocentą IV Lietuvos bažnytinį reikalą sutvarkyti. Popiežius tuojau 1253 m. birželio 24 d. įsakė Livonijos arkivyskupui ir Prūsijos Albertui II išrinkti tokį Lietuvos vyskupu, kad asmuo karaliui Mindaugui patiktų[11]. Deja, ir arkiv. Albertas II popiežiaus norą delsė vykdyti. Taigi Mindaugas trečią kartą popiežių prašė ir pats nurodė kandidatą į vyskupus Kristijoną, teutonų ordino kunigą. Inocentas IV 1253 m. rugpjūčio 21 d. įsakė Prūsijos-Rygos arkiv. Albertui II, kad jo įsakymą įvykdytų. Ark. Albertas II Kristijoną pašventino, bet ištikimybės priesaiką priėmė sau, o ne popiežiui. Mindaugas pasiskundė Romai, prašydamas, kad ištikimybės priesaiką Albertui II panaikintų. Inocentas IV pripažino Mindaugo prašymo teisingumą ir Niurnbergo vyskupui 1254 m. rugsėjo 3 d. nurodė, kad vysk. Kristijono ištikimybės priesaika Rygos arkivyskupui negalioja ir kad Kristijonas kitą priesaiką padarytų tiesiog popiežiui[12]. Tą pačią dieną popiežius paruošė raštą apie betar-

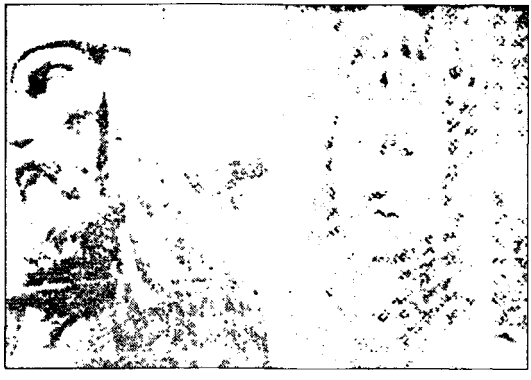

Lietuvos valdovai, siekę taip bažnytinio savistovumo: Mindaugas ir Vytautas Didysis

pišką Lietuvos vyskupo priklausomumą Apaštalų Sostui[13] ir negaliojimą priesaikos, padarytos Rygos arkivyskupui[14]. Dorpato vyskupui buvo pavesta budėti, kad Lietuvos vyskupo nepriklausomumas būtų apsaugotas[15].

Karalius Mindaugas naujai įkurtai Lietuvos vyskupijai paskyrė dideles duokles vakarinėje dalyje, t.y. Žemaitijoje. Taigi dėl karaliaus Mindaugo atkaklumo, nežiūrint įvairių kliūčių, Lietuvos vyskupai gavo bažnytinę nepriklausomybę nuo Livonijos provincijos[16].

Tačiau ši vyskupija trumpai gyvavo dėl kryžiuočių ordino niekingumo, nes siekė Lietuvą okupuoti. Mat šis ordinas ir po lietuvių krikšto nesiliovė puldinėti Žemaitijos, stengtis sujungti ją su Prūsija ir Livonija. Karaliaus Mindaugo (kad ir laikina) draugystė su teutonų ordinu Žemaičiams nepatiko. Jie ir dėl Mindaugo karaliavimo buvo nepatenkinti. 1263 m. žemaičiai Mindaugą nužudė. Jo mirtis pražudė ir naujai įvestą tikybą. Trumpu laiku naujasis tikėjimas nespėjo tautoje įleisti šaknu. Vyskupas Kristijonas, negalėdamas pergyventi atgimstančios pagonybės rūstumo, jau 1259 m. grįžo Vokietijon ir ten mirė[17].

Vyskupui Kristijonui skirta vyskupija neapėmė pietinės Lietuvos. Todėl šiai sričiai, sutinkant Mindaugui, Gniezno arkiv. Pelca (Fulco), Lietuvos politiniai – bažnytiniuose reikaluose su teutonų ordinu rungdamasis, 1253 m. Coclow Masovijoj konsekravo vyskupu domininkoną Vitą. Šis vyskupas pagal Mindaugo sutartį su Ap. Sostu turėjo priklausyti tiesiog popiežiui. Bet ši vyskupija tebuvo vienerius metus. Rungtynės tarp lenkų ir kryžiuočių, lietuviai pagonybėn prisirišę, tiek sunkenybių darė, jog vyskupas Vitas Apaštalų Sostą prašė, kad jį nuo gyvenimo vyskupijoj atleistų, ką pop. Aleksandras IV 1255 m. kovo 1 d. ir padarė[18].

Istorikas B. Altaneris apie vyskupijų Lietuvoje pradžią tvirtina: "Vokiečių įtaka pasirodė stipresnė"[19]. Laikui bėgant, Lenkijos įtaka tapo didesnė, prie tikėjimo reikalų jungiant politinius. Tai lietuviams dažnai nepatikdavo.

2. Bandymai įkurti karaliaus Jogailos (1377-1434) ir Vytauto Didžiojo (1382-1430) valdymo laikais

Po Mindaugo mirties valdžią paėmė paveldėtos pagonybės rėmėjai. Jį sekė kunigaikščiai: Vytenis (1245-1316), po jo Gediminas (1316-1341), kurio sūnūs buvo Kęstutis (1341-1382) ir Algirdas (1341-1377). Jie valdė drauge: Kęstutis vakarinę Lietuvos dalį, o Algirdas – rytinę. Jie buvo pagonys, bet krikščionių tikėjimui jokių kliūčių nedarė[20]. Jo skelbėjams laisvės nevarže, bet visomis jėgomis priešinos kryžiuočių ginkluotam apaštalavimui. Jie įsitikino, kad Lietuvos tautinės laisvės negalima suderinti su teutonų ordino siekimais. Ta kunigaikščių mintis aiškiai matyti iš jų laiškų Apaštalų Sostui ir kai kuriems autoritetams Vakarų Europoje.[21]

Todėl Lietuvos atsivertimas Kristaus tikėjimui nusivėlino iki Jogailos ir Vytauto Didžiojo viešpatavimo laikų. 1385 m. Algirdo sūnus ir rytinės Lietuvos paveldėtojas Didysis Kunigaikštis Jogaila buvo pakviestas užimti Lenkijos karaliaus sostą su sąlyga, kad ves karalaitę Jadvygą ir priims katalikų tikėjimą[22]. Jogaila buvo pakrikštytas 1386 m. vasario 15 d., o krikštyti lietuvius jis ir Vytautas, sūnus ir paveldėtojas Didžiojo Kunigaikščio Kęstučio, 1387 m. pradėjo nuo Vilniaus[23].

Vytautas krikštą jau buvo priėmęs 1383 m., kai buvo pas teutonų ordiną[24]. 1387 m. vasario 17 d. įsteigta Vilniaus vyskupija, kurią popiežius Urbonas VI norėjo turėti priskirtą tiesioginei Apaštalų Sosto valdžiai[25].

Po Žalgirio mūšio garsiosios pergalės 1410 m., kur teutonų ordinas buvo sumuštas[26], nugalėtojas Vytautas atgavo Žemaitiją[27], kurią 1389 m. buvo perleidęs ir ją 1413 m. apkrikštijo. 1417 m. spalio 24 d. įsteigta Žemaičių vyskupija[28], kurią kryžiuočiai norėjo turėti sau pavaldžią, bet Vytauto Didžiojo pasiuntiniai Konstancos Santaryboje 1418 m. apgynė jos nepriklausomybę nuo ordino[29].

Vytauto Didžiojo pergalės Lietuvos ribas išplėtė nuo Baltijos iki Juodosios jūros. Pats Kunigaikštis rengėsi gauti karaliaus vainiką. Nuosekliai ir Bažnyčią savo valdomų vietų jis norėjo turėti laisvą nuo kitų valstybių ir tik popiežiui priklausomą. Todėl Vytautas 1418 m. vasario 3 d. prašė popiežių Martyną, kad būtų sudaryta bažnytinė provincija, kurion įeitų Žemaičių, Vilniaus ir Vladimiro vyskupijos. Vladimiro sritis, nors Lietuvai priklausė, bet buvo apgyventa rusų krikščionių schizmatikų, kuriuos Vytautas ir Jogaila labai rūpinosi atversti. Todėl abu valdovai popiežiaus Martyno V buvo pavadinti Generaliniais Popiežiaus Vikarais laikinuose reikaluose. Tą vardą jie gavo 1418 m. gegužes 13 d.[30]. Tikėtasi, Vilnius taps metrapoliu. Lietuviai istorikai tvirtina, kad noras Vilniuje gauti bažnytinę metropoliją buvo priešingas lenkų norams. Vilnius tuo laiku metropoliu netapo, bet nebuvo pajungtas kitiems metropolitams. XV amžiuje Gnezno metropolijos sinoduose Vilnius nedalyvaudavo[31].

Rygos arkivyskupas siekė Žemaičių vyskupiją paimti savo valdžion. Tačiau veikiant Vytautui, popiežius Martynas V pritarė Žemaičių Vyskupui Motiejui, ir, jam prašant, bule "Nuostabusis Dievas" ("Mirabilis Deus") 1421 m. rugsėjo 11 d. norėjo, kad Žemaičių vyskupija priklausytų tiesiogiai Apaštalų Sostui[32].

3. Amžių įvykiai (1434-1818)

A. Tarp 1434 ir 1818. Vytauto ir Jogailos įpėdiniai, kurie buvo Lenkijos karaliai ir Didieji Lietuvos kunigaikščiai, mažiau rūpinosi Lietuvos bažnytinės hierarchijos nepriklausomybe nuo kaimynų. Nebuvo įstatymo, kuris Lietuvos vyskupus priskirtų Lenkijos Primatui. Bet asmeninė Lietuvos ir Lenkijos monarchijų vienybė, kadangi monarchai Lenkijoj gyveno, pamažu padarė dviejų tautų santykius naudingesnius Lenkijai negu Lietuvai. Taip teisinė lygybė teisiškai

esanti, iš tikro mažejo su nuostoliu Lietuvai. Tokia padėtis taip pat bažnytinėj plotmėj savaime pirmavo, ir Lietuvos vyskupai priklausė Gnezno arkivyskupo, Lenkijos Primato[33].

Bet netrūko Lietuvos diduomenėj asmenų, vyskupų ir pasauliečių, kurie veiktų prieš lenkų pirmavimą Lietuvoje[34]. Pasauliečiai dėl politinių paskatų, o vyskupai dėl tikybinių. Minėti tarp jų Motiejus Trakietis[35], kuris (1417-1421) buvo Žemaičių vyskupas, po to perkeltas Vilniun mirė 1453 m. Tokios dvasios buvo jo įpėdinis Vilniaus katedroje Adalbertas Taboras (1491-1507), Žemaičių vyskupas Martynas III (1500-1514), taip pat kunigaikštis Merkelis Giedraitis, Žemaičių vyskupas (1576-1609)[36] ir kiti. Lenkijos karalius ir Didysis Lietuvos kunigaikštis, Jogailos sūnus Kazimieras, 1447 m. išleido įstatymą, kuris draudžia katedrų ir kolegijų didesnėms beneficijoms pristatyti nelietuvius. Ši įstatymą Kazimiero sūnus ir paveldėtojas Didysis kunigaikštis Aleksandras 1492 m. išplėtė parapijinėms beneficijoms. Karalius Zigmantas, kuris buvo ir Lietuvos Didysis Kunigaikštis (1506-1548) tą patį įstatymą 1529 m. pakartojo[37]. Tačiau šis įstatymas dažnai būdavo pažeidžiamas[38]. Iš įstatymo buvo matyti, kad lenkai lietuvių kalbos nemokėjo ir jos nesimokė. Tačiau kai pašaukimų kunigystėn neužteko aprūpinti sielovadai, buvo didelė paskata minėtą įstatymą pažeisti. Bet sielovada žmonių, nemokančių kalbos būdavo nenaudinga ir žalinga. Šiu dalykų padėtį suprato Apaštalų Sosto pasiuntinys Aleksandras Cumuleus, kuris Klemensui VIII 1595 m. pranešė liūdną žinią apie Vilniaus vyskupijos padėtį ir Lietuvos vyskupams įsakė labiau rūpintis, kad iš lietuvių būtų išauklėtas vietinių kunigų pakankamas skaičius[39]. Praėjus gana daug laiko, Vilniaus vyskupas Jurgis Bialozaras (1661-1665) gana neramiais laikais, karaliaujant Jonui Kazimierui (1648-1668), kai Lietuva paskelbė, jog Lietuvos unija su Lenkija nebegalioja (1655), pats išdrįso pasiskelbti Lietuvos Primu. Tačiau, pašauktas Gneznan pas Lenkijos Primą, per anksti priimto titulo atsisakė[40].

Baigiantis XVIII amžiui Vilniaus vyskupas Ignotas Masalskis (1762-1794), paklusdamas lietuviams senatoriams, klausyti atsisakė Gnezno arkivyskupo Lenkijos Primo. Bet Primas smarkiai spyrėsi[41]. Tuo tarpu politinė dviejų valstybių nepriklausomybė, po vieno valdovo lazda sujungta, atsidūrė labai dideliame pavojuje, buvo dalijama kaimynų net tris kartus. Trečias padalijimas įvyko 1795 m., ir visa žemė dešinėj Nemuno pusėj buvo užimta kariuomenės Rusijos imperatorės Kotrynos II[42], kurios valdžion įėjo Žemaičių ir Vilniaus vyskupijos. Jos netrukus buvo įjungtos į Mogiliovo arkivyskupiją, įsteigtą 1798[43].

Sritį Nemuno kairėje užemė Prūsijos karalystė. Čia buvo pietinė Žemaičių vyskupijos dalis ir vakarinė Vilniaus vyskupijos. Kad šios dalies katalikai neliktų svetimo valdovo žinioje, Apaštalų Sosto valia buvo įkurta 1798 m. kovo 25 d. nauja Vygrių vyskupija, kuri turėjo Augustavo vardą. Kai vyskupai mieste gyveno, vyskupija gavo Seinų vyskupijos vardą. Vyskupija iš pradžių priklausė tiesiog Apaštalų Sostui. Bet imperatorius Napaleonas, nugalėjęs Prūsijos karalių, šios vyskupijos žemes priskyrė 1801 m. Varšuvos kunigaikštijai[44]. 1815 m. Vienos kongresas įkūrė Lenkijos autonominę karaliją Rusijos imperatoriaus valdžioje ir Seinų vyskupijos žemės buvo prijungtos į tą autonominę karaliją. 1818 m. Apaštalų Sostas įkūrė metropolinę Varšuvos provinciją, kuriai prijungė kaip sufraganinę Seinų arba Augustavo vyskupiją[45].

B. Nuo 1818 iki 1918 metų. Nuo XV amžiaus pradžios iki XVIII amžiaus pabaigos lietuviai labai pasitikėjo lenkais. Lietuvos didikai sekė lenkų papročius[46]. Lenkai mielai keldavosi gyventi į Lietuvos miestus, lenkų kalba plito, o lietuvių traukdavosi į kaimus. Bet kai beveik visa Lietuva pateko Rusijai, o Lenkija buvo padalinta tarp Austrijos-Prūsijos, lietuviai pradėjo žiūrėti daugiau savo reikalų[47]. Žmonės, iš žemo luomo kilę, bet apsišvietę, per didelį lietuvių pasitikėjimą lenkais peikdavo. O tai labiau sustiprėjo dėl 1831 ir 1863 me-

tų sukilimų, kuriuos sukėlė prieš Rusiją lenkai, bet jie palietė ir lietuvius. Juos dar labiau prispaudė kaip lenkus[48]. Baigiantis XIX amžiui, susikirtimai lietuvių su lenkais labiausiai pasireikšdavo bažnyčiose, kur nedaugelio lenkų kalba daug kartų didesniam lietuvių skaičiui būdavo brukama per prievartą.

Iš to, kas aukščiau minėta, galima suprasti, kad sąlygos plisti lenkų kalbai Lietuvos bažnyčiose buvo gana palankios. Šis plitimas sustiprėjo, kai visa Lietuva 1795 m. pateko Rusijai. Pavergėjai ne tik nekentė lietuvių kalbos, bet taip pat ir bendro katalikų tikėjimo, kovojo prieš jį įstatymais ir administracinėmis priemonėmis. Lietuviai, esant pavojui tikėjimui, mažai kreipė dėmesį į gimtajai kalbai pavojų bažnyčiose. Dar daugiau: skubinant lenkų kalbos plitimą, laikyta kaip priemonę ginti katalikų tikėjimui, kunigai niekino lietuvių kalbą. Pvz., Seinų vyskupas Paulius Straszynskis (1837-1847) ją vadindavo viešai avių kalba ir stengėsi visose bažnyčiose pamokslus, išpažintis ir pridėtines pamaldas lietuvių kalba visai panaikinti, nors ta kalba ten nuo amžių buvo vartojama[49]. Į lietuviškas parapijas[50] būdavo skiriami klebonai, nemokantys tikinčiųjų kalbos[51]. Nemažai Žemaičių vyskupijos parapijų ir ypač Vilniaus lietuviškai katekizacija visai sustojo. Pamokslininkai savo kalbose tiek lenkiškų žodžių vartodavo, kad žmonės vos galėjo suprasti. Lenkų kalbos Lietuvos bažnyčiose plitimą labai didino iš vienos pusės rusų uždrausta lietuvių spauda lotyniškai-lietuvišku raidynu[52], iš kitos pusės slapta lenkų partija. Ji laikė, kad visos priemonės leistinos, kurios naudingos Lenkijai[53]. Daugelyje Vilniaus ir Seinų vyskupijų bažnyčių, (rečiau Žemaičių vyskupijoj) būdavo triukšmaujama, kad lietuvių kalbą trukdytų, o lenkų kalbą įvestų[54]. Taip lenkų kalbos vartojimas Lietuvos bažnyčiose buvo išaugęs su didele žala sieloms. Tikybos ir būtinų tiesų mokymas sunaikintas, šventvagystes, ne retai baisūs prietarai pasirodė[55]. Gana liūdną padėtį, būtent niekinimą sielovadoj gimtosios kalbos aiškiai matė kun. Motiejus Kazimieras Valančius (1875), Žemaičių vys-

kupu paskirtas 1850 metais. Todėl naujasis vyskupas, uoliausias ganytojas, stengėsi lietuvių kalbą platinti, rašydamas, spausdindamas, platindamas knygas[56]. Šviesaus ganytojo pėdomis sekė kunigai; Juozas Silvestras Dovydaitis[57], Jeronimas Račkauskas[58], broliai kunigai Tadas ir Antanas Juzumai[59], Antanas Baranauskas[60], Silvestras Gimžauskas[61], Domininkas Budrikas, Juozas Želvavičius[62], Kalikstas Kasakauskas[63] ir daugelis kitų[64], kurių veikla sustiprinti katalikų gyvenimą davė vaisių. Štai baigiantis XIX amžiui lietuviai katalikų tikėjimą prieš atkritėlius rusus jau gynė heroiškai iki kraujo praliejimo[65]. Devynioliktojo amžiaus gale ir dvidešimtojo pradžioj tiek kunigai, tiek mokytesni lietuviai pasauliečiai lenkų kalbos Lietuvos bažnyčiose persvarą vis aštriau smerkdavo, ypač kai Rusija pralaimėjo karą prieš Japoniją. Lietuvių tautos valia daugiau ir daugiau krypo ne tik į tautinę nepriklausomybę, bet ir į bažnytinę nuo kaimyninių tautų metropolitų ir gimtosios kalbos vartojimą bažnyčiose.

Šiuo reikalu 1906 m. lietuviai skundėsi Pijui X, prašydami:

1. Bažnytinius reikalus Lietuvoje tvarkyti nepriklausomai nuo bažnytinių Lenkijos reikalų ir tai lygiai. 2. Vilniaus, Žemaičių, Seinų vyskupijas sujungti į vieną provinciją, kurią valdytų Vilniaus vyskupas, pakeltas metropolitu. 3. Arkivyskupu ir vyskupais skirti tik lietuvius, mokančius ir mylinčius lietuvių kalbą. Šis prašymas 1906 m. buvo Kaune atspausdintas lotyniškai, antrašte "Apie lenkų kalbą Lietuvos bažnyčiose. Prašanti knygutė Jo Šventenybei popiežiui Pijui X ir visiems Šv. R. Katalikų Bažnyčios Kardinolams lietuvių įteikta".

Po 6 metų 80 Vilniaus vyskupijos lietuvių kunigų panašią knygutę įteikė tam pačiam popiežiui. Ji 1912 m. Romoje atspausta itališkai, antrašte: "Lietuvių katalikų padėtis Vilniaus vyskupijoje ir išsišokimai panpolonizmo. Lietuvių Katalikų Klero memorandumas".

Tačiau blogybės per daugiau kaip 400 metų įleido gilias šaknis ir todėl trumpu laiku protingai ir sėkmingai pataisyti nebuvo galima[66]. Nekantri tauta įvairius žmones siuntė Romon, kurie bažnytinės pa-

dėties pataisymo prašytų ir spaustų[67]. Taip Vilnijos lietuvių draugijų atstovai 1917 m. rugpjūčio 10 d. prašė popiežių, kad Vilniaus vyskupu skirtų lietuvį[68]. Vyskupiją tuo laiku valdė administratorius K. Michalkevičius. Lietuvių delegacija, susirinkusi Šveicarijoj, 1917 m. lapkričio mėn. prašė popiežių, kad pasirūpintų lietuvių reikalais[69].

Dar karo metu Vilniuje sudaryta Tautos Taryba, kuri 1917 m. gruodžio 30 d. popiežiui Benediktui XV įteikė: "Mémoire concernant la situation de l'Eglise Catholique en Lithuanie", prašydama:

1. Įkurti bažnytinę Lietuvos provinciją, susidedančią iš trijų vyskupijų: Vilniaus, Žemaičių, Seinų su pirmininku Vilniaus arkivyskupu ir 2. Paskirti jį iš lietuvių kunigų, mokančių ir mylinčių jų kalbą[70].

Popiežius Vilniaus vyskupijos tais audringais laikais į arkivyskupiją nepakėlė, bet lietuvį kunigą, tobulai mokantį savo kalbą ir ją mylintį Jurgį Matulaitį 1918 m. paskyrė Vilniaus vyskupu[71].

Apie Bažnytinės provincijos Lietuvoje įsteigimo bandymus, kurie atnešė trokštus vaisius, jau minėjome aukščiau.

Nuorodos

1 Šapoka A. Lietuvos istorija, p. 39.

2 H. G. Voigt. Adalbert vo Prag. -Westend – Berlin. 1998 p. 8. -A. Šapoka. Ten pat.

3 Totoraitis J. Die Litauer unter dem Koenig Mindowe bis zum Jahre 1263. Freiburg (Schwiz) 1905, p. 34ss. -Z. Ivinskis, krikščionybės kelias Lietuvon // Tiesos kelias. I(1938), Nr. 5. p. 273ss. -J. Motusas. Mėginimai pakrikštyti lietuviškas gimines // Vairas. Kaunas, 1937, Nr. 7-8, p. 262.

4 Totoraitis J. T.p., p. 59.

5 Totoraitis J. T.p., p. 76.

6 Stakauskas J. Lietuva ir Vakarų Europa XIII amžiuje. Kaunas, 1934, p. 62., 83. Totoraitis J. Mindaugas Lietuvos karalius. Marijampolė, 1932, p. 37, 56., 64. -A. Alekna. Katalikų Bažnyčia Lietuvoje. -Kaunas, 1931, p. 10. -A. Šapoka. T.p., p. 32.

[7] Theiner A. Vetera Monumenta Poloniae et Lituaniae. Roma 1860, I, Nr. CII, p. 49., -J. Totoraitis. Die Litauer, p. 76.

[8] Altaner B. Die Dominikanermissionen des 12 Jahrhunderts. -Habelschwerdt, 1924, p. 181.

[9] Theiner, T.p., I, Nr. CIV, p. 50. -B. Altaner, T.p., p. 182.

[10] Stakauskas J. Lietuva ir Vakarų Europa..., p. 99.

[11] Theiner. T.p., CXI, p. 53. -J. Totoraitis, T.p., p. 89.

[12] Theiner, I, Nr. CXX, p. 58: "(...) maxime cum terra Lethoviae sit iuris et proprietatis beati Petri, ac pro eiusdem Regis (Mindaugas. S.M.) quem a suae conversionis initio assumpsimus in filium ecclesiae specialem, et regie dignitatis titulo fecimus insigniri, nullum ibi esse velimus episcopum, qui alio quam Romano pontifici sit subiectus (...)" - J. Totoraitis. T.p., p. 90.

[13] Bunge F. G. Liv. Esth. und Kurlaendisches Urkundenbuch I. -Reval, 1853, n. CCLXXII, col. 354.

[14] Theiner I, Nr. CXXI, p. 59.

[15] Totoraitis J. Die Litauer unter dem Koenig Mindowe, p. 91.

[16] Stakauskas J. T.p., 111. -J. Totoraitis. Mindaugas Lietuvos karalius, p. 69. A. Alekna. Katalikų Bažnyčia Lietuvoje, p. 12.

[17] Totoraitis J. Die Litauer ..., p. 88, 92, 104., 138s. -J. Stakauskas. Lietuva ir Vakarų Europa XIII amžiuje, p. 122. -A. Šapoka. Lietuvos istorija, p. 57. -A. M. Ammann. S. I., Storia delle Chiesa Russa e dei paesi limitrofi. Torino, 1948, p. 59.

[18] Bourel de la Ronciere. Les registres d' Alexandre IV. Paris, 1902, vol. I, p. 55, Nr. 199. -J. Totoraitis. die Litauer ..., p. 94. -J. Stakauskas. T. p., p. 99. -Plg. Altaner. T.p., p. 182. -A. Walz. O.P., Compendium historiae Ordinis Praedicatorum. -Roma, 1948, p. 271.

[19] Altaner B. T.p., p. 183.

[20] Viscont A. La Lituanie Religieuse, p. 101., 111.

[21] Kučinskas A. Krikščionybės praeitis pagoniškoje Lietuvoje. Krikščionybė Lietuvoje. -Kaunas, 1938, p. 138-147. -S. Sužiedėlis. Lietuva ir Gediminaičiai sėdant Jogailai į didžiojo kunigaikčio sostą. Jogaila. - Kaunas, 1935, p. 13-44. -J. Ehret, La Lituanie. Geneve - Paris, 1919, p. 82. -. Šapoka. Lietuvos istorija, p. 65-94.

[22] Lavisse E. et Rambaud A. Histoire General, III, p. 758 Plg. Ammann, t.p., p. 92.

[23] Jurgėla C. R. History of the Lithuanian Nation. -New York, 1948, p. 123.

[24] Totoraitis J. Vytautas Katalikas. Marijampolė, 1930, p. 24.

[25] Alekna A. Katalikų Bažnyčia Lietuvoje, p. 39. -A. M. Ammann. T.p., p. 92.

[26] Lavisse - Rambaud. T.p., p. 761.

[27] C. Rivas. La Lituanie sous le joug Allemand. -Lausann, 1919, p. 45.

[28] Atitinkamus dokumentus žr. Ius Pontificium 1929, p. 273.: "De Ecclesia Lituana".

[29] Wolohczewskis M. (M. Valančius), Žemaičių vyskupystė. -Vilnius, 1848, t. I, 25, 27-30. -S. Sužiedėlis, Vytauto vaidmuo Lietuvos christianizacijoj. Vytautas Didysis. -Kaunas, 1930, p. 101ss.

[30] Theiner A. Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae. -Roma, 1861, vol. II, n. XXV, p. 20., n. XXVI, p. 21. -F. G. Bunge, T.p., Riga, 1873, vol. VI, p. 109, reg. 2381 e. Plg. Ammann, t.p., p. 108.

[31] Totoraitis J. Vytautas Katalikas, p. 41.

[32] Sužiedėlis S., T.p., 109.

[33] Alekna A. Katalikų Bažnyčia Lietuvoje. P. 52.

[34] Lavisse - Rambaud. Histoire Général IV. P. 641.

[35] Plg. A. M. Ammann. T.p., p. 155s.

[36] Žr. Lietuvių Enciklopedija: Merkelis Giedraitis. -J. Skvireckas. Kunigaikštis Merkelis Giedraitis, Žemaičių vyskupas – apaštalas. -Kaunas, 1909. -J. Lappo, Bandymai pavesti lenkui Vilniaus katedrą XVI amž. pabaigoj. -Kaunas, 1930.

[37] Alekna A. T. p., p. 56. -M. Wolonczewskis. T.p. paragr. 48. -A. Viscont. La Lituanie religieuse, p. 129.

[38] Kurczewski J. Kosciol Zamkowy. Wilno, 1910, vol, II, p. 97.

[39] Balinski M. Dawna Akademja Wileńska. -Peterburg. 1862, p. 440.

[40] Przyjalgowski. Żywoty biskupow Wilenskich. -Petersburg, 1860. vol. III, p. 190.

[41] Propolanis C., L' Eglise Polonaise en Lithuanie. -Paris, 1915.

[42] Lavisse - Rambaud. Histoir Générale VIII, P. 359.

[43] Gečys K. Katališkoji Lietuva. P. 83., 90.

[44] Dundulis B. Napaléon et la Lithuanie en 1812. Paris, 1940, p. 25.

[45] Augustaitis P. Vygrių ir Seinų vyskupijų istorija. Vadovas. -Seinai, 1909-1911, Nr. 11-30. -A. Janulaitis. Užnemunė po Prūsais 1795-1807. -Kaunas, 1928, p. 333-344. -J. Basanavičius ir K. Grinius. Iš Seinų vyskupystės istorijos. Vilnius, 1909. -J. Totoraitis. Vygrių ir Seinų vyskupijos steigimas. Tiesos Kelias II(1926), Nr. 7-8, p. 1.

[46] Plg. Lavisse - Rambaud. Histoire Générale. V, p. 719.

[47] Cf. Z. Ivinskis. Kelias į laisvę ir Vasario 16-toji. -Aidai, 1948. Nr. 11, p. 56. -T. Žiūraitis, O. P., Mūsų tautos atgimimo keliai. -Darbininkas, Boston, 1948, Nr. 14, p. 4,8.

[48] Monfosca E. A. Le Minoranze Nazionali ..., I, p. 180. -Lavisse - Rambaud. Histoire Générale X, p. 324, 329s. XI, p. 13, XII, p. 409.

[49] Polujanski A. Wedrówki po gubernju Augustowskiej w cielu naukowym odbyte. -Warszawa, 1859, p. 283. -P. Augustaitis, Vygrių ir Seinų diecezijų istorija. Vadovas V (1910), Nr. 17, p. 77. -J. Stakauskas. Lietuviškoji sąmonė Seinų seminarijoje. -Tiesos Kelias, II, (1939), Nr. 9, p. 639.

[50] Pav., Veisiejai, Lazdijai, Gražiškiai, Serijai, Ūdrija, Balbieriškis, Prienai ir t.t. (Plg. P. Augustaitis, 1.c., p. 639.

[51] Augustaitis P. T.p., p. 77.

[52] Biržiška V. Kaip buvo uždrausta ir atkovota lietuvių spauda. -Kaunas, 1929. -T. G. Chase, The Story of Lithuania, p. 233. -E. A. Monfosca. T.p., p. 180.

[53] "Le condizioni dei Lituani Cattolici nella dioecesi di Vilna e gli eccessi del panpolinismo. Memorandum del Clero Cattolico Lituano". -Roma, 1912.

[54] Šapoka A. Lietuvos istorija, p. 526ss.

[55] Augustaitis P. Vygrių ir Seinų diecezijų istorija. Vadovas V(1910) N. 17, p. 77. -A. Dambrauskas-Jakštas. Užgesę žiburiai. -Kaunas, 1930, p. 209.

[56] Stakauskas J. Valančiaus laikų lietuviškasis darbas. Tiesos Kelias, I(1938), Nr. 3., p. 133., -A. Alekna. Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius. -Klaipėda, 1922.

[57] Tumas J. Paskaita. Kun. Juozapas-Silvestras Dovydaitis – Šiauleniškis Senelis. 1825-1882. -Kaunas-Marijampolė, 1924, p. 36.

[58] Stakauskas J. Lietuviškosios minties pasireiškimas Žemaičių Seminarijoj. -Tiesos Kelias I(1939), Nr. 2, p. 108. -J. Tumas, Jeronimas Rač-

kauskis. -Tiesos Kelias, I(1926), Nr. 1, p. 39s, Nr. 2, p. 93.

[59] Tumas J. Broliai Juzumai-Juzumavičiai ir Kazimieras Skradzkis. - Kaunas, 1924, p. 24. 35.

[60] Stakauskas J. Valančiaus laikų lietuviškasis darbas. T.p., Nr. 11, p. 748.

[61] Maciūnas V. Kovotojas už Vilniaus krašto lietuvybę. -Trimitas, 1940, Nr. 3. -Tumas J. Lietuvių literatūros paskaitos. Draudžiamasis laikas. Aušrininkų grupė. -Kaunas, 1924, p. 242-276.

[62] Tumas J. Jeronimas Račkauskis. T.p., Nr. 2, p. 93.

[63] Tumas J. Kalikstas Kasakauskis. -Tiesos Kelias I(1926) Nr. 3, p. 145., Nr. 4, p. 220.

[64] T.p., Nr. 4, p. 223.

[65] Pav., Kenstaičiuose 1886 m. (P. Veblaitis. Kova su caro valdžia už Kęstaičių bažnyčią, Kražiuose 1893 m. -Kaunas, 1938 (J. Žebrys). Kražių skerdynės ir jos pasekmės. Chicago, III. 1895. -V. Virbickas. Kruvinoji Kražių drama. -Ateitis XXIV (1933), Nr. 12, p. 517-528 ir kitur.

[66] Tačiau Benediktas XV Lietuvai meilę išreiškė tuo, kad 1917 m. vasario 10 d. iš savo iždo pagelbėti nuniokotai Lietuvai paskyrė 20 000 frankų ir panorėjo, kad visam kat. pasaulyje būtų ruošiama maldos diena ir rinkliavos. AAS, IX, 1917, 154. -A. Viskont, La Lituanie religieuse, p. 314 ss. Tose rinkliavose sutelkta 3 milijonai prancūzų frankų (Ark. Ratti, Lenkijos Ap. Nuncijaus laiškai (Varšuva, 1919-1921, ERom. 1, 3, 5, 7-9) vyskupui J. Matulaičiui Vilniuje.

[67] Jakštas A. Lietuvos santykiai su Apaštalų Sostu. -Tiesos Kelias, I(1926), Nr. 5, p. 296.

[68] Klimas P. Le developpement de l' Etat Lituanien a partir de l' année 1915 jusque a la formation du gouverment provisoire au moins de novembre 1918. -Paris, 1919, p. 254.

[69] Natkevičius L. Respect politique et juridique du different polono - lithuanien. -Paris, 1930, p. 183.

[70] "Mémoire concernant la situation de l' Eglise Catholique an Lithuanie présenté a Sa Sainteté Benoit XV et au Sacré Collége par la délégation du Conseil National Supreme de Lithuanie". -(Lausane 1917), p. 12.

[71] AAS, X(1918), p. 452.

II. Bažnytinės provincijos įsteigimo įtempta veikla Lietuvoje

Kai apaštalinis vizitatorius arkiv. J. Matulaitis vykdė savo apaštalavimo darbą ir atlikinėjo įvairius bažnytinius reikalus[1], drauge taip pat rūpinosi sudaryti planą apie kurtinas vyskupijas ir Bažnytinės Provincijos Lietuvoje įsteigimą. Tas pareikalavo iš Vizitatoriaus daug įtempto darbo, kovų[2]. Reikalų tvarkymas kad ir su katalikiška krašto vyriausybe vyko labai sunkiai. Katalikai Seime turėjo tik dviejų balsų persvarą[3], bet taip pat patys tarp savęs ne visuomet visuose reikaluose sutarė. Jų dauguma buvo daugiau fizinė, o ne moralinė. Ministrai dažnai buvo keičiami, daugiausia tebuvo savo partijų vadų įrankiai. Respublikos Prezidentas Aleksandras Stulginskis buvo geras katalikas, protingas vyras, kurį gerbė priešingos partijos. Bet valstybės konstitucija jo galią per daug apribojo, kad patsai beveik nieko patvarkyti negalėjo[4].

Tokioje padėtyje nė vieno nebuvo galima rasti, kuris tiek autoriteto turėtų arba atsakomybę norėtų prisiimti. Pirmininkas siuntė pas ministerius, šie pas partijų vadus, kurie, jei jiems dalykas nepatikdavo, šaukesi tautos, kurią sužinoti buvo neįmanoma[5]. Apskritai Vyriausybė provincijos steigimui prieš politinius rinkimus (1926 05 8-9) nepritarė.

Taip pat reikalus tvarkyti vargino daugel sunkumų. Vyskupijų dalys: Varmijos, Vilniaus ir Seinų buvo Lietuvos ribose, bet jų sostų miestai buvo už Lietuvos ribų[6].

Klaipėdos kraštas, Varmijos vyskupijos dalis, pagal sutartį tarp Didžiosios Britanijos, Prancūzijos, Italijos ir Japonijos, iš vienos pusės, ir Lietuvos iš kitos, sudarytą 1924 m. gegužes 8 d., politiškai priklausė Lietuvos valdžiai[7]. Iš 141 274 to krašto gyventojų apie 8000 buvo katalikai, išsibarstę tarp protestantų, kurie bažnytiniu atžvilgiu pagal sutartį, padarytą 1925 m. liepos 31 d. Berlyne ir tais pačiais metais Klaipėdoje, turėjo savo specialią konstituciją ir savivaldą, visiš-

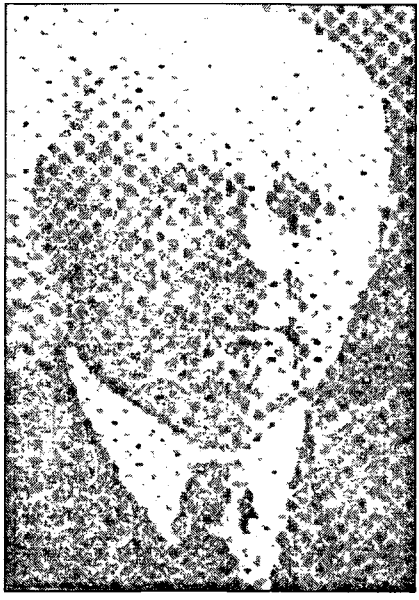

Aleksandras Stulginskis, Lietuvos Respublikos prezidentas, 1920 -1926 m.

kai nepriklausomą nuo aukščiausiosios evangelikų protestantų tarybos Berlyne teritoriniu, administraciniu ir ekonominiu atžvilgiu. Glaudus bendradarbiavimas tarp Klaipėdos ir Berlyno protestantų buvo tik dogminėje srityje[8].

Klaipėdos katalikų atstovai prašė vizitatorių, kad kaip pirma, taip ir dabar liktų jungtyje su Varmijos vyskupu, ypač norėjo, kad nebūtų paliesti vietos papročiai[9]. Tačiau lietuviai norėjo, kad be jokių sąlygų Klaipėdos kraštas liktų prijungtas prie Telšių vyskupijos. Tokią griežtą sąlygą statė ap. vizitatoriui ir Lietuvos vyriausybė: a. Kad Klaipėdos kraštas visiškai liktų atskirtas nuo Varmijos vyskupijos. b. Kad jis būtų priskirtas Lietuvos bažnytinei provincijai, būtent, Telšių vyskupijai[10].

Kai dėl Vilniaus vyskupijos dalies, esančios Lietuvoje, Lietuvos vyriausybė ir žmonės atkakliai reikalavo, jog kaip buvo taip ir liktų skirtinga Apaštalinė administracija politiškai ir liktų amžinas ženklas dar neišspręsto Vilniaus klausimo[11].

Ta pačia politine mintimi daugelis reiškė norą, kad nauja vyskupija, sudaroma iš dalies Seinų vyskupijos, vadintųsi Seinų vyskupija[12], nors Seinų miestą valdė Lenkija.

Ruošiant planą steigti bažnytinę provinciją, vyskupams ir ap. vizitatoriui reikėjo atsižvelgti į teisingus vyriausybės ir žmonių norus.

Naujų vyskupijų ir naujos Bažnytinės Provincijos planą apaštalinis vizitatorius J. Matulaitis paruošė glaudžiai bendradarbiaudamas su vietų vyskupais, nugalėjęs daugelį kliūčių, paruošė laimingai ir 1926 m. vasario 15 d. Lietuvos vyskupų suvažiavime, konferencijoj jis buvo lengvai, sutartinai priimtas[13]. Pagal ši planą iš visų sričių, kurios buvo Lietuvos Respublikos ribose, buvo siūloma sudaryti vieną bažnytinę provinciją, būtent Kauno, kaip metropoliją, su maždaug 460 000 tikinčiųjų, devyniais dekanatais ir sufraganijomis: Telšių[15] su apie 378 000 tikinčiųjų trylikoj dekanatų, Panevėžio su apie 378 000 ir dešimt dekanatų, Vilkaviškio su apie 320 000 ir 11 dekanatų, Kaišiadorių administracija daliai Vilniaus vyskupijos Lietuvoje su maždaug 220 000 tikinčiųjų penkiuose dekanatuose[16].

Kauno arkivyskupija, Telšių, Panevėžio vyskupijos sudarytos iš Žemaičių vyskupijos. Seinų vyskupijos dalis Lietuvoje pavadinta Vilkaviškio vardu. Klaipėdos kraštas pagal vyskupų nutarimą pasiūlytas kaip atskiras dekanatas Telšių vyskupo vadovybėje. Tačiau ap. vizitatorius viską apie Klaipėdos kraštą apsvarstęs[17], kad tas patvarkymas neiššauktų pasipriešinimo, nepasitenkinimo, Šventajam Sostui ir Vyriausybei pasiūlė šia formulę: "Be to šiai (tai yra Telšių) vyskupijai prijungiamas Klaipėdos kraštas kaip atskiras apaštalinis vikariatas, kurį Telšių vyskupas, kaip Šventojo Sosto delegatas, valdytų servatis servandis"[18].

Pagal pasiūlą naujosios vyskupijos buvo gana plačios, materialiai aprūpintos, kad laikui bėgant galėtų išsilaikyti ir klestėti. Kiekvienai buvo numatoma daugiau ar mažiau žemės[19]. Be to, Vyriausybė žadėjo naujiems vyskupams tinkamas algas ir kitaip juos remti[20].

1926 m. vasario 20 d. Vizitatorius minėtą projektą pristatė ministrui pirmininkui dr. Leonui Bistrui ir užsienio reikalų ministrui kun. dr. Mečislovui Reiniui. Apie vyriausybės norus dėl Klaipėdos krašto ir apaštalinę Kaišiadorių administraciją jau sakėme. Be to, Vyriausybė jokiu būdu nenorėjo sutikti, kad sudarytina Lietuvoje bažnytinė provincija vadintųsi Kauno, bet norėjo vadinti Lietuvos[22]. Vysku-

pų prašyme Šventam Sostui apie vardą būsimos provincijos buvo pasakyta: "...viena bažnytinė Provincija tebus sudaryta, būtent, Kauno..."[23].

Ap. vizitatorius ark. Matulaitis ilgai ir pakartotinai su vyskupais ir vyriausybe svarstęs, kad patekintų abi puses, pasiūlė formulę: "...kad iš visų anų teritorijų, kurios tik yra Lietuvos Respublikos ribose, būtų sudaryta bažnytinė provincija, kuri būtų iš Kauno arkivyskupijos ir sufraganijų"[24].

Projekte sienos su artimom Vokietijos, Latvijos ir Lenkijos respublikom pavadintos "politinės sienos". Bet vyriausybė norėjo žodį "politinės", kur kalbama apie sienas su Latvija ir ypatingai su Vokietija išbraukti. Bijota, kad sienos tarp Lenkijos ir Lietuvos, kurios dar tebebuvo ginčijamos, tuo pačiu žodžiu pavadintos duotų progą tvirtinti, kad tos esamos sienos tiek Šventojo Sosto, tiek pačios Lietuvos vyriausybės jau patvirtintos. Ši vyriausybės norą vizitatorius Šventajam Sostui pristatė kaip vertą palankaus dėmesio[25].

Vyriausybė ir daugelis žmonių norėjo, kad išliktų ankstesnis Seinų vyskupijos vardas, bet kadangi vizitatorius tvirtino, jog tai Šventajam Sostui visiškai nepriimtina[26], vyriausybės atstovai sunkiai, bet pagaliau sutiko, kad ji vadintųsi Vilkaviškio vyskupija. Tačiau dėl šio vardo buvo bijota kai kurių laikraščių puolimo[27]. Netrūko tokių, kurie pasiūlė mažai žinomą "Sudavijos" vardą[28]. Jis dėl skambesio ir trūkumo aiškesnių dokumentų[29] nebuvo priimtas.

Viską Lietuvoje paruošus, kas Lietuvos bažnytinei provincijai steigti buvo reikalinga, ap. vizitatorius 1926 m. kovo pradžioje išvyko Romon pristatyti Apaštalų Sostui dokumentų, pasiryžęs raginti, kad juos greičiau patvirtintų.

Nuorodos

[2] R, II, p. 12.

[3] Šapoka A. Lietuvos istorija, p. 589.

[4] R, II, p. 7. -Lietuvos Valstybės Konstitucija leidinyje: A. Merkys ir A. Kriščiukaitis. Lietuvos įstatymai. Pirmas tęsinys. Klaipėda, 1925. - Dar žr. "Constitution of the Republic of Lithuania". London, 1924. - "Loi Constitutionelle de l' Etat Lithuanien (Berlin 1922).

[5] R, II, p. 7.

[7] Dailidė P. Lietuvos sutartys su svetimomis valstybėmis I, p. 260-285: Convention de Memel. -J. Robinzonas. Klaipėdos krašto konvencijos komentaras II. Kaunas 1934, p. 127-167. -S. Daukša, Le Regime d' Autonomie du Territoire de klaipėda. Paris 1937, p. 285-314.

[8] Dailidė P. T.p., p. 397-412: "Abkommen ueber die Regelung der Verhealtnisse der Evengelischen Kirche in Memelgebeit". -C. Boosz, Katholische Konkordate und evangelische Kirchenvertaege unter besonderer Berueckschtigung des ev. Memelabkommes von 1925. Archiv fuer katholisches Kirchenrecht. Mainz CVII (1927), p. 33-44. -Plg. A. Voldemaras, La Lithuania et ses problems I. Lithuanie et Allemagne. Paris-Lille (1933), p. 279.

[9] Kun. Alberto Daniliausko, Klaipėdos dekano raštas, Klaipėda - Memel, 1926 02 12 ark. JM/PE, II, Nr. 19.

[10] AGM, Relatio et animadversiones ad preces Ordinariorum Lithuaniae pro delimitatione Diocesium et erectione Provinciae Ecclesiastocae in Lituania. Kaunas 1926 02 20 (PE, II, p. 36).

[11] Ten pat.

[12] Ten pat.

[13] Protocollum Conferentiae Episcoporum Lituaniae. Kaunas 1926 02 15 (PE, II, Nr. 22). -AGM, Relatio et animadversiones ... ten pat.

[15] Vardai nuo miestų, kur sostai buvo.

[16] Lietuvos vyskupų prašymas Šv. Sostui 1926 02 19 (PE, II, Nr. 26). - J. Skvireckas. Notitiae de constituenda provincia ecclesiastica in Lituania. Kaunas 1926 02 19 (PE, II, Nr. 34).

[17] AGM, Notitiae de regione Klaipėdensi (PE, II, Nr. 29) lotyniškai originale: "Atėjo žodinis pranešimas apie Klaipėdos kraštą, katalikus,

padarytas prel. Justino Staugaičio, kuris specialiai mano pasiųstas, kad vietoje dalykų padėtį ištirtų, būtent, kad mes, Šv. Sosto atstovai, nebūtume atsakingi" Jurgis, Arkivyskupas. -Alberto Daniliausko, Klaipėdos dekano, raštas AJM (Memel-Klaipėda, 1926 02 12: "Ueber kirchliche Zustaende des Memelgebietes" (PE, II, Nr. 19). -Lietuvos užsienio reikalų ministras M. Reinys, Kaunas, 1926 02 15) PE, II, 30).

[18] AJM. Pranešimas ir pastabos prie Lietuvos vyskupų prašymo apie suskirstymą vyskupijų ir įkūrimą Lietuvos bažnytinės provincijos. Kaunas, 1926 02 20 PE, II, Nr. 36).

[19] Žinios apie sudarytiną Lietuvos bažnytinę provinciją. Ten pat, lotyniškai.

[20] AJM. Pranešimas ir pastabos ... (Lotyn.), t.p.

[22] AJM laiškai (Kaunas 1926 02 26, PE, II, Nr. 38, 1926 03 Nr. 24) ministeriui pirm. L. Bistrui ir jo laiškas (Kaunas 1926 02 28, PE, II, Nr. 40) AJM.

[23] Lietuvos vyskupų raštas. (Kaunas 1926 02 15) Šv. Sostui PE, II, Nr. 26).

[24] AJM. Pranešimas ir pastabos ... T.p. (lot.).

[25] Ten pat.

[26] Vyskupijos vardas nuo miesto, kuris iš tikro buvo už respublikos ribų. Pagal lenkų konkordatą Seinai yra Lomžos vyskupijoj.

[27] AJM. Pranešimai ir pastabos / Relationes... (PE, II, Nr. 36).

[28] Ministerio pirm. L. Bistro raštas (Kaunas 1926 02 28) AJM (PE, II, Nr. 40): "...Seinų vyskupiją, negalint palikti jai josios turimąjį vardą, reikėtų pavadinti Sudaviensis".

[29] AJM raštas (Kaunas, 1926 03 01) ministrui pirm. L. Bistrui (PE, III, Nr. 42): "(...) Mano nuomone, senas, nežinomos kilmės vardas, apimąs bene tik Įsručio ir kitas Vokietijoj esančias apygardas, netinka naujai Lietuvos vyskupijai vadinti, be to, jo skambėjimas labai tinka paniekų pašaipoms".

III. Paskutinė schema Lietuvos bažnytinei provincijai įkurti paruošiama Romoje

Į Romą arkiv. J. Matulaitis atvyko 1926 m. kovo 6 d. Čia jam reikėjo darbuotis ne tik pertvarkant Lietuvos bažnytinę administraciją, bet ir užsiimti kitais skubiais bažnytiniais Lietuvos reikalais[1]. Čia kalbama tik apie steigtiną Bažnytinę provinciją.

Kovo 8 d. vizitatorius atvyko pas kardinolą Petrą Gasparį, Vatikano valstybės sekretorių, ir jam įteikdamas dokumentus[2], pabrėžė, kad blogiui bažnytiniame Lietuvos gyvenime atitaisyti svarbiausios priemonės yra: a) Žemaičių vyskupijos padalinimas ir bažnytinės Provincijos sudarymas; b) Paskyrimas naujai įkurtoms vyskupijoms vyskupų, bažnytinės hierarchijos sudarymas[3]. Per aštuonerius metus atgautos nepriklausomybės trūkumas Lietuvoj sudarytos hierarchijos turėjo blogiausias pasekmes. Šio reikalo nebegalima buvo atidėti, nes tų metų gegužes mėnesį buvo paskelbti į Seimą rinkimai, kurių pasekmės katalikams nebuvo tikros. Taigi yra labai didelė būtinybė įsteigti, sudaryti bažnytinę provinciją, paskirti vyskupus pirma, negu katalikai praras respublikos valdžią[4].

Šv. Tėvas ap. vizitatorių priėmė 1926 m. kovo 13 dieną. Viskuo, ką Vizitatorius Lietuvoje atliko, popiežius buvo labai patenkintas. Kaip dėkingumo ir palankumo ženklą savo vizitatoriui įteikė neseniai paskelbtos šventaja Kūdikėlio Jėzaus Teresės auksinį medalį[5].

Klaipėdos krašto reikalų į Šv. Sostą kreipėsi Varmijos vyskupas Augustinas Bludau[8] ir to krašto parapijų pirmininkai[9]. Šiuose kreipiniuose tiek Varmijos vyskupas, tiek parapijų pirmininkai prašė, kad jokiu būdu Klaipėdos krašto nuo Varmijos vyskupijos neatskirtų. Tam pritarė ir Vokietijos valdžia.

Varmijos vyskupo svarbiausi argumentai buvo: to krašto žmonių didžioji dalis yra vokiečiai. Todėl tik vokiečių kunigai gali sielovadai sėkmingai vadovauti. Ten esantieji vokiečiai kunigai pakanka-

mai ir lietuvių kalbą moką gali ir galės lietuvius katalikus aptarnauti. Lietuvos vyskupijose kunigai nesupranta žemaičių tarmės, kurią vartoja klaipėdiečiai. Taip pat ten trūksta kunigų, mokančių vokiečių kalbą. Klaipėdos krašto kleras vienbalsiai dabar nutaria, jei jie bus priskirti kitai vyskupijai, atsisakys parapijų ir sugrįš į Varmijos vyskupiją. Be to, kadangi parapijos ir bažnytinės įstaigos yra įkurtos ir išlaikomos Varmijos tikinčiųjų, ne "lengvai galiu sutikti,- sakė Varmijos vyskupas,- kad dabar kitas pjautų, kur nesėjo"[10].

Parapijų pirmininkų kreipimęsi daugiausia pakartojamos mintys, kurias išreiškė Varmijos vyskupas. Be to, pirmininkai pridėjo: parengimas, išmokslinimas Varmijos kunigų ne tik skiriasi nuo išauklėjimo Lietuvos seminarijose, bet yra ir daug aukštesnis. Taip pat nurodoma svarbi aplinkybė, kad Klaipėdos krašte katalikai tarp protes-

Prel. prof. Mečislovas Reinys, vėliau vyskupas ir arkivyskupas, Lietuvos užsienio reikalų ministeris ir dr. Leonas Bistras, ministeris pirmininkas, kai buvo sudaromas savarankus Lietuvos bažnytinis vienetas sudaromas savarankus Lietuvos bažnytinis vienetas

tantų yra išsiskirstę, o Lietuvos katalikai masiškai gyvena, todėl lietuviai kunigai nežino sielovados metodų, vartotinų diasporoje. Šiuose kreipiniuose sakoma, kad tos srities protestantai evangelikai naudojasi autonomija, griežtai bendradarbiaudami su Aukščiausiaja Evangelikų Taryba Berlyne[11], taip pat panašios autonomijos buvo reikalaujama katalikams Varmijos vyskupo valdžioje.

Visus šiuos priekaištus arkiv. Jurgis Matulaitis nurodė pirma, negu reikalas rūpintis klaipėdiečių dvasiniais reikalais Apaštalų Sosto būtų išspręstas. Prieš išdėstydamas savo nuomonę Apaštalų Sostui arkivyskupas visą dalyką giliausiai ir visapusiškai ištyrė. Todėl jis buvo pakankamai susipažinęs[13], kad perdėjimus išlygintų. Jis įrodė, jog Klaipėdos krašto gyventojai daugiausia yra ne vokiečiai, o vokiečiai sudaro tik trečdalį[14]. Be to, buvo aiškus dalykas, kad daugiau lietuvių kunigų vokiškai mokėjo, negu buvo reikalinga Klaipėdos krašto sielovadai. Iš kitos pusės, vizitatorius nurodė, kad tie kunigai, kurie gyveno Klaipėdos krašte, lietuvių kalbos, kuria galėtų sakyti pamokslus pakankamai, nemokėjo[15]. O žemaičių tarmę, be abejonės, lietuviai lengviau ir geriau suprasti gali, nes ta tarmė yra artimiausia lietuvių bendrinei kalbai. Nei nereikėjo bijoti, kad klaipėdiečių kleras, ši kraštą atskyrus nuo Varmijos vyskupijos, atsisakytų parapijų ir išvyktų, nes krašto dekanas Albertas Daniliautskas, kalbėdamasis su Apaštaliniu vizitatorium, baiminosi, manydamas, kad vyskupas lietuvis, Klaipėdos krašto ordinaras, jį ir kitus jo draugus gali iš krašto išsiųsti. Varmijos vyskupas iškalbingai apgailestavo, kad tie, kurie nesėjo, pjautų. J. Matulaitis atsakė, kad toks yra žmogiškų dalykų kitimas[16], jog sėjėjai prieš vaisių brandą miršta ar išvyksta. Kiekvienas sielovados darbas ne ganytojo paguodai vyksta, bet jam pavestų sielų gerovei. Jei kurios klaipėdiškės bažnyčios Varmijos vyskupijos lėšomis yra pastatytos, jos ir toliau tarnaus tiems patiems gyventojams, kurių naudojimui pastatytos. O Varmijos vyskupas tikriausiai pas Dievą už gerus darbus Klaipėdos krašte teisingo atpildo nenustos[17].

Be to, vizitatorius nurodė nepatogumus, kurie trukdo vyskupo jurisdikcijos vykdymą, kada jo vyskupijos dalis yra svetimame krašte, nes kartais tos valstybės valdžia, ypač kada yra dėl kurios nors priežasties nepalanki, moterystės bylas gali padaryti neišsprendžiamas ar bent administraciją ir sielovadinį vizitavimą trukdyti[18].

Į minėtus parapijų pirmininkų teigimus[19] ap. vizitatorius atsakė: Lietuvos seminarijos veikia visiškai pagal bažnytinę teisę, ir labai abejotina, kad Teologijos ir Filosofijos mokslas Braunsbergo Akademijoj būtų aukštesnis už Kauno Universiteto Filosofijos-Teologijos fakulteto. -Jei Klaipėdos kraštas būtų prijungtas Telšių vyskupijai, kunigai, dirbantieji tame krašte, galės tęsti savo tarnybą, pritaikytą diasporai. -Tikybiniuose reikaluose autonomija, kurios kai kurie klaipėdiečiai katalikai siekia, pas protestantų sektas, laisvo galvojimo dėsniu besiremiančias, neturinčias tikros kunigystės, įpratusias rinktis patarnautojus, patinkančius žmonėms, lengvai suprantama, bet Katalikų Bažnyčioje, kurios hierarchija sudaryta dieviškų pagrindu ir visą galią gauna iš Dievo, ne iš žmonių rinkimo, jokiu būdu negalima naudotis[20].

Taigi įrodymai, kurie dviejuose kreipiniuose buvo pateikti, mažiausiai įrodė tą, ką norėjo įrodyti. Bet Klaipėdos Statutas[21], Lietuvos valdžios, keturių didžiųjų valstybių: Didžiosios Britanijos, Prancūzijos, Italijos, Japonijos skirtas, tokį turėjo tarptautinį charakterį. Statutas bažnytiniuose religiniuose reikaluose autonomiją užtikrino[22]. Šis dalykas, rodės, kliudė, kad Klaipėdos krašto parapijos būtų įjungtos į kurią nors Lietuvos vyskupiją. Su tuo pačiu Statutu nesiderino Klaipėdos krašto parapijų pavedimas Varmijos vyskupo jurisdikcijai. Kad suderintų krašto bažnytinį Statutą ir apsaugojant aukščiausios valdžios teises, ką Lietuva pagal Klaipėdos Statutą turėjo, vizitatorius Apaštalų Sostui pasiūlė parapijas išimti iš Varmijos vyskupo jurisdikcijos ir iš jų sudaryti bažnytinį administracinį vienetą, vardu Apaštališkasis Vikariatas, kurį valdytų Telšių vyskupas, Šv. Sosto delegatas, servatis servandis[23].

Lietuvos valdžia, priimdama ši teiginį, daugiau leido, negu pagal Paryžiaus Susitarimo turinį galėjo[24].

Atrodė, kad ši forma ir Klaipėdos katalikų norus visai galėjo patenkinti[25], nes "servatis servandis" įtarpas iki tam tikro laipsnio įgalino autonomiją. Šis įtarpas davė galimybę ap. vizitatoriui ir Telšių vyskupui, kad susitarus ir specialias normas šiam kraštui valdyti išleistų ir taip to krašto dvasinius reikalus visai patenkintų[26].

Vilniaus vyskupijos dalis, lenkų kariuomenės liko neužimta Lietuvoje ir, kaip sakėme, priklausė ypatingai administracijai, bet teisiškai vadinosi Vilniaus vyskupijos dalimi. Lietuvos valdžia, stipriai kovodama už savo teises į Vilnių, norėjo šia sritį vadinti apaštaline administracija daliai Vilniaus vyskupijos Lietuvoje[27]. Apaštalų Sostas jokiu būdu nesutiko ši vardą priimti, nes savo autoritetu nenorėjo pritarti Lietuvos valdžios norui ir į lietuvių bandymus atsakydavo, kad nenori maišytis į politinius ginčus. Vatikano valstybės sekretorius pridėjo, kad šiai sričiai, anksčiau priklausiusiai Vilniaus vyskupijos jurisdikcijai, negalįs palaikyti Vilniaus vyskupijos vardo, jog ir vadintųsi dalimi tos vyskupijos, idant Vilniaus vyskupas, faktinai gyvenantis ne Lietuvoje, siektų vykdyti savo jurisdikciją į Lietuvos teritorijos dalį. Pagaliau buvo nuspręsta, kad dalis, kadaise priklausiusi Vilniaus vyskupijai, nekeistų savo ribų, ir iš šios dalies būtų sudaryta Kaišiadorių vyskupija. Tai Lietuvos valdžiai patiko, nors administraciniu atžvilgiu buvo nepatogu. Šiam patvarkymui Apaštalų Sostas pridėjo pastabą, įtarpą: pagal laiko aplinkybes reikalą kitaip išspręsti[28].

Pasibaigus pokalbiams tarp Apaštalų Sosto ir jo lietuvio Vizitatoriaus, pridėti atitinkami pakeitimai projekte apie Lietuvos Bažnytinės Provincijos sudarymą. Bet pirmiau, negu teksto pataisymai bus įteikti popiežiui patvirtinti, arkiv. J. Matulaitis apie visus įdėtus pakeitimus informavo Lietuvos Respublikos prezidentą Aleksandrą Stulginskį, kuris, pasitaręs su užsienio reikalų ministru Mečislovu Reiniu, atsakė, kad norėtų senos redakcijos, bet pagaliau nesąs priešingas ir

naujai[29]. Vizitatorius jau galėjo galutinai paruošti bažnytinės provincijos planą[30], kuris beveik nepakeistas Šv. Sosto buvo patvirtintas. Apie tai bus kalbama kitame skyriuje.

Sudarytinai Lietuvos bažnytinei provincijai Ap. Vizitatorius pasiūlė Šv. Sostui kandidatus į vyskupus. Pagal kunigų ir pasauliečių mintį ir savo paties patirtį arkiv. Matulaitis nurodė šiuos kandidatus, kuriuos visus gerai pažino ir turėjo informacijos, žinias iš daugelio patikimų, svarbių asmenų[31].

Teologijos daktarą, Žemaičių vyskupo pagalbininką Juozapą Skvirecką pasiūlė Kauno arkivyskupu. Jį Matulaitis nuo 1896 metų asmeniškai pažino, nes 3 metus drauge studijavo Petrapilio dvasinėje akademijoje. Be to J. Svireckas pasižymėjo išversdamas į lietuvių kalbą visą Šventaji Raštą[32]. Matulaitis vyskupą Skvirecką labiausiai vertino, kad jis nebuvo pratęs politinius reikalus vertinti kaip bažnytinius. Tarp geriausių savybių šio kandidato Vizitatorius laikė nuoširdų, karštą atsidavimą Apaštalų Sostui. Ši dorybė Jurgiui Matulaičiui atrodė labai reikalinga mūsų laikų Lietuvoje. Kai kas vyskupui Skvireckui priekaištavo jį esant per daug savo nuomonę vertinant ir kiek linkusį į aštrumą[33].

Teologijos licencijatą, Seinų katedros prelatą Justiną Staugaitį, Aukštosios Panemunės kleboną ir dekaną, Seimo narį ir pirmininką pasiūlė Telšių sostui. Netrūko tarp Matulaičio ir Staugaičio tam tikrų draugystės ryšių. Tačiau jie kilo iš talentų ir nuopelnų, kuriais abudu gausiai pasireiškė. Matulaitis pažinojo Justiną Staugaitį kaip labai stiprų, populiarų lietuvių apologetą, kuris išgarsėjo daugeliu raštų. Be to, Staugaitis buvo įsteigęs dvi labai naudingas lietuviams katalikams sąjungas, būtent "Žiburį" kurti ir palaikyti katalikiškoms mokykloms ir "Žagrę" skleidimui katalikiškos dvasios drauge su žemės ūkio tobulinimu. Prie to prisidėjo jo nemaža patirtis tiek parapijose, tiek dėstant tikybą aukštesnėse klasėse[34].

Šv. Teologijos magistrą, katedros kapitulos kanauninką Žemai-

čių vyskupijos seminarijos vicerektorių ir filosofijos – teologijos fakulteto profesorių Kazimierą Paltaroką Matulaitis pasiūlė Panevėžio vyskupu. Asmeniniai santykiai tarp Matulaičio ir Paltaroko prasidėjo 1898 metų rugsėjo mėn., kai abudu studentai važiavo iš Lietuvos į Petrapilį studijuoti Katalikų Dvasinėje Akademijoje. Pirmame 20-to šimtmecio dešimtmetyje Matulaitis katalikų sociologiją skleidė Varšuvoje, o Paltarokas teoriškai ir praktiškai stropiausiai tuo darbu užsiėmė Lietuvoje[35]. Tas pats darbas, ta pati tautybė skatino jaunųjų draugystę. O svarstant kun. Kazimiero Genio skundus prieš vyskupą Karevičių, Vizitatorius rado įmaišytą ir Kazimierą Paltaroką[36]. Stropiai tyrinėdamas tą skundą, turėjo progos pažinti šio kanauninko geras savybes ir nuopelnus[37].

Šv. Teologijos magistras, filosofijos daktaras Mečislovas Reinys[38], kadaise žymus, stropus ir maldingas profesoriaus Petrapilio dvasinės akademijos studentas, Vilniaus vyskupijos kunigas, prelatas, Kauno Filosofijos-Teologijos fakulteto profesorius, Lietuvos užsienio reikalų ministras pristatytas Vilkaviškio vyskupo Antano Karoso pagalbininku-koadjutorium[39].

Šv. Teologijos magistras, Vilniaus vyskupijos kunigas, kanauninkas Juozapas Kukta nurodytas kandidatu Kaišiadorių vyskupijai. Kukta kartu su Matulaičiu 1895 m. pradėjo Petrapilio Dvasinėje akademijoje teologijos studijas ir 1899 m. po 4 metų glaudžios draugystės drauge baigė. Juos abu akademijos vadovybė laikė geriausiais studentais. Jie abu 1898 m. pirma kitų buvo įšventinti kunigais. O vėliau Kukta, Vilniuje dirbdamas sielovadoje, pasižymėjo kilnumu, teisumu, saikingumu, nepaprastu protingumu ir daug padarė gerindamas Šv. Onos ir Visų Šventuju parapijų reikalus, buvo pakeltas kanauninku. Matulaičiui valdant Vilniaus vyskupiją, Kukta buvo geriausias jo patarėjas, puikia atmintim apdovanotas, Vilniaus klerą labai gerai pažino ir vyskupui, iš kitos vyskupijos kilusiam, labai nuoširdžiai pagelbėdavo. Lenkų civilinė valdžia jį 1922 m. ištrėmė į Lietu-

vą, o vysk. Matulaitis jį paskyrė administratorium parapijų, kurios buvo laisvoje Lietuvoje[40].

Vizitatorius, siūlydamas minėtus kandidatus vyskupų sostams steigtinoj Lietuvos bažnytinėj provincijoj, nurodė ir kitus 4 kandidatus, kurių kai kas norėjo minėtoms vyskupijoms. Kai kieno nuomone į vyskupus tiko Kauno filosofijos-teologijos fakulteto profesoriai: Kazimieras Šaulys, Pranciškus Kuraitis, Antanas Alekna ir Aleksandras Grigaitis[41].

Tai, kas minėta, Lietuvoje ir Romoje atlikus[42], jau viskas 1926 m. kovo gale[43] buvo paruošta Apaštalų Sostui vyskupijų suskirstymui, ribų nustatymui ir bažnytinės provincijos įsteigimui. Darbas buvo didelis, kietas, karštas ir labai sunkus[44], tačiau, nežiūrint į tai, labai greitai pabaigtas[45]. Ne tik Apaštalinei Konstitucijai viskas buvo paruošta, bet taip pat katalikų Lietuvoje širdys tinkamos tos pačios bulės priėmimui.

Nuorodos

1 Apie įkūrimą Kaune Teologijos-filosofijos fakulteto (plg. p. 52-53), apie patvirtinimą prie Romos ritualo priedo Lietuvai (plg. p. 65), apie vyr. karo kapelioną Lietuvos kariuomenei (plg. p. 66), apie tinkamą sutvarkymą Lietuvos Apaštalinės Delegatūros su Vyriausybe (R, II, p. 17) ir t.t.

2 AJM laiškas (Roma 1926 03 06) kun. Aloyzui Faidutti Kaune) PE, III, Nr. 47a).

3 R, III, p. 16.

4 Relatio et animadversiones... (PE, II, Nr. 36, p. 5).

5 AJM laiškas (Roma, 1926 03 15) vysk. J. Skvireckui Kaune (PE, III, Nr. 53).

6 Plg p. ???.

7 AJM laiškas (Roma 1926 03 15) vysk. J. Skvireckui (PE, III, Nr. 53) ir telegrama AJM (1926 03 13) Lietuvos užsienio reikalų ministeriui M. Reiniui Genéve (PE. III, Nr. 48).

[8] Varmijos vyskupo Augustino Bludau raštas (Frauenburg 1925 12 28) kardinolui P. Gasparri (PE, I, Nr. 12).

[9] "Gesuch der Kirchenvorstaende der katholischen Kirchengemeinde des Memelgebietes, z. H. Sr. Eminenz des Kardinalsekretars Gasparri. Klaipėda - Memel, den 28 Januar 1926" (PE, II, Nr. 16). -Plg. P. Bajerčius, Religiniai santykiai Klaipėdos krašte. -Naujasis Gyvenimas, 1948, Nr. 1, p. 7).

[10] Vysk. A.Bludau kardinolui P. Gasparri. T.p.

[11] Plg. C. Boosz. Katholische Konkordate und evangelische Kirchenvertraege unter Beruechsichtigung des ev. Memelabkommens von 1925. Archiv fuer katholisches Kirchenrecht. -Mainz, CVII (1927), p. 35-44.

[13] Plg. p. AGM, Quaestiones de regione Klaipėdensi (be datos – 1926 03 19) Lietuvos ministrui Voldemarui Černeckiui (PE, III, Nr. 60, II, Nr. 33).

[14] Apie tautinius santykius Klaipėdos krašte ir Rytprūsiuos turima: "Gemein delexikon fuer die Provinz Ostpreussen. Auf Grund der Materialien der Volkszahlung vom 1. Dezember 1905 un anderer amtlicher Quellen bearbeitet vom koeniglich Preussischen Statistischen Landesamte. Berlin 1907. -A. Firks, Die Preussische Bevoelkerung nach ihrer Muttersprache und Abstammung. Zeitschrift des Koeniglich Preussischen Statistischen Bureau. Berlin, XXXIII (1893), III Vierteljahrsheft, p. 189-296. -J. Gansz. Die voelkischen Verhaeltnisse des Memellandes. Berlin 1925. -V. Vileišis. Tautiniai santykiai Maž. Lietuvoj ligi Didžiojo Karo istorijos ir statistikos šviesoje. -Kaunas, 1935. -R. Volsonokas. Klaipėdos problema. -Klaipėda, 1932, p. 265-275.

[15] AGM, De regione Klaipėdensi (Memel) animadversiones. -Roma. 1926 03 21 (PE, IV, Nr. 61, I).

[16] Ten pat.

[17] Ten pat.

[18] Ten pat.

[20] AGM, De regione Klaipėdensi ..., t.p.

[21] Daukša S. Le Régime d'Autonomie du Territoire de Klaipėda. Paris 1937, 293-314. -J. Robinzinas. Klaipėdos krašto konvencijos Komentaras, II, p. 139-167.

[22] Ten pat, p. 295. -J. Robinzonas. Ten pat, p. 141.

[23] AGM, De regione Klaipėdensi ...Ten pat.

[24] Ten pat.

[25] Taip iš tikro atsitiko, ką kitame skyriuj matysim.

[26] AGM, De regione Klaipėdensi... T.p.

[28] AGM. Telegrama (Roma, 1926 03 13) ministrui M. Reiniui Ženevoj (PE, III, Nr. 48 / ir AGM laiškas (1926 03 15) vysk. J. Skvireckui Kaune (PE, III, Nr. 53).

[29] AJM laiškai iš Romos: vysk. Skvireckui Kaune (1926 03 19) PE, III, Nr. 58 iš tos dienos telegrama (PE, III, p. 57), ministerio M. Reinio laiškas (1926 03 25 / PE, IV, Nr. 64).

[30] AGM: "Schema de constitutione Provinciae Ecclesiastiticae Lituanae", Roma 1926 03 26 (PE, IV, Nr. 67) ir "Animadversiones ad propositum schema de constitutione Provinciae Ecclesiaticae Lituanae" (PE, V, Nr. 74).

[31] AGM, Relatio de candidatis ad sedes episcopales in Lituania (Roma, 1926 03 09 / PE, III, Nr. 46).

[32] J. Skvireckas g. 1873 09 18 Pumpėnų parapijoj, kunigu įšventintas 1899 06 24, tituliniu Ceramen vyskupu paskirtas 1918 03 10, įšventintas 07 13, į Kauno arkivyskupijos sostą perkeltas 1926 04 05 (A. Jakštas, J. E. Kauno arkivyskupas ir metropolitas Juozapas Skvireckas. -"Tiesos Kelias", II (1933), Nr. 10, p. 629ss. -J. Mikulevičius. Šventojo Rašto vertėjas. -Ateitis, Kaunas XXIII (1933), Nr. 9-10, p. 385. -L. Gižinskas, Arkivyskupas Juozapas Skvireckas, Llietuviškojo Šventojo Rašto vertėjas. -Naujasis Gyvenimas, 1947, Nr. 4. p. 50.

[33] AGM. Relatio de candidatis... T.p.

[34] Justinas Staugaitis gimė 1866 11 14 Tupikuose, įšventintas kunigu 1890 06 24, Telšių vyskupu paskirtas 1926 04 05, įšventintas balandžio 25 d., Telšių vyskupiją pradėjo valdyti 1926 05 24. "Naujieji Lietuvos vyskupai". -Šaltinis, 1926, Nr. 5, p. 41. -Elenchus omnium ecclesiarum et universi cleri Provinciae Ecclesiasticae Lituanae pro anno Domini 1927 /. Mirė Telšiuose 1943 m. ir ten palaidotas.

[35] Kaz. Paltarokas gimė 1875 10 22 Linkuvos parapijoj, kunigas nuo 1902 02 22, Panevėžio vyskupu paskirtas 1926 04 05, konsekruotas 05 02, sostan įžengė 05 30. / J. Tumas. Vyskupas Kazimieras Paltarokas. "Iliustruotoji Lietuva". Kaunas, 1927, Nr. 13. -Vienas Dalyvių. Vyskupo Kazimiero Paltaroko 60 metų amžiaus sukaktuvių minėji-

mo pradžia per šiu metų Šv. Kazimierą Panevėžy. - Ateitis XXV 1935), Nr. 3-4, p. 135.

[36] C. Genis. Memorandum, 1925 08 22) / AVAL, Causa Genis Casimiri Sacerdotis, Nr. 3, p. 10-28.

[37] AGM laiškas (Roma, 1926 04 07) vysk. K. Paltarokui (PE, IV, Nr. 73, VIII: "(...) nepaisant visokių skundų ir šmeižtu vis tik pavyko teisybei ir dorybei paimti viršų ir išeiti aikštėn..."

[38] Gimė Daugailių parapijoj, įšventintas 1907 06 13, tituliniu vyskupu ir Vilkaviškio vyskupo pagalbininku paskirtas 1926 04 05, Vilkaviškio katedron įžengė 1926 06 20 (Plačiau: P. Dovydaitis. Vyskupui Mečislovui Reiniui laiškas jo 50 metų sukaktuvių proga. - Ateitis, XXIV (1934), Nr. 2, p. 72. -J. Eretas. Jo Eksc. Vysk. Mečislovas Reinys. Suvažiavimo Darbai, III (1939) p. 475. Nuo 1940 m. titulinis Cypselensis arkivyskupas ir pagalbininkas Vilniaus arkivyskupo nuo 1941 05 12 (AAS, XXXIII) 1941), p. 178.

[39] AGM. Relatio de candidatis... (PE, III, Nr. 46).

[40] Juozapas Kukta gimė 1873 01 22, kunigas nuo 1898 12 19, -Kaišiadorių vyskupu paskirtas 1926 04 05, konsekruotas 05 01, sostą užemė 05 24 (Plg. -Šaltinis I (1926), Nr. 8: "Naujieji Lietuvos vyskupai, p. 66s.). Mirė 1942 06 16 (AAS, XXXIV 1942, p. 312) Kaune, palaidotas Kaišiadoryse.

[41] AGM. Relatio de candidatis... (PE, III, Nr. 46).

[42] Apaštaliniam vizitatoriui daugiausia pagelbėjo: kun. prof. Pr. Būčys MIC ir prelatas Aloyzas Faidutis Lietuvoje, ir kun. Kaz. Rėklaitis MIC Romoje. -Plg. AJM laišką (Roma 1926 04 29) prof. P. Būčiui Kaune (ERom. Nr. 71).

[43] Ten pat.

[44] Apie gausą ap. vizitatoriaus darbų Romoje žr. tik ką cituotą laišką: "(...) Turėjau labai daug darbo, sunkaus ir begalo alsinančio, beveik nei kiek laisvo laiko nelikdavo. Širdis ir mano nervai, jaučiu, kad dar labiau nuvargę, negu kad yra buvę Lietuvoje. Visa mano paguoda maldoje buvo". -Plg. AJM laišką (Roma 1926 04 06) vysk. J. Skvireckui Kaune (PE, IV, Nr. 73, III.

IV. Apaštalinė Konstitucija "Lietuvių tautai"

1. Konstitucijos paskelbimas

1926 metų balandžio 4 diena. Velykos. Katalikų Bažnyčiai Lietuvoje taip pat ir kitu atžvilgiu buvo tikro Prisikėlimo diena. Tą dieną popiežius Pijus XI Apaštaline Konstitucija "Lietuvių tautai", patenkindamas tiek amžių šio krašto katalikų troškimus, Lietuvoje įsteigė Bažnytinę Provinciją[1].

Lietuvos valdžia manė, kad paskelbimas neseniai įsteigtos bažnytinės provincijos prieš rinkimus į Seimą, paskirtus 1926 m. gegužes 8 ir 9 dienomis pakenks katalikų partijoms[2]. Bet daug daugiau katalikų šia baimę laikė klaidinga. Tarp jų buvo pats ap. vizitatorius Jurgis Matulaitis. Šie pramatė, kad rinkimus laimės vyriausybės opozicija ne dėl bažnytinės provincijos įsteigimo, bet dėl gana didelių vyriausybės klaidų. Todėl tuo labiau atrodė naudingas paskelbimas provincijos įsteigimo ir naujų vyskupijų, kad katalikams priešingi socialistai ir vadinamieji liaudininkai, palankūs bedievybei, paėmę valdžią, visą išganingą darbą sutrukdytų. Tokioje padėtyje Apaštalinė Konstitucija "Lietuvių tautai" buvo tuojau 1926 m. balandžio 6 dieną paskelbta[3].

Šioj Apaštalinėj Konstitucijoj popiežius pirmiausia giria lietuvių tikėjimą ir pamaldumą, stropiai ir ilgai įvairiuose priešingumuose išsaugotus, kuriuos pats popiežius, kai tas žemes lankė, mielai regėjo. Po to skelbia, kad Jis įsitikinęs, jog tinkamesnis bažnytinių reikalų sutvarkymas labai daug padės ne tik katalikybės pažangai, bet taip pat ir civilinei pažangai, todėl pirmiausia Jis mano naudinga esant, kad Lietuvoje būtų įsteigta Bažnytinė Provincija iš penkių vyskupijų[4]: Kauno metropolinės ir sufraganinių: Telšių, Panevėžio, Vilkaviškio ir Kaišiadorių[5]. Po to smulkiai aprašomi dekanatai ir kita, iš kurių kiekviena vyskupija susideda[6]. Klaipėdos kraštas pakeičiamas ne

į Apaštalinį Vikariatą, kaip siūlė Vizitatorius, bet į Prelatūrą, kurią valdo Telšių vyskupas[7]. Kaišiadorių administracija pakeičiama į vyskupiją[8]. Todėl su šia Apaštaline Konstitucija sudaryta 5 vyskupijos, 50 dekanatų[9], susidedančių iš 500 parapijų[10]. Be to, ši bulė rezervuoja popiežiui galią ateityje sakytus paskirstymus, laikui bėgant, pakeisti ir kitaip nustatyti[11]. Kunigai tuojau po šios Konstitucijos įvykdymo tuo pačiu laikomi priskirti tai vyskupijai, kurios teritorijoje yra. Visi dokumentai reikia persiųsti naujoms vyskupijoms, kurioms jie priklauso[12].

Šitam viskam įvykdyti Šv. Sostas paskyrė patį apaštalinį vizitatorių Jurgį Matulaitį, suteikdamas jam būtinas ir naudingas galias[13].

Apie politines sienas[14] šioj Konstutucijoj nieko nėra pasakyta. Apskritai ši bulė neturi jokio politinio atspalvio ir alsuoja vien tik bažnytine dvasia[15].

Naują Lietuvos Provinciją Šv. Sostas 1926 m. balandžio 5 d. aprūpina nauja bažnytine hierarchija. Vyskupai paskirti pagal apašt. vizitatoriaus siūlymą, kurį matėme aukščiau[16]. Būtent, paskirti: vienas naujas arkivyskupas Juozapas Skvireckas ir keturi nauji vyskupai: Juozapas Kukta, Mečislovas Reinys, Kazimieras Paltarokas, Justinas Staugaitis[17]. Seinų vyskupas Antanas Karosas[18] liko ordinaru tos vietos, kur jurisdikciją turėjo nuo 1910 metų. Tos vietos Seinų vardą panaikinus, pradėta vadinti Vilkaviškio, nuo vardo miesto, kur vyskupas skyrė savo sostą.

Telšių vyskupas Justinas Staugaitis paskirtas taip pat Klaipėdos prelatūros valdytoju[19].

Kai kurie lietuviai kunigai norėjo, kad Kauno arkivyskupo pareigoms būtų skirtas pats apaštalinis vizitatorius. Bet J. Matulaitis šiam siūlymui pasipriešino[20], kad nebūtų sakoma, jog darbavosi savo naudai ir sau pasiruošė garbingą sostą. Jurgis Matulaitis norėjo, atlikus didesnius reikalus, visiškai atsidėti savo atnaujintos Marijonų Kongregacijos reikalams[21].

Apaštalinio vizitatoriaus patarėjas prel. Aloyzas Faidutis kitą kunigą iš tos pačios kongregacijos, prof. Pranciškų Būčį pasiūlė, Vizitatoriui nežinant, arkivyskupo vietai. Kun. Būčys tuojau pranešė apie tą siūlymą savo Vyriausiam Vadovui, kuris buvo pats Apašt. Vizitatorius. Greit paaiškėjo, kad vizitatorius ir jo pavaldinys Būčys yra tos pačios nuomonės, kad marijono pakėlimas iš marijono pusės į aukščiausią Provincijoj vietą turės blogiausias pasekmes[22]. Be to, tiek vizitatorius Matulaitis, tiek jo pavaldinys kun. Būčys, dirbdami pas Marijonus, privačiai prisiekė vyskupo pareigų nepriimti, nebent popiežius, žinodamas tą priesaiką, įsakytų[23].

2. Balsai Lietuvoje Apaštalinę Konstituciją paskelbus

Šv. Sostas taip greit ir tokia forma sudarydamas savą bažnytinę provinciją ir hierarchiją, parodė, kaip sako vizitatorius, gilų Lietuvos reikalų pažinimą ir lietuvių tautai palankumą[24]. Lietuviai katalikai tai priėmė su džiaugsmu ir dėkingumu[25]. Bažnytinės teritorijos, kuri buvo Lietuvos Respublikoj, atskyrimą nuo svetimšalių metropolitų ir sudarymą naujos hierarchijos lietuviai laikė ne tik kaip visišką Lietuvos bažnytinių reikalų sutvarkymą, bet kartu taip pat kaip visišką tautinės nepriklausomybės vainiką[26]. Civilinė valdžia tuo, ką Šv. Sostas atliko, apskritai liko patenkinta, bet viešai to parodyti nedrįso dėl ateinančių rinkimų[27]. Po rinkimų vyriausybė įteikė vizitatoriui raštą, kuriuo viešai pareiškė, kad tai yra puikiausiai padaryta ir turi labai didelės reikšmės[28].

Vyriausybės opozicija, ne tik socialistai ir liaudininkai, kurie religijai neteikė jokios reikšmės, bet taip ir tautininkai, pripažistantys religijos svarbą, pradėjo labai stipriai pulti[29]. Socialistai ir liaudininkai visuomet paprastai džiaugdavosi tikybos nesekmėmis ir pykdavo dėl laimėjimų. Taigi jiems nepatiko tai, kas katalikams naudinga. Nepasitvirtino jų viltis, kad tikėjimas Lietuvoje greit išnyks. Ši savo

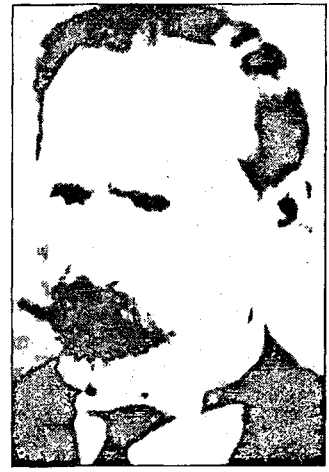

Ministeris pirmininkas, užsienio reikalų ministeris Augustinas Voldemaras ir Respublikos prezidentas Antanas Smetona apaštališkojo vizitatoriaus arkiv. J. Matulaičio paskutinės veiklos metu

nepasitenkinimą dengė įvairiais suktais teiginiais[30]. Seimo užsienio reikalų komisija, politinės liaudininkų ir socialdemokratų partijos protestavo prieš bažnytinės provincijos įsteigimą[31].

Štai priekaištai bažnytinių reikalų sutvarkymui. Teigė, kad tai atlikta neteisėtai, pažeidžiant Lietuvos Respublikos aukščiausias teises. Esą tai padaryta slaptai, nežinant ir nepritariant Seimui ir jo užsienio reikalų komisijai. Dar buvo teigiama, jog įkūrimas Kaišiadorių ir Vilkaviškio vyskupijų yra atsisakymas Lietuvos teisių į Vilniaus ir Seinų kraštus, lenkų okupuotus[32].

Šie priekaištai buvo tušti, nes pagal Lietuvos Respublikos konstituciją, paskelbtą 1922 metais ir 1926 metais galiojančią, Katalikų Bažnyčia turėjo teisę tvarkyti savo reikalus pagal savo įstatus – kanonus, kur sakoma: "Visoms esamoms Lietuvoje tikybinėms organizacijoms lygiai pripažista teises tvarkytis taip, kaip jų kanonai arba statutai reikalauja..."[33]. Todėl įkūrimas provincijos ir vyskupijų at-

likta buvo ne tik pagal kanonus[34], bet taip pat ir pagal Lietuvos Konstituciją, todėl jokių aukščiausios valdžios teisių nepažeidė.

Be to, dar nebuvo tarp Apaštalų Sosto ir Lietuvos Respublikos konkordato, nebuvo taip pat įstatymo, pagal kurį Apaštalų Sostas privalėjo gauti valstybės organų nuomonę apie sutikimą. Iš Lietuvos valstybės nebuvo asmens tartis su Apaštalų Sostu. Bet vis tiek reikalai nebuvo sprendžiami nežinant Lietuvos vyriausybei, kadangi vizitatorius, ruošdamas bažnytinių reikalų tvarkymą, supažindindavo teisėtus valdininkus Lietuvoje[35]. Dar ir daugumas Seimo narių vis žinodavo, kas buvo daroma. Todėl iš tikro buvo teisėtas Lietuvos pritarimas tam, ką padarė Apaštalų Sostas[36].

Įkurdamas Lietuvos bažnytinę provinciją, Apaštalų Sostas nieko daugiau nesiekė, o tik pačios Bažnyčios dvasinės gerovės. Teritorinių arba politinių klausimų: Vilniaus ir Seinų nesiekė išspręsti[37]. Tačiau krašte iš neaiškių šaltiniu sklido klaidinantys gandai, liečią Vilniaus ir Seinų kraštus. Todėl ministras pirmininkas dr. L. Bistras ir užsienio reikalų ministras paskelbė, kad Lietuvos bažnytinių reikalų sutvarkymas jokiu būdu neliečia Lietuvos Respublikos sienų klausimo[38].

Viešosios nuomonės skaldymas iš opozicijos pusės visai nesiekė tautos gerovės. Daugumą opozicijos sudarė žmonės be tikėjimo. Tokie buvo beveik visi socialistai ir liaudininkai. Tokių daugumą sudarė ir tautininkai. Šiems visiems kenkė tai, kuo Katalikų Bažnyčios stiprumas augo[39]. Visoms šioms partijoms per rinkimus (1926 05 8-9) reikėjo turėti ką nors, kuo vyriausybę peiktų. Laisvės rašyti ir raštus platinti piktnaudojimas tada išaugo su didžiausia žala žmonėms ir tiesai. Visa tai vyko ta viltimi, kad nešvarioje spaudos baloje eilinius žmones suklaidintų ir balsus atitrauktų nuo krikščioniškų partijų ir atiduotų priešams. Nepagrįstumas puolimų iš kairiųjų pusės ne visiems buvo suprantamas[40].

Prie to prisidėjo politinė neapykanta, nes trys vyskupais pakelti: Staugaitis, Paltarokas, Reinys buvo pagrindiniai krikščionių demok-

ratų veikėjai[41] ir ginčuose su opozicija daugelį kartų krikščionys laimėdavo[42].

Panašiu klausimu balsai daug pakenkė 1925 m. Lenkijos konkordato proga. Daug tikėtasi iš panašaus triukšmo 1926 metais Bažnytinės provincijos įsteigimo proga. Atrodo, kad nemažai balsų nuo krikščionių demokratų atitraukė 1926 metų rinkimuose, bet ne tiek, kiek tikėjosi opozicija, nes po 4 mėnesių arkiv. J. Matulaičio tautoje apaštalavimo katalikai žymiai stipriau ir drąsiau kovojo už katalikiškus reikalus[43]. Katalikai Seime daugumą prarado, bet skaičius (30 iš 85) ir reikšmė buvo žymūs[44].

3. Konstitucijos "Lietuvių tautai" įvykdymas

Ši Konstitucija buvo paskelbta 1926 m. per Velykas, balandžio 4 d., o vyskupų paskyrimas įvyko kitą dieną. Labai greit buvo paruoštos atitinkamos bulės[45] ir Apaštalinis Vizitatorius J. Matulaitis su Roma atsisveikino balandžio 19 dieną[46], o 22 dieną atvyko Kaunan. Jį grįžtantį katalikai sveikino su dideliu džiaugsmu. Drauge grįžo tituliniu Scytopolio arkivyskupu pakeltas Pranciškus Karevičius[47]. Nežiūrint lietaus, žmonės plaukė į geležinkelio stotį sveikinti keliaujančių arkivyskupų. Kaune juos sutiko didelė minia, vyskupai ir valdžios žmonės. Į sveikinimo žodžius apaštalinis vizitatorius atsakydamas pabrėžė, jog šiandien iš tikro tikėjimui Lietuvoje prasideda naujas gyvenimas[48].

Grįžus vyskupams, pirmiausia tautininkai, po to ir kai kurie krikščionys demokratai ap. vizitatorių peikė, kad Pranciškų Karevičių[49] nuo valdymo bet kurios vyskupijos atleido[50]. Jie netikėjo, kad atsistatydinimas įvyko visiškai savarankiškai. Tačiau pats arkiv. Karevičius dėl to niekad nesiskundė. Kurie jam vyskupaujant kai kurias jo klaidas buvo peikę[51], dabar jau visai užmiršo, tik jo gailėjosi, Bažnyčios gerove visai nesirūpindami.

Provincijos ir naujų vyskupijų įkūrimo iškilmės vyko ypač Kauno archikatedroje, kurią 1921 m. balandžio 25 d. vyskupo Pr. Karevičiaus rūpesčiu buvo gavusi mažesnės bazilikos vardą[52]. Šioj bazilikoj 1926 m. balandžio 25 d. pirmasis naujai paskirtų vyskupų buvo konsekruotas Justinas Staugaitis. Konsekravo vysk. Antanas Karosas, asistuojant arkivyskupui J. Skvireckui ir arkiv. Pr. Karevičiui. Gegužes 1 d. arkiv. Matulaitis konsekravo vyskupu Juozapą Kuktą, asistavo ką tik minėti arkivyskupai. Gegužes 2 d. arkiv. Karevičius konsekravo Kazimierą Paltaroką, asistuojant vysk. Ant. Karosui ir arkiv. J. Skvireckui[53]. To paties mėnesio 16 d. ap. vizitatorius, vyskupų Kuktos ir Saugaičio asistuojamas, įšventino vyskupu Mečislovą Reinį, Vilkaviškio vyskupo koadjutorių[54].

Naujasis 1926 m. arkivyskupas metropolitas Juozapas Skvireckas

Konsekruoti nauji vyskupai į savo sostus įžengė gegužes mėn.: vysk. Staugaitis 24 d. Telšių[55], vysk. Kukta tą pačią dieną Kaišiadorių[56], vysk. Paltarokas 30 d. Panevėžio[57]. Vilkaviškio koadjutorius M. Reinys Vilkaviškio sostan įžengė birželio 20 d.[58].

Didžiausia tų iškilmių dalis buvo naujojo arkivyskupo J. Skvirecko ingresas valdyti Kauno arkivyskupiją. Tai vyko Kristaus Dangun Žengimo šventeje 1926 m. gegužes 13 d. prieš Sumą, akivaizdoj didelės daugybės žmonių, kurie didžiojoj šventovej nebetilpo, dalyvaujant Respublikos Prezidentui Aleksandrui Stulginskiui, ministrams, Seimo nariams ir kitų kraštų ministrams. Bazilikoj buvo perskaityta Apaštalinė Konstitucija "Lietuvių tautai" ir vykdomasis raštas[59]. Dalyvavo ir ap. vizitatorius arkiv. Jurgis Matulaitis. Jis iškalbingai ir karš-

tai kalbėjo apie svarbą, kurią naujas Lietuvos Bažnyčios patvarkymas turi katalikų gyvenimui ir civilinei gerovei, apie gaivinančią Bažnyčios jėgą, kuri ten didėja, kur katalikai būna vieningesni tarpusavyje ir su Apaštalų Sostu[60].

Lietuvos Katalikų Bažnyčia, sujungta ir naujai sutvarkyta, džiaugėsi ir reiškė pagarbą naujai paskirties ganytojams, regėjo įkurtus naujus veikimo židinius skleidžiant tiek religinę, tiek civilinę kultūrą, turėjo viltį nugalėti pavojus, kurie buvo netoli ir artėjo prie dvasinių tvirtovių.

Nuorodos

1 AAS, XVIII (1926), p. 121-123. A. Blat, O.P., Ius Concordatorium, p. 72.

2 Plg. ministro M. Reinio raštą, (Kaunas, 1926 03 25) AJM Romoje) PE, IV, Nr. 64).

3 Tekstas yra: AAS, XVIII (1926), 121-123 ir Tiesos Kelias, oficiali dalis, I (1926), p. 24-28.

4 Įkurtos Bažnytinės provincijos žemėlapį turime Priede, Nr. 2.

5 AAS / XVIII (1926), p. 121.

6 Ten pat.

7 Ten pat, p. 122. Šis pakeitimas patenkino ir vokiečius. Plg. Friedrich Ritter von LAMA laišką (Fuessen, Bayern, 1926 04 25) AJM (ERom., Nr. 3): "(...) Mit grosser Freude hat man bei uns deutschen Katholiken (...) von der Wendung Kenntnis genommen, die durch Taetigkeit Euerer Exceklenz in Litauen zustande gekommen ist. Besonders dnakbar wurde die Ruecksichtnahm auf die Deutschen des memelgebietes begruesst un annerkannt".

8 AAS, XVIII (1926), p. 122.

9 Drauge su Klaipėdos Prelatūra, Ten pat, p. 121-123.

10 Ius Pontificium, Roma IX (1929), I, p. 278: "De Ecclesia Lithuana".

11 AAS, XVIII (1926), p. 123.

12 Ten pat.

[13] Ten pat.

[14] Plg. p.

[15] AGM, Animadversiones ..., ten pat plg. p. (PE, V. Nr. 74) -Kadangi Vilniaus ir Seinų kraštai dar tebebuvo ginčijami, čia minimą Šv. Sostui rezervavimą reikalui esant kitaip sutvarkyti reikalus, greičiausiai buvus įdėtą dėl to dar ginčijamų sienų klausimo.

[16] Olg. p. 99.

[17] AAS, XVIII (1926), p. 132. -Tiesos Kelias I (1926), oficialioji dalis, Nr. 5, p. 52-58. Nr. 6, p. 60-65. -PE, V, a-b, Nr. 98-125.

[18] Antanas Karosas, Šv. Teologijos magistras, gimė Oniškio parapijoj 1856 02 27, kunigas nuo 1883 07 06, vyskupu įšventintas 1907 06 07, perkeltas į Seinų sostą 1910 04 07, kurį užemė 06 29 ir 1926 04 05 perkeltas į Vilkaviškį. Mirė 1947 07 07, palaidotas 07 11 Marijampolėje (F. Bartkus, Seinų ir Vilkaviškio vyskupas Antanas Karosas. -Naujasis Gyvenimas, 1947, Nr. 11, p. 172-174).

[19] AAS, XVIII (1926), p. 132. Popiežiaus Pijaus XI raštas, kuriuo sudaroma Lietuvos bažnytinė hierarchija yra: -Tiesos Kelias, ofic. dalis, I (1926), Nr. 5, p. 52-58, Nr. 6, p. 60-65. Jų kopijos yra PE, V-a, Nr. 98-109 ir V-b, Nr. 110-123.

[20] R, II, p. 9. -AJM laiškas (Roma, 1925 11 03) kun. P. Būčiui Kaune (ERm., Nr. 67): "(...) Mūsų (Marijonų S. M.) užduotis tarnauti Bažnyčiai visomis jėgomis, bet vienuoliškai. Mes esame pašaukti ne valdyti Bažnyčios, o tik jos Valdytojams tarnauti. Mūsų užduotis ne Bažnytinė politika, o tik Kristaus dvasios žadinimas..."

[21] Tame pačiame laiške skaitome: "(...) Aš visuomet jaučiau ir buvau ir esu pilnutinai įsitikinęs, kad mano tiesioginis pašaukimas – Marijonų vienuolijai tarnauti, jai visas jėgas pašvęsti ir ją tinkamai sutvarkyti. Maniau ir manau, kad tai Dievo balsas, esu kone tikras pilnai. Tuo keliu eidamas aš galėčiau daugiausia Bažnyčiai patarnauti (...) Rationes Dei non semper sunt rationes hominum eo minus vice versa. Netrukdinkite ir nekliudinkite Dievui ir jo Šv. Dvasiai tikslų..." -Netatyti kandidatu į arkivyskupus Kaune. S. M.

[22] Plg. AJM laišką (Roma, 1926 04 19) kun. Andriui Cikotai MIC, Drujoje: "(...) Pavyko man tai pasiekti, kad nebuvau paskirtas Kauno arkivyskupu, taip pat nei kun. Bučys nebuvo skirtas vyskupu" (ERom., Nr. 20). AJM laiškas (Roma, 1926 03 02) kun. Būčiui Kaune (ERom., Nr. 71): "(...) jau nebėr to pavojaus (J. Matulaičiui būti paskirtam ar-

kivyskupu. S. M). Galėsiu kiek pasidarbuoti savo kongregacijai. Ir Tau (kun. Būčiui. S. M) nebegresia pavojus. Bus kam vyskupauti ir be mudviejų. Dievas kitiems tikslams mus skiria".

[23] Žinią mums davė žodžiu vysk. P. P. Būčys MIC ir kun. Juozas Vaitkevičius MIC.

[24] AJM laiškai (Roma, 1926 04 06) Prezidentui A. Stulginskiui PE, IV, Nr. 73, ministrui M. Reiniui (PE, IV, Nr. 73, IV) ir Lietuvos vyskupams (PE, IV, 73, III, VII, VIII ir Nr. 75a).

[25] A. Faiduti laiškas (Kaunas, 1926 04 09) AJM Romoj (PE, V, Nr. 15) Rašo itališkai, verčiame: "Sprendimai yra sveikinti visuotinai su malonumu ir pritarimu." -A. Gianinni, I Concordati postbellici, p. 167: "Darbas lietuvio Vilniaus arkivyskupo (vyskupo. S. M.) labai patiko lietuviams". -Plg. Lietuvos klero padėkos telegramos Šventajam Sostui (Rytas, 1926, Nr. 87, 89, 90ss) ir Lietuvos vyskupų raštą Šv. Tėvui (PE, VI, Nr. 124). -L' Osservatore Romano, 1926 06 24. -A. Perugini. Concordata vigentia, p. 58.

[26] Zaštautaitė O. Pijaus XI darbai Lietuvai. Pijus XI, p. 358. -A. Giannini, La Constituzione Apostolica "Lituanorum gente". L 'Europa Orientale, VI (1926), p. 375. -A. Blat, O. P., Ius Concordatorium, p. 72.

[27] R, III.

[28] Ministro pirm. dr. Leono Bistro raštas (Kaunas 1926 05 12) AJM Kaune, (PE, VI, Nr. 126).

[29] Aleksa J. Lietuvos bažnytinės provincijos sutvarkymas ir socialistų bei masonų šauksmai. -Draugas, Chicago, Nr. 110 ir 111. -Vysk. J. Skvirecko laiškai AJM Romoje / 1926 04 10 / PE, V, Nr. 76/, 1926 04 12 (PE, V, 78-a, m) ir kun. P. Būčio (Kaunas, 1926 04 13) AJM (PE, V, Nr. 77b).

[30] Plg. laikraščius: liaudininkų "Lietuvos žinios" (Kaunas 1926, Nr. 82, 83ss.) ir tautininkų "Lietuvis" (Kaunas, 1926, Nr. 15).

[31] Lietuvos žinios, 1926, Nr. 82: Istorinis Seimo Užsienio reikalų komisijos posėdis.

[32] Ten pat. -V. I. Karas (Pranas Dailidė). Prieš tautos valią. Lietuvos Žinios. 1926, Nr. 83 ir to paties: "Kas laidoja Vilnių?" T.p., Nr. 82.

[33] "Visoms esamoms Lietuvoje tikybinėms organizacijoms Valstybė lygiai pripažista teises tvarkytis taip, kaip jų kanonai arba statutai reikalauja..." A. Merkys, A. Kriščiukaitis, Lietuvos įstatymai. Pirmas

tęsinys. -Klaipėda, 1925, p. 13: "Lietuvos Valstybės Konstitucija", paragr. 83a- Žr. taip pat: "Constitution of the Republic of Lithuania". London, 1924 ir "Loi Constitutionelle de l 'Etat Lithuanien". Berlin, 1922.

[34] CIC, Can. 215, par. 1: "Tik aukščiausios bažnytinės valdžios yra bažnytines provincijas, vyskupijas, abatijas arba niekieno prelatūras, apaštalinius vikariatus, apaštalines prefektūras steigti, kitaip paskirstyti, dalinti, jungti, panaikinti".

[35] Plg. p. 90s.

[36] St. Barzdukas, Užsienio Reikalų Ministro prof. Reinio pareiškimas dėl Bažnytinės Provincijos įkūrimo. -Rytas 1926, Nr. 82. -L. Bistras, bažnytinės provincijos įkūrimas Lietuvoje. -Rytas 1926, Nr. 233s. -T. Gutas, Dar dėl bažnytinės provincijos Lietuvoje. -Rytas 1926, Nr. 81.

[37] Ten pat. -Pulvis (P. Būčys), Lietuvos Bažnyčia ir jos griovikai. -Rytas 1926, Nr. 82. -A. Rūdys. Bažnyčios reikalai ir vilnius. T.p., Nr. 84.

[38] Rytas 1926, Nr. 85: "Užsienio Reikalų Ministerijos komunikatas dėl Bažnytinės provincijos sudarymo Lietuvoje". -Leono Bistro, Ministro Pienininko, raštas. (Kaunas, 1926 05 12) AJM Kaune (PE, VI, Nr. 125).

[39] Rūdys A. Argi tas negerai? Dėl Bažnyčios reikalų Lietuvoje sutvarkymo. -Rytas, 1926, Nr. 83.

[40] Aleksa J. Lietuvos bažnytinės provincijos sutvarkymas ir socialistų bei masonų šauksmai. -Draugas, 1926, Nr. 110- Plg. L. Bistras. Bažnytinės provincijos įkūrimas Lietuvoje. -Rytas, 1926, Nr. 223.

[41] Ark. J. Skvirecko laiškas (Kaunas, 1926 04 10) AJM Romoje (PE, V, Nr. 76).

[42] VPB - R, III.

[43] Plg. katalikiškus laikraščius 1926: Rytas, Nr. 81, 82, 83 ss. Lietuva balandžio mėnesio. Tiesos Kelias Nr. 4ss ir kitus.

[44] Šapoka A. Lietuvos istorija, p. 589.

[45] Šv. Konsistorialinės Kongregacijos raštas (Roma 1926 04 17) kun. K. Rėklaičiui MIC Romoje (PE, V, Nr. 88).

[46] AJM laiškas (Roma, 1926 04 15) arkiv. J. Skvireckui Kaune (PE, V, Nr. 83).

[47] Apaštalinis pop. Pijaus XI raštas. (Roma 1926 03 23) vysk. P. Karevičiui Romoj (PE, Va, Nr. 96).

[48] L' Osservatore Romano 1926, Nr. 103: Della Lituania. L' Arrivo del Visitatore Apostolico. Verčiame: "Visos kelionės metu (...) nuo sienos iki Kauno kartojasi iš stoties į stotį, nežiūrint lietaus, ryški žmonių pagarba. Kaune didelė minia, kurioje Valdžios arstovai ir naujai paskirti vyskupai bei muzika laukė Delegato. Į kalbą vysk. Matulevičius atsakė, kad iš tikro šiandien religiniu atžvilgiu Lietuvai prasideda naujas gyvenimas". -Draugas, 1926, Nr. 111: "Arkivyskupai Jurgis Matulevičius ir Pranciškus Karevičius parvyko Lietuvon". -Rytas 1926, Nr. 92: "Katalikų džiaugsmas grįžus iš Rymo Ekscelencijoms".

[49] Pr. Karevičius gimė Žemaitijos Mosėdyje (1861 09 30) gimnaziją baigė Jelgavoj (Latvijos), studijavo Mogiliovo kunigų seminarijoj, buvusioje Petrapilyje, teologijos magistro laipsnį gavo Petrapilio dvasinėj Akademijoj, kunigu įšventintas 1886 05 17, kelis metus veikė sielovadoj, tapo Mogiliovo seminarijos profesorium, vicerektorium, vietos kapitulos kanauninku ir prokatedros klebonu, Petrapilyje konsekruotas 1914 05 17 Žemaičių vyskupu. Buvo paskutinis šios diecezijos 39-tas vyskupas, kuris atsisakė (1926 02 22 ir 03 23 d.) pakeltas tituliniu arkivyskupu, įstojo į Marijonus ir 1929 07 09 padarė amžinus įžadus. (K. Zajančkauskas: Arkivyskupas Pranciškus Karevičius. -Marijampolė, 1936). Mirė 1945 05 30, palaidotas Kauno katedroj. (Kun. A. Dambrauskas. Naujasis Žemaičių vyskupas Pranciškus Karevičius. Kaunas, 1914.

[50] Plg. AJM laišką (Roma, 1926 04 09) vysk. J. Staugaičiui Aukštojoj Panemunėje (PE, V, Nr. 75a).

[51] Vysk. P. Būčys autoriui kalbėjo: "Jei be piktumo ir priekabingumo, praėjus daugeliui metų, svarstome, šitie neprotingumai Žemaičių vyskupo pasirodo beveik labai perdėti ir perdėjimuose didelę įtaką turėjo politinės aistros (Plg. kardinolo P. Gasparo raštą (1924 04 03) vysk. J. Matulaičiui Vilniuje. Acta Vilnensia, Abdicatio, n. 1), kai tuo tarpu uolumas ir dorybės šio vyskupo užmirštamos. Grįžęs iš Romos tėvynėn, jis pasislėpė nuolankumo šešelyje, kada buvo ruošiamos didelės iškilmės. Šiame šešelyje jis pasiliko iki mirties 1945 m. Per 20 metų jo įpėdiniams pasitaikė įkristi į klaidas, bet niekas niekada negirdėjo, kad jis apie įpėdinių klaidas kalbėtų, juo labiau, kad peiktų (VPB).

[52] Pop. Benedikto XV Apaštalinis raštas: "Žemaičių katedros šventove titulu ir privilegijomis Mažosios Bazilikos papuošiama" (AAS, XIII, 1926. XIII, 1926, p. 339.

[53] Dogelis P. Mano gyvenimo prisiminimai. -Kaunas, 1936, p. 265s. -Rytas, 1926, Nr. 91: "Vyskupų konsekracijų ir bažnytinės provincijos įsteigimo paskelbimo laikas".

[54] Vaituoklis. Prof. Dr. M. Reinio konsekravimas vyskupu. -Rytas, 1926, Nr. 108. -P. Dogelis, T.p., p. 266.

[55] "Elenchus omnium ecclesiarum et universi cleri Provinciae Ecclesiasticae Lituanae pro a.D. 1927", 31 p.

[56] Ten pat, p. 45.

[57] Ten pat, p. 35.

[58] Ten pat, p. 38.

[59] AJM raštas (1926 05) kardinolui Kajetonui de Lai / PE, VI, Nr. 132. -Bažnytinės Provincijos Lietuvoje įsteigimo vykdomasis aktas (PE, VI, Nr. 127. -Tiesos Kelias, II) 1928, ofic. dalis, p. 64. -S. Matulis MIC. Lietuvos laisvės vainikas. Nottinghamas, 1984, p. 84-85.

[60] AGM, Concio 1926 05 13 (PE, VI, Nr. 130) -A. Faidutti, La costituzione della Provincia Ecclesiastica nella Lituania. -L 'Osservatore Romano, 1926, Nr. 126.

[61] Bistras L. Bažnytinės provincijos įkūrimas Lietuvoje. -Rytas, 1926, Nr. 234.

Trečioji dalis
KATALIKIŠKUMO PO BAŽNYTINĖS PROVINCIJOS ĮSTEIGIMO PUOSELĖJIMAS IR KONKORDATO TARP ŠVENTOJO SOSTO IR LIETUVOS PARUOŠIMAS

I. Katalikiškos veiklos gaivinimas po bažnytinės provincijos įsteigimo

1. Veikla prieš kelionę į Čikagą

Po paskelbto ir įvykdyto bažnytinės provincijos Lietuvos įsteigimo Čikagos arkivyskupas kardinolas Jurgis Mundeleinas apaštalinį vizitatorių arkivyskupą J. Matulaitį pakvietė į tarptautinį XXVIII Eucharistinį Kongresą[1]. Popiežiui sutinkant[2], arkiv. Matulaitis Lietuvos katalikų Akcijos vardu[3] į kongresą išvyko. Prieš išvykstant, visu uolumu toliau rūpinosi tvarkyti Lietuvos bažnytinius reikalus. Daug šiuo atžvilgiu dirbo tiek su valdžios žmonėmis, tiek su naujai paskirtais vyskupais[4]. Labai svarbius klausimus ryšium su naujomis vyskupijomis apsvarstė vyskupų konferencijoj 1926 m. gegužes 14-17 dienomis. Tame pačiame suvažiavime buvo aptarta: evangelizacijos tobulinimo būdas[5], Lietuvos Katalikų Veikimo Centro sustiprinimas. Prisidėjo kiti būtini ar bent naudingi reikalai dvasiniame gyvenime, kuris Lietuvoje naujai buvo tvarkomas tuomet, kada grėsė dideli politiniai pakitimai[6].

Kur reikėjo, vizitatorius stengėsi Apaštalų Sosto darbus Lietuvoje ginti nuo socialistų puolimų[7]. Užsipuolimus, peikimus, nukreiptus piktai prieš apašt. vizitatorių, jo asmenį ir veiklą praleisdavo tylomis, nes taip buvo įpratęs[8].

Be to, jis stengėsi paruošti misijinę veiklą tarp rusų schizmatikų, kurie, pasibaigus rusų okupacijai, liko Lietuvoje[9]. Taip pat galvojo ir ruošėsi po sugrįžimo iš Čikagos misijų rusų schizmatikų reikalu vykti taip pat į Rusiją[10]. Tarptautinio Eucharistinio Kongreso metu Čikagoje Rytų poskyryje arkiv. Matulaitis 1926 m. birželio 23 d. turėjo paskaitą apie misijinį darbą Rusijoj prieš 1914 metų karą ir kraštuose, kurie po karo atgavę laisvę, nuo Rusijos atsiskyrė, būtent: Lenkijoje, Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje, Suomijoje. Nušvietė šio misijų darbo kliūtis, priemones ir planus[11].

Tarp sunkesnių reikalų, kuriais Ap. vizitatorius rūpinosi ,buvo Lietuvos ryšių su Apaštalų Sostu pertvarkymas. Šiuo klausimu J. Matulaitis tarėsi su Respublikos Prezidentu Aleksandru Stulginskiu, kuris jau 1926 m. kovo 2 d. buvo pažadėjęs, jog po įkūrimo Lietuvos Bažnytinės Provincijos viską darysiąs, kad Lietuva užmegstų geriausius ryšius su Ap. Sostu[12]. Bet katalikų partijų vadai ir daug vyriausybės valdininkų veikė, kad tų santykių sutvarkymas būtų atidėtas po visuotinių rinkimų, įvyksiančių tų metų gegužes 8-9 dienomis. Tvirtinta, kad šiu santykių sutvarkymas taip palies rinkimus, jog katalikų partijos susilpnės[13].

Be to, taip pat buvo tvirtinama, kad apaštalinis delegatas A. Zecchinis esąs kliūtis šiuos santykius suderinti. Bet kai Bažnytinė provincija buvo įkurta, arkiv. Zecchinis tapo paskirtas apaštaliniu Internuncijum Latvijoje, ir Lietuva jo jurisdikcijai nebepriklausė[14].

Lietuvoje Seimo rinkimai turėjo vykti gegužes 8 ir 9 dienomis. Jau pirmą rinkimų dieną Tarybos posėdis nutarė užmegzti santykius su Apaštalų Sostu. Buvo jau aišku, kad jau nebėra jokios tiems santykiams užmegzti kliūties. Bet Ministrų Taryba pareiškė norą, kad

Šv. Sostą Lietuvoje atstovautų nuncijus, kuris neturėtų tų pareigų kitoje valstybėje ir kad būtų : Lietuvos valdžiai priimtinas asmuo. Šis nutarimas ap. vizitatoriui Matulaičiui buvo įteiktas tų pačių metų gegužes 25 dieną[15]. Buvo ilgiau pratęsta, kadangi vyriausybė nelengvai rado asmenį, kuris priimtų ministro pareigas. Sunkumai kilo todėl, kadangi rinkimuose laimėjo nepalankios religijai partijos, ir tuoj turėjo būti katalikiška vyriausybė pakeista[16].

Ap. vizitatoriaus telegrama 1926 m. gegužes 26 d. pranešė Vatikano valstybės sekretoriui žinią, kurią praėjusią dieną gavo iš ministro pirmininko. Vizitatorius su prof. kun. P. Būčiu MIC, prof. Juozu Eretu ir kitais tą pačią dieną pradėjo kelionę į Ameriką, Čikagą. Pakeliui stabtelėjo Paryžiuje ir ten apaštalinėje nunciatūroje birželio 1 d. gavo Vatikano valstybės sekretoriato atsakymą, kad jis Lietuvos vyriausybės pasiūlymui palankiai pritaria[17]. Tokia pat žinia iš Romos pasiųsta Kaunan Ap. Tarėjui Aloyzui Faiduti, kuris apie tai 1926 m. gegužes 29 d. pranešė Lietuvos vyriausybei[18].

Seime, išrinktame 1926 m. gegužes 8 ir 9 dienomis, daugumą vietų gavo socialdemokratai su liaudininkais, kurie buvo labai palankūs socializmui ekonominiuose reikaluose ir visiškai priešingi religijai[19]. Ši vyriausybė pradėjo eiti pareigas 1926 m. birželio 2-14 dienomis. Ankstesnės vyriausybės Ministrų Tarybos Pirmininkas Leonas Bistras per prel. Aloyzą Faidutį 1926 m. birželio 5 d. Apaštalų Sostui pasiūlė Petrą Klimą, Lietuvos pasiuntinį Paryžiuje tom pačiom pareigom ir Šv. Sostui. Birželio 9 d. ministras pirm. dr. L. Bistras gavo raštą, kuriuo Šv. Sostas pasiūlė titulinį Justiniapilio arkivyskupą Lauryną Schioppą, apaštalinį internuncijų Olandijoj tom pačiom pareigom Lietuvoje. Tačiau 1926 m. birželio 2 d. buvo išrinktas naujas Lietuvos Respublikos prezidentas dr. Kazimieras Grinius ir, sudarius naują iš socialistų vyriausybę, minėtas internuncijus Lietuvos vyriausybės nebuvo priimtas[20].

Naujoji vyriausybė, katalikų religijai priešinga, buvo pasiruošusi valdžios pajėgas pakreipti Bažnyčios nenaudai. Bet Lietuvoje katalikų tikėjimas jau nestokojo jėgų ir sąlygų, reikalingų atsispyrimui. Visi nauji vyskupai jau gegužės gale į savo sostus buvo įžengę. Katalikiška Lietuva turėjo stropius, kupinus uolumo vadus ir ganytojus, kurie buvo pasiruošę ir greitai Bažnyčios reikalus ginti. Taigi tada paaiškėjo, kad nelaimė, kuri rinkimuose katalikus ištiko, apaštališkojo vizitatoriaus Jurgio Matulaičio buvo numatyta ir tinkama jos apsauga paties vizitatoriaus parūpinta.

2. Kokias sąlygas Bažnyčiai sudarė socialistai?

Ap. vizitatorius iš Čikagos 1926 m. rugsėjo 13 d. sugrįžęs[22], jau rado visai kitas darbo sąlygas. Socialistai ir jų sekėjai, paėmę valdžią, atrodė, kad nori Lietuvoje paruošti tokias sąlygas, kurios buvo Meksikoje. Tačiau laikui bėgant, vyriausybė kovos būdą prieš Bažnyčią pakeitė. Kad viešą nuomonę pagal bedieviškus norus sudarytų, dažnai valdantieji tvirtindavo, kad nenori jokios bažnyčios sugriauti, bet duoda ir duos tikėjimui laisvę. Dar daugiau: kad jau turi plane ateityje ir santykius su Apaštalų Sostu užmegzti, bet tik stengiasi klerą priversti, kad liautųsi įtaigojęs viešą gyvenimą, pirmiausia, kad neliestų politinių klausimų, bet pasitrauktų tik į bažnyčią, o ten ne kam kitam atsidėtų, o tik tikybiniam darbui. Viešąją nuomonę klastingai paveikę, tikėjosi, žmonėms nepastebint, tą atlikti, ką iš tikro planavo, būtent: žingsnis po žingsnio Bažnyčią nuo valstybės atskirti ir viso viešojo gyvenimo laicizaciją atlikti[24].

O jiems buvo žinoma, kad naujai sudaryta katalikų hierarchija yra gana budri ir nepataikaus vyriausybei klaidindama žmones. Kad susilpnintų hierarchijos įtaką, naujoji vyriausybė ėmė tuojau nepagrįstas formaliai ieškoti priekabių, kuriant naujas vyskupijas ir skiriant naujus vyskupus neteisėtai[25], todėl valdžia jų negalinti pripažinti tei-

siniais asmenimis, dar daugiau: turinti laikyti kaip nesančius. Todėl nustojo mokėti klerui pensiją, vyskupų kurijoms, kurias laikė kaip nesančias. Nepripažino pažymėjimų krikšto, moterystės, mirties, kas buvo bažnytinių kurijų paruošta ir patvirtinta, kadangi šias kurijas laikė nesančias. Kunigams neleido mokyklose dėstyti tikybos dėl to paties neteisėtumo vyskupų, kurie kunigus skiria[26]. Tuo pačiu "neteisėtumu", kurį vaidino, taip pat kitais būdais kenkė religijai. Tarp kitko Seime nekatalikiška dauguma ruošė įstatymų planus, kuriais registruoti gimimo metrikus, moterystės, mirties pažymėjimus iš klebonų atiduoti pasauliečiams, kad žmonės be tikėjimo neturėtų reikalo eiti pas kunigus. Taip pat ruoštas civilinių moterysčių įvedimas[27]. Katalikai valdininkai, mokytojai, tarnautojai, ne visi tuojau, bet nemažai iš pareigų atleidžiami[28]. Filosofijos-teologijos fakultetas Kauno universitete, kuris Respublikos katalikiškam gyvenimui buvo labai svarbus, buvo planuotas uždaryti[29]. Toks pats likimas laukė mokyklų, kurioms vadovavo vienuoliai[30].

Apskritai buvusiai vyriausybei komunistų įtaka buvo didelė. Valdžios žmonės buvo fanatiški tikybos priešai. Jie norėjo tikybą visiškai iš gyvenimo, ypač viešo, pašalinti. Bažnyčiai tik tiek nekenkė, kiek bijojo. Patys, kaip atrodė, organizuotai tam tikru metodu tautoje platino bedievystės nuodus ir įvairiems blogiems žmonėms leido taip veikti. Komunistai, paleisti iš kalėjimų, veikė kasdien drąsiau[31], nors komunizmas neatrodė Lietuvoje stipriai įsišaknijęs. Žmonės daugiausia buvo ūkininkai[32]. Sektantai biblistai ir heretikas mariavitas Antanas Tulaba stengėsi savo sektą Lietuvoje apgyvendinti ir įtvirtinti. Vyriausybė tokius žmones regimai rėmė, bet tos pastangos davė labai mažai vaisių[33].

Ir lenkų laikraščiai paruošė tam tikrą schemą parapijinės draugijos, visai priešingos bažnytinei drausmei ir dvasiai. Jie ragino, kad lenkai parapijose pagal tuos įstatus organizuotųsi ir siektų, kad klebonai su savo tikinčiaisiais tegalėtų veikti tik per tų draugijų valdy-

bas[34]. Šioj veikloj lenkus skatino daugiau politinės negu tikybinės paskatos[35]. Vyriausybė visai nekliudė šiai lenkų veiklai, kadangi ir ji pati siekė bažnytinę drausmę griauti. Iš kitos pusės ši svetimtaučių parama vyriausybei buvo reikalinga[36], nes ir ji pati rėmėsi didžiausios lietuvių tautos dalies priešinga dvasia.

3. Vizitatoriaus rūpestis paveikti vyriausybę

Gresiančių Lietuvos katalikų Bažnyčiai pavojų akivaizdoje ap. vizitatorius, sugrįžęs iš Čikagos, tuojau pradėjo apaštalinę veiklą katalikų reikalams apsaugoti ir remti[36a]. Pirmiausia jis stengėsi įvairiais būdais betarpiška veikla ir per įvairius asmenis veikti į socialistinę vyriausybę, kad bent nuo Bažnyčios niokojimo susilaikytų[37]. Rugsėjo 16 d. aplankė Respublikos Prezidentą Kazimierą Grinių, to paties mėnesio 21 d. ministrą pirmininką advokatą Mykolą Šleževiciu, kuris buvo kartu teisingumo ir užsienio reikalų ministras, o spalio 4 d. užsienio reikalų kanceliarijos direktorių. Su visais turėjo ilgus pokalbius, stengėsi tiek vyriausybės norus sužinoti, tiek priekaištus, kuriuos valdininkai darė Bažnyčiai, atmesti, nurodydamas jų tuštumą, ir parodyti, kad naujos vyskupijos ir nauji vyskupai taip pat pagal civilinę teisę teisėtai sudaryti. Šiuose pokalbiuose vizitatorius išdėstė, kaip kenksmingos ne tik Bažnyčiai, bet taip pat tautai ir valstybei kyla pasekmės iš kovos, kuri prieš Bažnyčią yra pradėta[38].

Siekdamas per tarpinius asmenis valdžios jausmus Bažnyčios atžvilgiu sušvelninti, ap. vizitatorius arkiv. Matulaitis nuvyko į Rygą[39]. Tenai aplankė diplomatinio korpuso pirmininką, Švedijos ministrą Undeną, paskui kalbėjo su Austrijos ministrų Postu. Jie vizitatoriaus prašomi nepraleido progos duoti Lietuvos vyriausybei naudingų patarimų[40].

Be to, ap. vizitatoriui raginant[41], buvo pasiųstas Lietuvos vyskupų memorandumas, paties vizitatoriaus redaguotas, kuris vėliau bu-

vo viešai paskelbtas. Šis memorandumas aiškiai išdėstė faktus, iš kurių aišku, kad vyriausybė pradėjo kovą prieš Bažnyčią ir siekė įtikinti valdančius, kad šios kovos pasekmės būsiančios labai kenksmingos tiek lietuvių tautai, tiek neseniai jos atstatytai valstybei. Dėl viso šito kaltė kris ne kam kitam, o vyriausybei[42].

Ši vizitatoriaus kova prieš valdžios pragaištingą kovą su Bažnyčia netruko duoti vaisių, nes persekiojimo šelimas, kad ir visai nesiliovė, bet pradėjo mažeti[43].

4. Reikšmingas vyskupų suvažiavimas

Tokia dalykų padėtis, kurioje smarki kova vyksta tarp laicizmo ir ateizmo prieš katalikybę, reikalavo didelio vyskupų budrumo, veikimo vienybės, aiškaus pažinimo reikalų, dėl kurių kova vyko, ir protingo vadovavimo. Šiuo tikslu ap. vizitatorius 1926 m. spalio 6-8 dienomis sušaukė Kaune vyskupų suvažiavimą, kuris praėjo labai naudingai[44].

Šiame suvažiavime plačiai svarstyta ne tik valdžios pikta veikla prieš Bažnyčią, bet ypatingai svarstyta, kaip ištaisyti blogis. Būtent, nagrinėta, kaip materialiai aprūpinti vyskupus, jų kurijas, seminarijas ir klerą, kadangi valdžia liovėsi mokėjusi klerui pensijas. Kaip tvarkyti mokyklas, kur kunigams dėstyti tikybą neleidžiama. Nuspręsta taip pat kreipti tėvų dėmesį į jiems priklausančią teisę reikalauti iš valdžios, kad, mokant jaunimą, tėvų ir vaikų tikėjimui negrėstų pavojai. Ta teisė priklausė ne tik mokinių tėvams, bet taip pat ir visiems žmonėms. Tame pačiame suvažiavime vyskupai nutarė budriai stebėti mokyklos vadovėlius, kad nebūtų jais teršiamos mokinių mintys. Nuspręsta, kaip apsaugoti parapijinius archyvus, nes gresia jų konfiskavimo pavojus[45].

Uždrausta klerui iškilmingai teikti bažnytinę pagarbą Respublikos Prezidentui, kuris būtų žinomas bedievis, o jo pastangomis vyk-

tų kova prieš Bažnyčią. Jis su kai kuriais savo ministrais bandė iškilmingai žengti į bažnyčias, žinoma, kad suvedžiotų žmones ir iš viešosios nuomonės pasijuoktų. Šiame suvažiavime nutarta Lietuvos episkopato vardu įteikti Respublikos Prezidentui raštą, primenantį tai, apie ką jau kalbėjome.

Taip pat tartasi apie katalikiškojo gyvenimo gryninimą, geresnės dvasios žadinimą, tinkamą organizavimą. Pirmas dėmesys – klero reforma, apie įsibrovusių piktnaudojimų naikinimą, apie sutanų nešiojimą, viešų teatrų, vaidinimų lankymą, kortavimą, girtavimą, sulaikymą bažnytinės teisės knygų cenzūros reikalu. Domėtis dekanatų konferencijomis, jų sušaukimu bent kartą metuose vyskupijų kurijose, apie steigimą šalia rekolekcijų specialių klerui kursų, ypač iš sielovadinės teologijos, kaip organizuoti tikinčiuosius ir t.t.[48]. Ankstesnėj Lietuvos vyskupų konferencijoj (1925 02 15) buvo apribotas tik kunigų dalyvavimas politinėse partijose ir Seime. Šiame paskutiniame suvažiavime 1926 10 6-8 d. nuspręsta, kad kunigai iš svarbesnių civilinių pareigų būtų atšaukti ir jokiam kunigui nebūtų leista eiti ministro ar politinės partijos vado pareigų[50].

Apsvarstyta dėl geresnio parapijų, grynai bažnytinių, socialinių draugijų gero sutvarkymo ir jų visišką atskyrimą nuo politinių partijų, apvalymą nuo bet kokios politinės spalvos, pagaliau apie reformą tiek atskirų katalikų, norinčių įsirašyti, tiek taip pat apie katalikų draugijų centrinę jungtį su Katalikų Veikimo Centru. Pagaliau paliesta labai svarbi vaikų, jaunimo, suaugusiųjų katechizaciją ir t.t.[51].

Visuose minėtuose dalykuose padaryti atitinkami sprendimai ir nurodytos naudingos gairės[52]. Remdamiesi šiais nutarimais, vietos vyskupai galėjo geriau, vieningai, sielovadoje apaštalavime veikti ir veiksmingiau kovoti su Bažnyčios priešais.

Suvažiavimo diskusijose vyskupai pasirodė geriausia dvasia ir valia vedini, vieningai pasiruošę tvirtai atremti valdžios puolimus ir drąsiai ginti Bažnyčios teises ir laisvę[53]. Lietuvos Bažnyčiai laikai buvo

sunkiausi ir darbas labai didelis[54]. Tačiau buvo vilties, kad Bažnyčia, tokių vyskupų ir uoliausio vizitatoriaus vadovaujama, iš kovos su prieštikybine valdžia išeis nugalėtoja ir stipresnė[55].

5. Tolimesnis apaštalavimas ir dalykų jungtis 1926.10.09 – 12.17

Baigus vyskupų suvažiavimą, ap. vizitatorius toliau nesiliovė judinti katalikiškų reikalų. Tęsė vyskupijų lankymą. Telšių vyskupiją jau buvo lankęs 1926 m. rugsėjo 24-26 dienomis[56]. Lankė ir kitas vyskupijas: Kaišiadorių šiomis po suvažiavimo dienomis: spalio 9-11[57], Panevėžio spalio 17-19 dienomis[58]. O Vilkaviškio spalio 31 ir pirmomis lapkričio dienomis[59]. Visur ap. vizitatorius aplankė katedrines bažnyčias ir turėjo naudingus pokalbius, ypatingai apie tikėjimo ir Bažnyčios svarbą žmonių, šeimos, tautos ir valstybės gyvenime[60]. Su kleru ir katalikų draugijų atstovais kalbėjo apie skubesnius katalikams laiko klausimus[61].

Į šias vizitacijas nepalankiai žiūrėjo socialistai ir socialistinė vyriausybė, bet katalikams jos daug padėjo[62].

Nemažai vizitatorius skyrė laiko toliau lankyti vienuolines kongregacijas, jų reikalų tvarkymui pagal kanonus, vienuolinio gyvenimo pažangai[63].

Labiausiai vizitatorius gilinosi, darbavosi, kad Lietuvoje katalikai gerai, stipriai susiorganizuotų pagal paskutinio vyskupų suvažiavimo nurodymus. Dalykas buvo labai svarbus. Nuo geros, stiprios Lietuvos katalikų organizacijos taip pat daug priklausė Bažnyčios teisinė, socialinė ir politinė gerovė[64].

Žmonės paskutiniuose politiniuose rinkimuose balsavę už opoziciją, daugiausia socialistinę, bet blogio, kuris sekė iš tokios valdžios, pakankamai nesuprato. Todėl buvo būtina tokius žmones geriau for-

muoti, organizuoti, kad savo pareigas Bažnyčios ir visuomenės atžvilgiu suprastų[65].

Katalikų Veikimo Centras Lietuvoje buvo įkurtas slaptai dar vokiečių okupacijos metu 1918 metų rugpjūtyje. Pirmas jo judintojas buvo Vytautas Endziulaitis. Tarp pirmųjų šio Centro tvarkytojų reiškėsi Leonas Bistras, Pranciškus Penkauskas, Eduardas Turauskas ir D. Micuta[66]. Iš jų tik Penkauskas buvo kunigas. Jis sudarė pirmą administracinę kolegiją. Pirmininkavo Vytautas Endziulaitis. Prie šio Katalikų Veikimo Centro tapo priskirtos įvairios katalikų draugijos, kurių atstovai rinkdavo vietinius administracinius vienetus ir Centrą. Bendra katalikų veikla vystėsi, remiantis atskiromis nepolitinėmis katalikiškomis draugijomis[67].

Bet toks katalikų Veikimo Centras, koks buvo, esamų katalikų reikalų nebegalėjo patenkinti, reikėjo reformuoti. Todėl ap. vizitatorius daugiausia pats veikė tiek naujus Lietuvos Katalikų Veikimo vienetus sudarant, tiek pačią organizaciją atnaujinant[69].

Arkiv. J. Matulaitis teoriškai ir praktiškai katalikų akcijoj buvo patyręs: labai gerai žinojo veikimą kitų kraštų, ypač Italijos, todėl puikiai sugebėjo nurodyti ir išreikšti katalikų veiklos pobūdį, jos tikslą, tikslui siekti priemones ir būdus formuoti veikimą bendromis jėgomis[70]. Italų katalikų veiklos įstatus paėmė pagrindu Lietuvos katalikų veiklai[71]. Tuomet Pijaus XI, Katalikų veiklos popiežiaus laikais[72] šis veikimas Italijoj buvo labai gerai sutvarkytas[73]. Naujai suorganizuotas Katalikų Veikimo Centras Lietuvoje savo palaimingą darbą pradėjo 1926 metų pabaigoje[74]. Pertvarkytus Katalikų Veikimo Centro įstatus galutinai patvirtino Lietuvos vyskupų konferencija 1927 m. sausio 15-16 dienomis[75]. Šiuos įstatus civilinė valdžia priėmė 1927 m. kovo 12 d.[76]. Tuo metu jau nebebuvo socialistų ir ateistų vyriausybė, bet tautininkų, kurie valdžią paėmė 1926 m. gruodžio 17 d.

Katalikų Veikimo Centro pertvarkymas buvo paskutinis viešas, labai svarbus darbas, atliktas arkiv. J. Matulaičio Lietuvoje. Šiame

darbe buvo sujungti visi tikslai, kuriais jo darbų įvairumas turėjo tarnauti kaip savo veiklos vainikas[77].

6. Nauja veikla naujomis politinėmis sąlygomis

Prieštikybinė socialistų ir liaudininkų vyriausybė pradėjo beveik visos tautos dvasiai ir siekiams priešingą veikimą: prieštikybinius planus pristatydavo skubesniems svarstymams, kaip svarbiausiems tėvynės reikalams. Dėl to apsijuokdavo dėl rinkimuose duotų pažadų. Todėl gana trumpu laiku kilo prieš šia vyriausybę stipri opozicija. 1926 m. gruodžio iš 16 į 17 dienos naktį įvyko be kraujo praliejimo perversmas[78]. Respublikos Prezidentas Kaz. Grinius, kariškių spaudžiamas turėjo atsistatydinti. Jo vietą užemė Antanas Smetona, bendradarbiaujant, sutinkant krikščionių demokratų vadams[79]. Taip atsirado galimybė sutvarkyti Lietuvos ir Apaštalų Sosto santykius bei sudaryti konkordatą[80].

Tik sudarius naują vyriausybę, Ap. Vizitatorius daug kartų lankė ir kalbėjosi su įvairiais valdininkais, kurie jį galėtų paremti jo siekiamuose tiksluose. Jis ragino naują valdžią su Apaštalų Sostu užmegzti diplomatinius santykius ir sudaryti konkordatą[81]. Beveik visą savo laiką paskutinio gyvenimo mėnesio Vizitatorius skyrė daugiausia konkordato ruošimui. Apie tai kalbėsime kitame skyriuje.

Kai po įvykdyto perversmo susidarė sąlygos, kuriomis Bažnyčia galėjo normaliai gyventi, todėl nagrinėjimui šiu sąlygų, sprendimų Ap. Vizitatorius 1927 m. sausio 15-16 d. vėl sušaukė vyskupų konferenciją. Kaune vyskupams susirinkus, Vizitatorius jau pristatė būsimo konkordato tekstą, kurį vienbalsiai, be pakeitimų vyskupai priėmė. Be to, ši vyskupų konferencija nutarė visu uolumu kelti katalikų susiorganizavimo reikalą, kad bažnytinės pradinės mokyklos būtų įsteigtos ir gerai vadovaujamos kiekvienoje parapijoje, kad taip pat būtų palaikomos, steigiamos draugijos, kurių tikslas mokyti ir auklėti katalikus.

Tarp kitko svarstyta, kaip pašalinti tai, kas Lietuvoje vykdė pragaištingą sekuliarizaciją. Nuspręsta tuojau stipriai veikti ir šauktis valdžios pagalbos prieš dorovės žlugdytojus, kurie tam naudojo teatrus, kinus, knygas, įvairias landynes ir t.t.[82].

Šioj vyskupų konferencijoje arkiv. J. Matulaitis dalyvavo ir pirmininkavo. Nelaimei jis sausio 20 d. ėmė sirgti. Sausio 21 d. apie savo darbus Lietuvoje išsiuntė Romon pranešimą[83]. Kitą naktį suspaustas aštriausių skausmų buvo išvežtas į chirurgo prof. A. Hagentorno kliniką ir sausio 27 d. mirė.[84]

Jis pats sušaukė Lietuvos vyskupų keturias konferencijas, joms pirmininkavo ir daugiausia joms medžiagą pats buvo paruošęs[85]. Jose priimti sprendimai turėjo ir tebeturi nepaprastą svarbą[86]. Iš čia aiškėja nepaprasti šio Apvaizdos žmogaus nuopelnai.

Pažymėtina, kad arkiv. J. Matulaitis visų vizitavimo metu (1925-1927) visuose, ypač sunkiuose bažnytiniuose reikaluose dažnai buvo klausiamas ir pasirodė visada naudingas patarėjas ir vadas.[87]

Nuorodos

1 AJM laiškas (Kaunas, 1926 04 26) Čikagos kardinolui Jurgiui Mundelein (Mar. Gen. Arch., G. Matulevičius in USA 1926, I, Nr. 3).

2 AJM laiškas (Roma, 1926 03 29) kun. prof. P. Būčiui Kaune (ERom. Nr. 71).

3 Katalikų Veikimo Centro liudijimas, Kaunas, 1926 05 21 (Mar. Gen. Arch., Varia, Series I, Tomus I, fasciculus 18: XXVIII Internationalis Congressus Eucharisticus. 1926 06 Chicago, Ill., Nr. 7).

4 R, III.

5 Vilkaviškio vyskupijos kapitulos ir dekanų konferencijos protokolas. Vilkaviškis, 1926 11 04 (Mar. Gen. Arch.: Varia, Ser. I, T, I: Curia Vilkaviškensis).

6 Plg. (Franciscus Būčys MIC), Quaedam negotia maioris momenti catholicorum Lithuaniae. Proponenda conferentiae Episcoporum, 14-15. V., 1926 (AVAL, Varia, Nr. 6).

[7] R, III.

[8] Plg. AJM laišką (Roma, 1926 03 25) vysk. J. Skvireckui Kaune (PE, IV, Nr. 65): "...Opozicija norėdama ras ką kritikuoti, tegul ant manęs suvers bėdą, aš jau pratęs būt puolamas".

[9] Būčys P. MIC, Rusai stačiatikiai ir sentikiai Lietuvoje. Tikybos ir statistikos studija. Kaunas 1936, p. 8ss.

[10] R, III.

[11] Missiones inter Russos (AVAL). -XXVIII Internationalis Congressus Eucharisticus, 20-24 06 1926 Chicago, I11. Sectio Orientalis (Arkiv. Gen. Mar.: Varia, Series I, T.I, Fasc. 18, Program Oriental Section. 23 06 1926). -Plg. P. Būčys, Eucharistinis Kongresas Chicagoje. -Tiesos Kelias, II (1926), Nr. 10, p. 144.

[12] R, II, 17.

[13] Plg. II, p. 12.

[14] AJM laiškai (Roma 1926 04 15) Prez. A. Stulginskiui (PE, V, Nr. 81) ir Faidutti (PE, V, Nr. 82).

[15] Min, Pirm. Dr. L. Bistro raštas (Kaunas, 1926 05 25) AJM (PE, VI, 133).

[16] R, III.

[17] AJM laiškas (Paryžius, 1926 06 01) Min. Pirm. Dr. L. Bistrui (PE, VII, Nr. 138). -Plg. (P. Būčys), Arkiv. Matulevičius Amerikoje. -Šaltinis, 1926, Nr. 22, p. 290.

[18] A. Faidutti laiškas (Kaunas 1926 06 01) AJM Čikagoje (PE, VI, Nr. 137). -L. Bistras. Bažnytinės Provincijos įkūrimas Lietuvoje, -Rytas, 1926, Nr. 234.

[19] Katalikų partijos Seimo rinkimuose nuo 1920 iki 1926 metų tokį skaičių atstovų turėjo: 1920 m. 59 iš viso skaičiaus 112; 1922 m. 38 iš 78; 1923 m. 40 iš 78; ir 1926 m. 30 iš 85. (A. Šapoka, Lietuvos istorija, p. 588).

[20] Bistras L. Bažnytinė provincijos įkūrimas Lietuvoje. -Rytas, 1926, Nr. 234.

[21] Plg. R, III. -P. Kuraitis, Istoriniai įvykiai ir su jais susiję uždaviniai. -Tiesos kelias, I (1926), Nr. 5, p. 181.

[22] R, V. -R, IV, p. 1. Po Tarptautinio Eucharistinio Kongreso Čikagoje 1926 m. birželio 21-24 d. arkiv. Matulaitis aplankė 92 lietuviškas pa-

rapijas. Tuo metu liet. parapijų JAV buvo apie 120. Lankymas davė daug tautinės ir religinės naudos: katalikus sustiprino, nekatalikams nepatiko, daugelį nukrikščionėjusių patraukė atgal Bažnyčion, nemažai atsivertė (A. Petrauskas MIC, A1 A Ark. J. Matulevičius. Laivas, Chicago, XII (1932), Nr. 5, p. 76. -(P. Būčys MIC), Arkiv. J. Matulevičius Amerikoje. -Šaltinis 1926, Nr. 22, p. 290. -B. Būčys MIC, Bažnyčios ir tautos darbininkas. AJM, p. 23. -R, IV, p. 2. -R, IV). Šia labai plačią arkiv. Matulaičio veiklą vos paminėdami praeiname, nes tai neįeina į ap. vizitatoriaus darbą. Amerikoje jis pasireiškė kaip labai naudingas svečias, bet ne teisiškai nusiųstas vizitatorius.

[24] R, IV, p. 2.

[25] Benedicsioli M., La politica della Santa Sede 1918-1938. Firenze (1939), p. 142. -L. Salvatorelli, Pio XI e la Sua ereditá pontificale, p. 123. -Apie teisėtumą įkūrimo provincijos ir paskyrimo vyskupų žr. p. ir puikų Leono Bistro straipsnį: Bažnytinės provincijos įkūrimas Lietuvoje. -Rytas, 1926 m. Nr...., p. 233s.

[26] Poželos, vidaus reikalų ministro raštas (Kaunas, 1926 09 14) Žemaičių vyskupijos kurijai (PE, VII, Nr. 139).

[27] Malakauskis P. Vyriausybės pateiktas Seimui civilinio metrikavimo ir jungtuvių projektas. -Tiesos Kelias, II(1926), Nr. 12, p. 325. -L. Salvatorelli, T.p., p. 123.

[28] R, IV, p. 3. -La Civiltå Cattolica. Roma, IV (1926) p. 278. -Plg. V. Skorupskis, la Resurrection d' un peuple, p. 84. Plg. L. Salvatorelli, T.p., p. 123.

[29] Filosofijos-teologijos fakulteto memorandumas (1926) Universiteto Tarybai, profesoriams, vyriausybei ir kt. (AVAL, Facultas Phil. -theol., II, Nr. 37).

[30] Plg. Šaltinis, 1926, Nr. 26, p. 365.

[31] T. G. Chase. The Story of Lithuania, p. 290. A. Šapoka. Lietuvos istorija, p. 589. -R, IV, Nr. 1. -Plg. Skorupskis, t.p., p. 90.

[32] R, IV, p. 2. -Plg. Skorupskis, t.p., p. 77.

[33] E, IV, p. 2.

[34] Plg. Joniškio klebono A. Juknevičiaus (Joniškis, 1926 11 02) raštą Kaišiadorių vyskupui (AVAL, Varia, Nr. 8) ir parapijiečių tos pačios dienos raštą tam pačiam (T.p., Nr. 7).

[35] Vilkaviškio vyskupijos kapitulos ir dekanų konferencijos protokolas (Arch. Gen. Mar.: Varia, Deries I, T. II: Curia Vilkaviškensis).

[36] Šapoka A. T.p., p. 590.

[36a] AJM laiškas (Kaunas, 1926 10 05) internuncijui Rygoje Antoninui Zecchiniui (ERom.).

[37] R, V.

[38] R, IV, p. 2.

[39] AJM telegrama (Kaunas, 1926 11 04) Rygos arkiv. Springovičiui (ERom., Nr. 15).

[40] R, V.

[41] AVAL, Pro memoria, Nr. 11.

[42] Memorandumas yra: PE, VII, Nr. 145-146. -Tiesos Kelyje II (1926), Nr. 11, p. 264-266.

[43] R, V. -plg. R, IV, p. 7.

[44] R, IV, P. 4.

[45] R, IV, P. 4s.

[47] R, IV, 5. -Plg. Vilkaviškio kapitulos ir dekanų konferencijos (Vilkaviškis 1926 11 04) protokolas, kur yra Lietuvos vyskupų konferencijos (1926 10 6-8) nutarimai / Arch. gen. Mar.: Varia. Series I, T.I. Curia Vilkaviškensis.

[48] R, IV, p. 5s. -Šitokiu kursų eilė pradėta 1926 12 29 (Tiesos kelias, II/1926), Nr. 12, p. 337.

[50] R, IV, P. 6.

[51] R, IV, P. 6. -Plg. Vilkaviškio kapitulos ... protokolą.

[52] R, IV, P. 6.

[53] R, IV, P. 6. -Litterae episcoporum Lituaniae. -Kaunas, 1926 10 07 ad Beatissimum Patrem (PE, VII, Nr. 142).

[54] AJM laiškas (Kaunas 1926 10 12) vienam kunigui Romoje (PE, VII, Nr. 151).

[55] Plg. R, IV, p. 6.

[56] Šaltinis, 1926, Nr. 34, p. 474: "Žemaičių Žemė. Apaštalinio vizitatoriaus apsilankymas".

[57] Šaltinis, 1926, Nr. 34, p. 474: "Apaštalų Sosto Vizitatoriaus veikimas Lietuvoje".

[58] Byriukas. Šv. Tėvo pasiuntinys Panevėžy. -Šaltinis, 1926, Nr. 36, p. 504.

[59] Šaltinis, 1926, Nr. 35, p. 493: "Popiežiaus pasiuntinio apsilankymas".

[60] R. V. -Plg. "Šaltinyje" minėtas vietas

[61] R, V.

[62] Ten pat.

[63] Ten pat.

[64] R, V.

[65] R, IV, p. 4s. -Plg. P. Kuraitis. Naujos aplinkybės – nauji rūpesčiai. -Tiesos Kelias I(1926), Nr. 6, p. 364.

[66] AVAL, Varia, Nr. -: "Catholicorum organizationes in Lituania".

[67] Katalikų Veikimo Centro įstatai. -Tiesos Kelias II (1925), Nr. 9, p. 191-194.

[68] Meškus V. Lietuvių Katalikų Kongresas. -Tiesos Kelias, I (1926), Nr. 1, p. 57s.

[69] R, V. -Plg. M. Reinys. Atsiminimų šviesoje. AJM, p. 100. -1926 09 27 d. katalikų veikėjų konferencija. -Šaltinis, 1926, Nr. 413; Kat. Veikimo Centras bus pertvarkytas, t.p., Nr. 443.

[70] M. Reinys, Ten pat.

[71] R, V, p. 1. -R, VI, p. 4.

[72] J. Schmidlin, Papstgeschichte der neuesten Zeit. Vierter Band. Papst und Papste – im XX Jahrhundert. Pius XI (1922-1939). -Muenchen, 1939, p. 67.

[73] Plg. M. Reinys. Iš katalikų akcijos literatūros italų kalba. -Tiesos kelias I(1935), Nr. 3, p. 169.

[74] R. V. p. 1.

[75] R, VI, p. 4.

[76] M. Reinys. Atsiminimų šviesoje. AJM, p. 100.

[77] M. Reinys. T.p.

[78] V. Skorupskis. La résurrection d' un peuple, p. 77ss. – T. G. Chase, The Story of Lithuania, p. 290. -A. Šapoka. Lietuvos istorija, p. 589.

[79] Šapoka A. Ten pat.

[80] Plg. L. Salvatorelli, Pio XI e la sua eredità pontificale, p. 123.

[81] R, VI, p. 1.

[82] R, VI, p. 4s.

[83] R, VI.

[84] Česaitis I. Paskutinės a.a. arkivyskupo Jurgio valandos. –Rytas, 1927, Nr. 21. - Zaštautaitė O. Pijaus XI darbai Lietuvai. Pijus XI, p. 361.

[85] Plg. AVAL, Pro memoria, Nr. 6 ir 11. -AGM, Res propositae ad tractandum in conferentia episcoporum. -Kaunas, 15-16. I. 1927. (PE, VII, Nr. 158).

[86] R, II, p. 14-15. -R, IV, -. 4-6; R, VI, p. 4-5. -Plg. R, III.

[87] Plg. J. Staugaitis. Atsiminimų šviesoje. AJMČ, p. 90.

II. Konkordato tarp Šv. Sosto ir Lietuvos paruošimas

1. Pirmieji rūpesčiai ruošiantis konkordatui

Konkordato su Apaštalų Sostu klausimas kilo tada, kai popiežius 1922 m. lapkričio 10 d. Lietuvą pripažino teisėta valstybe[1]. Labai galimas daiktas, kad arkiv. J. Matulaitis buvo pirmas, kuris atkreipė tinkamą dėmesį į būtinumą sudaryti konkordatą. Nors Vilniaus kraštas nuo 1920 metų buvo lenkų valdžioje, bet savo tėvynės Lietuvos bažnytiniais reikalais rūpinosi. Nugalėjus susirašinėjimo sunkumus[2], jis daugelį kartų rašė savo pavaldiniui kun. prof. Pranui Būčiui MIC, kuris, būdamas Kaune, turėjo progos užeiti pas apaštalinį delegatą Antoniną Zecchinį, Respublikos Prezidentą ir ministrus, vis primindamas sudarytino konkordato būtinumą ir naudingumą[3].

Prof. Būčys klausė savo viršininko, be to, jis pats buvo tos pačios nuomonės. Bet ap. delegatas A. Zecchini sakydavo, jog konkordatai yra naudingi tarp Apaštalų Sosto ir nekatalikiškų kraštų. Katalikiškos vyriausybės, taigi ir Lietuvos, turi paprastai Bažnytinės Teisės Kodekso laikytis, nes jame geriau, negu konkordate apsaugomos Bažnyčios teisės[4].

Pr. Būčys tvirtino, kad yra kai kurių gana svarbių dalykų, kurie liečia aukščiausiąją bažnytinę ir civilinę valdžią ir vis tiek kai kurių asmenų gali būti įvairiai suprantami ir traktuojami, pavyzdžiui, katalikų beneficijų būklė, kadaise Rusijos valdžios savavališkai iš Bažnyčios atimtų ir nekatalikiškai bažnyčiai atiduotų arba civiliniams valdytojams pavestų. Šiuos turtus teisėtu paveldėjimu ir paskyrimu Lietuvos valdžia valdo ir tvirtina, jog teisingai juos laiko. Arkiv. Zecchini sakydavo, kad katalikai vyrai, kurie dabar Lietuvoje valdo, visuomet bus pasiruošę klausyti popiežiaus sprendimų tiek šiuose, tiek kituose dalykuose[5].

Lietuvos valdininkai, su kuriais kun. Būčys privačiuose pokalbiuose svarstė konkordato būtinumą ir naudingumą, jo tvirtinimams tam tikrą vertę pripažindavo, bet lėčiau ši reikalą svarstydavo, norėdami pirmiau tvarkyti kitus didelius reikalus[6]. Iš tokių buvo: derybos dėl Klaipėdos krašto, ginčai su Lenkija dėl Vilniaus, žemės reforma, būtinybė greitai sutvarkyti reikalus mokyklose[7].

1923 metais Vilniaus vyskupas J. Matulaitis konkordato reikalą pajudino šiek tiek sėkmingiau, kai lankė Apaštalų Sostą, duodamas Popiežiui savo sielovados Vilniaus vyskupijoj apyskaitą. Jis Romoje pasiliko nuo birželio 21 iki liepos 11 dienos[8]. Jo pašauktas Romon atvyko taip pat kun. P. Būčys[9]. Juo Matulaitis pasinaudojo įtikinti Lietuvos ministrą prie Apaštalų Sosto Kazimierą Bizauską, kad reikia skubiai sudaryti su Apaštalų Sostu konkordatą. Ir pats vyskupas Matulaitis taip pat kalbėjosi su min. Bizausku, kuris pagaliau pritarė skubiam konkordato sudarymui. Kaunan grįžtančiam kun. P. Būčiui Vilniaus vyskupas J. Matulaitis davė du laiškus: vieną Seinų vyskupui Antanui Karosui[10], o kitą Žemaičių vyskupui Pranciškui Karevičiui[11]. Laiškuose J. Matulaitis ragino abu vyskupus paveikti Lietuvos valdžią, kad Lietuva su Apaštalų Sostu konkordatą padarytų[12].

Šios vyskupo Matulaičio ir prof. Būčio pastangos sulaukė tam tikrų vaisių, nes tuojau po to Lietuvos užsienio reikalų ministras padarė ministerijoje posėdžius, į kuriuos pakvietė bažnytinės teisės profesorių Kazimierą Šauli ir kun. Praną Būčį, Kauno universiteto fundamentalinės teologijos profesorių, filosofijos-teologijos fakulteto dekaną. Jie šiuose posėdžiuose dalyvavo Seinų ir Žemaitijos vyskupų vardu. Dar buvo paskirtas vienas kunigas atstovauti Vilniaus vyskupijos daliai, esančiai Lietuvoje[13]. Ministras K. Bizauskas iš Romos atsiuntė provizorinį konkordato tekstą. Bet posėdžiai pas užsienio reikalų ministrą ir su minėtais kunigais buvo reti. Derybos delstos ypač dėl įvairumo nuomonių Vilniaus vyskupijos daliai, esančiai Lietuvoje[13]. O dar didesnė vyskupijos dalis buvo Lenkijoje[14]. Taip reikalams

susiklosčius galutinio būsimo konkordato teksto iki 1925 metų neparuošta[15].

Tuo tarpu Lenkija konkordatą su Apaštalų Sostu sudarė 1925 m. vasario 10 d. Šia proga Lietuvos santykiai su apaštalų Sostu labai pablogėjo[16] ir visas darbas sudarymui Apaštalų Sosto su Lietuva konkordatui visai sustojo[17]. Bet tais pačiais metais rugsėjo 25 d. Lietuvos užsienio reikalų ministru tapo kunigas, universiteto profesorius dr. Mečislovas Reinys[19], kuris konkordato reikalu buvo visai tos pačios nuomonės kaip J. Matulaitis ir P. Būčys. Ministras Reinys visomis jėgomis darbavos: pirma, kad santykiai tarp Apaštalų Sosto ir Lietuvos taptų tokie, kurie katalikiškai respublikai tiktų, ir antra, kad siektų konkordato[20].

Tuo laiku Lietuvos Seime pirmininkavo Seinų prelatas Justinas Staugaitis. Arkiv. Matulaitis, pasinaudodamas prof. P. Būčio pagalba, stengėsi pirmininką Staugaitį įtikinti, kad greičiau sudarytų konkordatą. Staugaitis jau buvo įsitikinęs, kad konkordatas yra ne tik labai naudingas, bet taip pat būtinas[21].

Tik svarstyta, kaip ši reikalą geriau atlikti, kas iš tikro į Seimo pirmininko pareigas neįėjo, o Justino Staugaičio raginimui valdininkai buvo kurti. To pat laikėsi valdininkai vyskupų Karevičiaus ir Karoso atžvilgiu[22]. Jiems Matulaitis žadėjo pagelbėti rengiant konkordatą[23]. Tačiau šis darbas nevyko iki Matulaitis 1925 m. gruodžio 7 dieną atvyko į Lietuvą tvarkyti jos bažnytinių reikalų[24].

2. Apaštalinio vizitatoriaus veikla sudarant konkordatą

Šalia daugelio sunkių darbų, kuriuos Ap. vizitatorius turėjo atlikti, taip pat ir tada, kai jis betarpiškai bažnytinės provincijos įkūrimui darbavosi, kiekvieną progą naudojo, kad Apaštalų Sosto ir savo tėvynės santykius pagerintų. Daugelį kartų kalbėjosi su įvairiais as-

menimis, nuo kurių kiek nors priklausytų, kad kelią konkordatui su Apaštalų Sostu pratiestų[25].

Jau 1926 metų vasario mėn. apaštaliniam vizitatoriui įtaigojant, Respublikos Prezidentas Aleksandras Stulginskis ir kai kurie kiti svarbūs vyrai išreiškė norą, kad, jei tik galima, tuojau konkordatas būtų sudarytas. Bet nuolat iškildavo tvirtinimas, kad tai prieš artėjančius rinkimus negalima[26]. Tačiau tiek politinių partijų vadai, tiek valdžios tarnautojai pareikšdavo: po 1926 m. gegužes 8-9 d. rinkimų, naują vyriausybę sudarius, pirmas katalikų Seimo narių rūpestis būsiąs kuo greičiau sudaryti konkordatą[27].

Priežastį nustatyti, kodėl šie vadai ir valdininkai atidėliojo reikalą po rinkimų, kurio naudą ir būtinumą suvokė, nelengva rasti. Kai kas drįsta tvirtinti, jog ši reikalą partijų vadai ir valdininkai atidėlioję, kad patiktų kai kurioms slaptoms įtakoms, esančioms už Lietuvos ribų, pirmiausia tarptautiniams patarėjams žydams arba Lietuvos piliečiams, kurių įtaka viešuose reikaluose, ypač ekonominiuose, buvusi labai didelė. Šiu slaptų patarėjų palankumą krikščionys demokratai ir jų sekėjai norėję palaikyti iki rinkimų. Bet jų globa jau nusibodo, todėl tikėjosi po rinkimų sustiprėti ir globos naštą numesti[28]. Tačiau, atrodo, daug tikresnė atidėliojimo priežastis buvo dėl baimės puolimų prieš katalikų valdžią iš opozicijos pusės. Tie puolimai rinkiminėj kovoj valdžiai labai atrodė kenksmingi[29]. Puolimo objektai buvo numatomi: Vilniaus ir Seinų kraštų klausimu. Šv. Sostas, kad tik ir bažnytiniu žvilgsniu tai spręstu, esamomis sąlygomis lietuvių norų negalėjo visiškai patenkinti[30]. Todėl konkordatą atidėliojo po politinių rinkimų (1926 05 8-9), kuriuose laukta, kad iš jų katalikų partijos išeis tvirtesnės[31].

Tačiau viltis nepasitvirtino. Rinkiminei kovai vadovavo advokatas Petras Leonas, kuris seniai buvo matęs tikėjimą. Sąjunga trijų katalikų politinių partijų – krikščionių demokratų, ūkininkų ir darbininkų iš rinkimų išėjo labai nusilpusios. Daugumą balsų gavo neti-

kintieji socialdemokratai su liaudininkais, kuriuos rėmė svetimtaučiai seimo nariai[32]. Todėl tuojau po rinkimų prasidėjo valdžios kova prieš Katalikų Bažnyčią. Vistiek Matulaitis laikėsi atsargiai ir kantriai. Kada tautos valdžia iš katalikiškos keitėsi netikinčia, jo Lietuvoje nebuvo, nes lankė JAV lietuvius.

Naujas Seimas 1926 m. birželio 21 dieną vietoj kataliko A. Stulginskio prezidentu išrinko ateistą mediką Kazimierą Grinių. Tai labai apsunkino Bažnyčią, bet teisiškai negalima buvo vadinti persekiojimu. Arkiv. Matulaitis iš Amerikos išrinktą Prezidentą telegrama pasveikino, bet šis nesiteikė atsakyti į sveikinimą[33].

Valdžia ėmė labai spausti Lietuvos vyskupus, o paskui ir visą tautos katalikišką dvasią. Daugėjo skandalų, o valdžia spaudimui pritarė. Pats Prezidentas teisiškai laikomas kataliku, vedė rusę nekatalikę, tuokėsi nekatalikų bažnyčioj. Tai labai įžeidė visos tautos katalikiškus jausmus. Iš šiu ir panašių veiksmų galima spręsti, jog vyriausybė stengiasi savo tautą erzinti[34].

Prieškatalikiška įstatymų leidyba Seime svarstė daug blogų siūlymų, bet dėl gana didelės seimo narių katalikų opozicijos negreit savo norus įvykdydavo. Draugystė su Rusijos komunistų valdžia rodyta viešai, per pasiųstus į Maskvą delegatus. Tokie ir panašūs socialistų-liaudininkų veiksmai erzino žmones. Ateistinę valdžią slapti jos patarėjai stipriai skatino ir veikė, kad aiškiau ir greičiau veiktų prieš katalikus, bet valdančių partijų vadai suprasdavo pavojų atbaidyti savo rinkėjus[35].

Apaštalinis vizitatorius iš Jungtinių Amerikos Valstijų grįžo 1926 m. rugsėjo 13 dieną. Tuomet jau buvo aiški valdžios prieškatalikiška veikla. Bedieviškos valdžios pyktis prieš vizitatorių rodėsi ir tuo, kad ji siuntė labai barbariškus asmenis trukdyti vizitatoriaus pasivaikščiojimą Kaune[36].

Nežiūrint to, tų pačių metų rudenį valdžia ap. vizitatoriui pranešė, kad ji norinti su juo derėtis dėl konkordato. Vizitatorius atsakė, kad ir jis to nori[37]. Matulaitis gerai žinojo suktus bedievių meto-

dus ir mažai arba visai nieko nesitikėjo iš tų derybų juo labiau, kad valdžia paskyrė deryboms vesti labai aštrų Vidaus Reikalų ministrą V. Poželą, perdėtu radikalizmu persisunkusį, nesilaikantį mandagumo taisyklių. Kiekvienas su juo pokalbis buvo moralinė kankynė. Jis nieko nedarė, tik vis atidėliojo[38].

Šias derybas vyriausybei reikėjo tęsti, kad socialistų ir liaudininkų vietiniuose susirinkimuose galėtų tvirtinti, jog derybos su Ap. Sostu vyksta ir kad tokiais tvirtinimais labiau suklaidintų neatsargius kaimiečius katalikus, kurie susirinkimuose dalyvaudavo. Bet tuo pačiu metu buvo ruošiami pikti, katalikams visai priešingi įstatymai ir savo susirinkimuose priimdavo įvairius Bažnyčiai kenkiančius nutarimus[39].

Bet 1926 m. gruodžio 17 dienos perversmas sustabdė tas nenaudingas, sunkias derybas. Tautininkai pritariant katalikų partijoms, paėmė vyriausybę į savo rankas[40]. Katalikų dalis naujoj valdžioj buvo mažesnė. Tautininkai, kaip paprastai, tautą ir valstybę laikę aukščiausiais veiksniais, valstybei norėjo viską palenkti[41]. Aukščiausias ir svarbiausias vietas valdžioje tautininkai skyrėsi sau. Seimas 1926 m. gruodžio 19 d. Respublikos Prezidentu išrinko tautininką Antaną Smetoną, o ministru pirmininku paskyrė tautininką Augustiną Voldemarą[42].

Ap. vizitatorius norėjo pasikeitusias sąlygas pakreipti Bažnyčios gerovei[43]. Gruodžio 20 d. jis aplankė ką tik išrinktą Respublikos Prezidentą Antaną Smetoną, kuris svečią arkivyskupą maloniai priėmė ir pareiškė norįs Bažnyčios ir Valstybės santykius suderinti[44]. Po 8 dienų ilgesniame dviejų vadų pokalbyje gruodžio 28 dieną Prezidentas sakė norįs, kad pats vizitatorius viską sudarytino konkordato schemai paruoštų, tačiau su sąlyga, kad iš vienos pusės neperdėtų Bažnyčios laisvės reikalavimų, o iš kitos pusės, kad į viską tą, kas valstybę domina, būtų kreipiamas deramas dėmesys. Kaip pavyzdį konkordato, kuris abiem pusėm tarnautų, A. Smetona nurodė kaip galimą svarstyti Bavarijos konkordatą[45].

Ap. vizitatorius nedelsdamas pradėjo ruošti konkordato schemą. Peržiūrėdamas visus naujesnius konkordatus ir didelę dalį senesnių, turėdamas prieš akis Respublikos Konstituciją ir tai, kas prie ankstesnių valdžių specialių komisijų buvo paruošta[46], naujojo konkordato schemą pabaigė 1927 m. sausio 10 d. Paruoštą schemą ap. vizitatorius perskaitė drauge su Kauno metropolitu arkiv. J. Skvirecku, kuris gerai žinojo Respublikos įstatymus ir esančius papročius. Kur reikėjo, pakeitė. Prašant ministrui pirmininkui prof. Aug. Voldemarui, kuris drauge buvo ir užsienio reikalų ministras, naują schemą peržiūrėti ir jam davė[47].

Naujoji konkordato schema buvo apsvarstyta vyskupų konferencijoje sausio 15-16 dienomis. Nebuvo jokių specialių pastabų, priekaištų[48].

Visiškai netikėtai pasikeitė ministro pirmininko Voldemaro požiūris iš palankaus į nepasitikintį tiek konkordato schemos atžvilgiu, tiek jos autoriaus[49]. Pasikeitimo priežastį sunku suprasti. Gal turėjo įtakos slapti patarėjai, o gal ir tautininkams nepatiko tos schemos dalys, pagal kurias Bažnyčia visai nepalenkiama Valstybei[50], o tai neatitiko tautininkų dogmoms viską be išimties palenkti valstybei.

Sužinojęs apie ministro Voldemaro nepalankumą 1927 m. sausio 17 d., ap. vizitatorius kitą dieną nuvyko pas Respublikos Prezidentą ir jam pareiškė, girdėjęs, jog jo asmuo, kai kurių ministrų nuomone, sudaraš kliūtis geriems Lietuvos ir Apaštalų Sosto santykiams. Todėl jis esąs pasiruošęs šia kliūtį pašalinti, Lietuvą palikti, atsisakyti ap. vizitatoriaus pareigų, kad nelietuvis žmogus tuos reikalus atlikti galėtų[51].

Tą pačią sausio 18 d. ministras pirm. A. Voldemaras atvyko pas arkiv. Matulaitį ir kalbėjo apie konkordatą bei kitus Bažnyčią liečiančius reikalus[52]. Labai galimas daiktas, kad Aug. Voldemarą pas ap. vizitatorių nukreipė Respublikos Prezidentas Antanas Smetona.

Beveik dvi valandas arkiv. J. Matulaitis tarėsi su ministru pirmininku apie ap. vizitatoriaus pasiuntinybę Lietuvoje, apie atnaujinti-

nus santykius su Šventuoju Sostu ir apie pasiūlyto konkordato schemą. Pirmininkas praneše ap. vizitatoriui, kad valdžia nusprendė užmegzti oficialius diplomatinius santykius su Šventuoju Sostu, pripažinti apaštalinę delegaciją ir jos patarėją. Prieš įteiktą konkordato schemą Voldemaras nurodė įvairius sunkumus, kurių esant didžiausias, sakė, skyriuose apie tikybines mokyklas[53], kur kalbama apie pilniausią laisvę ir jų finansavimą iš valstybės iždo. Vis dėlto ministras pirmininkas sutiko konkordato schemą, arkivyskupo paruoštą, priimti kaip objektą abipusių derybų, kurias žadėjo pradėti po kelių dienų[54].

Sunki apaštališkojo vizitatoriaus liga ir netikėta mirtis sausio 27 dieną jau sėkmingai pradėto darbo baigti nebeleido.

3. Arkivyskupo Jurgio Matulaičio įnašas į konkordatą, sudarytą po jo mirties

Nors mirštant Jurgiui Matulaičiui konkordatas nebuvo sudarytas, bet kelias į jį jau buvo paruoštas[55]. Viešoji Lietuvos katalikų nuomonė jau labai rūpinosi konkordato sudarymu[56]. Buvo reikalaujama konkordatą kuo greičiau sudaryti. Vyriausybė, nors ir ne dėl tikinčiųjų gerovės, bet kad apramintų tautą ir dėl kitų politinių sumetimų turėjo tuo rūpintis ir atidėlioti neribotam laikui santykių atnaujinimo ir konkordato sudarymo negalėjo[57]. Be to, jau Apaštalinė Konstitucija "Lietuvių Tautai", džiugiai ir dėkingai Lietuvos katalikų priimta, labai skatino konkordato sudarymą[58].

Apaštalinio vizitatoriaus arkivyskupo Jurgio Matulaičio skatinimai užmegzti gerus Apaštalų Sosto ir Lietuvos santykius ir sudaryti konkordatą neilgai trukus davė gerus vaisius. Popiežius Pijus XI 1927 m. kovo 10 d. arkivyskupą Lauryną Schioppą paskyrė internuncijumi Lietuvoje[59], o Lietuva 1927 m. birželio 22 d. pilnateisiu Lietuvos ministru prie Šventojo Sosto paskyrė dr. Jurgį Šaulį[60]. Konkordatas paruoštas rugsėjo 27 d.[61]. Lietuva jį pasirašė 1927 m. spalio

20 d., o Apaštalų Sostas gruodžio 8 d.[62] tais pačiais metais. Ratifikacijos raštais pasikeista 1927 m. gruodžio 10 dieną[63].

Dėl Jurgio Matulaičio įnašo paties konkordato turinyje sakytina.

1927 metais sudarytas Apaštalų Sosto su Lietuva konkordatas daug bendra turi su Lenkijos konkordatu, sudarytu 1925 metais. Lietuvos konkordato savi dėsniai ir priedai yra palankesni Bažnyčios reikalams, kaip tie, kurie yra Lenkijos konkordate[64]. Todėl vyskupas A. Ottaviani[65], kun. F. M. Cappello S. I.[66], G, Lampis[67], B. Wilanowskis[68] ir kiti[69] Lietuvos konkordatą vertina geriau, pavyzdžiui, už Latvijos, 1922 m. sudarytą, Bavarijos 1924 m. ir už 1925 m. Lenkijos. Lietuvos konkordato tobulumas nebuvo nagrinėtas nei Lietuvos, nei kitų tautų spaudoje.

Yra tikrai žinoma, kad parengiamieji darbai, kurie paruošė kelią konkordato sudarymui, buvo atlikti trumpiausiu laiku, kad žmonės, kurie paruošiamiesiems svarstymams galvojo važiuoti iš Lietuvos į Romą, pasirodė nebebūtini. Pats ministras pirm. A. Voldemaras, kuris buvo ir užsienio reikalų ministras, atvyko Romon ir labai greitai per kelias dienas reikalą atliko, sutikdamas sekti gana naujo Lenkijos konkordato pavyzdžiu[70] ir jame pataisas, Vatikano Valstybės Sekretoriato pasiūlytas, tuojau priimdamas.

Popiežius Pijus XI 1926 m. įsteigęs Lietuvos Bažnytinę provinciją

Kai lyginamas Lietuvos konkordatas, Voldemaro užbaigtas, su arkivyskupo J. Matulaičio paruošta schema[71], tuojau matyti, kad dalys, Katalikų Bažnyčiai palankios, jau buvo šioje schemoje pažymėtos. Šia schemą autorius arkiv. Jurgis buvo nusiuntęs ir

Šventojo Sosto Sekretoriatui 1927 m. sausio 21 dieną[72] ir taip pat Lietuvos Ministrui Pirmininkui sausio 10 d. įteikęs[73]. Todėl yra tikra, kad abi besiderančios pusės tą schemą naudojosi ir todėl pati greičio priežastis paaiškėja.

Kad tiksliau būtų galima nurodyti Jurgio Matulaičio įnašą ruošiant Lietuvos konkordatą, čia žymime kai ką, kas J. Matulaičio schemoje ir 1927 metų konkordate iš esmės kartojasi. Šios vietos paprastai nuo Lenkijos konkordato skiriasi[74]. Čia nedarome tarp dviejų konkordatų pilno palyginimo, bet tik nurodome kai kurias vietas, iš kurių galima suprasti, kad Lietuvos konkordato aukštesnį lygį Bažnyčios atžvilgiu reikia priskirti ark. Jurgio Matulaičio įnašui.

a) Todėl "Schemoje ..." ir Lietuvos konkordate aiškiai pabrėžiama visiška Bažnyčios laisvė ir vyriausybės pažadas šia laisvę užtikrinti[75].

b) klierikai, vienuoliai ne kunigai, seminaristai yra laisvi nuo karinės tarnybos ne tik taikos metu, bet ir visuotinės karinės mobilizacijos metu[76]. O Lenkijos konkordatas šiuo atžvilgiu išskiria tik kunigus, kurie užsiima sielovada, tačiau kitus klierikus arba vienuolius kunigystės arba sanitarijos pareigoms pas karius skiria[77].

c) Visose viešose ir Vyriausybės algomis besinaudojančiose mokyklose religijos pamokos Lietuvoje yra privalomos[78], kai tuo tarpu Lenkijoj religijos kursas neprivalomas aukštesnėse mokyklose[79]. Lietuvos konkordatas ir J. Matulaičio paruošta schema aiškiai žymi mokinių teisę gerai atlikti religines pareigas[80]. Bažnytinei valdžiai teikiama didesnė galia budėti ir vykdyti religinį bei dorinį auklėjimą[81]. Išeitų mokslų vyskupijos mokyklose, vykdančių Švietimo ministerijos nurodymus, diplomai, pažymėjimai turi tą pačią vertę kaip ir valdiškų mokyklų[82]. Lenkijos konkordate to nėra.

Nauja Bažnyčios naudai yra: tas randama J. Matulaičio schemoje ir Lietuvos konkordate, bet nėra Lenkijos, Bavarijos ir Latvijos konkordatuose:

d) "Klerui Lietuvoje leidžiama laikyti ir išduoti gimimo, krikšto, moterystės ir mirties pažymėjimus, nes atitinkamai su krašto Konstitucija yra pats įstatymas civilinėje plotmėje. Bažnyčia teikia valstybei registrų sąrašas atitinkamų metų naujokų ėmimo. Jei darbas neapmokamas pačių suinteresuotų asmenų, valstybė apmokės[83].

e) "Moterystės, atliktos pagal kanonų teisę, gauna tuo pačiu civilinę vertę"[84]. Ši skirsnelį drauge su A. Ottaviani[85] ir kitais[86] laikome didžiausios svarbos ir savo trumpame iškalbingume daug talpinantį.

Lietuvos vyskupai Vatikane. Iš kairės vysk. Juozapas Kukta, vysk. Justinas Staugaitis, arkiv. Juozapas Skvireckas, Lietuvos ministeris prie Šv. Sosto dr. Jurgis Šaulys, vysk. Antanas Karosas ir vysk. Kazimieras Paltarokas. Gale Stasys Girdvainis ir Marijonų generalinis prokuratorius kun. dr. Kaz. Rėklaitis

f) Pirmą kartą konkordate randame skirsnelį, kuriuo valstybė įsipareigoja teikti visišką laisvę organizuotis ir atlikti įvairias funkcijas toms draugijoms, kurios pirmiausia siekia religinių tikslų ir kaip tokios priklauso vyskupo autoritetui: "Valstybė suteiks visišką organizacinę ir veikimo laisvę draugijoms, kurios principiniai siekia religinių tikslų, sudarydamos dalį Katalikų Akcijos, kaip tokios, priklausančios nuo vyskupo"[88]. Šis artikulas iš esmės yra tik sutrumpinamas Matulaičio schemos, talpinančios art. II[89].

Nepraeitinos dalys iš J. Matulaičio schemos, kurios sutinka arba bent priartėja Lietuvos konkordato artikulams, nors jie iš esmės nesiskiria nuo ankstesnių konkordatų su Apaštalų Sostu.

Dalys beveik tapatingos skaitomos schemoje: art. I, paragrafas I, c. (Lietuvos konkordate yra art. II); I, f.2 (V); III (III); V, f.1 (XI); IX (XIII), n.2; XIII (VII); XVII f.2 (XX); XVIII, f.5 (VI); XXI, f.2 (XXVI).

Iš esmės panašūs yra: II, f.2 (XVII); IV (XI); V, f.2 (XII); VIII (XIII); XX (VIII).

Todėl negalime sutikti su Onos Zaštautaitės teigimu, kur sakoma, kad iš arkiv. Matulaičio paruoštos schemos tik labai mažai liko konkordate Voldemaro su Ap. Sostu sudaryto[90]. Juk iš tikro, daugiau negu pusė to, kas randama konkordate, jau buvo ap. vizitatoriaus Jurgio Matulaičio suredaguota. Bet tai, kuo Lietuvos konkordatas bažnytiniuose reikaluose kitus viršija, šiame konkordate iš tos schemos yra paimta. Visa tai negalima priskirti aklam sutapimui. Taigi mes tvirtiname Jurgio Matulaičio sprendžiamus įnašus buvus tiek Lietuvos konkordato sudarymą paskubinant, tiek jo turinį patobulinant.

Nuorodos

[1] "Relations entre la Lithuanie et Saint Siége. 1922-1932. Kaunas, 1932, p. 1.

[2] Dėl karo stovio tarp Lietuvos ir Lenkijos.

[3] VPB – vysk. P. Būčys žodžiu.

[4] VPB

[5] VPB

[6] Plg. Zaštautaitė O. Pijaus XI darbai Lietuvai. Pijus XI, p. 347. -J. Navickas MIC. Lietuva ir Vatikanas. -Draugas, 1926, Nr. 1.

[7] Plg. Zaštautaitė O. T.p., p. 348. -J. Prunskis, Comparative Law, Ecclesiatical and Civil, in Lithuania, p. 41. -A. Šapoka, Lietuvos istorija, p. 578.

[8] Žr. AJM pase įrašus (AGM, Personalia, Nr. 6).

[9] Žr. AJM laiškus iš Vilniaus kun. P. Būčiui Kaune, rašytus 1923 04 24 (ERom, Nr. 19); 1923 04 28 (ERom. Nr. 20) ir 1923 05 25 (ERom., Nr. 21). -O. Zaštautaitė. t.p., p. 348.

[10] AJM laiškas iš Romos (1923 07 10) Seinų vysk. A. Karosui (ERom.).

[11] AJM laiškas iš Romos (1923 07 10) vysk. Pr. Karevičiui Kaune (ERom Nr. 2.).

[12] Zaštautaitė O. T.p., p. 348.

[13] Ten pat, p. 349.

[14] Vygandas. 10 metų Nepriklausomos Lietuvos. 1928 m. Vasario 16. p. 90. - Prel. J. Staugaičio, Seimo Pirmininko iš A. Panemunės laiškas (1925 10 01) AJM (ERom., Nr. 1).

[15] Plg. Zaštautaitė. T.p., p. 349.

[16] Žr. p.

[17] Perugini A., Concordata vigentia, p. 58: "Colloquia autem deineundo Concordato, mature incepta, interrupta fuerunt ob discidium exortum postquam Concordatum cum Polonia initum est (...), in quo etiam, de Vilnensi archidioecesi cavetur".

[18] H. De Chambon, La Lithuanie moderne. Paris, 1933, p. 55.

[19] L' Osservatore romano, 1925, Nr. 238: "Un sacerdote cattolico, Ministro degli Esteri". - Schmidlin, Papstgeschichte der neuesten Zeit, IV, p. 138.

[20] J. Staugaičio laiškas iš Panemunės (1925 11 03) (ERom., Nr. 5). AJM laiškas, (Roma, 1925 10 16) kun. P. Būčiui Kaune (ERom., Nr. 65). - O. Zaštautaitė. T.p., p. 353.

[21] J. Staugaičio laiškas, (A. Panemunė, 1925 10 27) AJM (ERom., Nr. 3).

[22] Plg. J. Staugaičio laišką (A. Panemunė 1925 11 03) AJM (ERom., Nr. 5).

[23] Tik ką minėtas AJM laiškas kun. Būčiui.

[24] Paskyrimo raštas (PE, I, Nr. 7).

[25] R, II, p. 11.

[26] J. Staugaičio laiškas (1925 11 03) AJM (ERom. Nr. 5).

[27] R, II, p. 11.

[28] VPB

[29] J. Staugaičio laiškas (1925 11 03) AJM (ERom. Nr. 5).

[30] Vygandas, T.p., p. 90.

[31] Plg. R, II, p. 11.

[32] Šapoka A. Lietuvos istorija, p. 589.

[33] Zaštautaitė O. T.p., p. 359.

[34] Plg. Šapoka A., T.p., p. 359.

[35] Plg. R, II, p. 1.

[36] Zaštautaitė O. T.p., p. 359.

[37] AJM laiškas (Kaunas 1926 12 10) kun. K. Rėklaičiui Romoje (ERom., Nr. 13) - O. Zaštautaitė T.p., p. 360.

[38] Zaštautaitė O. T.p., p. 260s. -AJM laiškas (Kaunas 1926 12 13) kun. Rėklaičiui Romoj (ERom. Nr. 15).

[39] R, V. -J. Prunskis, t.p., p. 41.

[40] Šapoka A. T.p., p. 590. -T.G. Chace. T.p., p. 291.

[41] R, V.

[42] Chace. T.p., p. 291.

[43] R, VI, p. 1. -Plg. p.

[44] R, VI, p. 1. -AJM laiškas (Kaunas, 1926 12 21) kun. K. Rėklaičiui Romoje (ERom., Nr. 16).

[45] R, VI, p. 1s.

[46] Pagal vysk. P. Būčį, kuris buvo tų komisijų narys, šios schemos tebuvo pradinės. (O. Zaštautaitė. T.p., p. 350).

[47] R, VI, p. 2.

[48] R, VI, p. 4.

[49] AJM laiškas (Kaunas 1927 01 18) Respublikos Prezidentui A. Semtonai. Šis laiškas A. Smetonai neįteiktas, bet arkivyskupas apie tai tą pačią dieną su prezidentu kalbėjo, kaip nurodo pastaba, parašyta ant laiško (AVAL, Concordatum, Nr. 6).

[50] Žr. R, VI, p. 3 ir konkordato schemą, Vizitatoriaus padarytą (AVAL, Concordatum, Nr. 4).

[51] Minėtas 49 laiškas Prezidentui.

[52] R, VI, p. 2.

[53] R, VI, p. 3.

[54] R, 3, VI, p. 3.

[55] Prunskis J. Pijaus XI konkordatų politika (Pijus XI, p. 293) psl. labai gerai įvertina arkiv. Matulaičio įnašą į konkordato sudarymą. -Plg. P. P. Būčys MIC, Kardinolas Petras Gasparri. -Židinys, XX (1934), Nr. 12, p. 501.

[56] Plg. kun. V. Z. Bažnytinė Provincija ir konkordatas. -Tiesos kelias, I (1926), Nr. 1, p. 40. -Vienybė, Kaunas, 1926, Nr. 2.

[57] Negausi tautininkų partija labai rūpinosi patraukti klero ir žmonių dėmesį (J. Prunskis, Comparative Law, p. 41. -Todėl V. Zinghaus, Führende Köpfe dr baltischen Staaten. Kaunas - Leipzig-Wien, 1938, p. 32 rašo: "(...) Man drang heftig an Woldemaras ein, der sich damals an der Spitze der Regierung befand und nicht gerade Sehnsucht nach einem Abkommen mit dem Heiligen Stuhl verspürte. In der Hoffnung, sich für seine bereit geschwächte Position in der Kirche einen Stützpunkt zu schaffen, etnscloss er sic schliesslich zur Aufnahme von Verhandlungen mit dem Vatikan".

[58] Blat A., Ius Concordatorium, p. 71s. -A. Perugini, Concordata vigentia, p. 58. -J. M. Restrepo Restrepo, S. I., Concordats conclus durant de Pontificant se Sa Sainteté le Pape Pie XI..., Roma, 1934, p. 146.

[59] AAS, XIX (1927), p. 164.

[60] Zaštautaitė O., t.p., p. 363. -J. Prunskis, t.p., p. 42.

[61] Konkordatas pranzūziškai yra AAS, XIX (1927), p. 425-434. -A. Ot-

taviani, Concordatum Lithuanicum. -Apollinaris, I (1928), Nr. 1, p. 55 klaidingai konkordato sudarymo laiką rašo 09 17 d.

[62] Malakauskis P. Lietuvos konkordato paaiškinimas. Tiesos Kelias, I(1928), Nr. 3, p. 142.

[63] AAS, XIX (1927), p. 434. – "Relations entre la Lithuanie et le Saint Siége. Documents diplomatiques", p. 15.

[64] Giannini A. I Concordati posbellici, p. 222: "Iš tikro galima tvirtinti, kad pakeitimai ir priedai lietuviškame konkordate, lyginant su lenkišku, yra daugiau palankūs Katalikų Bažnyčiai". -L. Salvatorelli. Pio XI e la sua ereditâ pontificale, p. 123ss.

[65] Iškilminga sutartis Šventojo Sosto su Lietuva "(...) mums atrodo tarp keturių minėtų (Bavarijos, Latvijos, Lietuvos, Lenkijos. S. M.) yra aukštesnė tiek platumu ir svarba reikalų, apie kuriuos susitarta, tiek taip pat naudingu aptarimu skirsnių, kurių didžiausią dalį liečia nemaži, nelengvi viešos bažnytinės teisės dėsniai" (A. Ottaviani, Concordatum Lithuanicum. -Apollinaris. roma, I (1928), p. 53.

[66] "Iškilminga sutartis tarp Šv. Sosto ir Lietuvos Respublikos 1927 m. rugsėjo 27 d. padaryta, aukščiausiu pagyrimu iškeltina. Tikrai Bažnyčios laisvė ir nepriklausomybė, jos dieviškos teisės, santykiai tarp kunigijos ir valdžios, pagal katalikų mokslą aiškiai nusakomi ir iškilmingu susitarimo šventumu ir neliečiamybe sutvirtinami. Daug šiame konkordate randame, kas kitose sutartyse trokštama ir kas didžiausią naudą tiek religijai, tiek respublikai tikrai duoda (M. Capello S. J., De natura concordatorum. Ius Pontificium, VII (1928), p. 14).

[67] "(... naujas konkordatas ..., sudarytas su Lietuva ... daugiau negu kiti apima dėsnius, kurie yra bažnytinės teisės kodekso pagrinde" (G. Lampis. Il Concordato tra la Santa sede e lo Stato Lituano. Rivista di diritto pubblico. Roma XXI (1929), sąs. 4, p. 227.

[68] "Apskritai galima sakyti, kad lietuviškas konkordatas iš visų konkordatų, kurie po I pasaulinio karo buvo sudaryti, yra Bažnyčiai palankiausias" (B. Wilanowski, Stosunek Kościola do Państwa w świetle ostatnich konkordatów. Wilno 1930, p. 65).

[69] Anonymus. Les Concordats Lithuanien et Letton.. L' Europo Nouvelle. Paris X (1928), p. 117: "Dar niekada Šv. Sostas negavo iš vyriausybės tokio palankumo savo supratimui santykių tarp dvasinio ir laikino". -A. Wiskont. Konkordat Litewski w zestawieniu z konstitucja

panstową litewską konkordatem polskim. Wilno 1933, p. 4. -J. M. Restrepo Restrepo. T.p., p. 146.

[70] Zinghaus V. T.p., p. 32s. -Zaštautaitė, t.p., p. 364. -P. P. Būčys MIC, Kardinolas Petras Gasparis. - Židinys, XX (1934), Nr. 12, p. 501.

[71] "Progetto di un concordato tra la Santa Sede e la Republica Lituana" (AVAL, Concordatum, Nr. 4. Lietuviškai originalas yra ten pat, Nr. 5.

[72] R, VI, p. 4.

[73] R, VI, p. 2.

[74] AAS, XVII (1925), p. 273-287: "Inter Sanctam Sedem et Poloniae Rempublicam Solemnis Conventio".

[75] "Progetto di un concordato ...", skyr. I ir II. Concordatum Lituanum sk. I. -Concordatum Polonum, sk. I. -Plg. A. Giannini, I concordati postbellici, p. 224. -Geriausią veikalą apie sutarimus (konkordacijas), naujesnių konkordatų parašė MARIA NASALLI – ROCCA CORNELIANO, Concordatorum Pii XI, P. M. Concordantiae. Roma 1940.

[76] Progetto ..., sk. XIV. -Concordatum Lituanum, sk. V. -Plg. A. Perugini. Concordata vigentia, p. 61. Kalbėdamas apie Lietuvos konkordatą, jis sako: "Konkordatas (...) plačiausiai aptaria bažnytinius asmenis, kurie šia privilegija naudojasi, būtent, ne tik klerą, kurie aukštesnius šventimus yra gavę, kaip kad yra Latvijos konkordate (sk. IX), bet taip pat kitus klierikus, kurie dieviškai tarnybai bent per tonsūrą yra skirti..., ir pačius pasauliečius vienuolius. Ir tai nustatoma ne tik taikos metu, bet taip pat karo atveju ir visuotinės mobilizacijos".

[77] Concordatum Polonum, art. V. -Plg. A. Perugini. Concordata vigentia, p. 61.

[78] Progetto ..., sk. X, 91. -Concordatum Lituanum, sk. XIII.

[79] Conc. Polonum, sk. XIII, Nr. 1. -Plg. Restrepo y Restrepo, t.p., p. 156. -P. Malakauskis, Lietuvos konkordato paaiškinimas. -Tiesos Kelias I (1928), Nr. 3, p. 148s.

[80] Progetto..., sk. X, far. 2. -Condordatum Lituanum, sk. XIII, Nr. 3.

[81] Progetto..., sk. X, far. 5. -Conc. Lituanum sk. XIII, Nr. 1, 3, 4. -A. Wiskont, Konkordat Litewski, p. 33. - Restrepo y Restrepo, t.p., p. 158. - A. Giannini, I concordati poatbellici, p. 228s.

[82] Progetto ..., sk. XII, far 1 ir Con. Lituanum, sk. XIII, Nr. 5. -A. Van Hove, Concordat entre Siant-Siége et le gouvernement de Lithuanie.

Nouvelle Revue Teologique. Paris-Tournai XLV (1928), p. 216.: "Išdėstymai Lietuvos konkordato yra beveik visiškas patvirtinimas Bažnyčios teisių apie religinį mokymą ir auklėjimą valstybės mokyklose ir tose, kurios gauna jos apmokėjimą". Apie mokyklą Lietuvos konkordate žr. "La Civiltà Cattolica II (1928), p. 24.: "La scuole nel recente Concordato tra La Santa Sede e La Lituania".

[83] Progetto ..., sk. XV ir Conc. Lituanum, sk. XIV.

[84] Progetto ..., sk. XVI, far. 1 ir Conc. Lituanum, sk. XIV.

[85] Ottaviani A., Concordatum Lituanicum. Apollinaris I (1928), Nr. 1, p. 62.

[86] F. M. Cappelo S. I. De natura Concordatorum. Ius Pontificium VIII (1928), p. 17: "(...) geriausias priimtinas parėdymas sk. XV, kuris nustatė, kad moterystės, sudarytas pagal kanonų teisę, tuo pačiu yra galiojančios taip pat valstybės atžvilgiu ir gauna visas civilines savybes. Duok, Dieve, kad taip pat Italijoj, Pranzūzijoj, visame pasulyje šis parėdymas pačia dieviška teise galiotų". -A. VAN HOVE, T.p. p. 209.: "Nereikia nė kreipti dėmesio į ši svarbų patvarkymą, kuris išskiria civilinę privalomą moterystę ir visiškai pripažista Bažnyčiai teisę tvarkyti katalikų moterystę, užtikrinant apeigų laisvę". -A. Perugini, Concordata vigentia, p. 65. -Plg. J. M. Restrepo y Restrepo SJ, Concordats conclus durant le Pontificat de Sa Sainteté le Pape Pie XI, p. 162: "Ankstyvesniuose konkordatuose nebuvo nieko minėta apie moterystę".

[87] Giannini A. I Concordati postbellici, p. 221: "Pirmą kartą konkordatuose Katalikų Veikimas taip gauna ypatingą vietą, kiek valstybė tarptautiškai įsipareigoja apsaugoti sąjungą ir priima savo suverenineį veikloje vyskupo valią", -A. Perugini, Concordati vigenti, p. 69: "Yra pirmas Konkordatų teisėje pavyzdys, kuriuo Katalikų Veikimas aiškiai apsaugomas". -Plg. A. Ottaviani, Concordatum Lithuanicum, p. 62. -E. Martire. L' Azione Cattolica in un Concordato. Echi e Commenti. Roma, 1928 m. birželio 25 d.

[88] Concordatum Lituanum, sk. XXV.

[89] Progetto ..., sk. II.

[90] Zaštautaitė O. Pijaus XI darbai Lietuvai. Pijus XI, p. 364.: "(...) iš a.a. Matulevičiaus paruošto konkordatui projekto maža kas beliko. Tik vienas kitas dalykėlis tapo įtrauktas (...) į Dokumentą".

PABAIGA

Bažnytinė arkiv. Jurgio Matulaičio veikla neapsiribojo savo tėvyne. Jo apaštalavimas peržengė toli Lietuvos ribas, pasiekdamas daugelį valstybių: Lenkiją, Rusiją, Jungtines Amerikos valstijas, Šveicariją, Latviją, Gudiją, Italiją. Tačiau įvairumas tautų ir valstybių, kurių kai kurios politiškai labai priešinosi, jo apaštalavimo ugnies nesumažino. Jo veikla visuomet buvo šalia ir viršum politikos, viršum partijų, jo dalis visuomet ir visur buvo Kristaus ir Bažnyčios dalis[1]. Todėl teisingai pamoksle, kurį pasakė perimdamas Vilniaus vyskupijos valdymą, kalbėjo: "Mano darbo dirva – Kristaus Karalija/Kovojanti Bažnyčia/. Mano partija – Kristus" [2]. Savo dvasiniame dienoraštyje jaunas kun. Jurgis Matulaitis 1910 m. lapkričio 17 d. pažymėjo: "Kai Dievo meilė į mūsų širdis įžengusi ją praplečia, tada darosi joje taip erdvu, kad visi žmonės be jokių skirtumų ar tautos į ją sutelpa. /.../. Tada tik iš tikrųjų pradedi jausti, kad visi žmonės broliai, o žmonija – tai tik viena šeimyna; ir pradedi savo karšta širdimi visus apglobti, visus prie savo širdies imi maloniai glausti. Įmanytum visą kraują po šlakeli atiduotum, kad tik tuos savo brolius, tą Dievo šeimynele prie Dievo atvestum, su Bažnyčia, su Kristumi juos suvienijus"[3]. Taigi šia gilia Dievo ir artimo meile vedinas Jurgis Matulaitis steigė, reformavo ir vadovavo įvairiose tautose bažnytinėms įstaigoms ir katalikiškoms draugijoms, auklėjo žmones, kurių veikla kovojančioj Bažnyčioj davė ir duoda vaisius įvairiose valstybėse, žemynuose.

Paskutinius savo gyvenimo metus Palaimintasis Jurgis Matulaitis pagal Šventojo Tėvo Pijaus XI valią paskyrė Lietuvos Katalikų Bažnyčiai kaip Apaštalinis Vizitatorius. Dėl nekatalikiškos Rusijos okupa-

cijos, kuri tęsėsi 123 metus, ir dėl pokarinių politinių įvykių /1918-1925/ , religinei padėčiai Lietuvoje reikėjo didelio dvasinio gaivinimo. Daug painių ir neįprastų reikalų reikėjo išspręsti, kad dvasinis gyvenimas šioje tautoje būtų deramai sutvarkytas. Tam reikėjo gero tautos ir jos dvasininkijos gyvenimo pažinimo bei jų reikalų, esamų sąlygų, praeitųjų nelaimių, aplinkybių, kurios dvasinio gyvenimui atgimimui buvo tinkamai panaudotos. Be to, vyrui, kuris to vykdymo ėmėsi, būtinas buvo labai protingas įžvalgumas ir neprarasta kantrybė drauge su didžiu patvarumu. Jurgis Matulaitis visu tuo labai ryškėjo, o kas ir Apaštališkojo Vizitatoriaus veikloje aiškiai pasirodė[4].

Nors dirbo sunkiausiomis politinėmis aplinkybėmis, bet visą viltį sudėdamas Dievuje ir nuostabiu uolumu veikdamas[5], savo pasiuntinybę Lietuvoje trumpu laiku sėkmingiausiai atliko:

1. Atstatė ir sutvirtino Šventojo Tėvo autoritetą ir pasitikėjimą Bažnyčia, tikrai katalikišką jauseną, kas tuo laiku nelemtose politinėse sąlygose, tikėjimo priešams aktyviai veikiant, lietuviuose buvo sumažėję.

2. Daug prisidėjo bažnytines įstaigas reformuodamas, tvarkydamas ir daugelį labai surizgusių bažnytinių, dvasinių reikalų sėkmingai išsprendė.

3. Išganingai įtakojo sutvirtinant kunigus ir jų drausmę.

4. Įsteigta Bažnytinė Provincija ir sudaryta bažnytinė hierarchija, ko jau daugelį šimtmeciu Lietuva norėjo.

5. Naujai, stipriai suburtas Katalikų Veikimas, Akcija.

6. Atnaujinti glaudūs Lietuvos santykiai su Apaštalų Sostu.

7. Vizitatorius viską paruošė Lietuvos su Apaštalų Sostu konkordatui. Šis konkordatas savo tobulumu viršijo visų kitų tautų ankstesnius konkordatus ir liko puikus pavyzdys kitiems konkordatams.

8. Apaštalinis Vizitatorius visų, su juo turėjusių reikalus žmonių, širdis žadino geriems darbams ir kilniems jausmams, nes šviete gilia Kristaus dvasia ir krikščionišku tobulumu [6].

Dar būdamas kunigas, Jurgis Matulaitis savo troškimus aiškiai pareiškė dvasiniam dienoraštyje: "/.../ Malda, darbas Dievui ir vargai su kentėjimais bažnyčiai išvien susipynę visą mano gyvenimą tesudaro "...[7]" /.../ Duok, Dievė, kad sudegčiau kaip ta žvakė ant altoriaus nuo darbo kaitros ir meilės ugnies Tau ir Tavo Bažnyčiai /.../ " [8] " /.../ Norėčiau iki paskutinio savo kraujo lašelio pasiaukoti už Tave, viską atiduoti, visko atsižadėti: ir gyvenimo, ir visko, kad tik Tavo garbė augtų ir Tavo Bažnyčia tarptų, kiltų ..." [9].

Ką žadėjo, ko meldė kunigas, tą darbais patvirtino, taip pat tapęs tėvynėje arkivyskupu ir apaštaliniu vizitatoriumi. Katalikų Bažnyčios Lietuvoje gerovę labiau vertino už savo sveikatą ir gyvybę [10].

Dangiškojo Tėvo pašauktas tiesiog iš kovos lauko, kur kovojo už Kristų ir Bažnyčios Lietuvoje gerovę teisiųjų užmokesčiui, šventuju mirtimi užgesdamas, apaštalinis vizitatorius taip pat paskutinėj minutėj, kaip tvirtas Kristaus karių vadas, ragino prie savęs budintį kunigą ir per jį kovojančią Lietuvos Bažnyčią, tardamas: "Rikiuokitės ir aukokitės! [11]. Nuo nepaprastai įtemptų darbų, plečiant ir tobulinant šioje žemėje Kristaus Karalystę, kaip altoriaus žvakė Dievo garbei anksti sudegė, bet savo sielą padarė kupiną šviesiom dorybėm ir nuopelnais. Jį, kaip gyvą, puikų pavyzdį, popiežius Pijus XI nurodė Lietuvos vyskupams, o per juos kunigams ir visiems Lietuvos tikintiesiems, kai 1928 m. birželio 24 d. rašė: "/.../ Negalime susilaikyti, neminėdami ano šviesiausio Ganytojo Jurgio / Matulevicio/ Matulaičio, kuris, Mūsų siuntimui visiškai paklusdamas ir uoliai darbuodamasis, /.../ tikybinių reikalų atnaujinimui kelią sutvirtino; iš jo pavyzdžio aiškiai matyti, kiek dviguba – Dievo ir tėvynės meilė viskam, kas siektina, gali ir suteikia"[12].

Mes, lietuviai, esame šiaurieciai, šaltesni, nelabai rūpinamės iškelti savo žymiuosius Bažnyčios ir Tautos asmenis. Tačiau Jurgis Matulaitis dar gyvas Lietuvoje buvo apsuptas nuostabia visuotine pagarba, o po mirties jo garsas likosi iki šiandien, ypač kai jis 1987 metais

viso pasaulio akivaizdoje Kristaus Vietininko buvo paskelbtas PALAIMINTUOJU [13].

1910 m. lapkričio 17 dieną kun. Jurgis Matulaitis savo dvasiniam dienoraštyje paženklino: "Geriausias apvaizdusis Viešpats Dievas, kada reikia ir kada Jis nori, suranda sau tinkamus žmones ir juos pašaukia prie darbo ir duoda jiems savo malonės, apšvietimo, įkvėpimo, meilės, tikėjimo, šventumo galią"[14].

Yra tikra, kad šiais žodžiais autorius palaimintasis Jurgis Matulaitis ne apie save kalbėjo, bet tie žodžiai visiškai tinka tuos žodžius rašiusiam. Jis buvo tikrai tas žmogus, kurį Dievo Apvaizda dovanojo bendrai Bažnyčiai, bet ypatingai Lietuvos Bažnyčiai.

Teduoda Visagalis Dievas Katalikų Bažnyčiai Lietuvoje, kuri sunkiai kovoja su raudonųjų sužeistais žmonėmis[15], kad būtų pašaukti panašūs palaimintajam Jurgiui Matulaičiui vadai ir dvasios kariai, kurie drąsūs, sumanūs ir šventi saugotų tautą gausiuose dabartiniuose ir gresiančiuose ateities pavojuose!

Nuorodos

1 FAIDUTTI A. Dopo la morte di Mons. Matulewicz.L' Osservatore Romano. 1927, Nr. 34.

2 AJM, p. 203: "Pirmasis Lietuvio Ganytojo pamokslas".

3 J.Matulaitis. Mintys, apšvietimai, įkvėpimai ir pasiketinimai 1910 11 17.

4 A. FAIDUTTI. T. p.

5 Kardinolui P.Gaspariui AJM 1925 m. gruodžio 17 d. rašė: "Dirbu dieną ir naktį, daug meldžiuos ir visiškai pasitikiu Tuo, kuris mane stiprina" /R, I, p/ 6/.

6 Plg. Liudijimus raštu: Respublikos Prezidento kalba, pasakyta laidojant arkiv. Jurgį /1927 01 29/ prie kriptos katedroje. – Rytas, 1927, Nr. 24; Ministro pirm. Prof. Prano Dovydaičio, Keletas trupinių apie a.a. arkivyskupą Jurgį Matulevičių. – Šaltinis, 1932, Nr. 5, p. 69; Vilniaus ir Kauno universiteto rektoriaus prof. Mykolo Biržiškos, "At-

siminimų šviesoje". AJMČ, p. 146, 150; prof. Juozas Eretas. Atsiminimai apie a.a. Arkivyskupą Matulevičių. AGM, Personalia, Post obitum, Nr. 8.

[7] J.MATULAITIS. Mintys..., 1911 01 13.

[8] Ten pat, 1913 04 05.

[9] Ten pat, 1911 01 13.

[10] P.P.BŪČYS. Amžinas pavyzdys. Šventuju bendravimas, 1934, Nr.11, p.182.

[11] Česaitis I. Paskutinės a.a. arkivyskupo Jurgio valandos. – Rytas, 1927, Nr. 21.

[12] AAS, XX/1928/, p. 255.

[13] Plg. GEČYS K. Katalikiškoji Lietuva, p. 321.

[14] J.Matulaitis MIC, Mintys..., 1910 11 17.

[15] Plg. "Memorandum al. S.Padre dei cattolici Lituani oppressi". L'Ora dell'azione. Roma, II/1948/, Nr. 40.

NOTINGHAMAS, 1999.12.8

ŠALTINIAI

I. Nespausdinti

MARIJONŲ CENTRINIAME ARCHYVE ROMOJE

1. Matulevičius Georgius, Archiepiscopus, MIC. Acta Visita toris Apostolici in Lituania / Archyve užvardinimai lotyniškai / Institutio Provinciae Ecclesisticae. Fasciculi I-V, Va, Vb, VI-VIII / Nr. 1-175.
2. Matulevičius Georgius, Archiepiscopus, MIC. Acta Visitatoris Apostolici in Lituania:

   Anniversarium Coronationis Pii PP XI, Nr. 1- 4.

   Capellanus Maior Castrensis, Nr. 1.

   Causa Genis Casimiri, Sacerdotis, Nr. 1-9.

   Expensarums computatio, Nr. 1-2.

   Facultas Philosophico- Theologica, fasc. I, Nr. 1-23, II, Nr. 24-37. Karevičius Franciscus, Archiepiscopus, Nr. 1-4.

   Matulevičius Georgius, Archiepiscopus, MIC in USA anno 1926, fasc. I, 1-23, II, 24-43, III, Nr. 43-59.

   Missiones inter Russos, Nr. 1.

   Polonorum querimoniae, Nr. 1- 13.

   Pro memoria, 1-15.

   Rituale pro Lituania, fasc. I-IV, Nr. 1-19.

   Seminarium dioecesanum Kaunense, Nr. 1-2.

   Varia, Nr. 1-17.
3. Matulevičius Georgius, Archiepiscopus, MIC:

   Personalia, 1-12.

   Gratulationes, Nr. I, 1-25, II, Nr. 26-51.

   Index rerum, quae missae sunt de Vilna Romam 1925.

Invitationes, Nr. 1-12.

Obitus, Nr. 1-8. – Sepultura, Nr. 1-7.

Translatio corporis, Nr. 1-6. – Varia, Nr. 1-9.

4. Varia. Series I. Tomus I. Curia Vilkaviškensis, f. 25.

5. Varia. Series I. Tomus V.Sorores I:

Congregatio Sororum a S.Cassimiro, f. IV, Nr. 2.

Congregatio Sororum Ancillarum Sacr. Cordis Iesu, f. V. Nr. 1-4.

Congregatio Sororum Ancillarum Sacr. Cordis Iesu in Lituania, f. VI, Nr. 1-11.

Congregatio Sororum a S.Benedicto, f. II.

Sorores Pauperum, f. XIV, Nr. 1-6.

6. Varia. Series I.Tomus V.Sorores II: Congregatio Sororum Ancillarum Iesu in Eucharistia, f. X, Nr. 1-2.

7. Matulevičius Georgius, Episcopus, MIC. Acta Vilnensia: Abdicatio muneris Episcopi Vilnensis, Nr. 1-20.

De turbis in Ecclesia Radunensi, Nr. 1-26.

8. Matulevičius Georgius. Epistolae.

9. Epistolae ad Matulevičius Georgium.

10. Congregatio CC. RR. Marianorum.

Documenta historiam Marianorum illustrantia, f. I-XIV.

Documenta Renovationis.

11. Ioannes Krikščiukaitis MIC De Vilnensi Episcopatu Georgii Matulevičius MIC Memorabilia, AGM, Post obitum, Nr. 11.

12. M.Wisniewski MIC. Tėvas Jurgis Matulevičius kaipo auklėtojas. Iš asmeninių atsiminimų 1902-1926. Vertė K.M.Urbonavičius MIC AGM, Post obitum, Nr. 9.

ARCHIVUM MARIANORUM PROVINCIAE LITUANAE IN MARIJAMPOLĖ:

1. Matulaitis-Matulevičius Jurgis MIC. Kelionė į Rymą su reikalais. 1911 11 14. Reliacija.

2. Matulaitis-Matulevičius Jurgis MIC. Laiškai / Epistolae/.

3. Matulaitis-Matulevičius Jurgis MIC. Mintys, apšvietimai, įkvėpimai ir pasiketinimai.

4. Matulaitis-Matulevičius Jurgis MIC. Vilniaus meto dienoraštis.

ARCHIVUM LEGATIONIS LITUANAE APUD SANCTAM SEDEM:

Relations entre la Lithuanie et le Siant-Siege. Documents diplomatiques. 1922 – 1932. – Kaunas 1932.

Marijampolės Marijonų dokumentai LIETUVOS VALSTYBINIAME ARCHYVE VILNIUJE, KAREIVIŲ G. 21:

1. Marijonų vienuolynas Marijampolėje. Fondas m. 1676, aprašas n = 1.
   - Vienuolynas – tomas 1- 156, 1609-1948 metų.
   - Bažnyčia – t. 157 – 273, 1844 – 1947 metų.
   - Spaudos administracija – t. 274- 303, 1906 - ? metų.
   - Gimnazija – t. 304-315, 1925-1940 metų.
   - Seminarija – t. 316-318, 1937-1940 m.
   - Profesiniai kursai – t. 319-320, 1931-1940 m.
   - Marijinės draugijos – t. 321- 323, 1926-1923 ir 1926-1940 m.
2. Jungtinis Lietuvos Vienuolių Marijonų Fondas:
   a. Fondas Nr. 1674, aprašas Nr. 1:
   Būčys Pranciškus – Petras, vyskupas /1872-1952/, t. 1 – 261, 1897-1939 metų.
   b. Fondas Nr. 1674, aprašas Nr. 2: Matulaitis-Matulevičius Jurgis, arkivyskupas /1871-1927/, t. 1-164.
   c. Fondas n. 1674, aprašas Nr. 3: Totoraitis Jonas, kunigas /1872-1942/, t. 1-55, 1896-1938 m.
   d. Fondas n. 1674, aprašas 4: Asmens fondai/dokumentai, liečiantys 16 marijonų nuo kun. P.Andziulio iki M.Wisniewskio t. 1-119, 1858-1943 m.

e. Fondas Nr. 1674, aprašas Nr. 5: Narjauskas Jurgis, kunigas / 1876-1943/, t. 1-55, 1896-1938 metų.

3. Marijampolė kunigų marijonų Gimnazija, fondas Nr. 1319, aprašas Nr. 1, t. 1-28, 1921-1940 metų.

II. LIETUVOS VALSTYBINIS ISTORIJOS ARCHYVAS /LVIA/, Vilnius, Gerosios Vilties gatvė 10:

1. Seinų Romos katalikų vyskupystės kanceliarija, fondas Nr. 1236, aprašas 3: t. 394 – Pal. Jurgio Matulaičio tėvų moterystės metrika, t. 438 Pal. Jurgio tėvo mirties pažymėjimas, t. 440 – Pal. Jurgio gimimo pažymėjimas.

2. Marijampolės parapijinė bažnyčia, fondas Nr. 1462, aprašas 1: t. 4 – Pal. Jurgio motinos mirties pažymėjimas.

II. Spausdinti šaltiniai

BOUREL DE LA RONCIERE. Les registres d' Alexandre IV. – Paris, 1902, vol. I.

BUNGE F.G. Liv-, esth. Und kurlaendidches Urkundenbuch, I. – Reval, 1853.

Cathalogus ecclesiarum et cleri diocesis Vilnensis a. 1925.

Conflit Polono – Lithuanien. Question de Vilna. Documents diplomatiques. – Kaunas, 1924.

DAILIDĖ P., Lietuvos sutartys su svetimomis valstybėmis. /Recueil des traities conclus par la Lithuanie avec les Pays Etrangers. 1919-1929. – Kaunas, 1930, vol. I.

Elenchus Domorum Religiosarum et Sodalium Congregationis CC.RR. Marianorum sub. Tit. Immaculatae Conceptionis B.M.V. – Romae, 1926.

Elenchus ecclesiarum et cleri diocesis Seinensis pro anno Domini 1926. – Marijampolė.

Elenchus omniums ecclesiarum et universi cleri dioecesis Samaogitiensis pro anno Domini 1926. /Kaunas/.

Elehus omnium ecclesiarum et universi cleri provinciae ecclesiasticae Lituanae pro anno Domini 1927. /Kaunas/.

Lietuva skaitmenimis 1918-1928 /La Lithuanie en Chiffres 1918-1928/ . - Kaunas, 1928.

Lietuvos statistikos metraštis /Annuaire Statistique de la Lithuanie/.- Kaunas, 1924-1938.

MERKYS A. ir KRIKŠČIUKAITIS A. Lietuvos įstatymai. Sistematizuotas įstatymų, instrukcijų ir įsakymų rinkinys, I./Leges Lituaniae I/ - Kaunas, 1922.

MERKYS A. ir KRIKŠČIUKAITIS A. Lietuvos įstatymai. Sistematizuotas įstatymų, instrukcijų ir įsakymų rinkinys. Pirmas tęsinys / Leges Lituanaie II /. - Klaipėda, 1925.

THEINER A. Vetera Monumenta Poloniae et Lithuaniae I-II. – Romae, 1860 - 61.

The Lithuanian-Polish dispute. Second Assembly of the League of Nations at Geneva 1921. – London, 1921.

The Lithuanian-Polish dispute II-III. - London, 1922-1923.

The question of Memel. Diplomatic and other Documents. 1919-1923 – London, 1924.

III. Pal. Jurgio MATULAIČIO-MATULEVIČIAUS RAŠTAI

Brolių Marijonų vienuolijos vedamoji mintis ir dvasia / Congregationis Fratrum Marianorum idea generalis et spiritus/ - Marijampolė, 1921/ lietuviškai ir lotyniškai /.

Constitutiones Congregationis Clericorum Regularium Marianorum sub titulo Immaculatae Conceptionis Beatissimae Virginis Mariae. – Romae, 1930.

Constitutiones Congregationis Doloristarum seu Matris Dei Dolorosae filiorum. - Vilnae, 1920.

Constitutiones Congregationis Sororum Ancillarum Sacri Cordis Iesu. -Varsaviae, 1925.

Constitutiones Congregationis Sororum a Sancto Casimiro. – Vilnae, 1924.

Constitutiones Congregationis Religiosae Sororum Nominis Iesu sub Patrocinio B.Mariae, Fidelium Auxiliatricis. – Vilnae, 1923.

Constitutiones Institute Sororum Sub titulo Ancillarum Iesu. – Cracoviae, 1908.

Institutum Sororum Pauperum. Marijampolė, 1920. Lietuviškai: Nekaltai Pradėtosios Švenciausios Mergelės Marijos vardo "Vargdienių Seselių" Vienuolijos įstatai. – Marijampolė, 1920.

JURGIS. Keli žodžiai mūsų kunigėliams. // Dirva – Žinynas. Shenandoach, Pa. 1903, Nr. 19, p. 43-69.

Institutum Fratrum Marianorum sub titulo Immaculatae Conceptionis Beatissmae Virginis Mariae. Petropoli, 1910.

Korespondencja pomiędzy Kurja Biskupię Willenska a Universitetem Stefana Batorego. Wilno, 1921.

Prof. Dr. JURGIS MATULEVIČIUS. Apie dvasiškąjį ganytojavimą miestuose // Vadovas. Seinai, 1911, Nr. 32.

Prof. J.Matulevičius. Bažnyčia ir savastis. Petrapilis, 1918.

ARKIVYSK. JURGIS MATULEVIČIUS – MATULAITIS MIC. Instrukcijos bei nurodymai N. Pr. Šv. P.Marijos arba Marijonų Vienuolijai. – Marijampolė, 1928.

KUNIGAS J.MATULEVIČIUS, Petr. dvas. akad. profesorius. Kunigo Kazimiero Jauniaus mirtis ir šermenys Peterburge// - Viltis. – Vilnius, 1908, Nr. 29.

ARKIV. JUGIS MATULEVIČIUS MIC. Mąstymas arba meditacija. Iš lotyniškų raštų vertė J.Vaišnora MIC. Marijampolė, 1928.

PROF. DR. JURGIS MATULEVIČIUS. Miestų ir apskritai pramonijos darbininkų klausimas. Kaunas, 1909.

PROF. J.MATULEVIČIUS. Trumpas išaiškinimas šiu dienų socialinio klausimo//Draugija. Kaunas, VIII/1909/, Nr. 31-32, p. 227-250.

X. Dr. J.MATULEWICZ. Demokracja chrzescijanska. Podr□czna Encyklopedja Koscielna. – Warszawa, 1906. Tom 7- 8. Zeszyt 65 I 66, p. 397-399.

DR. GEORGIUS B. MATULEWICZ. Doctrina Russorum de statu institiae originalis / Dissertatio quae ad S.Thelogiae Doctoris gradum obtinendum in Universitate Friburgensi Helvetiorum canscripta est. – Cracoviae, 1903.

X. Dr. J.MATULEWICZ. Chrzescijanka teorja prawa wlasnosci. Kursa spoleczne. Biblioteka Dziel Chrzescijanskich. – Warszawa, 1907.

J.MATULEWICZ. O dogmacie Niepokalenego Poczęcia Najswiętszej Panny Maryj. Maryawita. - Kelce, 1903.

Vargdienių Seselių vienuolijos vedamoji mintis ir dvasia / Idea generalis et spiritus Congregationis Sororum Pauperum. – Marijampolė, 1921 / lietuviškai ir lotyniškai /.

Be to, arkiv. Jurgio Matulaičio-Matulevičiaus rankraščių yra Generaliniame marijonų archyve Romoje: AGM, Manuscripta, fasciculi I – XXXIII, Nr. –1 – 524.

Pažymėtina, kad Tadeusz Górski MIC yra suženklinęs pal. Jurgio spausdintų raštų – raštelių iš viso 135, parašytų lietuviškai, lenkiškai ir lotyniškai. Rinkinys pas brolį Tadą, kun. S.Matulį ir marijonų archyvuose.

IV. Bibliografija

ALEKNA A . Katalikų Bažnyčia Lietuvoje. Redagavo J. Stakauskas. Kaunas, 1936.

ALEKNA A. Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius. – Klaipėda, 1922.

ALTANER B. Die Dominikanermission de 13. Jahrhunders. – Habeschwerdt, 1924.

Amerikos Lietuvių Katalikų darbai. Kunigų Vienybės leidinys /USA/ 1943.

Amerikos Lietuvių Kolegijos metraštis. – Hindsdale, III. 1927 s.

AMMANN A.M., S. I., Storia della Chiesa Russa e dei paesi limitrofi. – Torino, 1948.

ANDZIULYTĖ-RUGINIENĖ M. Žemaičių christianizacijos pradžia. – Kaunas, 1937.

ANYSAS M. Der litauisch – polnische Streit um das Streit um das Wilnagebiet von seinen Anfaengen biz zum Gutachten des Staendigen Internationalen Gerichtshofes vom 15. Oktober 1931. – Wuerzburg, 1934.

Arkivyskupas Jurgis Matulevičius. – Marijampolė 1933.

BALINSKI M. Dawna Akademija Wilenska. – Peterburg, 1962.

BASANAVIČIUS J. ir GRINIUS K., iš Seinų vyskupystės istorijos. - Vilnius, 1909.

BISHOR PETER FRANCIS BŪČYS MIC Catholic Missionary for Russians in America. Marianapolis. Thompson, Conn. 1934.

BENEDICIOLI M. La Politica Santa Sede 1918-1938. Firenze /1939/.

BIDEAU L.P.M. Les Relations Lithuano-Polonaises. Alger 1934.

BIRŽIŠKA V. Kaip buvo uždrausta ir atkovota lietuvių spauda. – Kaunas, 1929.

BŪČYS P.P. Rusai stačiatikiai ir sentikiai Lietuvoje. Tikybos ir statistikos studija. – Kaunas, 1936.

BLAT A. O.P/, Ius Concordatorium postbellicum conlatum cum Codice Iuris Canonici. – Romae, 1934.

BOUDOU A. Le Saint-Siége et la Russie. Leaurs Rélations diplomatiques au XIX-e Siécle. 1814-1847. Paris, 1933.

BRAZYS P. MIC. Pijus XII. Marijampolė, 1940.

BUTKERAITIS D. Keletas raštų apie Kražių atsitikimą. Tilže, 1895.

CHAMBON DE H. La Lithuanie moderne. Paris, 1933.

CHASE TH. G. The Story of Lithuania. New York, 1946.

Constitution of the Republic of Lithuania. London, 1924.

DAMBRAUSKAS A. Pradžia ir išsiplėtojimas protestantizmo Lietuvoje XVI amž. – Kaunas, 1909.

DAMBRAUSKAS-JAKŠTAS A. Užgesę Žiburiai. – Kaunas, 1930.

DAUKŠA S., Le Regime d' Autonomie du Territoire de Klaipėda. – Paris, 1937.

De vulnere Ecclesiae Catholicae in media Europa illato. – Romae, 1945.

DOGELIS P. Mano gyvenimo prisiminimai. – Kaunas, 1936.

DRIAULT E. Tilsit. – Paris, 1917.

DUNDULIS B. Napoléon et la Lithuanie en 1812. – Paris, 1940.

EHRET J. La Lituanie, Geneve 1919. Idem Germanice: Litauen, Berlin, 1919.

FONTANELLE R. Sa Sainteteé Pie XI. – Paris /s.a/.

GANSZ J. Die völkischen Verhältnisse des Memellandes. – Berlin, 1925.

GEČYS K. Katalikiškoji Lietuva. – Chicago, Illinois, 1946.

Gemeindelexikon für die Provinz Ostpreussen. Auf Grund der Materialien der Volkszählung vom 1. Dezember 1905 und anderer amtlicher Quellen bearbeitet vom koeniglich Preussischen Statistitischen Landesamte. – Berlin, 1907.

GIANNINI A. I Concordati postbellici. – Milano, 1929.

GIERTYCH J. Pól wieku polskiej polityki. Uwagi o politycie Dmoskiego I politycie polskiej lat 1919-1939 i 1939-1947. – London, 1947.

GRAUŽINIS C. La Question de Vilna. – Paris, 1927.

GRINEVIČIUS-JUNGTAS A. Kaip aš lietuviu virtau. II laida, Philadelphia, Pa. / s. d. /

HARRISSON E.J. Lithuania. – London, 1928

- " – Lithuania's Fight for Freedom. – London /1944/.

YLA S. Krikščionybės įvedimas Lietuvoje. – Kaunas, 1938.

ILGŪNAS J. Šventasis Tėvas Ryme. – Kaunas, 1925.

JANULAITIS A. Kunigai ir 1831 revoliucija Lietuvoje. – Kaunas, 1923.

- " – 1863-64 m. sukilimas Lietuvoje. – Kaunas, 1921.

- " – Valstiečiai ir 1863 m. revoliucija Lietuvoje. – Vilnius, 1911.

JAŠČENKA A. Tarptautinės teisės kursas. I tomas. Konstitucinė tarptautinė teisė. – Kaunas, 1931.

JURGĖLA C.R. HISTORY of the Lithuanian Nation. – New York, 1948.

JUSAITIS A. The History of the Lithuania Nation and its present National Aspirations. – Philadelphia, 1918.

KARAS V.J. /Dailidė P./. Bažnyčios padėtis valstybėje. – Kaunas, 1925.

Kauno Jėzuitų gimnazija. Pirmasis dešimtmetis 1924-1934. – Kaunas, 1934.

KAREIVIS M. La Lithuanie sous lo Domination Russe. 1795-1915. – Lausanne, 1917.

KISZLING H. Abschluss und Inhalt der neueren Konkordate. – Tübingen, 1931.

KLIMAS P. Le développement de l' État Lituanien a partir de 1' année 1915 jusqu'a la formation du Gouvernement Provisoire au mois de novembre 1918.D' aprčs de documents officiels, Paris 1918. Idem Germanice: Berlin 1919.

KLIMAS P. Les Territoirs de la Lituanie. Considerations ethnographiques et statistiques. Le Gouvernement de Vilna /Vilnius/, /s.l. et s.a./

KLIMAS P. Mūsų kovos dėl Vilniaus. – Kaunas, 1923.

KONČIUS J.B. Šv. Kazimiero Seserų Kongregacija. 1907-1932. – Mount Carmel, Pennsylvania, 1932.

KRUPAVIČIUS M. Kova už žemę ir ūkininką. – Kaunas, 1928.

KRUPAVIČIUS M. Kunigas Petras Kraujelis. – Vilnius, 1937.

KURCZEWSKI J.Biskupstwo Wileńskie. – Wilno, 1912

- " – Kosciol Zamkowy, II, 1910.

LAMA VON F.R., Papst Pius XI. – Augsburg, 1929.

- " – Papst und Kurie in ihrer Politik nach dem Weltkriege. Illertissen, 1925.

LAPPO J. Bandymai pavesti lenkui Vilniaus katedrą XVI amž. pabaigoje. – Kaunas, 1930.

La Persécution de L' Église en Lithuanie et partculiermant dans le Diocese de Vilna. Traduction du Polonais revue et précédée d'une Préface par Le R.P. Lescoeur. Paris, 1873.

La Situation de L'Église Catholique en Lithuanie. Lausanne, 1917. LAVISSE E. et RAMBAUD A. Histoire Générale. Du IV-e siecle a nos jours. Paris, 1922 ss., tt. II-VI, VIII, X-XII.

Le condizioni dei Lituani Cattolici nella dioecesi di Vilna e gli eccesi del panpolonismo. Memorandum del Clero Cattolico Lituano. – Roma, 1912.

Lietuvos Pranciškonai, Kennebunk Port, Maine, 1948.

Lietuvos Universitetas. The University of Lithuania. – Kaunas, 1923. Lietuvos Universiteto veikimo apyskaita. 1922 – 1924. Report of the University of Lituania. February 1922 – June 1924. Kaunas, 1924.

Lituania Catholica. München, 1948.

Loi Constitutionnelle de L' État Lithuanien./Berlin/, 1922.

LUKOMSKI S. Konkordat Zawarty dnia 10 lutego 1925 roku pomiźdzy Stolica Apostoską i Rzeczepopolitą Polską. – Lomża, 1934.

MACIŪNAS V. Lituanistinis sąjūdis XIX amžiaus pradžioj. – Kaunas, 1939.

MALAKAUSKAS P. Konkordatai ir Lietuvos konkordatas. – Kaunas, 1928.

MANTVYDAS P. /red./ Krikščionybė Lietuvoj. Praeitis. Dabartis. Ateitis. – Kaunas, 1938.

MARCINKEVIČIUS A. /red./, 1928 Vasario 16. – Kaunas, 1928. Ma-

rijonų / Nekaltai Pradėtosios Švc. P. Marijos / Vienuolija Lietuvoje. – Marijampolė, 1929.

Marijonų vienuolija. – Marijampolė, 1931.

MASER L. Das Konkordat zwischen dem Apostolischen Stuhle und der Republik Litauen vom 27 September 1927 in rechts vergleichender Betrachtung. Inaug. Diss. – Kön, Lippstadt in Westfalen 1931.

Mémoire concernant la Situation de l' Église Cantholique en Lithuanis. Presenté a Sa Sainteté Benoit XV et au Sacré Collége par la Délégation du Conseil National Supr me de Lithuanie. – Lausanne, 1917.

MERRIGGI L. Il Conflitto Lituano- Polacco e la questione di Vilna. – Milano, 1930.

MILUKAS A. Seinų Seminarija, 2-ji laida. – Philadelphia, Pa.

MONFOSCA E.A. Le Minoranze Nazionali contemplate dagli Atti internazionali I. Paesi baltici e dell' Europa Centrale. – Firenze, 1929.

NASALL-ROCCA DE CORNELIANO M. Concordatorum Pii XI. P.M. Cocordantiae. – Romae, 1940.

NATKEVIČIUS L. Aspect Politique et Juridique du Differend Polono- Lithuanien, 3 ed. – Paris, 1930.

Nekaltai Pradėtosios Švenciausios Panos Marijos Seserų Kongregacija – Putnam, Connesticut, 1944.

PARSY P. Les Concordats recents, 1914-1935. Histoire, Analyse, Regles communes. – Paris – Rodez / 1936 /, Diss.

PELISSIER J. Les Principaux artisans de la Rainaissance Nationale Lithuanienne. – Lausanne, 1918.

PERUGINI A. Concordata vigentia notis historicis et iuridicis declarata. – Romae, 1934.

PFIZNER J. Grossfürst Witold von Litauen als Staatsmann, Brünn 1930. Lietuviškai: Didysis Lietuvos kunigaikštis Vytautas kaip politikas. – Kaunas, 1930.

PIERLING P. La Russie et le Saint-Siege I-V, Paris, 1896 ss. Pijus XI, - Marijampolė, 1937.

PROPOLANIS C. Église Polonaise en Lithuanie. Paris, 1917.

PRUNSKIS J. Comparative Law, Ecclesiastical and Civil, in Lithuanian Concordat, - Washington, D.C., 1945. Diss.

POLUJANSKI A. Wędrowki po gubernji Augustowskiej w cielu naukovyn odbyte. – Warszawa, 1859.

PRZYALGOWSKI W. Žywoty biskupow Wilenskich. – Petersburg, 1860, vol. III.

PURYCKIS J Die Glaubensspaltung in Litauen im XVI Jahrhundert bis zur Ankunft der Jesuiten im Jahre 1569. – Freiburg in Schweiz, 1919. Diss.

Question de Vilna. Consultations de MM. A. DE Lapradelle, Louis Le Fur et A.N. Mandelstame concernant la forse obligatoire de la Décision de la Conférence des Ambassadeures du 15 mars 1923, - Paris, 1928.

REINYS M. Mémoir des Lithuaniens du Territoir de Vilna présénté au Conseil et aux Délégués a la IV-me Assemblée dela Société de Nations. – Geneve, 1923.

RĖKLAITIS K. MIC., N.P.Š.P.M. Vargdienių Seselių Vienuolija. – Chicago, Illinois, 1924.

RESTREPO RESTREPO J.M. Concordats conclus durant de Pontificat de Sa Sainteté le Pape Pie XI. – Roma, 1934.

RIVAS C. La Lituanie sous le Joug Allemand. 1915 –1918. – Lausanne, 1919.

ROBINZONAS J. Klaipėdos Krašto konvencijos komentaras, I-II. – Kaunas, 1934.

SALVATORELLI L. Pio XI e la sua ereditį Pontifiecale. – Torino, 1939.

SEIRIJų JUOZAS Jo Ekscelencija Arkivyskupas J.Matulevičius. – Chicago, 1926.

SCHMIDLIN J. Papstgeschichte der neuesten Zeit. Dritter Band.

Papstum un Päpste im XX Jahrhundert /1903-1922/, München 1936.

SCHMIDLIN J. Papstgeschichte der neusten Zeit. Vierter Band. Papstum und Päpste im XX Jahrhundert. Pius XI / 1922-1939 / - München, 1939.

SCHUCKING W. und WEHBERG H. Die Satzung des Völkerbundes, II Ausgabe. – Berlin, 1924.

SKORUPSKIS V., La Resurrection d' un Peuple. 1918-1927, Paris 1930.

SKVIRECKAS J. Kunigaikštis Merkelis Giedraitis, Žemaičių vyskupas apaštalas. – Kaunas, 1909.

STAKAUSKAS J. Lietuva ir Vakarų Europa XIII amžiuje – Kaunas, 1934.

SYDRY M. MIC, O Stanislaw Papczyński i jiego dzielo. – Warszawa, 1937.

STEPONAITIS K.A. Mindaugas ir Vakarai. Vokiečių militarinių ordinų veikla ir Mindaugo santykiai su Roma.- Kaunas, 1937.

SZYMAŃSKI A. /red./, Ojciec sw. Pius XI I jego Pontyfikat. Liublin, 1929.

ŠAPOKA A. /red./, Jogaila. – Kaunas, 1935.

ŠAPOKA A. Lietuvos istorija. – Kaunas, 1936.

ŠEMIS B. /Biržiška M./ Vilniaus Golgota. – Kaunas, 1930.

ŠIMA J. Pravo Konkordatnī a Konkordaty po Svetove Valce. – V Prace, 1934.

ŠLEŽAS P. /red./ Vytautas Didysis. – Kaunas, 1930.

TOMASSINI F. La Risurrezione della Polonia. – Milano, 1925.

TOTORAITIS J. Die Litauer unter dem König Mindowe bis zum Jahre 1263. – Freiburg /Schweiz/, 1905. Diss.

TOTORAITIS J. MIC. Marijampolės Kunigų Marijonų Vienuolynas. – Marijampolė, 1924.

- " – Mindaugas Lietuvos karalius. – Marijampolė, 1932.

-"- Sūduvos Suvalkijos istorija. – Kaunas, 1938.

-"- Vytautas katalikas. – Marijampolė, 1930.

TUMAS J. Antanas Baranauskas. – Kaunas, 1924.

-"- Broliai Juzumai – Juzumavičiai Ir Kazimieras Skrodzkis. – Kaunas, 1924.

TUMAS J. Lietuvių literatūros paskaitos. Draudžiamasis laikas. Aušrininkų grupė. – Kaunas, 1924.

- " – Paskaita. Kun. Juozapas Silvestras Dovydaitis-Šiauleniškis Senelis. 1825-1882. – Kaunas-Marijampolė, 1924.

TURCHI N. La Lituania nella Storia e nel Presente. – Roma, 1933.

URBONAVIČIUS K. Kun. J.Navickas. Jo gyvenimas ir asmens bruožai. – Chicago, Illinois, 1943.

VEBLAITIS P. Kova su caro valdžia už Kęštaičių bažnyčią. Iš XIX šimtmecio Lietuvos Bažnyčios kovų istorijos. – Kaunas, 1938.

VERAX C. /Čibiras K/ El Pais de las Cruces.Buenos Aires, 1943.

-" – Lituania entre fuego cruzado. Ensayos sobre el destino de un pais. – Buenos Aires, 1944.

VYDŪNAS V.S. La Lituanie dans la Passé et dans la Présent. – Geneve, 1918.

VYDŪNAS V.S. Zieben Hundert Jahre deutsch – litauirscher Beziehungen. – Tilsit, 1932.

VIEŠTAUTAS P. /Kraujelis/Lietuvių Švietimo Draugija "Rytas". – Vilnius, 1927.

VILEIŠIS V. Tautiniai santykiai Maž. Lietuvoje ligi Didžiojo Karo istorijos ir statistikos. – Kaunas, 1935.

VISCONT A. La Lituanie et la Guerre. – Geneve, 1917.

- " – La Lituanie religieuse. – Paris, 1918.

VIZGIRDA T.J. Vilnius – the Capital of Lithuania. – München, 1948.

VOLDEMARAS A. La Lithuanie et ses Problčmes. Tome I.Lithuanis et Allemangne. – Paris-Lille /1933/.

WALZ A., O.P., Compendium Historiae Ordinis Praedicatorum. Editio altera recognita et aucta. – Romae, 1948.

WENDENBURG W. und LANGE H.F. Die Memelfrage. – Berlin, 1921.

WILONOWSKI B. Stosunek Kościola da Panstwa w świetle ostatnich konkordatów. – Wilno, 1930.

WISKONT A. Konkordat Litewski w zestawieniu z konstitucją panstwową litewską i konkordatem polskim. – Wilno, 1933.

WOLONCZEWSKIS M. /VALANČIUS/, Žemačių Wiskupiste I-II. – Wilnius, 1848.

ZAJANČKAUSKAS K. Arkivyskupas Pranciškus Karevičius. – Marijampolė, 1936.

- " – Nuo piemenėlio iki arkivyskupo. Arkivyskupo Jurgio Matulevičiaus biografija. – Marijampolė, 1936.

ŽEBRYS J. Kražių skerdynės ir jos pasekmės. – Chicago, 1895.

ŽEMAITIS Z. Vilnius Lietuvai ir Lietuva Vilniui. – Kaunas, 1928.

Ze stosunków litewsko-polskich. Glosy litwinow. – Warszawa, 1907.

ZINGHAUS V. Führende Köpfe der baltischen Staaten. – Leipzig-Wien, 1938.

V. Periodinė spauda

1. LIETUVIŠKA:

Aidai. – München, 1945 ss.

Naujasis Gyvenimas. – München, 1945 ss.

Ateitis. – Kaunas, 1910 ss.

Naujoji Romuva. – Kaunas, 1931 ss.

Athenaeum. – Kaunas, 1936

Rytas. – Kaunas, 1923 ss.

Darbininkas. – Boston, 1907 ss.

Spinduliai. – Stockholm, 1946 ss.

Draugas. –Wilkes Barre, 1909 ss.
Šaltinis. – Seinai, 1906 ss;
Marijampolė, 1926 ss; London, 1961 ss;
Nottingham, 1965 ss;
Panevėžys, 1993 ss.
Draugija. – Kaunas, 1907 ss.
Šventuju Bendravimas. Marijampolė
Iliustruotoji Lietuva. – Kaunas, 1926 ss. 1929 ss.
Kelias. – Vilnius, 1924 ss.
Tiesos Kelias. – Kaunas, 1925 ss.
Lietuva.-Kaunas, 1922 ss.
Vadovas. – Seinai, 1908 ss.
Lietuvių Balsas. – Roma, 1945 ss.
Vilniaus Aidas.-Vilnius, 1924 ss.
Lietuvos Žinios. – Vilnius, 1907 ss.
XX amžius. Kaunas, 1936 ss.
Lietuvis. – Kaunas, 1924 ss.
Židinys. – Kaunas, 1924 ss.
Kristaus Karaliaus Laivas. –Chicago, 1920 ss.

2. ĮVAIRIOMIS KALBOMIS:

Apollinaris. – Romae, 1928 ss.
Archiv für katholisches Kirchenrecht. – Insbruck, 1857 ss;
Mainz, 1862 ss.
Civilta Cattolica. – La Roma, 1850 ss.
Das neue Reich. – Insbruck, 1925.
Europe Nouvelle. – L' Paris, 1918 ss.
Europa Orientale. – L' Roma, 1921 ss.
Ius Pontificium. – Romae, 1921 ss.
La Vita Italiana. – Roma, 1913 ss.
Nouvelle Revue Thelogique. – Paris- Tournai, 1883 ss.

Polak – Katolik. – Warszawa, 1910 ss.

Pro Christo. – Warszawa, 1925 ss.

Revue de Droit International et de Législation comparée. – Bruxelles, 1869 ss.

Szczerbiecz. – Warszawa, 1925 ss.

VI. Straipsniai

ALEKSA J. Lietuvos Bažnytinės Provincijos sutvarkymas ir socialistų bei masonų šauksmai//Draugas, 1926, Nr. 110.

ANONYMOUS. Les Concordats Lithuanien et Letton//L' Europe Nouvelle, X / 1928/, pp. 117 s.

Apaštalų Sosto Vizitatoriaus veikimas Lietuvoje//Šaltinis, 1926, Nr. 34, p. 474.

AUGUSTAITIS P. Vygrių ir Seinų dijecezijų istorija//Vadovas, III-VI-II/1909-1911/, Nr. 11-30.

BAJERČIUS P. Religiniai santykiai Klaipėdos krašte//Naujasis gyvenimas. 1948, Nr. 1-3, pp. 6-7; 22-24; 38-40.

BARTKUS F. Seinų ir Vilkaviškio vyskupas Antanas Karosas//Naujasis gyvenimas, Nr. 11-12, pp. 172 ss.

BISTRAS L. Bažnytinės provincijos įkūrimas Lietuvoje//Rytas, Nr. 233 s.

BYRIUKAS Šv. Tėvo pasiuntinys Panevėžy. Šaltinis,1926, Nr. 36, p. 504

BOOSZ C. Katholische Konkordate und evangelische Kirärträge unter besonderer Berücksichtigung des ev. Memelabkommes von 1925. Archiv. für katholisches Kircher. – Mainz CVII/1927/, pp. 33-44.

BŪČYS P.P. MIC. Arkivyskupas Matulevičius Bažnyčios darbininkas/ /Tiesos kelias, I /1927 / Nr. 2, pp. 99-116.

- " – Kardinolas Petras Gasparri//Židinys XX/1934/, Nr. 12, pp. 492-504.

CAPPELLO F.M. S.I. De natura Concordatorum. Ius Pontificium. 1928, p. 15 s.

ČESAITIS I. Paskutinės a.a. arkivyskupo Jurgio valandos// - Rytas, 1927, Nr. 21.

ČESNYS B. Vilnius – Lietuvos religijos židinys//Naujoji Romuva, 1939, Nr. 42-43, pp. 754 s.

De apud varias nationes Ecclesiae Cath. Conditione iuridica inquisitio. De Ecclesia Lithuana. Ius Pontificium. 1929, pp. 270-280.

DOVYDAITIS P. Keletas trupinių apie a.a. arkivyskupą Jurgį Matulevičių//Šaltinis, 1932, Nr. 5, p. 68 s.

FAIDUTTI A. Dalla Lituania. L' Arrivo del Visitatore Apostolico. – L'Osservatore Romano. 1926, Nr. 103.

- " – Dopo la morte di Mons. Matulewicz. Ten pat, 1927, Nr. 34.

- " – I festiggiamenti in Lituania. Ten pat, 1926, Nr. 46.

- " – La costituzione Della Provincia Ecclesiastica nella Lituania. Ten pat, 1926, Nr. 126.

FIRKS A. Die Preussische Bevölkerung nach ihrer Muttersprachen und Abstammung. Zeitschrift des Königlich Preussischen Statistischen Büreaus. 33 Jahrgang. III Vierteljahrsheft.- Berlin, 1893, pp. 189-296.

GASIŪNAS A. Il concordato polacco e la stampa Lituana. La Vita Italiana. – Roma XXV/1925/, pp/ 486 ss.

- " – Sui rapporti tra Lituania e Vaticano. L'Europa Orientale. –1925, Nr. 8, pp. 750 s.

GIANNINI A. La Costituzione Apostolica "Lituanorum gente". L'Europa Orientale, VI/ 1926 /, pp. 373 ss.

GUTAS T. Dar dėl bažnytinės provincijos Lietuvoje//Rytas, 1926, Nr. 81.

HOVE VAN A. Le Concordat entre le Saint – Siege et le Gouvernement de Lithuanie. Nouvelle Revue Theologique, XLV /1928/, pp. 209-221.

Il Concordato tra la Santa Sede e la Polonia. La Civilta Cattolica. LXXVI/1925/T. 2 p, p. 378 s.

JAKŠTAS A. Lietuvos Santykiai su Apaštalų Sostu// - Tiesos Kelias, I /1926/, Nr. 5, pp. 290 ss.

KALNIETIS K. Dėl konkordato Šv. Sosto su Lenkija.//Tiesos Kelias, I/1925/ Nr. 5, pp. 175-177.

KARAS V.J. Kas laidoja Vilnių?//Lietuvos žinios, 1926, Nr, 82.

KARAS V.J. Prieš tautos valią. Ten pat, Nr. 83.

Katalikų džiaugsmas grįžus iš Rymo Ekscelencijoms//Rytas, 1926, Nr. 92.

LAMPIS G. Il Concorado tra la Santa Sede e lo Stato Lituano. Rivista di Diritto Pubblico. – Roma XXI/1929/, Nr. 4, p. 227-235.

Lietuvos Vyriausybės nota, įspėjančioji Vatikaną, įteikta kardinolui Gasperriui//Rytas, 1925, Nr. 94.

MALAKAUSKAS P. Lietuvos konkordato paaiškinimas//Tiesos Kelias, I /1928/, Nr. 3, pp. 142-156.

MALAKAUSKIS P. Vyriausybės pateiktas Seimui civilinio metrikavimo ir jungtuvių projektas//Tiesos kelias, II/1926/, Nr. 12, pp. 325-331.

MARTIRE E. L'Azione Cattolica in un Concordato. Echi e commenti. – Roma, 25 06 1928.

MEŠKUS /Staugaitis J./ Artimiausieji Lietuvos katalikų uždaviniai. / /Tiesos kelias, I /1926/, Nr. 3, pp. 180-184.

- " – J.E.Arkivyskupas Matulevičius Lietuvoje. Ten pat, Nr. 1, p. 32-34.

-"- Lietuvių Katalikų kongresas. Ten pat, p. 50-58.

MINIATAITĖ L. A.s. Arkivyskupas J.Matulevičius Seserų Benediktinių vienuolyno atgaivintojas.//Rytas, 1927 03 12.

MIRONAS V. Tikybos Nepriklausomoje Lietuvoje//Pirmasis Nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis. – Kaunas, 1930.

MOSTOZA M. S.I.De tribus recentioribus Concordatis. Periodica de

re morali, canonica, liturgica. – Roma-Brugis, XVIII /1929/. P. 97-107.

NAVICKAS J. Lietuva ir Vatikanas.//Draugas, 1926, Nr. 1.

Naujasis Konkordatas tarp Vatikano ir Lenkijos bei jo reikšmė Lietuvai. – Lietuva, 1925 03 28.

NORUS J. /Totoraitis J/Nauji Keliai//Tiesos Kelias, I/1926/Nr.1, p/ 39 ss.

OTTAVIANI A. Concordatum Lithuanicum. Apollinaris, I/1928/Nr.1, p. 51-64; Nr. 2 p. 140-149.

PALIŪKAS J., MIC. Arkivyskupas Jurgis Matulevičius /1871-1927-1937/. – Šaltinis, 1937, Nr. 4, p. 53.

PATIRGAS Z. /Ivinskis/. Kunigo vaidmuo lietuvių tautos atgimime/ Naujasis gyvenimas, 1946, Nr. 14-17.

PULVIS/Būčys P.P., MIC/. Lietuvos Bažnyčia ir jos griovikai. – Rytas, 1926 Nr. 82.

PRAPUOLENIS K. Memorialas apie Lietuvos vyskupijas, įteiktas 1918 m. rusų atstovui prie Vatikano A.J. Lyssakowskiui//Draugija, 1923, Nr. 3-4, P. 126.

PRUNSKIS J. Pijaus XI konkordatų politika. Pijus XI. – Marijampolė, 1938. P. 284-305.

PUMPURAS A.s Arkivyskupas Jurgis Matulaitis-Matulevičius. –Kelias. Vilnius, 1927, Nr. 5.

REINYS M. Vilniaus klausimu. – Tiesos Kelias, II/1925/Nr.9, p. 198

RĖKLAITIS K. Lietuvos Bažnytinė Provincija. Ten pat, Nr. 4, P. 254-257.

RĖKLAITIS K., MIC. Neoficiali kanonizacija. Kristaus Karaliaus laivas, 1947, Nr. 3, P. 2.

RŪDYS A. Argi tas negerai? Dėl Bažnyčios reikalų Lietuvoje sutvarkymo//Rytas, 1926, Nr. 83.

RŪDYS A. Bažnyčios reikalai ir Vilnius. Ten pat, Nr. 84.

SOBCZYK J. S. p. Ks. Arcybyskup Jerzy Matulewicz. Pro Christo, 1927, Nr. 3, p. 171 s.

STOBRIS J. Einamaisiais reikalais. Dėl Lietuvos bažnytinės provincijos įsteigimo//Tiesos Kelias, I /1926/, Nr. 4, p. 263.

ŠAPOKA A. Vilnius – politinis Lietuvos centras//Naujoji Romuva, 1939, Nr. 42-43, p. 745.

ŠILEIKA A. Konkordato atgarsiai//Lietuvis, 1925, Nr. 5.

ŠLEKYS V. Kaip Ark. J.Matulaitis virto Matulevičium//Šaltinis, 1935, Nr. 4, p. 44s.

Šviesesne Bažnyčios ateitis Lietuvoje. Iš J.E. Arkivyskupo Matulevičiaus, apaštalinio vizitatoriaus, darbuotės Lietuvoje//Draugas, 1926, Nr. 84.

TAUTIETIS S. Iš kovos lauko prieš tikybą//Tiesos Kelias, I /1926/, Nr. 4, p. 270-273.

TUMAS J. A.a. Arkivyskupas Jurgis Matulaitis-Matulevičius.//Iliustruotoji Lietuva, 1927, Nr, 5, p. 33-35.

-"- Mirė Jurgis Matulaitis. – Lietuvis, 1927, Nr. 21.

TURAUSKAS E. A.a. Arkivyskupui Jurgiui mirus//Rytas, 1927, Nr. 21.

- " – Liūdnoji eisena. Ten pat, Nr. 22.

- " – Paskutinė kelionė. T.p., Nr. 23.

- " – Skaudžioji iškilmė. T.p., Nr. 24.

TURCHI N. La Lituania e il concordato polacco. L'Europa Orientale, 1925, p. 294.

VOLDEMARAS A. Vilnijos bažnytinė padėtis//Naujoji Romuva, 1939, Nr. 47, p. 850-851.

ZAŠTAUTAITĖ O. Pijaus XI darbai Lietuvai. Pijus XI, p. 333-377.

ŽINYS. Vatikanas, Vilnius, Lietuva. 1925, Nr. 11, p. 1

P.S. Kiti veikalai ir straipsniai cituojami darbe.

VII. SVARBIAUSIOS SANTRUMPOS

AAS – Acta Apstolicae Sedis.

AJM – Arkivyskupas Matulaitis-Matulevičius, - Matulewicz, MIC.

AJMČ – K.Čibiro redaguota knyga: Arkivyskupas Jurgis Matulevičius. – Marijampolė, 1933 m.

Archiv. Gen. Mar. – Marijonų Generalinis Archyvas Romoje.

Archiv. Mar. Lit. – Lietuvos Marijonų archyvas Marijampolėje.

AVAL – Archiv. Gen. Mar.; Matulaitis – Matulevičius, arkiv. MIC. Apaštalinio vizitatoriaus Lietuvoje aktai.

VJM – Vysk. Jurgis Matulaitis-Matulevičius.

ELit. – Jurgio Matulaičio-Matulevičiaus laiškai Lietuvos Marijonų archyve.

ERom. – Jurgio Matulaičio-Matulevičiaus rašyti arba jo gautii laiškai Marijonų Generaliniame archyve Romoje.

PE-AVAL: Bažnytinės provincijos Lietuvoje - /Provinciae Ecclesiaticae/ - įsteigimas.

VPB – žinios, žodžiu gautos iš vyskupo P.P. Būčio MIC.

R, I – arkiv. J.Matulaičio-Matulevičiaus, apaštalinio Lietuvos vizitatoriaus reliacija, duota 1925 12 17 kardinolui Petrui Gasparriui, Vatikano Valstybės Sekretoriui, PE, ryšulėlis I, Nr. 10.

To paties reliacijos tam pačiam:

R, II-1926 03 02 / PE, III, Nr. 45/

R, III – 1926 05 26/ PE, VI, Nr. 135/.

R, IV – 1926 10 11 / PE, VII, Nr. 150/.

R, V – 1926 12 21 / PE, VII, Nr. 155/.

R, VI – 1927 01 21 / PE, VII, Nr. 160/.

PRIEDAI

APAŠTALIŠKOJI KONSTITUCIJA

Vyskupijų sutvarkymas Lietuvos Respublikoj

PIJUS VYSKUPAS
DIEVO TARNŲ TARNAS
Būsimam dalyko atminimui

Lietuvių tautai po didžiausiojo karo, Dievui padedant atgavus laisvę, Mes, kurie savo akimis esame regėję lietuvių tikėjimą bei maldingumą, taip uoliai ir ilgai išlaikytą įvairiuose varguose bei nelaimėse, kadangi esame įsitikinę, kad tinkamesnis bažnytinių reikalų sutvarkymas bus labai naudingas ne tik katalikybės reikalui, bet ir pačiai valstybei, laikome labai tinkama ir reikalinga padidinti skaičių vyskupijų ir iš jų sudaryti bažnytinę provinciją.

Kadangi, pagal apaštališkąją pareigą, mūsų dalykas yra nustatinėti vyskupijų ribas, savo apaštališkosios valdžios pilnybe ir tikru žinojimu, papildę sutikimą tų, kuriuos tai liečia ar kurie mano tai juos liečiant, nutariame, kad iš visų teritorijų, kurios dabar yra Lietuvos Respublikos ribose, būtų sudaryta atskira Bažnytinė Provincija, kuri bus sudėta iš Kauno arkidiecezijos, kaip metropoliškosios, ir šiu sufraganiškųjų diecezijų: Telšių diecezijos drauge su Klaipėdos prelatūra, Panevėžio, Vilkaviškio ir Kaišiadorių diecezijų.

Kauniškė arkidiecezija su metropoliškąja Bazilika šventuju apaštalų Petro ir Povilo vardo Kaune turės šiuos dekanatus: Kauno /išskyrus Paliesės ir Pinciškių sodžius, Petriškių dvarą, Livintų sodžių

ir Ramato vienkiemį/, Kėdainių, Veliuonos, Raseinių, Krakių, Šiauliu, Joniškio, Šiluvos / išskyrus Vaiguvos, Kražių ir Pakražantės parapijas /, Žeimio/ išskyrus Gegužyno dvarą ir Kosmovščiznos vienkiemį /, Ukmergės / išskyrus Želvos parapiją, Špokiškiu, Vaiteliškių, Jaskaudžių, Migučių, Lauzdonių, Liaušių sodžius, Laurinavos, Gerklinkos, Dembuvkos, Zdembovicos, Malinavos, Tivonijos, Bartkiliškių vienkiemius /, taipogi Gruzdžių parapiją su Šipiliu filija, Radviliškio, Šiaulenu parapiją su Polekėlės filija, Kurklių ir Balninkų parapijos; be to, dar šiuos sodžius, iš Žiežmarių parapijos: Bijautonių, Rusonių, Karpariškių, o iš Kaišiadorių parapijos Apušoto sodžių ir Guronių dvarą.

Telšių diecezijai, su katedros bažnyčia šv. Antano Išpažinėjo vardu Telšių mieste, teks šie dekanatai: Palangos, Skuodo, Sėdos, Alsėdžių, Rietavo, Švekšnos, Tauragės, Kaltinėnų, Varnių, Telšių, Viekšnių, Kuršėnų / Išskyrus Gruzdžių parapiją su Šipiliu filija /; taipogi iš Šiluvos dekanato Vaiguvos, Kražių ir Pakražantės parapijas.

Iš Klaipėdos krašto, kuriam priklauso Klaipėdos, Šilutes, Robkojų ir Viešvilių parapijos, bus įsteigta, su prelatiškąja bažnyčia Švc. Trejybės vardu Klaipėdos mieste, Klaipėdos Praelatura nullius, kurią atskirtą nuo Varmijos diecezijos, valdys Telšių Ordinaras, atsižvelgdamas į vietos aplinkybes ir bažnytinius įstatus.

Panevėžio diecezijai, su katedros bažnyčia Panevėžyje, kuri dabar statoma ir kuri turi gauti Kristaus Karaliaus titulą, bus priskirti šie dekanatai: Panevėžio, Šeduvos (išskyrus Radviliškio ir Šiaulenu parapiją su Polekėlės filija), Pasvalio, Biržu, Kupiškio, Rokiškio, Zarasų, Raguvos, Anykščių (išskyrus Kurklių ir Balninkų parapijas), Utenos (išskyrus Suginčių filija su jos cirkulu).

Vilkaviškio diecezija, su katedros bažnyčia Šv. Mergelės Marijos Aplankymo titulu Vilkaviškyje, turės šiuos dekanatus: Bartininkų, Garliavos, Kalvarijos, Marijampolės, Naumiesčio, Panemunės, Prienų, Seirijų, Simno, Vilkaviškio, Šakiu.

Pagaliau Kaišiadorių diecezija, su katedros bažnyčia Viešpaties Jėzaus Kristaus Persimainymo titulu (ji dabar statoma Kaišiadorys-se) turės šiuos dekanatus:

Giedraičių, Molėtų, Merkinės, Stakliškių, Žaslių (išskyrus Bijautonių, Rusonų, Kasparіškių, Apušoto sodžius ir Gurinių dvarą); be to, dar iš Ukmergės dekanato Želvos parapiją ir Suginčių filiją su jos cirkuliu; taipogi iš Liduoklių parapijos Migučių, Lauzdonių, Liaušių sodžius, Laurinavos, Gerklinkos, Dembuvkos, Dembovicos vienkiemius; iš Pabaisko parapijos Malinavos, Tivonijos, Bartkeliškių vienkiemius ir dalis Špokiškiu, Vaiteliškių, Jaskaudžių sodžių; iš Skarulių parapijos Gegužyno dvarą ir Kosmovščiznos vienkiemį; iš Rumšiškių parapijos Ramato vienkiemius, Liventų, Paliesės, Pinciškių sodžius ir Petriškių dvarą.

Tačiau pasiliekame Sau ir Apašt. Sostui galią kalbamuosius suskirstymus modifikuoti, mainyti ir kitaip nustatyti, pagal laikų aplinkybes, kada Viešpatyje matysim tai esant tinkama.

O visuose dalykuose, kurie liečia kalbamųjų bažnyčių valdymą bei tvarkymą, kapitulos vikaro sede vacante rinkimus, katedros kapitulos, arba tam kartui bent patarėjų kolegijos įsteigimą, seminarijų tvarką, dvasiškių ir tikinčiųjų teises bei pareigas, įsakome laikytis šventuju kanonų.

Kai dėl dvasiškijos, liepiame, kad, kai tik ta Mūsų Konstitucija bus įvykdyta, tuo pačiu kunigai pasiliktų priskirti prie bažnyčios, kurios teritorijoje teisėtai gyvena.

Pagaliau įsakome, kad visi dokumentai bei aktai, kurie susiję su naujomis diecezijomis arba prelatūra nullius, arba su jų dvasiškiais bei tikinčiaisiais, kuo greičiau būtų nusiųsti tai diecezijai ar prelatūrai, kuriai jie priklauso.

Toliau, kad šitame Rašte Apaštališkuoju autoritetu yra mūsų nustatyta, niekam niekuomet nevalia laužyti ar bet kokiu būdu priešintis. Jeigu kas /ko Dievas neleidžia/ bandytų tai padaryti, težino, kad

bus baudžiamas bausmėmis, kurias yra šventieji kanonai nustatę besipriešinantiems bažnytinės jurisdikcijos vykdymui.

O tą viską įvykdyti pavedame gerb. Broliui Jurgiui Matulevičiui, tituliariniam Aduliškiam Arkivyskupui, kurį paskyrėme Lietuvai Vizitatorium, suteikdami Jam reikalingų bei tinkamų galių, ne subdeleguoti kalbamajam reikalui bet kokį vyrą, turintį aukštesnį bažnytinį laipsnį, ir definityviai spręsti, iškilus kokiai sunkenybei ar pasipriešinimui, uždėję pareigą per šešis mėnesius atsiųsti Šventajai Konsistorijos Kongregacijai autentišką atlikto įvykdymo egzempliorių.

Pagaliau nutariame, kad tas Mūsų Raštas turės galios, visai jam nekenkiant bet kam priešingam, net ypatingo bei pareiškimo paminėjimo vertam.

Duota Romoj, pas Šv. Petrą, 4 balandžio dieną, Viešpaties Jėzaus Kristaus Prisikėlimo šventej, 1926 metais, Mūsų Pontifikato penktais.

C. Card. De Lai, Sabiniškis bei Manteliškis Vysk.
Šv. Konsistorialinės Kong.
O. Cagiano Sekretorius
S. R. E. Kanceliarijus.
Dom. Iorio, Apašt. Protonotaras
Alf. Carinci, Ap. Protonotaras.

/Acta Apostolicae Sedis, 1926 IV 6/

Apaštališkosios konstitucijos "Lietuvių tautai" įvykdymas

Įvykdymo aktas /PE.VI.127/. – Tiesos Kelias, 1926, ofic. dalis, 64 s. /Versta iš lotyno kalbos: /

Jurgis Matulevičius

Dievo Gailestingumu ir Šv. Sosto Malone

Adulijos Tituliarinis Arkivyskupas,

Apaštališkasis Vizitatorius Lietuvai.

Apaštaliniu autoritetu mums per apaštališkąją konstituciją "Lietuvių tautai" pavedus, šiuo raštu skelbiame ir nustatome, kad iš visos teritorijos, kuri yra Respublikos ribose, tebūnie sudaroma Bažnytinė Provincija ir kuri tesusideda iš Kauno metropolijos ir vyskupijų: Telšių su Klaipėdos prelatūra, Panevėžio, Vilkaviškio ir Kaišiadorių, kaip sufraganijų.

Kai dėl kitų dalykų, įsakome, kad viskas būtų užlaikoma pagal formą bei turinį tos pačios apaštališkosios konstitucijos "Lietuvių tautai"/

Ši vykdomąjį aktą savo rankose pasirašome, įsakydami, kad Kauno kurijos kanceliarijoje būtų pagaminti autentiški šio akto egzemplioriai ir pasiųsti atitinkamom vyskupijom saugoti jų archyvuose. Duota Kaune, 1926 m. gegužes d.

Tai patvirtindami...

JURGIS, ARKIVYSKUPAS

Apaštališkosios konstitucijos "Lietuvių tautai" įvykdymo aplinkraštis

Kaunas,
1926 m. balandžio mėn. 8 d.

L.R.
ŽEMAIČIŲ VYSKUPIJOS
KURIJA
Nr. 1654

Gerb.
Žemaičių Vyskupijos Dvasiškijai

Šventasis Tėvas, meilės ir rūpestingumo mūsų krašto Bažnyčiai vedamas, teikėsi sutvarkyti mūsų bažnytinius reikalus, įsteigdamas atskirą Lietuvos Provinciją, kuri susideda iš Kauno Arkivyskupijos ir keturių vyskupijų: Telšių su Klaipėdos prelatūra, Vilkaviškio, Panevėžio ir Kaišiadorių. Trys iš paminėtųjų vyskupijų, būtent: Kauno, Telšių ir Panevėžio bus sudarytos iš buvusios Žemaičių vyskupijos. Toms naujai sutvarkytoms vyskupijoms valdyti Šv. Tėvas paskyrė: Kauno Arkivyskupijai Vyskupą Metropolitą Juozą Skvirecką, Telšių vyskupijai ir Klaipėdos prelatūrai šv. Tėvo Rūmų Prelatą, Panemunės kleboną, Justiną Staugaitį; Vilkaviškio vyskupijai to pat krašto vyskupą Antaną Karosą; Panevėžio vyskupijai – Kauno metropolinės katedros kanauninką Kazimierą Paltaroką; Kaišiadorių vyskupijai – to pat krašto Administratorių kanauninką Juozapą Kuktą. Be to, Vilkaviškio Vyskupo Koadjutorium su įpėdinystės teise paskirtas Šv. Tėvo Rūmų Šambelionas kunigas Mečislovas Reinys.

Atitinkamas Lietuvos Bažnytinės Provincijos įsteigimo aktas skelbiamas čia pat originaliniame tekste ir vertime /Lotyniškąjį tekstą čia praleidžiame. S. Mt./.

Pranešdamas apie tai Gerb. Žemaičių Vyskupijos Dvasiškijai, prašau paskelbti tas žinias sau pavestiesiems tikintiesiems ir paraginti juos dėkinga širdimi pasimelsti už Šventaji Tėvą, suteikusį ir mūsų kraštui tokią malonę, už naujai sutvarkytas vyskupijas ir už jų būsimus Ganytojus.

Vyskupas J.Skvireckas,
Žemaičių Vyskupijos Valdytojas.

Pastaba. Abu raštai buvo paskelbti 1926 m. balandžio mėn. 19 d. "Tiesos kelio" ketvirtojo numerio oficialioje dalyje.

LIETUVOS BAŽNYTINĖ PROVINCIJA 1926 METAIS

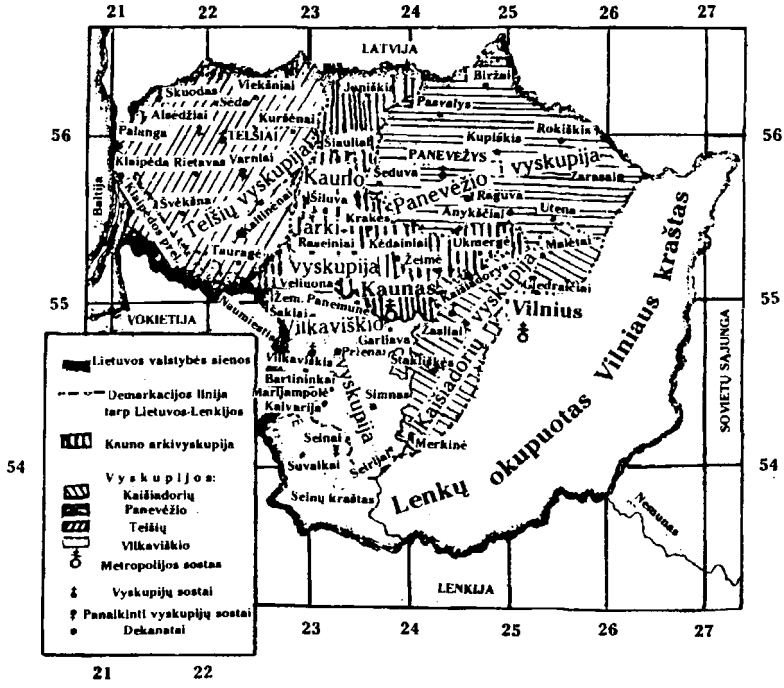

The Formation of the Ecelesiastical Province in Lithuania and its Concordat with the Holy See

Summary

The occupation of Lithuania by Tsarist Russia left its deep marks on Lithuanian national life. This harsh oppression was also felt in religious and ecclesiastical spheres, and the wounds inflicted during long occupation did not heal quickly, as this was apparent betwenn 1914-1925. Variuos problems were emerging in the Church at this time in Lithuania which needed prompt attention. To normalize this intricate affair in the Lithuanian Church the Holy See has entrusted this task to Jurgis Matulaitis, bishop of Vilnius, later archibishop and Apostolic Visitator for Lithuania. Amongst most urgent matters that called for a swift action at that time was to form Lithuanian Ecclesiastical Province and establish the Concordat with the Apostolic See.

No one has written yet a thorough work about this archbishop's activity which has been so important for Lithuanian Church. It is with this object in mind that author has written this book which deals primarily with the formation of Lithuanian Ecclesisatical Province and the establishment of Concordat with the Holy See. The other works carried out by Apostolic Visitator archbishop Matulaitis have been surveyed by this author in this previous elucubration (Archiepiscopus Georgius Matulaitis-Matulevičius, M.I.C., Visitator Apostolicus pro Lituania 1925-1927. Roma 1948).

Outline history of the Church in Lithuania (1251-1925) is given in the first part of first part of this book and a brief account as to how it was administered during 1918-1925 period until the arrival of Apoctolic Visitator, archbishop J.Matulaitis.

The second part describes an intensive work done by Apostolic Visitator which he had to perform while establishing Ecclesisatical Province in Lithuania (1925-1926).

In the third part we are seeing all the efforts and contributions which the archbishop J.Matulaitis had to make in order to bring about the Concordat between Lithuania and the Apostolic See.

Most of the material used in this book is taken from Marian central archive in Rome. Because archbishop Matulaitis was also a Superior General of Marian Congregation, most ot the documents or their copies found their way here in this archive. Additional sources of information were also obtained from Lithuanian Marian archive in Lithuania and from Lithuanian Legation at the Apostolic See. Some very useful information was obtained orally from bishop P.Būčys, M.I.C., as he was a close friend and cooperator of archbishop Visitator at the time when he was setting up Lithuanian Ecclesiastical Province. Some printed sources and literature were also supplied by Vatican, Marian, Oriental Institute, Lithuanian Legation and other Roman libraries.

Translated by VYTAUTAS MILAŠIUS

Vardynas

Albertas II 112
Aleksandras IV 113
Aleksandras, kunigaikštis 116
Algirdas 114
Altaner 113, 201
Ambrozaitis K. 66
B/artkus/F 55, 105, 150, 212
Baranauskas A., vysk. 119, 209
Basanavičius J. 123
Benediktas XV, pop. 19, 45, 46, 124
Bisletti C., kard. 102
Bistras L. 146, 152, 157, 164, 212
Bizauskas K. 47, 173
Bludau A., vysk. 131, 139
Boosz C. 129, 139, 212
Brazys P., vysk. 56, 202
Budrikas D. 119
Budzynskis V. 94, 95, 96
Būčys P., vysk., MIC 4, 10, 15, 16, 17, 78, 84, 144, 157, 172, 173, 230
Butkeraitis D. 202
Cirtautas G., vysk. 14
Clement D. 12
Cumuleus A. 116
Šaulys J. 179
Šaulys K. 138, 173
Šleževicius M. 160
Šmulkštys A. 62, 66
Dovydaitis S. 119, 242
Šovys K. 90
Dvaranauskas V. 73, 87
Česaitis I. 239
Česnas J. 7
Česnys B. 14
Endziulaitis A. 60, 164
Eretas J. 239
Faidutti A. 47, 52, 53, 77, 236
Furmonavičius D. 5
Gasparri P., kard. 46, 54, 56, 68
Gediminas 114
Genys K. 81, 82, 137
Giedraitis M., vysk. 116, 122
Grigaitis A. 138
Grinius K. 123, 157, 160, 165, 176
Hagentorn A. 166
Inocentas IV, pop. 111, 112
Jogaila 114, 115
Jokantas K. 60, 62, 242
Jurgutis V. 7, 14
Juzumas A. 119
Juzumas T. 119
Kęstutis, kunigaikštis 114
Karevičius P., arkiv. 41, 53, 72, 78, 81, 85, 88, 91, 101, 147, 148

Karosas A., vysk. 42, 53, 78, 88, 137, 143, 148, 173, 182, 223
Kasakauskas K. 119
Kaupaitė K. 72
Kazakas J. 18
Klemensas VIII, pop. 116
Klimas P. 45, 157
Kluczynskis V. 16, 17
Kostaneckis 32
Kotryna II, imp. 117
Kriščiukaitis J. 20
Kristijonas,vysk. 112
Krupavičius M. 15, 60, 62
Kudirka F. 18
Kukta J., vysk. 41, 49, 53, 94, 137, 143, 148, 182
Kuraitis P. 14, 138
Lampis G. 180
Lapradelle de A. 49
Laukaitis J. 73, 87
Macevičius J. 44, 48
Mačiulis-Maironis J. 82
Mandestam A. N. 49
Mantvydas 11
Martynas III, vysk. 116
Martynas V, pop. 115
Masalskis Ign., vysk. 117
Matulaitis A. 7
Matulis J. 8
Matulis S. 8
Matulytė U. 7
Meškauskas J. 82
Michalkevičius K. 19, 120
Micuta D. 164
Miliauskas J. 7
Mindaugas, karalius 111, 112, 113, 114
Miniataitė L. 85
Motiejus Trak. vysk. 115, 116
Mundelein J., kard. 155
Narjauskas J. 47
Navickaitė U. 73, 87
Niedzialkowskis K. 10
Nikalojus II 15
Noreika L. 14, 242
Ottaviani A. 180, 182, 186
Pacelli E., kard. 19, 45
Paltarokas K., vysk. 82, 137, 143, 146, 148, 182
Papczynskis S. 33
Pelca, arkiv. 113
Penkauskas P. 164
Petrutis A. 94, 95
Pijus X, pop. 16, 119
Pijus XI 29, 52, 53, 142, 179, 180, 192
Platerytė C. 13
Prapuolenis K. 98
Przezdzieckis H., vysk. 9, 241
Purickis J. 52
Radvila J., arkiv. III 3
Račkauskas J. 119
Ratti A., arkiv. 19, 29, 45

Reinys M., arkiv. 14, 49, 143, 146, 148, 174, 223
Rėklaitis K. 73, 86, 141, 182
Roczkowskis J. 22
Ropp von der E., vysk. 19
Ruzas J. 5
Schioppa L., arkiv. 157, 179
Senkus Vinc. 7, 16, 17, 33
Skvireck 53
Skvireckas J., arkiv. 41, 60, 98, 136, 143, 148, 178, 182, 223
Smetona A. 19, 40, 45, 165, 177, 178, 240
Staniukynas A. 72, 85
Staugaitis J., vysk. 15, 53, 60, 62, 75, 136, 143, 146, 148, 174, 182, 223, 241
Straszynskis P., vysk. 118
Stulginskis Al. 45, 60, 74, 75, 125, 135, 148, 156, 175, 176, 239
Tiškevičius A. 45
Totoraitis J.- Norus J. 12, 17
Turauskas E. 164, 239
Undenas 160
Uogintaitė P. 19, 73, 86
Vailokaitis J. 14
Vaitiekus, šventasis 110
Vaitkevičius J. 20
Valančius M., vysk. 3, 118
Viskanta A. 45
Voldemaras A. 40, 45, 145, 177, 178, 180
Vytautas Didysis 114
Walz A. 5, 237
Wisniewskis M. 13, 14, 241
Wojcickis A. 15
Zaštautaitė O. 183
Zecchini A., arkiv. 46, 50, 52, 64, 67, 85, 90, 92, 97, 156, 172
Žarnowskis L. 63
Želvavičius J. 119

Papildoma literatūra

BŪČYS P.P. VYSK. MIC. Ko galima išmokti iš arkivyskupo J.Matulevičiaus//Šaltinis, 1934, Nr.44, p. 188.

BŪČIO P.P. VYSK. Atsiminimai. I ir II dalis. Surašė prof. Z.Ivinskis. Redagavo J.Vaišnora MIC. Lietuviškos Knygos Klubas. – Chicago 1966...

ADOMAITIS A.J. Arkiv. Jurgio Matulaičio lietuvybės samprata//Tėviškės Aidai, 1988, Nr. 24, 25.

DAUKNYS Pr. Kun. Dr., Arkiv. J.Matulaitis//Tėviškės aidai, 1987, Nr. 2.

BOCHAN D.D. Vilniaus rusų atstovas apie arkiv. Jurgį//Šaltinis, 1934, Nr. 44, p. 189.

CUSUMANO V. Innamorato della Chiesa. Il Servo di Dio G.Matulaitis-Matulewicz//Ancora, Milano, 1963./Tas pats angliškai/Chicago, 1974.

ERETAS JUOZAS Prof. Dr. Jurgis Matulaitis Lietuvoje ir Amerikoje//Šaltinis, 1964, Nr. 6.

GÓRSKI T.MIC. Blogoslowany J.Matulewicz. – Rzym, 1987.

GÓRSKI T. Stosunek Biskupa J.Matulewicz do spraw językowych w diecezji Wilenkiej 1918-1925. Rzym, 1970.

GURSKI T. Atgimusi Lietuva ir Apaštalų Sostas. Apie Lietuvos ir Vatikano ryšius po Antrojo pasaulinio karo//Katalikų pasaulis. 1993, Nr. 8., p. 4- 6.

PR.GR. Laukiam pal. Arkiv. Matulaičio mirties sukakties//Draugas, 1986, Nr. 17.

GUSTAITĖ G. Nugalėk blogį gerumu//Tėviškės Žiburiai, 1988, Nr. 4.

Konkordatas tarp Šv. Sosto ir Lietuvos valdžios. – Chicago, 1928. KatalikųVeikimo Centro Įstatai. – Kaunas, 1926.

KUČAS A. Arkiv. J.Matulaitis-Matulevičius. Gyvosios dvasios apaštalas. – Chicago, 1979.

KUČAS A. Archbishop J.Matulaitis. – Chicago, 1981.

IVINSKIS Z. Prof. Dr. Lietuvos ir Apaštalų Sosto santykiai amžių bėgyje//Suvažiavimo Darbai, IV t., Roma, 1961.

Lietuvių katalikų delegacija pas Šv. Tėvą//Draugas, 1926, Nr. 18.

Arkiv. J.MATULAITIS-MATULEVIČIUS. Užrašai. Redagavo kun. K. Matulaitis MIC//Londonas/Išleidimo metai nenurodyti/.

Arkiv. Jurgio MATULAIČIO Užrašai.- Putnam, Conn., Be metų. Redagavo Ona Mikailaitė.

MATULIS S. MIC. Atgimimo Vairininkas. Arkiv. J.Matulaičio 25 mirties metinėms//Laikas, 1952, Avellanda – Argentina, 1952 m., Nr. 62, 63.

MATULIS S. MIC. Lietuvos ir Vatikano sutartis//Draugas, 1952, Nr. 263, 264.

MATULIS S. MIC. Kelias į švyturius//Žibintas. Bradford, 1955, Nr. 1, p. 7-9.

MATULIS S. MIC. Lietuvos laisvės vainikas//Šaltinis, 1976, Nr. 2-6 ir 1977, Nr. 1 ir atskiras leidinys. – Nottingham, 1984.

MATULIS S. MIC. Lietuva ir Apaštalų Sostas 1795-1940. Suvažiavimo darbai, IV. – Roma, 1961, p. 153-174.

MIKAILAITĖ O. Palaimintasis Jurgis Matulaitis. – Putnam, 1987.

MIKAILA A. Blesed George Matulaitis. – Putnam, 1989.

RIMŠELIS V. MIC. Jurgis Matulaitis palaimintųjų keliu. – Draugas, 1987, Nr. 63, 64.

RIMŠELIS V. MIC. The Providential Path. Venerable Servant of God Archbishop George Matulaitis 1871-1927. – Chicago, 1986.

Sacra Congregatio pro causis Sanctorum. Romana seu Kaunan. beatificationis et Canonisationis Servi Dei Georgii Matulaitis seu Matulewicz, Archiepiscopi tit. Adulitani... 1871-1927. Relatio et vota Congressus peculiaris super virtutibus die 27 Octobris an. 1981 habiti Romae. 1981, p. 53.

SKIRIUS J. Vatikano ir Lietuvos diplomatinių santykių pradžia//Lietuvos aidas. Vilnius, 1992 01 04.

FERRUCCIO TASSIN. Mons. Antonio Zecchini /1864-1935/ e Mons

Luigi Faidutti /1861-1931/: due diplomatici friuliani nei paesi baltici. Atspaudas iš LXVI t. 1987 "Studi Goriziani", p. 93-109.

ŠIMKUS M. Dėl: Lietuva ir Šv. Sostas. – Laisvoji Lietuva, 1986, Nr. 23.

TOTORAITIS K.J. Pirmoji atnaujintų Marijonų Kapituai. - Šaltinis, Nr. 36.

YLA S. Valančiaus tipo vadas. Arkiv. Jurgio Matulaičio vieta atgimstančioj tautoj. – Putnam, 1969.

YLA Stasys. Jurgis Matulaitis. Asmenybės apybraiža. – Putnam, 1977. Antra laida, Vilnius, 1993.

VAIŠNORA J. Arkiv. J.Matulaičio keli gyvenimo bruožai.//Draugas, 1977, Nr. 192 s.

ŽIBARTAS S. /S.Matulis MIC/, Negęstantieji Žiburiai//Spinduliai. Götgatan – Švedija, 1947, Nr. 4-5.

VAIŠNORA J. MIC. Arzobispo Jorge Matulaitis. – Buenos Aires, 1987.

FLORIDI U.A, S.I. Il servo di Dio G.Matulaitis e la conversione della Russia. La Civiltaą Cattolica. – Roma, 1957.

To love and to serve. Blessed G.Matulaitis-Matulewicz. – Marian Press, Stocbridge, 1987.

PETRANI ALEKSY. Ks. Arcybishup J.Matulewicz. – Rzym, 1968. El. Siervo de Dios Mons. Jorge Matulaitis – Matulevicius. – Avellaneda-Buenos Aires, 1959.

A Modern Apostel G.Matulaitis-Matulevičius.- Chicago, 1955, Second edition, 1962.

Romos profesoriai apie disertaciją (Redaktoriaus pastabos)

Kunigo Stepono Matulio MIC parašytą ir 1948 m. gruodžio mėn.. popiežiškame Angelicum universitete Romoje apgintą disertaciją "Arkivyskupas Jurgis Matulaitis-Matulevičius MIC, Apaštalinis Vizitatorius Lietuvai 1925-1927" vertino profesoriai domininkonai: darbo vadovas šveicaras T.Angelus Walz O.P. ir universiteto rektorius airis T.Tomas E. Carde O.P. Čia pateikiamos vertinimo ištraukos:

"Žemiau pasirašę egzaminatoriai Didžiai Gerbiamo Rektoriaus paskirti perskaitė disertaciją, parašytą G.T. Stepono Matulio MIC šv.. Teologijos Daktaro laipsniui tema "Arkivyskupas Jurgis Matulaitis-Matulevičius MIC Apaštalinis Vizitatorius Lietuvai 1925-1927" ir nutarėme ją patvirtinti pažymiu 9-10/9-10/ tai reiškia: labai gerai. J.R./ ...Romoje, 1948 m. gruodžio 19 d.

Egzaminatoriai: T.Angelus Walz O.P.,T. Tomas E.Garde O.P.

PASTABOS

Apie pažymėtino dabarties bažnytinėj istorijoj vyro veiklą /Arkivyskupas Jurgis Matulaitis apaštalinis vizitatorius Lietuvai 1925-1927/ pateikiama gerb. kun. Stepono Matulio pažymėtina disertacija. Šaltiniu ir literatūros panaudojimas yra tikslus. Kritika vertai teikiama dalykams ir asmenims ir tai (bendrai) nuosaikia pagarba; sintezė yra tinkama iš daugelio ir visu stropumu dėstymui pateiktų duomenų.

Visa disertacijos sąranga labai girtina... Žemėlapiai ir vardynas vertai darbą vainikuoja.

T. Angelus Walz

Ši disertacija man labai patinka. Juk joje gyvomis spalvomis aprašomas Ekscelencijos Arkivyskupo Jurgio Matulaičio-Matulevičiaus MIC – tikrai šventas ir apaštališkas gyvenimas, kuris nemažai nušviečia ne tik Ekscelencijos ganytojo tėvynę, būtent, katalikiškąją Lietuvą, bet ir visą Dievo Bažnyčią. Disertacijos svarba ir nauda betarpiai liečia ypač dabartinę Lietuvos istoriją; bet ne tik tuo ribojasi. Ji labai naudinga yra ne tik apaštaliniams nuncijams ir vizitatoriams – ypač tuose kraštuose prie Baltijos jūros – bet ir visiems Šventojo Sosto bažnytiniams reikalams. Lietuvai Šviesiausias Vizitatorius, kurio gyvenimas ir darbai čia aprašomi, mirė šventumo laipsnyje (kvapsnyje) 1927 m. sausio 27 d. Galbūt, Dievui norint, jis aukščiausiom altoriaus garbėm bus pagerbtas, bet mums dabar tai spręsti nepriklauso. (Taip Rektorius airis kalbėjo prieš arkiv. Jurgio šventumo bylos pradžią. J.R.).

Taigi kai dėl medžiagos disertacija yra puikiausia...

T.Tomas E. Garde, O.P.

Jurgio Matulaičio gyvenimo atgarsiai

Prie ligonio trys slaugės, daktaras ir aš. Rožančiaus visą naktį iš rankos nepaleidęs, dabar pradedu kalbėti mirštančiojo maldas. Suklaupiame. Maldos ir ašaros palydėjo Archivyskupo sielą į Aukščiausiojo prieglobstį.

Arkivyskupas mirė 3 val. 45 min. ryto - ramiai su šypsena užgeso. Mirė, kad amžinai gyventų.

Kun. dr. Ign. Česaitis

Jis buvo ta Evangelijos šviesa, kuri skaisčiai šviete Lietuvai ir visai žmonijai, tai buvo šventa druska, kuri nenyksta, bet, stebuklingai saugojama, veikia plačią visuomenę. Būdamas tikras Dievo pasiuntinys, meilės apaštalas, jis buvo visiems artimas, visiems savas: ir vargingam beturčiui ir pasiturinčiam, ir mokytam ir bemoksliui, ir kupinas vilties jaunuoliui ir, pagaliau, savo dienas baigiančiam seneliui... Kilnus dvasios vadas buvo kartu ir karštas tautos mylėtojas, didelis lietuvis.

Lietuvos Prezidentas Al. Stulginskis

Jisai davė pavyzdį, kaip reikia jaunimui padėti. Mums šiandien telieka širdingai padėkoti mokslo vyrui, mūsų vadui, kuris tiek daug gero padarė jaunimui. Geriausiai jį pagerbsime, jei eisime Jo nurodytais keliais. Mes prie Aukščiausiojo turėsime didelį užtarytoją.

Prof. Juozas Eretas

Kiek nustojo Lietuva ir Kat. Bažnyčia su a.a. Jurgio mirtimi, sunku šiandien ir įsivaizduoti. Tokie vyrai atsiranda tik iš ypatingos Apvaizdos malonės.

Eduardas Turauskas

Arkiv. Jurgis skelbė ne siaurą kokį mokslą, skelbė tiesą plačią, visuotinę, visiems įmanomą, tiesą amžiną, norėdamas ją įkvėpti mūsų tautai ir dėlto jis buvo didesnis lietuvis, nekaip gali kam pasirodyti. Jis visų pirma skelbė, kad reikia siektito, kas yra gera, ir geromis priemonėmis siekti. Jei Lietuva eis tuo keliu, ji išliks nepriklausoma, ir nepriklausomybės pamato reikia ieškoti tyroje lietuvio sieloje.

Lietuvos Prezidentas A. Smetona

Jis turėjo visų naštą pakelti ir kažin kur kažin kam Galingam nunešti, kad likusiems būtų lengviau. Jis mirė šventumo kvapsnyje. Ar tik žmonių širdys nebus numanusiusios, kad Vyskupas Jurgis galės būti ir danguje vargšų žmonelių užtarytojas ? Man lengva tuo tikėti.

Mokslas, politika nepastovūs, krisdami jie apgriauna ir tuos, kurie jiems tarnavo. Krikščioniškos tobulybės dėsniai - pastovūs; kas juos plečia, pats nemiršta. Jis - amžinosios šviesos spindulys.

Vaižgantas

Pasaulis gerbia, brangina, ilgai atsimena dvasios galiūnus: žymius mokslininkus, didelius filosofus, garsius menininkus, geležinės valios žmones. Bet ar ne labiau žmonija savo dvasios gelmėse garbina, brangina, atsimena tuos dvasios didvyrius, kuriems vardas - šventasis. Mums brangus, neužmirštinas yra arkivyskupas Matulevičius, kaip šventasis.

Prof. Izidorius Tamošaitis

Mums liko Jo darbai, Jo pavyzdys, Jo kilnios sielos šviesus spinduliai. Tegu jie šviecia vargo debesimis apsuptą Tėvynės padangę..., tegul šviecia...

Laikraštis 'Lietuvių Tautos Valia', 1927

Nebėra tavęs, DVASIOS GALIŪNE, mūsų tarpe, bet Tavo skaistus pavyzdys ir šventas gyvenimas bus mums mūsų sunkiame gyvenime negęstanti žvaigždė vadovė.

Dienraštis 'Rytas', 1927, Nr. 22

...'Rikiuokitės, pasiaukokite...' šnabžda jau mirties paliestas, bet vis dar pasiryžimų liepsna žaidžiančios lūpos ir su saulėta šypsena ir su angelų ramybe jis apleidžia trumpai teviešėtą pasaulį...

Žurnalas 'Naujoji Romuva', 1932, Nr. 7

Tikimės, kad arkiv. Jurgis danguje nesiliauja meldęsis už Lietuvą ir jos Bažnyčią.

Vyskupas Justinas Staugaitis

Velionis ėjo visuomet su Kristumi. Kristus veda kryžiaus keliu, kartais savo išrinktuosius nuveda net į Golgotą, - tokiu išrinktuoju buvo arkiv. Jurgis.

Vysk. Henryk Przezdziecki

Po arkivyskupo Matulevičiaus kalbų manyje pasilikdavo jausmas: kalba ŠVENTASIS. Ir aš neabejoju, kad mes susilauksime jo beatifikacijos proceso.

Kan. A. Sabaliauskas - Žalia Rūta

Mylėjo savo tautą ir tėvynę Lietuvą labai nuoširdžiai, bet taip pat nuoširdžiai gerbė ir kitas tautas.

Kun. M. Wisniewski

Skaistus veidas yra skaisčios sielos požymis. Jo skaistumas žibėjo šventumu ir didele artimo meile ... Jo karštas patriotizmas nekliudė jam atsidėjusiai dirbti ir kitų tautų žmonėms.

Advokatas L. Noreika

Nėra abejojimo, kad Tu, Tėveli, šiandien dar galingiau gali tarti dvasia, be žodžių... Matai mūsų reikalus, gink juos būdamas pas geriausiąjį Dievą.

Kun. J. Tilvytis, MIC - A. Žalvarnis

Vienas laikraštis pavadino jį šventu. Taip... , kas jį arčiau pažino, tam ta mintis skverbte skverbiasi į galvą.

Ministeris Kaz. Jokantas

Arkiv. J. Matulevičius vien savo sielos taurumu ir humaniškumu mane yra tiek paveikęs, jog aš dabar, daugiausia jo dėka, vėl tapau oficialiu Katalikų Bažnyčios nariu.

Prof. Mykolas Biržiška

Turiu pasiūlymą: pradėt galvot..., kad... arkiv. J. Matulevičius, švento gyvenimo žmogus, būtų priskirtas į palaimintųjų ir šventuju skaičių idant visa Lietuva galėtų Jį turėt savo Globėju ...

Prof. Pr. Dovydaitis, 1933 m.

Aš jį... laikau šventu žmogumi, labai norėjau gauti jo kokį daiktelį kaip ralikviją.

Kan. V. Jarulaitis

Po jo mirties... savo maldose aš labiau šaukiuosi jo pagalbos ir prašau užtarimo, negu Dievo gailestingumui pavedu jo sielą.

Ukrainietis arkiv. A. Szeptycki

Tai buvo tikėjimo kvėpavimas, meilės dvasios aplink jį dvelkimas. Tokį mes jį matėme, taip mes jį gerbėme. Susitikimas su vysk. Matulevičium priklauso prie gražiausių mano gyvenimo valandėlių, kokias turėjau Aušros Vartų mieste, kur dar ir šiandien yra likusi mano širdies dalelė.

Vokietis Friedrich Muckermann S. J.

Iš tikrųjų, gyvenimas tikrai šventas ir apaštališkas, kuris nemažai nušviečia ne tik Ekscelencijos Ganytojo tėvynę, būtent katalikiškąją Lietuvą, bet ir visą Dievo Bažnyčią... Šviesus Lietuvos Vizitatorius... mirė šventumo kvapsnyje...

- Galbūt duos Dievas, kad jis bus Altorių garbe apvainikuotas...

Airis universiteto rektorius T. Garde OP

'Šaltinis', 1987, Nr. 3, p. 80 - 81

TURINYS

ĮŽANGA 3

Jurgio Matulaičio gyvenimo bruožai 7

1. Jaunystė ir mokslai (1871-1902) 7

2. Profesorius, apaštalas, marijonų atnaujintojas (1902-1918) 12

3. Vilniaus vyskupas (1918-1925) 19

4. Arkivyskupas Apaštalinis Lietuvos vizitatorius (1925-1927) 24

5. Dalinis sielos atšvaitas dienoraštyje 26

Nuorodos 30

Pirmoji dalis
APAŠTALIŠKOJO VIZITATORIAUS VEIKLA PRIEŠ LIETUVOS BAŽNYTINĖS PROVINCIJOS ĮSTEIGIMĄ 40

I. Lietuvos bažnyčios padėtis po atgautos tautinės nepriklausomybės 1918-1925 metais 40

1. Lietuvos bažnyčios padėtis iki sudarant Apaštalų Sosto ir Lenkijos konkordatą 40

A. Administracinė padėtis 40

B. Katalikų gyvenimo padėtis 42

2. Lietuvos bažnytinė padėtis po Lenkijos ir Apaštalų Sosto konkordato iki 1925 m. gruodžio 13 d. arkivyskupo Jurgio Matulaičio, apaštalinio vizitatoriaus, atvykimo 48

A. Lenkai okupuoja Lietuvos sostinę Vilnių 48

B. Lenkų konkordatas, reakcija ir pasekmės Lietuvoje 50

Nuorodos 54

II. Apaštalinės vizitacijos pradžia 60

Nuorodos 69

III. Apaštalavimas tautoje 71

1. Pikta tikėjimo priešų veikla prieš Šventaji Sostą 71

2. Apaštalinis Vizitatorius rūpinasi tautoje sustiprinti katališkumą 74

Nuorodos 76

IV. Bažnytiniai dalykai ir asmenys 78
1. Teologijos-filosofijos fakultetas Kaune 78
2. Seminarijos 81
3. Religiniai ordinai ir kongregacijos 83
4. Lenkų kalbos vartojimo Lietuvos bažnyčiose klausimas 87
5. Kitų bažnytinių reikalų tvarkymas 97
6. Kleras 99
Nuorodos 102

Antroji dalis
BAŽNYTINĖS PROVINCIJOS LIETUVOJE ĮSTEIGIMAS 110

I. Ankstesni bandymai Lietuvoje turėti bažnytinę nepriklausomybę nuo artimųjų tautų metropolitų ir klero (1251-1918) 110
1. Karaliaus Mindaugo laikais (1240-1263) 110
2. Bandymai įkurti karaliaus Jogailos (1377-1434) ir Vytauto Didžiojo (1382-1430) valdymo laikais 114
3. Amžių įvykiai (1434-1818) 115
Nuorodos 120

II. Bažnytinės provincijos įsteigimo įtempta veikla Lietuvoje 125
Nuorodos 129

III. Paskutinė schema Lietuvos bažnytinei provincijai įkurti paruošiama Romoje 131
Nuorodos 138

IV. Apaštalinė Konstitucija "Lietuvių tautai" 142
1. Konstitucijos paskelbimas 142
2. Balsai Lietuvoje Apaštalinę Konstituciją paskelbus 144
3. Konstitucijos "Lietuvių tautai" įvykdymas 147
Nuorodos 149

Trečioji dalis
KATALIKIŠKUMO PO BAŽNYTINĖS PROVINCIJOS ĮSTEIGIMO PUOSELĖJIMAS IR KONKORDATO TARP ŠVENTOJO SOSTO IR LIETUVOS PARUOŠIMAS 155

I. Katalikiškos veiklos gaivinimas po bažnytinės provincijos įsteigimo 155

1. Veikla prieš kelionę į Čikagą 155

2. Kokias sąlygas Bažnyčiai sudarė socialistai? 158

3. Vizitatoriaus rūpestis paveikti vyriausybę 160

4. Reikšmingas vyskupų suvažiavimas 161

5. Tolimesnis apaštalavimas ir dalykų jungtis 1926.10.09 – 12.17 163

6. Nauja veikla naujomis politinėmis sąlygomis 165

Nuorodos 166

II. Konkordato tarp Šv. Sosto ir Lietuvos paruošimas 172

1. Pirmieji rūpesčiai ruošiantis konkordatui 172

2. Apaštalinio vizitatoriaus veikla sudarant konkordatą 174

3. Arkivyskupo Jurgio Matulaičio įnašas į konkordatą, sudarytą po jo mirties 179

Nuorodos 184

PABAIGA 190

Nuorodos 193

ŠALTINIAI 195

I. Nespausdinti 195

II. Spausdinti šaltiniai 198

III. Pal. Jurgio MATULAIČIO-MATULEVIČIAUS RAŠTAI 199

IV. Bibliografija 201

V. Periodinė spauda 210

VI. Straipsniai 212

PRIEDAI 218
APAŠTALIŠKOJI KONSTITUCIJA 218
Vyskupijų sutvarkymas Lietuvos Respublikoj 218
Apaštališkosios konstitucijos "Lietuvių tautai" įvykdymas 222
Apaštališkosios konstitucijos "Lietuvių tautai" įvykdymo aplinkraštis 223
The Formation of the Ecelesiastical Province in Lithuania and its Concordat with the Holy See (Summary) 229
Vardynas 231
Papildoma literatūra 234
Romos profesoriai apie disertaciją (Redaktoriaus pastabos) 237
Jurgio Matulaičio gyvenimo atgarsiai 239

Spausdino P. Kalibato IĮ „Petro ofsetas“
Žalgirio g. 90, 2005 Vilnius